STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02954

POLITISHE EKONOMYE

A. S. Zaks

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

א. ש. זאקס

פאליטישע עקאנאמיע

איהר ענטשטעהונג און געשיכטע.

מיט פארטרעטען פון די גרויסע עקאנאמיסטען.

היר ו פאבלישינג קאמפאני
83־85 קאנאל סטריט, ניו יארק.

POLITICAL ECONOMY

by

A. SH. SACHS

Copyright 1911

Hebrew Publishing Company.

New York.

אינהאלט־פערצייכניס:

איינלייטונג 5
ווען איז פאָליטישע עקאָנאָמיע געוואָרען א וויסענשאפט ? 15
דער אנפאנג פון דער פאָליטישער עקאָנאָמיע 23
די לעהרע פון די פיזיאקראטען 31
אדאם סמיטה און זיין לעהרע 41
דער תוך פון סמיטה'ס לעהרע....................... 48
טהאָמאס ראָבערט מאלטוס און זיין בעפעלקערונגס טהעאָריע.... 57
דאָס בעפעלקערונגס־געזעץ 63
דוד ריקארדא און זיינע טהעאָריען 75
ריקארדאָ'ס בעדייטונג אין דער וויסענשאפט 84
פערשיעדענע נוטצען־טהעאָריען 89
די עסטרייכישע שוהלע 94
ריקארדאָ'ס ארבייטס־טהעאָריע 103
ריקארדאָ'ס רענט־טהעאָריע 111
די אוטאָפּיסטען 132
ראָבערט אווען'ס קינדער און יוגענד יאָהרען 141
דאָס גייסטיגע לעבען אין מאנטשעסטער 148
ראָבערט אווען'ס וועלט־אנשויאונג 153
ראָבערט אווען אלס רעפאָרמער און סאָציאליסט 162
די סאָציאליסטישע קאָלאָניע „ניו הארמאָניע" 175
אווען'ס געגענווארטס־ארבייט 183
די אָרבייטער בערזע 189
שלוס 193
סען סימאָן 196
סען סימאָן און קארל מארקס 223
די סען סימאָניסטישע בעוועגונג 242
טשארלס פוריע 257
די גרונד־געדאנקען פון פוריע'ס לעהרע 270
פוריע'ס פאנטאזיען 277
פוריע'ס לעצטע יאָהרען 282
די ווירקונג פון פוריע'ס לעהרע 288

פאָרבעמערקונג

דאָס בוך, וואָס איך לייג איצט פאָר פאר'ן עולם לעזער, איז אַן אָב־געשלאָסענער באנד פון מיין ווערק: „פּאָליטישע עקאָנאָמיע און סאָציאַליזמוס, זייער ווזען, ענטשטעהונג און געשיכטע." אין איהם ווערען ארומגערעדט די סיסטעמען און די לעהרען פון די מערקאַנטי־ליסטען, פיזיאָקראַטען, קלאַסיקער און אוטאָפּיסטען.

איך פאנג אבזיכטליך אַן מיין ווערק מיט דער געשיכטע פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע און ניט מיט'ן לעהרבוך, ווייל נאָך מיין מיינונג איז אונמעגליך צו האָבען א פאָלשטענדיגען בעגריף איבער די כללים און בעשטימונגען פון דיזער וויסענשאַפט, איידער מען איז בעקאַנט מיט איהר געשיכטליכער ענטוויקלונג. די גרויסע מיינונגס־פערשיעדענהייטען, וועלכע הערשען נאָך היינטיגען טאָג אין בעצוג צו די עקאָנאָמישע ערשיינונגען, נעהמען מעהר אדער וויניגער זייער וואָרצעל פון די פערשיעדענע ריכטונגען, טהעאָריען און סיסטעמען, וועלכע האבען געהערשט פון אָנפאנג אָן, ווען „פּאָליטישע עקאָנאָמיע" האָט זיך אָנגעהויבען צו ענטוויקלען אלס וויסענשאַפט.

איך האלט פיר מיין פפליכט צו בעמערקען, אז די מייסטע פון די קאַפּיטלען, וועלכע געפינען דאָ פּלאַטץ, זיינען אין פערלויף פון די לעצטע 5 יאָהר געווען געדרוקט אין מאָנאַטליכען זשורנאַל „צוקונפט," אלס בעזונדערע אָבהאַנדלונגען. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז ביים צוזאַמענשטעלען אין איין סיסטעמאַטישעם ווערק, איז מיר אויסגעקומען פיעלעס מוסיף צו זיין און מאַנכעס צו „פיילען."

מיין כונה איז מעהר אָדער וויניגער, בעקאַנט צו מאַכען דעם לעזער מיט דער וויכטיגער געזעלשאַפטליכער וויסענשאַפט. האָט זיך מיר דאָס איינגעגעבען? — וועגען דעם זאָל דער לעזער משפּט'ן.

דער אויטאָר.

ניו יאָרק, פעברואר, 1911.

I.

איינלייטונג

וואס איז אזוינס פאליטישע עקאנאמיע?

יעדע לעבעדיגע בעשעפעניס האט א שטארקען חשק צו לעבען אליין און נאך צו לאזען נאך זיך קינדער, וועלכע פערמעהרען און פערשטארקען דעם מין, צו וועלכען זי, די בעשעפעניס, געהערט. לעבען און פערמעהרען זיך קען מען נור דענסטמאל, ווען די לעבענס־בע־דערפנישען זיינען בעפריעדיגט. דאס הייסט, ווען די בעשעפעניס בעקומט איהר נייטיגע נאהרונג, אהז וועלכע זי קען ניט עקזיסטירען. די יסודות, פון וועלכע די נאהרונג בעשטעהט, געפינען זיך אין דער ארומיגער פרייער נאטור. די בעשעפעניס קען אבער ניט קומען אויף אלעס פארטיגען און נעהמען ביי דער נאטור אלץ, וואס איהר איז נייטיג צום לעבען; די נאטור איז ניט קיין בארמהערציגע מוטער, וואס טראגט אונטער איהרע קינדער פארטיגע עסען און טרינקען. כדי צו בעקומען די נייטיגע נאהרונגס־מיטלען מוז מען ארבייטען, האר־רעווען, פערווענדען פון זיך כח, וועלכע געפינט זיך אין א געוויסען ערך ביי יעדער בעשעפעניס. די כח, וועלכע יעדע בעשעפעניס גיט אויס אין קאמפף מיט דער אויסערליכער נאטור ביז זי בעקומט איהר גיי־טיגע נאהרונג, ווערט אנגערופען דער קאמפף פאר'ן עקזיסטענץ.

דער קאמפף פאר'ן עקזיסטענץ איז ביים מענשען א סך שווערער און ווערט געפיהרט אויף אנאנדער אופן, ווי ביי אלע אנדערע בעשע־פעניסען. ער איז שווערער ביים מענשען ניט נור דערפאר, ווייל דער מענש איז בטבע שוואכער און וועניגער בעשיצט, ווי די אלע איבריגע בעשעפעניסען (דער מענש האט ניט קיין שארפע נעגעל, קיין שארפע

ציין און נאָך אַזעלכע נאַטירליכע בלי־זיין), נור אויך דערפאַר, ווייל דער מענש קען זיך ניט בענוגענען מיט איינפאַכע נאַהרונג: דער מענש האט גרעסערע בעדערפנישע. כדי דער מענש זאָל קענען עקזיס־טירען מוז ער האבען ניט נור שפּייז צום עסען, וואסער צום טרינקען, ער מוז אויך האבען א דירה, וואו צו וואוינען, קליידער, וואס זאָלען איהם בעשיצען פון קעלט און וואס זאָלען צודעקען פערשיעדענע טהיילען פון זיין קערפּער.

אין דער נאַטור פון מענשען ליעגט דאס שטרעבען ניט נור צו לעבען, נור אויך בעסער און שעהנער צו לעבען. אין דעם קאַמפּף מיט דער נאַטור פאר זיין עקזיסטענץ ענטוויקלען זיך אַלץ מעהר און מעהר די בעדערפנישען, עס קומען אויף און ענטוויקלען זיך גייסטיגע בעדערפנישען, וואס פאָרדערען בעפריעדיגונג צוגלייך מיט די קער־פּערליכע בעדערפנישען אין נאַהרונג, קליידער, א. ז. וו. עס איז גענוג צו פערגלייכען די קליינע מאָס ריין קערפּערליכע בעדערפנישען פון די ערשטע ווילדע מענשען מיט דער גרויסער מאָס בעדערפנישען פון א געוועהנליכען אייראָפּעער אום צו וויסען, וואס פאר א ראָלע עס שפּיעלט אין לעבען פון מענשען די ענטוויקלונג. די בעדערפנישען פון איין אייראָפּעער איז פיעל מאָל מעהר, איידער די בעדערפנישען פון א ווילדען. דער ווילדער דאגה'ט נור ווי ס'איז אָנצושטאָפּען דעם מאָגען און אבי ווי צוצודעקען דעם קערפּער, אונזער היינטיגער מענש שטרעבט שוין אויסערדעם צו בילדען זיך און זיינע קינדער, זיך צו פערשאַפען פערגניגען: צו בעזוכען טהעאַטער, הערען מוזיק, צו גענו־סען פון פּאָעזיע, א. ז. וו. כדי זיך צו קענען פערשאַפען די מיטלען, וואס בעפריעדיגען די בעדערפנישען, פעראייניגען זיך די מענשען אין א קיבוץ, געזעלשאַפט, און פיהרען מיט שותפות'דיגע כחות דעם קאַמפּף פאר'ן עקזיסטענץ. איינציג אליין איז דער מענש צו שוואַך און אונבעהאָלפען צו פיהרען א קאַמפּף מיט דער ארומיגער נאַטור. דער גרעסטער טהייל פון די חיות איז שטאַרקער פאר יעדען איינציגען מענשען. א סך צוזאמען, פעראייניגט אין א געזעלשאַפט פון א סך מענשען, בילדען זיי א גרויסע, שטאַרקע מאַכט, פאר וועלכע עס בייגט זיך די אויסערליכע בייזע נאַטור.

כל זמן די מענשהייט פיהרט דעם קאַמפּף פאר'ן עקזיסטענץ מיט הוילע הענד, אָהן געצייג און כלי־זין, איז די ארבייט פון מענשען זעהר

אונפּרוכטבאַר. זי קען נור אויפטהאָן גאַנץ ווייניג, קען נור שאַפען א קליינע צאָהל מיטלען, אזא צאָהל, וואס קען קוים בעפריעדיגען די גאָר נויטוועגדיגסטע פיזיאָלאָגישע בעדערפנישען, אָהן וועלכע דער מענש קען ניט לעבען: שפּייז, א דירה, קליידער, א. ז. וו. ווען די מענשהייט ענטוויקעלט זיך, פאַנגט זי אָלץ מעהר אָן צו בענוצען פערשיעדענע געצייג אין דעם קאַמפּף פאַר'ן עקזיסטענץ. מיט געצייג איז די ארבייט א סך פרוכטבאַרער און פּאָרטשריטליכער. וואס בעסער און ענטוויקעלטער די געצייג זיינען, אלץ ווייניגער צייט פערנעהמט אויס־צוארבייטען אזוי פיעל מיטלען, ווי פיעל עס איז נויטיג פאַר די קער־פּערליכע לעבענס־בעדערפנישע און אלץ מעהר צייט בלייבט נאָך פאַר די איבריגע פּראָדוקטען — פאַר די פּראָדוקטען, וועלכע ווערען פער־ברויכט שוין ניט נור פאַר די קערפּערליכע, נאָר אויך פאַר די העכערע, גייסטיגע בעדערפנישען.

ווען דער מענש בעפריעדיגט די נויטיגסטע בעדערפנישען — זאָגט א גרויסער געלעהרטער — פאַנגט דער מענש אָן צו דאגה'ן, ווי צו בעפריעדיגען די נוטציגע בעדערפנישען. אויב די לעצטע זיינען שוין אויך בעפריעדיגט, פאַנגט דער מענש אָן צו זאָרגען, ווי צו בע־פריעדיגען יענע בעדערפנישען „וועלכע זיינען ניט נוטציג נור אָנ־גענעהם."

דאס וואקסען פון די בעדערפנישען האט א גרויסע בעדייטונג אין מענשען'ס לעבען. עס פערגרעסערט און ענטוויקעלט מעהר די אופנים, אויף וועלכע עס ווערט געפיהרט דער קאַמפּף פאַר'ן עק־זיסטענץ.

„דאס שטרעבען צו פערשיעדענע פערבעסערונגען אין לעבען — זאָגט דער בעריהמטער גראָסס — שפּיעלט אין דער ענטוויקלונג אָן אונגעהייער גרויסע ראָליע. עס איז א מעכטיגע קראַפט, וואס בעשאַפט א שטאַרקע בעוועגונג. יעדע ערוואָרבענע פערבעסערונג ווערט מיט דער צייט א געוועהנהייט, שפּעטער ווערט דער קערפּער אזוי צוגע־וועהנט דערצו, דאס זי ווערט א טבע, אָהן וועלכער דער מענש קען זיך שוין ניט בעגעהן." ווען די מאָס פון בעדערפנישען וואקסט, ווערט שטאַרקער און גרעסער דער קאַמפּף פאַר'ן עקזיסטענץ. די ענטוויק־לונג פון דעם קאַמפּף פאַר'ן עקזיסטענץ בעשטעהט, ערשטענס, אין דעם, וואס עס ווערען אויסגעבעסערט די געצייג און די כלי־זין, מיט

וועלכע דער קאמפף ווערט געפיהרט. די ערשטעווילדע מענשען האַ־בען געפיהרט דעם קאמפף מיט איינפאכע געצייג און פלעגען זיך פער־אייניגען אין קליינע געזעלשאפטען; וואס ווייטער אבער ווערט די צאָהל מענשען, וואס געפינען זיך אין איין געזעלשאפט, אלץ גרעסער און די אינסטרומענטען און געצייג, מיט וועלכע מען פיהרט דעם קאמפף פאר'ן עקזיסטענץ, אלץ מעהר ענטוויקעלט. די געזעלשאפט פון די ערשטע מענשען איז בעשטאנען סך הכל פון אייניגע צעהנ־דליגע מענשען. די געצייג און כלי־זין זיינען בעשטאנען פון א שפי־ציגען שטעקען און איין אָבגעשארפטען שטיין. היינט אבער צעהלט יעדע געזעלשאפט אין זיך די הונדערטע טויזענדע מענשען און פון די אמאָליגע שטעקענס מיט שטיינער האבען זיך ענטוויקעלט די מעכטיגע דאמפף און עלעקטרישע מאשינען, וועלכע גיבען ארוים אר־בייט אין מיליאָנען מאָל מעהר, ווי פריהער.

דאס רוב אינסטרומענטען און כלי־זין געפינען זיך אין דער נאטור ניט אין דער פאָרמע, ווי מיר בענוצען זיך מיט זיי. דער מענש פאר־ליערט פריהער א סך כח, איידער ער בעקומט די פערשיעדענע נוטציגע געצייג און דעריבער קען מען די געצייג אויך בעטראכטען אלס א פועל יוצא, אלס א רעזולטאט פון דער געזעלשאפטליכער ארבייט. די גע־זעלשאפטליכע נוצליכע ארבייט, דאס הייסט די ארבייט פון א גאנצע געזעלשאפט, איז די איינציגע כלי־זין, וועלכע דער מענש בענוצט כדי צו פיהרען דעם קאמפף פאר'ן עקזיסטענץ. די געזעלשאפטליכע אר־בייט בעשאפט אינסטרומענטען, געצייג, ווירקט אויף דער בייזער נא־טור, ענטדעקט די אוצרות, וועלכע ליעגען בעהאלטען פון מענשען'ס אויג, און מאכט זיי פריי פאר'ן מענשען, ער זאָל זיך קענען דערמיט בענוטצען.

די געזעלשאפטליכע ארבייט קען ברייננגען נוטצען אונטער צוויי בעדינגונגען: ערשטענס, מוז די געזעלשאפט פערשטעהן די געהיימ־ניסע און די קרעפטען פון דער נאטור. זי מוז פערשטעהן, ווי מיט איהר מלחמה צו האלטען; צווייטענס, מוזען זיין געוויסע כללים, לויט וועל־כע די מיטגלידער פון דער געזעלשאפט אָרגאניזירען זיך אליין אין דער מלחמה. די אלע מיטגלידער מוזען אָבהיטען א געוויסען סדר, א געוויסע אָרדנונג, וועלכע עס ווערט געפאָדערט ביי יעדער צוזאמען־לעבען פון א סך מענשען. — אָהן דיעזע צוויי בעדינגונגען איז אונ־

מעגליך צו פיהרען דעם קאמפף פאר'ן עקזיסטענץ. ווען די ערשטע מענשען, וועלכע האבען זיך בעשעפטיגט מיט יאגד, זיינען געגאנגען פאנגען א חיה, האבען זיי ערשטענס געמוזט וויסען דעם כאראקטער פון די חיה, איהר טבע, ווי צ. ב. וועלכער וועטער עס ווירקט אויף איהר גוט און וועלכער שלעכט, וואו און ווען איהר איז לייכטער צו טרעפען, א. ז. וו. צווייטענס, האבען זיך די מענשען בעדארפט אבמאַכען ווי יעדער זאָל זיך נוהג זיין ביים פאנגען, וואס יעדער זאָל טהון, ווי ער זאָל זיך בענוצען מיט די רויב, א. ז. וו.

ביי היינטיגע ווירטהשאפטען איז דאס נאָך מעהר בולט. דער דאָרף־פויער אום צו ערנעהרען זיך מיט זיין פאמיליע בעארבייט די ערד: ער זייעט, שניידט, דרעשט, וועטערט, פערקויפט די פארטיגע תבואות — מיט איין וואָרט — ער פיהרט א ווירטהשאפט. אום צו פיהרען גוט זיין ווירטהשאפט, מוז דער פויער האבען געוויסע געצווערקצייג, מאשינען: ער מוז האבען אַן אקער־אייזען, א באָראָנעווע. צום שניידען מוז ער האבען קאָסעס. צום דרעשען און וועטערען — אנדערע ווערקצייג און מאשינען. דאס רוב מאָל קען דער פויער אליין ניט אויספיהרען זיין ארבייט. ער דינגט צו אנדערע ארבייטער, וועלכע העלפען איהם פיהרען זיין ווירטהשאפט. הערבסט צייט פערקויפט דער פויער די אראָבגענומענע תבואות פאר מזומן. די בעקומענע געלד בלייבען אבער ביי דעם פויער ניט אין גאנצען. א טהייל געלד צאָהלט ער אָב דעם פראָצענטניק, וועלכער האט איהם געליהען געלד אין דער צייט, ווען די תבואה איז נאָך ניט געווען פארטיג; פאר א טהייל געלד קויפט ער זיך אינסטרומענטען, א טהייל נעהמט צו פון איהם די רעגיערונג און דער פאָרמע פון פערשיעדענע אָבצאָהלונגען און נאלאָגען (טעקסעס).

דער פויער קען נור דענסמאָל מיט ערפאָלג אקערן, זייען און שניידען, אויב ער פערשטעהט ווען און ווי צו זייען, וועלכע ערד עס איז גוט צו אקערען און וועלכע ניט, וואסערע וועטערן עס טויגען צום שניידען און וואסערע ניט — אזוינע ידיעות ערווערבט דער פויער דורך זיין בעקאנטשאפט מיט דער אויסערליכער נאטור — דאס איז די טעכנישע זייט פון דער ווירטהשאפט. אויסער דיעזע טעכנישע ידיעות, מוז דער פויער, — אויב ער וויל זיין ווירטהשאפט זאָל זיך גוט פיהרען,—היטען די כללים פון חובות צאָהלען, בעצאָהלען אין דער

צייט און אין דער מאָס ארבייטס־לוין, הימען די געזעצען פון טעקסעס און איבריגע אָבצאָהלונגען — דאס אלעס איז שוין דער אויסערליכער נאטור גאָר ניט נוגע, דאס איז שוין געגרינדעט ניט אויף די קענטני־סע, וואס דער פויער האט ערוואָרבען, בעקענענדיג זיך מיט דער נאטור, נור אויף די ידיעות פון די בעציהונגען, וועלכע עקזיסטירען צווישען די מענשען אין דער געזעלשאפט, דאס איז שוין ניט די טעכנישע זייט פון דער ווירטהשאפט, נור די געזעלשאפטליכע זייט, ווייל די כללים זיינען נור בנוגע די מענשען, אבער ניט בנוגע דער נאטור.

די ווירטהשאפט, וואס דער פויער פיהרט איצט, אזוי ווי די יאגד־בעשעפטיגונג פון אמאליגע צייטען — זיינען ניט אנדערש, ווי די פערשיעדענע אופנים, אויף וועלכע די מענשען פיהרען זייער קאמפף פאר'ן עקזיסטענץ, און דעריבער קען מען דעם אלגעמיינעם קאמפף פאר עקזיסטענץ, וועלכען די מענשהייט פיהרט, בעטראכטען פון צוויי זייטען: פון דער טעכנישער זייט און פון דער געזעלשאפט־ליכער זייט; פון דער זייט, וואו די מענשען, פיהרענדיג דעם קאמפף פאר'ן עקזיסטענץ, בעגעגענען זיך מיט דער אויסערליכער נאטור און פון דער זייט, וואו די מענשען בעגעגענען זיך איינער מיט'ן אנדערען ניט אבהענגיג פון דער אויסערליכער נאטור.

פערשיעדענע ידיעות, וועלכע די מענשהייט קלייבט צוזאמען אין'ם פערלויף פון איהר ענטוויקלונג, בילדען די וויסענשאפט. די וויסענשאפט בכלל איז דער סך הכל פון די ידיעות, וואס דער מענש האט צונויפגעקליבען אין קאמפף פאר זיין עקזיסטענץ. פיהרענדיג דעם קאמפף מיט דער נאטור, בעגעגענט זיך דער מענש מיט פערשיע־דענע ערשיינונגען, ער בעקאָנט זיך מיט זייער כאראקטער, מיט זייער טבע און לערנט זיך אוים ווי צו בענוצען מיט זיי — דער מענש ווערט א וויסענשאפטליכער. די וויסענשאפט שטרעבט צו ערקלערען די שייכות, אנדערע מאָל, אויך די בעדייטונג פון פערשיעדענע ערשיינונ־גען, וואס קומען פאָר אין דער נאטור און אין דער געזעלשאפט. די וויסענשאפט בעשטעהט פון פערשיעדענע צווייגען. יעדער צווייג פון דער וויסענשאפט האט זיך זיין געביט, זיין אָבטהיילונג, זיינע בע־שטימטע ידיעות און ערשיינונגען, מיט וועלכע ער אינטערעסירט זיך.

די ערשיינונגען, וועלכע קומען פאָר אין פּלאַנצען לעבען, ווערען אויסגעפאָרשט פון דעם צווייג פון דער וויסענשאַפט, וואס רופט זיך באָטאַניק. די ערשיינונגען, וועלכע קומען פאָר אין דעם טהיער לעבען, ווערען אויסגעפאָרשט דורך זאָאָלאָגיע, א. ז. וו.

עס פערשטעהט זיך, אז די ערשיינונגען, וועלכע קומען פאָר אין דער טעכנישער זייט פון'ם קאַמפּף פאַר'ן עקזיסטענץ, ווערען אויסגעלערענט דורך אַן אנדער צווייג פון דער וויסענשאַפט, ווי יענע ערשיינונגען, וועלכע קומען פאָר אין דער געזעלשאַפטליכער זייט פון'ם קאַמפּף פאַר'ן עקזיסטענץ. די ערשיינונגען פון דער טעכנישער זייט ווערען אויסגעפאָרשט דורך די צווייגען פון דער נאַטור וויסענשאַפט (באָטאַניק, זאָאָלאָגיע און ביאָלאָגיע) און דורך די טעכנישע וויסענשאַפטען (כימיע, פהיזיק, מאַטהעמאַטיק, מעכאַניק). די וויסענשאַפט אבער, וועלכע בעשעפטיגט זיך מיט די ערשיינונגען, וואס קומען פאָר אין דער געזעלשאַפטליכער זייט פון'ם קאַמפּף פאַר'ן עקזיסטענץ, הייסט עס פאָליטישע עקאָנאָמיע.

מיר וועלען דאס ערקלערען מיט א ביישפּיעל. ווען א פאַבריקאַנט עפענט א פאַבריק, וואס איהר ציעל איז צו בעארבייטען רויהע מאַטעריאַל אין פאַרטיגע פּראָדוקטען, מוז ער האבען דאַמפּף אדער עלעקטרישע מאַשינען, וועלכע זאָלען איהם צושטעלען א געוויסע קראַפט; אויסער דעם מוז ער האבען ארבייטער, וועלכע זאָלען ארבייטען ביי די מאַשינען, ער מוז אויך האבען סוחרים, וועלכע זאָלען זיינע סחורות בעסער פערוועגדען, ער מוז אויך האבען בילעטען און צאָהלען אָבצאָהלונגען. די מאַשינען קען מען גוט איינאָרדנען, ווען מען קען גוט די טעכנישע וויסענשאַפטען: מאַטהעמאַטיק, פיזיק און כימיע; די רויהע מאַטעריאַלען קען מען גוט איינקויפען, אויב מען קען גוט די נאַטור־וויסענשאַפט: מינעראַלאָגיע, באָטאַניק און זאָאָלאָגיע. די בעדינגונגען אבער, אויף וועלכע דער פאַבריקאַנט דיענגט די ארבייטער, די סומעס געלד, וועלכע געהען אוועק אויף פערשיעדענע אָבצאָהלונגען, האבען שוין קיין שום שייכות ניט מיט די נאַטור־ און טעכנישע וויסענשאַפטען און ווערען דעריבער אויסגעפאָרשט דורך די פאָליטישע עקאָנאָמיע.

ווען מיר בעטראַכטען די געזעלשאַפטליכע זייט פון דעם קאַמפּף פאַר'ן עקזיסטענץ, זעהען מיר, אַז זי בעשטעהט פון דריי טהיילען: פון'ם שאַפען מיטלען צום לעבען, פערנאַנדערטהיילען די מיטלען צווי־שען די מיטגליעדער אין דער געזעלשאַפט און פון'ם געברויכען די פּראָדוקטען.

אין די פריהערדיגע צייטען, ווען די בעדערפנישען זיינען ניט געווען גרויס, ווען די ארבייט איז נאָך ניט געווען צוטהיילט, ווען יעדער קיבוץ מענשען פלעגט אליין אויסארבייטען די נויטיגע לעבענס־מיטלען, ווען די אופנים, אויף וועלכע מען האט געפיהרט דעם קאַמפּף פאַר'ן עקזיסטענץ זיינען געווען זעהר איינפאַכע, דענסטמאָל איז די געזעלשאַפט ניט בעשטאַנען פון א גרויסע צאָהל מענשען און דעריבער איז די שייכות, די בעציהונגען צווישען די מענשען, וועלכע האבען געארבייט און געלעבט צוזאַמען, אויך געווען א זעהר איינפאַכע; יעדער מיטגליעד איז געווען מיט די בעציהונגען זעהר בעקאַנט, די גאַנצע געזעלשאַפטליכע ארבייט איז כמעט בעשטאַנען אין דעם, צו שאַפען און פערברויכען די לעבענסמיטלען. ווי פערנאַנדערצוטהיילען די לעבענסמיטלען איז ניט געווען אזא וויכטיגער ענין, און עס איז ניט נויטיג געווען, אַז געלעהרטע זאָלען זיך דערמיט בעשעפטיגען. דאס צוטהיילען איז געווען אזוי פּראָסט, אזוי איינפאַך, דאס יעדער איינציגער פּראָסטער מענש האט געוואוסט, ווי עס ווערט צוטהיילט די מיטלען צום לעבען. היינט אבער האט זיך אלעס געענדערט: די בעדערפנישען האבען זיך זעהר ענטוויקעלט, די ארבייט איז געוואָרען אזוי צוטהיילט, דאס יעדער ארבייט אוים נור א קליינעם טהייל (אדער גאָר ניט) פון די לעבענסמיטלען, וועלכע ער פערנוצט פאר זיך. דאס רוב לעבענסמיטלען בעקומט יעדער דורך'ן טויש, דורך דעם, וואס ער טוישט אוים די פּראָדוקטען פון זיין אייגענער ארבייט אויף די פּראָ־דוקטען פון אן אנדערן'ס ארבייט; די אופנים פון'ם קאַמפּף פאַר'ן עקזיסטענץ זיינען אזוי ענטוויקעלט, דאס זיי פערבינדען ניט נור א קליינע צאָהל מענשען, נאָר זיי נעהמען ארום די גאַנצע געזעלשאַפט, וועלכע בעשטעהט פון מיליאָנען מענשען. יעדער מענש איז היינט אָבהענגיג פון אזוינע מענשען, וועלכע ער קען גאָר ניט און וועלכע ער האט אין זיין לעבען קיין מאָל גאָר ניט אָנגעזעהן. יעדער מענש איז נור אקליינער טהייל, א שרייפעל פון דער גרויסער געזעלשאַפטליכער

מאשינע — און דערפאר זיינען די שייכות צווישען מענשען אזוי פערפלאָנטערט, אזוי פערדרעהט, דאס זיי מוזען האבען א בעזונדערע וויסענשאפט, וועלכע זאָל זיי אויסלערנען ווי די אלע בעציהונגען צו פערשטעהן, א וויסענשאפט, וועלכע זוכט די אורזאכען און די כללים, לויט וועלכע עס דרעהט זיך די גאנצע געזעלשאפטליכע מאשינע. און מיט דיעזע אויפגאבע פערנעהמט זיך די פּאָליטישע עקאָנאָמיע.

ווי מיר ווייסען, זיינען די בעציהונגען צווישען די מענשען ניט אייביג די זעלבע. זיי ענדערן זיך שטענדיג, זיי ליגען, אזוי ווי אלעס אין דער נאטור, אונטער דעם געזעץ פון ענטוויקלונג. עס זיינען געוועזען צייטען, ווען מענשען האבען ניט געהאט קיין בעגריעף פון אייגענ־טהום, די מענשען צווישען זיך זיינען געוועזען גלייך. שפּעטער זעהען מיר, ווי איינער אן עלטסטער, א פּאטריארך, הערשט איבער'ן גאנצען שבט. ווייטער זעהען מיר די שקלאפעריי, וואו א סך מענשען פון שבט זיינען פערשקלאפט צו איינעם, דעם שקלאפען־הערר, ניט נור מיט זייער ארבייט, נור אויך מיט זייער גוף און נשמה; איצטער לע־בען מיר וויעדער אין אזא געזעלשאפט, וואו די מיטגליעדער זיינען, אמת, געזעצליך אלע גלייך, אבער עקאָנאָמיש געפינען זיך די גרויסע מאסען אונטער דעם יאָך פון א קלענערע צאָהל רייכע מענשען, צוליעב די געזעצען פון פריוואט־אייגענטהום האבען די ארבייטער ניט די מעגליכקייט אליין אויסצונוצען זייער כוח און ארבייט פאר די איי־גענע בעדערפנישען, די ארבייטער זיינען געצוואונגען צו פערקויפען זייערע כוחות צו די יעניגע, וועלכע געניסען די פּריווילעגיע פון פּרי־וואט־אייגענטהום אויף די פּראָדוקציאָנס־מיטעל (אינסטרומענטען, געצייג, לאנד, הייזער, א. ז. וו.).

מיר זעהען, אז אין יעדער בעזונדערער עפּאָכע זיינען די בע־ציהונגען, די שייכות צווישען מענשען גאנץ אנדערע. די בעציהונגען ענדערען זיך אין יעדער עפּאָכע. עס פערשטעהט זיך, אז די פערענ־דערונגען קומען ניט פון העלער־הויט, מסתמא זיינען דאָ געוויסע אור־זאכען, וואס רופען ארויס דיעזע ענדערונגען. עס פרעגט זיך אלזאָ, דורך וועלכע אורזאכען ענדערען זיך די בעציהונגען צווישען מענשען? וואס איז די מעשה, וואס איין געזעלשאפטליכע פאָרמע ווערט פערבי־טען אויף די צווייטע? אויף דיעזע פראגע ענטפערט דער צווייג פון דער וויסענשאפט, וואס רופט זיך פּאָליטישע עקאָנאָמיע.

איצט קענען מיר קומען צו דער בעשטימונג פון פאָליטישע עקאָנאָמיע. פאָליטישע עקאָנאָמיע איז א געזעלשאַפטליכע וויסענשאַפט, זי פאָרשט אויס די ערשיינונגען, וועלכע קומען פאָר אין דער געזעלשאַפטליכער זייט פון׳ם קאַמפף פאר׳ן עקזיסטענץ. די שייכות צווישען מענשען אין׳ם שאַפען לעבענסמיטלען, אין פערנאַנדערטהיילען און אין פערברויכען די לעבענסמיטלען; דיעזע ערשיינונגען ערפאָרשט זי אין זייער פערענדערונגספאָרמע.

II.

ווען איז פּאָליטישע עקאָנאָמיע געוואָרען א וויסענשאַפט?

די ווירטהשאַפטליכע ענטוויקלונג ביז צום 18־טען יאָהרהונדערט.

פּאָליטישע עקאָנאָמיע, אלס א וויסענשאַפט, האט זיך ערשט אָנגעהויבען צו ענטוויקלען אין 18טען יאָהרהונדערט. אפילו אין די אַלטע קלאַסישע צייטען פון רוים און גריכענלאַנד, וואו די קולטור האט דערגרייכט אזאַ הויכע מדרגה פון ענטוויקלונג און וואו דעם מענשען'ס גייסט איז געווען אזוי פיעלפאַכיג אויסגעבילדעט — אפילו דאָרט איז אויך פון פּאָליטישע עקאָנאָמיע כמעט קיין זכר ניט געווען. די אורזאַכען זיינען געלעגען אין דער אַלטער אָרדנונג פון געזעל־שאַפטליכען לעבען און אין דער פאָרמע פון פּראָדוקציאָן — (פון שאַפען פּראָדוקטען), וועלכע האבען דעמאָלט עקזיסטירט.

אין יענע צייטען איז די געזעלשאַפטליכע געביידע געווען גע־בויט אויפ'ן פונדאַמענט פון נאַטוראַל־ווירטהשאַפט — ד. ה. אזאַ ווירטהשאַפטליכע סיסטעם, וואו די בעדערפנישען פון מענשען ווערען בעפריעדיגט מיט די פּראָדוקטען פון דער אייגענער ארבייט, אדער מיט דער ארבייט פון דער פאַמיליע און הויזגעזינד. דאס גאַנצע געזעל־שאַפטליכע לעבען איז געווען צושפּאַלטען אויף קליינע ווירטהשאַפט־ליכע גרופּען, וועלכע האבען געלעבט אין גאַנצען אָבגעזונדערט איינע פון דער צווייטער, אָהן שום שייכות צווישען זיך.

אין גריכענלאַנד האט יעדעס הויז־געזינד בעשאַפען ניט נור א

גרויסען טהייל פון איהרע פּראָדוקטען צום אייגענעם געברויך, זאָנ־דערן אַלע פּראָדוקטען, וועלכע עס האט נויטהיג געהאט. דער מסחר, דער טויש (אויסבייטען זאכען אויף זאכען) איז נאָך גאָר ניט געווען ענטוויקעלט. ווען שפּעטער, ביי די רוימער, האט דער טויש אפילו יא זיך אָנגעהויבען צו ענטוויקלען, איז ער דאָך פּאָרט געווען גאַנץ אונבעדייטענד און האט פּערנומען זעהר א קליינעם אָרט אין גאַנצען ווירטהשאַפטליכען לעבען. די וויכטיגסטע לעבענס־פּראָדוקטען זיינען געשאַפען געוואָרען ביי זיך אין דער פאַמיליע — געקויפט אדער גע־טוישט האט מען נור די לוקסוס־זאכען. דער גאַנצער טויש איז געווען צופעליג, ניט שטענדיג און ניט אומעטום. דער קרייז פון די ערשיינונ־גען אין ווירטהשאַפטליכען לעבען איז, אויף דעם אופן, געווען זעהר א ענגער. די בעציהונגען פון איין מענשען צום צווייטען זיינען געווען איינפאכע, פּראָסטע. יעדער האט זיי פערשטאַנען און עס איז גאָר קיינעם ניט איינגעפאַלען אין קאָפּ צו פרעגען: „פאר וואס איז דאס אזוי און ניט אַנדערש?" עס איז אין דעם דאַמאָלסדיגען ווירטה־שאַפטליכען לעבען ניט פאָרגעקומען אזעלכע אונפערשטענדליכע, (ניט בעגרייפליכע) ערשיינונגען, וועלכע זאָלען צוציהען צו זיך דעם מענ־שען'ס דורכדרינגענדען, פאָרשענדען בליק.

עס איז געווען נאָך אַן אורזאכע, פאר וואס די וויסענשאַפט האט אין די קלאַסישע צייטען זיך ניט ענטוויקעלט — דאס איז די שקלאַ־פען־ארבייט. ווי עס איז בעוואוסט, איז די גאַנצע ארבייט פון שאַפען פּראָדוקטען אין די אַלטע צייטען געלעגען אויף די שקלאַפען. זיי, די שקלאַפען, האבען אליין געפיהרט דעם גאַנצען קאַמפּף מיט דער נאַטור, און געפיהרט דעם קאמפּף האבען זיי אויטאָמאַטיש, אָהן איבערלע־גונג, אָהן שכל, ווי אַלע מענשען, וועלכע ארבייטען, ניט ווייל זיי ווילען, נור ווייל זיי מוזען, ווייל זיי זיינען געצוואונגען. עס פער־שטעהט זיך, אז די שקלאַפען האבען זיך קיינמאָל ניט אָבגעגעבען קיין דין וחשבון פון זייער ארבייט און איבערהויפּט פון דער ווירטה־שאַפט; דערצו האבען זיי ניט געהאַט קיין צייט און ניט קיין אינטע־רעס. אויך זיינען זיי גייסטיג געשטאַנען גאַנץ ניעדריג. דער גייסטי־גער דענק־אפּאראַט איז ביי די שקלאַפען געווען ווי געלעהמט דורך די שווערע ארבייט. זיי זיינען געווען ערניעדריגט ביז דער שטופע פון איינפאכע בהמות. די פרייע בירגער, וויעדער, זיינען ניט געווען

די בעשאפער פון די פּראָדוקטען, נור די פערברויכער: זיי פלעגען פערטהון דאס, וואס די שקלאפען פלעגען שאפען. מיט'ן שאפען האבען זיך די פרייע בירגער וועניג וואס געקימערט. דאס איז זיי אלס פרייע בירגער, ניט אָנגעשטאנען, זיי האט ניט געפּאסט צו בעשעפטיגען זיך מיט ארבייט, וועלכע שקלאפען טהוען. האָבענדיג אומזיסטע שקלאפען צום שאפען פּראָדוקטען, האט דער פרייער מענש אין די קלאסישע צייטען זיך אין גאנצען וועניג וואס אינטערעסירט מיט די פאקטען און די ערשיינונגען פון דיזע זייטען פון דער געזעלשאפטליכער ארבייט.

דער מיטעלאלטער, דאס הייסט די עפּאָכע פון דער געשיכטע, וועלכע עס האט זיך אָנגעהויבען נאָכדעם ווי רוים צוזאמען מיט די אלטע קולטור איז חרוב געוואָרען, איז געוועזן נאָך וועניגער גינסטיג דערצו, אז עס זאָל זיך ענטוויקלען די וויסענשאפט פּאָליטישע עקאָנאָמיע. די סיסטעם פון נאטוראל־ווירטהשאפט האט ניט אויפגעהערט צו עקזיסטירען אין מיטעל־אלטער. דער גייסטיגער בליק פון'ם אונטערדריקטען פויער אין דער פעאָדאליסטישער אָרדנונג, וואס האט געהערשט אין מיטעלאלטער איז ניט געווען ברייטער ווי ביים אלטען רוימישען שקלאף. דערצו נאָך איז דער פעאָדאל, אדער פריץ, אליין, וועלכער האט גע'ירש'ט דעם אלטען רוימישען פרייען בירגער, אויך געוואָרען גייסטיג אונטערדריקט. די פערשיעדענע ווירטהשאפטליכע גרופּען זיינען נאָך געוואָרען מעהר אָבגעזונדערט איינע פון די אַנדערע. דער שטאאט (די מלוכה), דאס גאנצע פּאָליטישע לעבען, וואס האט פריהער, אין די קלאסישע צייטען, פעראייניגט אין זיך די איינצעלנע גרופּען און האט געדיענט אלס פערבינדונגס־רינג פון אלע איינוואוינער אין לאנד, איז אין גאנצען בטל געוואָרען, און אנשטאט דעם האבען זיך געבילדעט פיעלע פעאָדאליסטישע גרופּען, וועלכע האבען שטענדיג געקעמפּפט צווישען זיך. יעדער פעאָדאל האט אין זיין גרופּע געפיהרט א בעזונדערען פּאָליטישען לעבען (אויב מען קען איבערהויפּט דאס בעצייכענען מיט דיזען נאָמען). די מאטעריעלע און גייסטיגע אינטערעסען פון'ם דאמאלדיגען מענשען זיינען ניט ארויסגעגאנגען אויסער דער גרופּע. דער פרייער אונטערנעהמונגס־גייסט איז געווען איינגעקלאמערט אין די אייזערנע צוואנגען פון די קליינינקע גרופּען־אינטערעסען. די שטענדיגע מלחמות און רייסערייען

וואס פלעגען פאָרקומען צווישען די פערשיעדענע פעאָדאַלען, האבען איבערהויפט ניט צוגעלאָזען צו דענקען וועגען די אַלגעמיינע אינטע־רעסען פון דער פּראָדוקציאָן.

דער קריסטענטהום האט אפילו פון איין זייט געקעמפפט מיט די רוימישע אויפפאסונגען וועגען ארבייט און ארבייטער, און האט, פערקעהרט, געפאָדערט ליעבע און אכטונג צו די, וועלכע שאפען פראָדוקטען מיט זייער שוייס און בלוט, אבער פון דער צווייטער זייט האט דער קריסטענטהום געפּרעדיגט, אז דער מענש דארף זיך בכלל ניט קימערן וועגען עולם הזה, ער מוז נאָר זעהן צו זאָרגען וועגען עולם הבא. דיעזער קריסטליכער אסקעטיזמוס (די אידעע זיך פון אלץ אָבצוזאָגען און ניט זוכען אויף דער וועלט קיין פערגניגען), וועל־כער איז הגם געוועזן אליין א פּראָדוקט פון יענע אומשטענדען, האט אבער פון זיין זייט אויך געווירקט אויף די מענשען, דאס מען האט זיך ניט בעשעפטיגט מיט גשמיות, מיט די רעאלע ערשיינונגען פון וויסענשאפטליכען לעבען. דעם מענשען'ס אידעאל איז געווען אין הי־מעל און ניט אויף דער ערד. דאס בעשעפטיגען זיך מיט די ערדליכע עקאָנאָמישע אינטערעסען האט זיך גערעכענט פאר די גרעסטע זינד.

אין צווייטען העלפט פון מיטעלאַלטער נאָך די קרייצציגע (מסע הצלב) האט זיך דער מסחר אפילו יא אָנגעפאַנגען צו ענטוויקלען. עס האבען זיך געגרינדעט שטעדט, וואו עס האבען געוואוינט סוחרים און בעלי־מלאכות. אבער דיעזע ענטוויקלונג איז געווען אן אונבעדיי־טענדע. די בעשרענקונג פון פרייען מענשליכען אונטערנעהמונגס־קראפט, וועלכע איז געווען אזוי שטארק אין דאָרף, האט ניט אויפגע־הערט צו ווירקען אויך אין שטאָדט. דער איינוואוינער פון שטאָדט האט אויך ניט געהאט די מעגליכקייט אויסצונוצען זיינע פעהיגקייטען און קרעפטען. יעדער האט זיך געמוזט רעכענען מיט די פאָרדערונגען פון דער גרופּע. טויטע, פערשטיינערטע פאָרמען האבען געהערשט איבער'ן לעבעדיגען מענשען. אין די שטעדט האבען אומעטום עק־זיסטירט די צעכען, וועלכע האבען אָנגעוויזען יעדען בעזונדער, וואס, וויפיעל און ווי ער זאָל ארבייטען. דער ארבייטער איז געווען געבונ־דען אין זיין טהעטיגקייט דורך די פאָרשריפטען פון די צעכען.

די לאַנגזאמע, אונבעדייטענדע ענטוויקלונג פון דער אינדוסטריע און טעכניק, די אַלטע, אונבעוועגליכע, אונפערענדערליכע פאָרמען פון

לעבען אין דער געזעלשאפט — אָט דאס איז די לעצטע און די וויכטיגסטע אורזאכע, פאר וואס דעם מענשען’ס פערשטאנד האט זיך אין מיטעלאלטער ניט פאַרגענומען אויסצופאָרשען די געזעלשאפטליכע ערשיינונגען אין ווירטהשאפטליכען לעבען. שטענדיגע ערשיינונגען, מיט וועלכע מען בעגעגענט זיך טאָג־טעגליך, קומען אויס דעם מענשען’ס אויג און פערשטאנד אזוי איינפאך, דאס עס פאלט גאָר ניט איין צו פרעגען, פארוואס עס איז אזוי. מען וויים גאָר ניט, אז עס קען איבערהויפט אנדערש זיין. דעם מענשען’ס פאָרשענדע אויג שטעלט זיך גראדע אָב אויף די ערשיינונגען, וועלכע קומען ניט פאָר שטענדיג, מיט וועלכע דער מענש איז נאָך ניט געוועהנט. פון די נייע, ביזהער אונבעקאנטע, ערשיינונגען זוכט דער מענש די אורזאכען אין דעם פערבאנד, און דעריבער איז קיין וואונדער ניט, אז פאָליטישע עקאָנאָמיע, וואס ערפאָרשט די אורזאכען פון די ערשיינונגען אין ווירטהשאפטליכען פאָלקס־לעבען, די בעציהונגען פון איין מענשען צום צווייטען אין’ם קאמפף מיט דער נאטור — אז דיזע וויסענשאפט האט זיך ניט געקענט ענטוויקלען כל זמן דיזע ווירטהשאפטליכע ערשיינונגען האבען אויסגעזעהן אין לעבען אונפערענדערט.

פערפעסטיגט, פערגליווערט האט אויסגעזעהן דאס מיטעלאלטערליכע לעבען, אבער דאס איז נור געווען לפנים. ביסלעכוויז, לאנגזאם האט דער פראָצעס פון ענטוויקלונג געטהון זיין ארבייט. די בעפעלקערונג האט געוואקסען, מענשען האבען זיך פערמעהרט און די פראָדוקטען, וואס זיינען צו יענער צייט נאָך אלץ געשאפען געוואָרען דורך די איינפאכע, ניט אויסגעבילדעטע געצייג, מיט וועלכע די מענשהייט האט געפיהרט דעם קאמפף פאר די עקזיסטענץ אין מיטעלאלטער, האבען מיט דער צייט אָנגעהויבען צו ווערען ווייניג פאר די גאנצע בעפעלקערונג. מען האט אָנגעפאנגען פעסט צו פיהלען א בעדערפניש אין נייע קוועלען פון חיונה. די שרעקליכע עקספלואטאציע פון דער קאטוילישער קירכע, וואס האט אונבעגרענעצט געהערשט אין יענער צייט, האט די אָרעמקייט נאָך מעהר פערשטארקט: א טהייל פון דער בעפעלקערונג האט איינפאך ניט געהאט פון וואנען זיך צו ערנעהרען. עס איז געוואָרען אן „איבער־בעפעלקערונג,” ד. ה., דער דאמאָלסדיגער צושטאנד פון דער פראָדוקציאָן האט ניט געשאפען אזוי פיעל פראָדוקטען, וויפיעל די בעפעלקערונג האט נויטיג גע־

האט. דער הונגער האט געצוואונגען די מענשען צו פערלאָזען זייער היים און צו זוכען נייע לענדער, נייע פּלעצער פון וואנען מען זאָל קענען ציהען די חיונה. די ערשטע פּראָבע איז געווען די קרייצציגע און שפּעטער — די פעלקער-בעוועגונג אין מיטעלאַלטער. די גרינדליכע היסטאָרישע פאָרשונג ווייזט קלאָר, אז די ערשטע אורזאכען פון די קרייצציגע זיינען ניט געווען רעליגיעזע, נור עקאָנאָמישע. ניט דער פאנאטיזמוס האט אויפגעהויבען אזעלכע גרויסע מאסען צו פערלאָזען זייער היים, זייערע שטענדיגע וואוינונגס-ערטער און וואנדערען אין ווילד-פרעמדע לענדער, נור די נויט, דער הונגער האט דערצו געבראכט. דער רעליגיעזער פאנאטיזמוס איז נור געווען די אויסערליכע פאָרמע, אין וועלכער דער אינסטינקט פון זעלבסטשוטץ האט זיך צו יענער צייט אָנגעקליידעט.

און אין אמת'ן האבען טאקי די קרייצציגע געהאט א גרויסע היסטאָרישע בעדייטונג אין ווירטהשאפטליכען לעבען. ניט-ווילענדיג האבען זיי אָנגעהויבען דורכצוברעכען די ווענד פון דעם נאַטור-ווירטשאפטליכען סיסטעם, אין וועלכען עס זיינען געווען איינגעשלאָסען מענשען פון יעדער גרופּע, פון יעדען פעאָדאל. פון די קרייצציגע אָן האבען זיך אָנגעהויבען צו טרעפען מענשען פון פערשיעדענע לענדער און האבען אָנגעפאנגען צו פיהרען מסחר צווישען זיך. דער פערקעהר צווישען די מערב- און מזרח-לענדער איז געוואָרען עפּטער און גרעסער. די ערטער, וואו עס פלעגען זיך צוזאמענטרעפען די סוחרים מיט זייערע סחורות פון פערשיעדענע לענדער, זיינען געוואָרען האנדעלס-שטעדט. די ענטוויקלונג פון די שטעדט בכלל האט זעהר פיעל צו פערדאנקען די קרייצציגע. די שטעדט, וואס האבען זיך געבילדעט פון די סוחרים און פרייע בעלי-מלאכות, זיינען זעהר פיעל אונטערשטיצט געוואָרען פון די קעניגע, וועלכע האבען געוואָלט דערמיט אָבשוואכען די אונבעגרענעצטע מאכט פון די פעאָדאלען. די קעניגע האבען געשאָנקען די שטעדט זעלבסטשטענדיגקייט, דאס האט געהאָלפען די שטעדט אין קאמפּף, וועלכען זיי האבען געפיהרט מיט די פעאָדאלען. די שטעדט האבען געזיעגט, זיך ענטוויקעלט און געוואקסען. די רעזולטאטען זיינען געווען גרויסע. דורך דעם אָפטען פערקעהר פון פערשיעדענע מענשען מיט פערשיעדענע איבערצייגונגען איז דער גייסטיגער האָריזאָנט פון די מענשען אלץ מעהר און מעהר אויסגע-

ברייטעט געוואָרען. דער אָפטער פערקעהר האט אויך געפאָרדערט מען זאָל אויסבעסערען די וועגען אויפ'ן ים און אויף דער יבשה. דאס איז געשעהן. די אויסגעבעסערטע פערקעהר־מיטעל האבען נאָך מעהר פערלייכטערט די אויסוואנדערונגען, וועלכע זיינען געוואָרען אין ענדע פון מיטעלאַלטער א זעהר געוועהנליכע זאך. דיעזע אויסוואנדערונגען און פערזוכען צו געפינען נייע לענדער האט זיך געענדיגט, ווי עס איז בעוואוסט, אין יאָהר 1492 מיט דער ענטדעקונג פון אמעריקא.

די זאַמען פון די גרויסע פערענדערונגען אין ווירטהשאַפטליכען לעבען, וואס איז געזייט געוואָרען אין די ערשטע פעלקער־בעוועגונ־גען דורך דיעזען היסטאָרישען פאַקט, האט זיך אָנגעפאַנגען געשווינד צו ענטוויקלען און האט פערנומען אלץ א גרעסערען באָדען אונטער זיך. דורך די ענטוויקלונג פון אמעריקא האט זיך די אינדוסטריע און האנ־דעל זעהר פערשפּרייט. די נאַטוראַל־ווירטהשאַפט, וואס האט אין מי־טעלאַלטער געהערשט אפילו ביי דער מעהרהייט פון דער שטעדטישער בעפעלקערונג, האט אָנגעפאַנגען אלץ מעהר און מעהר צו פערשווינדען און אָבגעבען איהר פּלאַץ דער פאָרמע פון טויש־ווירטהשאַפט. אמע־ריקא איז געוואָרען א גרויסער מארק, וואו מען האט פערווענדעט איי־ראָפּעער סחורות. פון דער אַנדערער זייט האט אמעריקא געליפערט נאָך איירא‌פּע רויהע מאַטעריאַל. עס האט זיך אוועקגעשטעלט א שטענדיגער, רעגעלמעסיגער פערקעהר צווישען איירא‌פּא און אמערי־קא. די איירא‌פּעאישע שטעדט, וועלכע האבען פריהער געארבייט פאר א קליינעם, בעשרענקטען פּלאַץ, זיינען פערוואנדעלט געוואָרען אין גרויסע ווערקשטעטט פאר אמעריקאנישען מארק. **אין לעבען האט אָנגעהויבען צו רעגיערען א נייער פאַקטאָר — געלד.** אין דער געזעלשאפט, וואו עס האבען ביז איצט געהערשט די גרונד־בעזיצער— די פעאָדאלען, האט אָנגעפאַנגען צו שפּיעלען א גרויסע ראָלע א נייער קלאַס מענשען, פון וועלכע די געשיכטע האט נאָך ניט געוואוסט — די געלד־אריסטאָקראַטיע. דאס געזעלשאפטליכע לעבען האט זיך שנעל אָנגעהויבען צו ענטוויקלען. די בעציהונגען צווישען מענשען זיינען געוואָרען גאַנץ אַנדערע, ווי אין מיטעלאַלטער. אויף דער ביהנע פון דער וועלט געשיכטע האט זיך שוין בעוויעזען דער קלאַס־ארבייטער— מאַנופאַקטור־ארבייטער.

דיעזע אלע פערענדערונגען האבען געפאָדערט אן ערקלערונג.

די אַלע נייע פאָרגענגע אין פּראַקטישען לעבען האבען געבעטען א טעאָרעטישע בעגרינדונג — און עס האט זיך אָנגעהויבען צו בילדען די וויסענשאַפט: פּאָליטישע עקאָנאָמיע.

עס איז געווען נאָך אַן אורזאַכע, וואס האט געצוואונגען אין יענער צייט די גייסטיגע קרעפטען פון דער געזעלשאַפט אויסצופאָרשען די ערשיינונגען פון ווירטהשאַפטליכען לעבען. ווי מיר האבען שוין פריהער דערמאָנט, האט די ענטדעקונג פון נייע לענדער און דורך דעם, וואס עס האבען זיך געגרינדעט נייע גרויסע שטעדט, אָבגעשוואַכט און מבטל געווען די הערשונג פון די פעאָדאַלען. די וועגד, וועלכע האבען אָבגעטהיילט איין גרופּע פון דער צווייטער, זיינען חרוב געוואָרען, און אויף זייער אָרט האבען זיך גענומען ענטוויקלען שטאאטען, אין וועלכע עס האבען זיך צוזאַמענגעגאָסען די אלע ביזהעריגע פעאָדאַלע גרופּען. אזעלכע גרויסע שטאאטען האבען ארויסגעשטעלט נייע עקאָנאָמישע אויפגאַבען, אויף וועלכע די רעגיערונג האט געמוזט געבען אַן ענטפער. דאס לעבען האט ארויסגערופען בעדערפנישען, וועלכע האבען געפאָדערט א באַלדיגע בעפריעדיגונג. אום צו שאַפען אונטער זיך א פעסטען באָדען אין אייראָפּא, האט די רעגיערונג געמוזט זאָרגען, דאס דער שטאאט זאָל זיין רייכער — דאס האט געטריעבען אויסצוגעפינען די אורזאַכען פון רייכקייט און אָרימקייט, צו ברענגען אין א סיסטעם, אין אַן אָרדנונג די אַלטע און אויפזוכען נייע קוועלען, ווי צו בעפריעדיגען די גרויסע בעדערפנישען אין רייכטהום.

און פּאָליטישע עקאָנאָמיע איז געוואָרען א נויטווענדיגקייט.

III.

דער אנפאנג פון דער פאליטישער עקאנאמיע

דער מערקאַנטיליזמוס.

אין פאָריגען קאַפּיטעל האבען מיר זיך בעמיהט אויסצוגעפינען די ערשיינונגען, וועלכע האבען ארויסגעשטעלט נייע אויפגאַבען אין לעבען און וועלכע האבען געצוואונגען די מענשען אויסצופאָרשען די אורזאכען פון רייכקייט און אָרימקייט ביי איינצעלנע מענשען און ביי גאַנצע פעלקער. דאס איז געווען דער אָנפאַנג פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע. דענסטמאָל ערשט איז מען געקומען צו דער איבערצייגונג, אז אויך די ערשיינונגען אין געזעלשאַפטליכען לעבען, אזוי, ווי די ערשיינונגען אין דער אויסערליכער נאַטור, זיינען ניט צופעליג, ניט קיין מקרה־זאַך, נור דאס זיי קומען פאָר לויט א געוויסער אָרדנונג, נאָך געוויסע געזעצען. און ווען מען איז געקומען צו אזא איבערצייגונג, דאַן האבען אויך די מענשען, וועלכע זיינען געשטאַנען אָן דער שפּיץ פון די רעגיערונגען, גענומען זוכען דיעזע געזעצען, כדי צו קענען איינאָרדנען דאס געזעלשאַפטליכע לעבען נאָך יענע געזעצען.

אזוי ווי אין יעדער וויסענשאַפט האבען אויך די ערשטע פּאָליטיקאָ־עקאָנאָמען זעהר פיעל טעות׳ן געהאַט. זיי האבען ניט גלייך ענטדעקט די אמת׳ע רעגיערענדע פאַקטאָרען, די געזעצען פון געזעלשאַפטליכען לעבען. זעהר לאַנג האבען זיי געטאַפּט אין דער פינסטערניש, אזוי ווי די אַלכעמיקער בנוגע צו כעמיע, די אַסטראָלאָגען בנוגע צו אַסטראָנאָמיע, א. ז. וו. אלס א גוטער ביישפּיעל קענען אונז דיענען די מערקאַנטיליסטען — די אנהענגער פון׳ם מערקאַנטיליזם, — די ערשטע פּראַקטישע סיסטעם אין דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע.

ארויסגעהענדיג פון'ם בעוואוסטען פאַקט אין אלטעגליכען לעבען, אז רייכער איז יענער, וועלכער האט מעהר מזומן'ע געלד, האבען די ערשטע מערקאַנטיליסטען געמיינט, אז די זעלבע זאך איז אויך בנוגע צו א גאַנצע לאַנד, ד. ה., אז וואס מעהר געלד עס וועט בלייבען אין דער מדינה, אלץ רייכער וועט דאס לאַנד זיין. מען האט דורכגעפיהרט געזעצען, וועלכע האבען פערבאָטען ארויסצופיהרען געלד קיין אויס־לאַנד. די אינלענדישע סוחרים האבען ניט געטאָרט קויפען קיין סחורות אין אויסלאַנד פאר מזומן, און די אויסלענדישע סוחרים, וועלכע האָ־בען פערקויפט סחורות אין לאַנד, האבען געמוזט דאָ גופא דאס גע־לייזטע געלד אויסגעבען. ארויספיהרען געלד האט דאס געזעץ פער־באָטען.

מעהר ווי אומעטום האט דיעזע מיינונג געהערשט אין ענגלאַנד. ענגלאַנד האט ניט קיין אייגענע גאָלד און זילבער גענוג. דער איינצי־גער מיטעל צוציהען מעהר געלד אין לאַנד איז געווען דער אויסלענדי־שער מסחר. אום צו וויסען א חשבון פון'ם האנדעל, וואס מען פיהרט אין אויסלאַנד, האט די ענגלישע רעגיערונג געגרינדעט אין אויסלאַנד גרויסע צענטראַלע סקלאַדען פאר סחורות. (אין ענגלאַנד האבען די אויסלענדישע סוחרים מורא געהאַט צו קומען.) די ענגלענדער האבען געמוזט אריינפיהרען זייערע סחורות דוקא אין דיעזע סקלאַדען. דאָ זיינען שוין געווען ענגלישע בעאַמטע, וועלכע האבען אויפגעפאַסט, דאס פון יעדער מסחר זאָל דער ענגלישער סוחר ארויספיהרען פון אויסלאַנד וואס מעהר געלד. די אריינגעפיהרטע געלד האט, פערקעהרט, געמוזט בלייבען אין ענגלאַנד גופא. עס איז זאָגאר געווען א געזעץ, דאס יעדער אויסלענדישער סוחר, וועלכער וויל האנדלען אין ענגלאַנד, זאָל אויסקלייבען פון די ענגלישע סוחרים איבער זיך „א בעל הבית," וועל־כער האט געמוזט אויפפאַסען דאס די געלייזטע געלד, זאָל דער סוחר ניט ארויספיהרען צוריק.

דיעזע ריכטונג אין דער פּאָליטיק איז בעוואוסט אונטער'ן נאָ־מען: „די ריכטונג פון געלד באַלאַנס." די פּראַקטישע סיסטעם איז געווען געגרינדעט אויף דער מיינונג, אז דער איינציגער געגענשטאַנד פון רייכטהום איז דאס געלד. פאַר'ן מערקאַנטיליסט האט געלד פאר זיך אליין א ווערטה, און דוקא געלד. אנדערע סחורות האבען ניר א ווערטה אויף אזוי פיעל, ווי וויים זיי קענען אויסגעביטען ווערען אויף

געלד. די עקאָנאָמישע קראַפט פון לאַנד ווערט אויסגעמאָסטען מיט די סומע געלד, וואס גרעסער דיעזע סומע איז, אַלץ גרעסער איז די עקאָ־נאָמישע קראַפט פון לאַנד.

דאס פּראַקטישע לעבען האט אבער גלייך אַליין געוויעזען, אַז דיעזע פּאָליטישע סיסטעם איז דורך און דורך פאַלש. אויסער דעם, וואס מיט דער ענטוויקלונג פון האַנדעל איז איבערהויפּט געווען אונ־מעגליך צו קאָנטראָלירען די סומעס אריינגעפיהרטע און ארויסגעפיהרטע געלד, דען דער ענטוויקעלטער האַנדעל קען ניט פּאָרקומען נור מיט מזומן'ע געלד. מען האט געמוזט אָנקומען צום קרעדיט, פער־קויפען און קויפען אויף וועקסלען און אַנדערע ווערטה־פּאַפּיערען — אויסער דאס אַלץ האט מען זיך גלייך איבערצייגט, אז ניט אַלע מאָל איז דאס ארויספיהרען פון מזומן'ע געלד א שאדען פאַר'ן שטאַאט, דער סוחר האט עס געקענט ארויספיהרען, פערווענדען אויף סחורות, פערקויפען מיט ריוח און אריינפיהרען שפּעטער מעהר געלד.

האַלטען זיך נאָך אַלץ ביי דער פריהערדיגער מיינונג איבער די בעדייטונג פון געלד פאַר די מדינה, האט דער מערקאַנטיליזמוס נור איבערגעביטען די פּאָליטיק, די פּראַקטישע מיטלען, ווי אריינצו־ציהען מעהר געלד אין לאַנד. אנשטאט די פּאָליטיק פון „געלד באַ־לאַנס" איז איינגעפיהרט געוואָרען דער „האַנדעלס באַלאַנס." די רעגיערונג האט זיך נור געסטאַרעט דאס דער ווערטה פון די ארויס־געפיהרטע סחורות, זאָל זיין מעהר פון די אריינגעפיהרטע. דאס וועט שוין ממילא ברייגנען דערצו, דאס ס'זאָל אין לאַנד אריינגעפיהרט ווע־רען מעהר געלד. ווען איך פערקויף אין אויסלאַנד, למשל, פאַר 100,000 רובעל סחורות און קויף נאָר דאָרט פאַר 75,000, וועט מען דאָך דעם רעשט פון 25,000 סיי ווי סיי מוזען דעקען מיט געלד. דער אנהענגער פון „געלד באַלאַנס" סיסטעם איז געווען דער מיינונג, אז געלד דאַרף מען איבערהויפּט אויסגעבען וואס ווייניגער, דער מער־קאַנטיליסט פון „האַנדעלס באַלאַנס" סיסטעם האט אבער געזאָגט: ניין! אויסגעבען געלד קען מען וויפיעל מען וויל. מען דאַרף נור אויסגעבען דאס געלד אויף אַזא אופן, מען זאָל שפּעטער בעקומען וואס מעהר ריוח."

אום די ארויסגעפיהרטע סחורות זאָלען זיין מעהר פאַר די אריינגעפיהרטע, האט די רעגיערונג אונטערשטיצט מיט פערשיע־

דענע פרעמיען יענע סוחרים, וועלכע פלעגען ארויספיהרען סחורות
קיין אויסלאַנד, און, פערקעהרט, געמאַכט שוועריגקייטען פאַר די
אריינגעפיהרטע סחורות דורך גרויסע אָבצאָהלונגען. מען האט איינ־
געפיהרט דעם צאָהל־טאַריף. צווינגענדיג דעם אויסלענדישען סוחר
צו צאָהלען גרויסע פּאָשלינעס (א גרויסען טאַריף) פאַר זיינע סחורות,
האט די רעגירונג דערמיט גופא אונטערגעשטיצט די היימישע סוחרים,
ווייל זיי האבען געקענט פערקויפען זייערע סחורות פאַר העכערע
מקחים און דאָך זאָל עס זיין ביליגער איידער ביים אויסלענדישען
קאָנקורענט. אזא סיסטעם צו שיטצען און אונטערשטיצען דעם היימי־
שען האנדעל און אינדוסטריע ווערט אָנגערופען: „פּראָטעקציאָ־
ניזמוס” (פּראָטעקשען).

ארויסגעהענדיג פון דער איבערצייגונג, אז דער שיקזאל פון
לאַנד איז אבהענגיג פון דעם מסחר, האט די רעגיערונג אָנגעווענדעט
אלע מעגליכע מיטלען אונטערצושטיטצען די סוחרים. זי, די רעגיע־
רונג האט ניט געזשאַלעוועט קיין הלואות און פּריווילעגיעס פאַר די
דאָזיגע, וועלכע האבען געמאַכט מסחרים. איבערהויפּט האט די רע־
גיערונג אונטערגעשטיטצט די פאַבריקאַנטען־מאַנופאַקטוריסטען. ווא־
רום צו יענער צייט איז דער האנדעל מיט אויסלאַנד געפיהרט געוואָ־
רען הויפּזעכליך נור אין אינדוסטריא פּראָדוקטען. די ערשטע אונ־
טערנעהמער האט די רעגיערונג גערן געגעבען פּריווילעגיעס און מאָ־
נאָפּאָלען. כדי די פאַבריקאַנטען (מאַנופאַקטוריסטען האבען זיי געהיי־
סען, ווארום פאַבריקען אין איצטיגען זינען זיינען נאָך ניט געוועןׂ)
זאָלען האבען וואָלוועלע ארבייטס־קראַפט, האט די רעגיערונג בע־
שטימט א מאַקסימום (דעם גרעסטען פּרייז, וועלכען קיינער האט
ניט געטאָרט איבערשטייגען) פון ארבייטס־לוין, און האט בעשטראָפט
די יעניגע, סיי ארבייטער, סיי פאַבריקאַנטען, וועלכע האבען פער־
זוכט די טאַקסע צו העכערען. אבער בכדי דער ארבייטער זאָל קענען
עקזיסטירען מיט זיין ניעדריגען לוין, האט די רעגיערונג בעשטימט
קליינע פּרייזען אויף די נאַהרונגס־מיטלען און האט פערבאָטען ארויס־
צופיהרען תבואות און גריינסען קיין אויסלאַנד. די גוטס־בעזיצער
(פּאַרמערס) זיינען איבערהויפּט זעהר אונטערדריקט געוואָרען אין
דער מערקאַנטיליסטישער פּעריאָדע. די גאַנצע זאָרג פון די רעגיע־
רונג איז אוועקגעלייגט געוואָרען צו שאַפען א געלד־בורזשואזיע. דורך

דעם פערבאָט צו נעהמען הויכע צינזען האט די רעגיערונג פערלייכטערט די אונטערנעהמער צו בעקומען געלד. דער הויפּט־ציעל פון דיזע געזעצען איז געווען צו טרייבען די קאַפּיטאַליסטען אליין צו פיהרען וועלכע עס איז געשעפטען, ניט אבער אָבצוגעבען אויף פּראָצענט די געלד. אום אויסצובעסערען די טעכניק האט די רעגיערונג זיך געסטאַרעט אריינצובעקומען אויסלענדישע געלערנטע ארבייטער און ספּעציאַליסטען. די רעגיערונג האט אפילו געהאַלטען ספּעציעלע געהיימע אַגענטען אין אויסלאַנד, וועלכע זיינען געווען פערפליכטעט דאָרטען אויסצושפּיאָנירען די נייע אויסבעסערונגען אין דער טעכניק.

כדי די אינדוסטריע־אונטערנעהמער זאָלען זיין פערזאָרגט מיט ארבייטער, האט דער מערקאַנטיליסט געזאָרגט דערפאר, אז די בעפעלקערונג זאָל גרעסער ווערען, און האט דורך פערשיעדענע זכותים, פּריווילעגיעס אונטערשטיטצט די יעניגע, וועלכע האבען יונג חתונה געהאט און געהאט א סך קינדער. אין קאָלבער'ס צייטען (אין דער צווייטער העלפט פון 17טען יאָהרהונדערט) איז אין פראנקרייך געווען ארויסגעגעבען א געזעץ, וועלכער האט בעפרייט פון אָבצאָהלונגען אויף 5 יאָהר די, וועלכע האבען חתונה געהאט ביז 21 יאָהר. די יעניגע, וועלכע האבען געהאט 10 קינדער, זיינען בעפרייט געוואָרען אויף שטענדיג פון אָבצאָהלונגען. אזוי ווי די רעגיערונג האט געוואָלט וויסען קלאָר, וואס עס טהוט זיך אין דער אינדוסטריע, האט זי אלץ אונטערוואָרפען אונטער איהר אויפזיכט און האט איבעראל איינגעפיהרט א שטרענגע קאָנטראָל. דער שליסעל פון אינדוסטריע און האנדעל איז אין גאנצען געלעגען ביי די רעגיערונג אין האנד. די פאבריק פאָרשריפטען האבען ארומגענומען די קלענסטע זאכען פון דער פּראָדוקציאָן: זיי האבען פּינקטליך בעשטימט די געצייג, מיט וועלכע מען זאָל זיך בענוצען, די זאָרט סחורות, וואס האבען געדאַרפט אויסגעארבייט ווערען, וואס פאר א ליינג, ברייט, פארב די סחורה דאַרף האבען. וואס פאר א זאָרט מיטלען די רעגיערונג האט איבערהויפּט אָנגעווענדעט צו אונטערשטיטצען דעם מסחר, קענען מיר זעהען פון פאָלגענדע ביישפּיעלען. אין יאָהר 1563 האט די ענגלישע קעניגין עליזאַבעטה, ארויסגעגעבען א געזעץ, ניט צו עסען קיין פלייש צוויי טעג אין וואָך, כדי דערמיט אונטערצוהאַלטען דעם פיש־פאַנג. אין יאָהר 1666 איז אין ענגלאַנד ארויסגעגעבען געוואָרען א געזעץ, אז

מען זאָל א בר מינן דוקא בעגראָבען אין וואָלענע תכריכים. דערמיט האט די רעגיערונג געוואָלט אונטערהאַלטען די וואָל־מאַנופעקטור און פאר דעם עובר זיין דעם געזעץ האט מען שטרענג בעשטראָפט.

איבערהויפט האט דער מערקאַנטיליזמוס געשטרעבט דערצו, אז די רעגיערונג זאָל פון אלץ וויסען און אז זי זאָל זיך אריינמישען אין עקאָנאָמישען לעבען פון לאַנד, ווייל נור זי איז, לויט דער מערקאַנטי־ליסטישער שיטה, אומשטאַנד צו רעגולירען און צו בעשטימען דעם גורל פון לאַנד. אזא אפוטרופסות, אזא קאָנטראָל, איז אין אָנפאַנג, ווען דער קאַפּיטאַליזמוס איז יונג, ניט ענטוויקעלט, געווען זעהר ניצ־ליך. שפּעטער אבער, ווען דער קאַפּיטאַליזמוס איז אויסגעוואַקסען, געוואָרען שטאַרק, איז די אפוטרופסות פערוואַנדעלט געוואָרען אין שווערע קייטען, וואס האבען נור געשטערט דער ענטוויקלונג.

כדי די סוחרים פון לאַנד זאָלען זיין געזיכערט, דאס זיי וועלען האבען ערטער, וואוהין צו פערווענדען זייערע סחורות און ניט זיין אָבהענגיג פון אויסלאַנד, האט יעדע רעגיערונג געשטרעבט צו האבען וואס מעהר קאָלאָניעס איבער׳ן ים. אזוינע קאָלאָניעס האבען גע־בראַכט א דאָפּעלטען נוצען. ערשטענס, האבען זיי געדיענט אלס א גוטער מאַרק פאר די פאַרטיגע סחורות פון מעטראָפּאָל (הויפּטלאַנד), צווייטענס, האבען זיי געליפערט רויהע מאַטעריאַל צום איבעראַרביי־טען. די קאָלאָניען האבען ניט געהאַט דאס רעכט צו פערקויפען איר־גענד וואו אנדערש די רויהע מאַטעריאַלען און אויך ניט דאס רעכט צו קויפען ביי אנדערע פאַרטיגע סחורות. דאס איז געווען שטרענג פערבאָטען. אין יאָהר 1651 האט דער ענגלישער מיניסטער קראָמ־וועל ארויסגעגעבען א געזעץ, וואס איז בעוואוסט אין דער געשיכטע אונטער׳ן נאָמען „נאַוויגאַציאָן אַקט" (שיפּפאַהרטס געזעץ). דיעזער געזעץ פאָדערט, אז אריינפיהרען און ארויספיהרען סחורות פון די ענגלישע קאָלאָניען האבען נאָר געמעגט ענגלענדער און דוקא אויף ענגלישע שיפען. דאס איז געווען געטהאָן כדי זיך צו פערזיכערען געגען דער קאָנקורענץ פון די אויסלענדישע סוחרים און סחורות.

די קאָלאָניאַל פּאָליטיק, ד. ה. די פּאָליטיק אריינצוכאַפּען וואס מעהר נייע קאָלאָניעס, איז אם שטאַרקסטען געווען ענטוויקעלט אין דאַמאָלסדיגע פּעריאָדע. דיעזע פּאָליטיק האט געהאַט אויך גוטע זיי־טען. זי האט געפיהרט, צ. ב., אויסצובעסערען די בויאונג פון שיפען,

וועלכע האט דאמאלס ערררייכט א גרויסע שטופע פון ענטוויקלונג.

אזא פּאָליטיק האט געטריעבען יעדער שטאאט בעזונדער. יעדער שטאאט האט געוואָלט, אז אויפ'ן אינלענדישען און אויסלענדישען מארק זאָלען נור הערשען זיינע סוחרים און מאנופאקטוריסטען. די בעציהונגען פון איין שטאאט צום צווייטען זיינען געווען זעהר פיינדליכע. די קאָלאָניאל פּאָליטיק האט דיעזע בעציהונגען נאָך מעהר פערשארפט. עס פלעגען זעהר אָפט פאָרקומען רייסעררייען און מלחמות. די מלחמות זיינען געפיהרט געוואָרען ניט נור צווישען פערשיעדענע לענדער, נור אויך צווישען די צענטראלע רעגיערונגען און זייערע איינצעלנע „אונטערטהעניגע" פירסטען. יעדע רעגיערונג האט געשטרעבט אָבצונעהמען די מאכט פון די פעאָדאלען און צענטראליזירען דאס אין איין אָרט — אין די הענד פון דעם קעניג. די איינצעלנע פירסטען האבען אבער ניט געוואָלט פערלירען זייער אונאבהענגיגקייט און האבען אָפט געמאכט בונטען און אויך געפיהרט אָפענע מלחמות געגען דער קעניגליכער מאכט. און אויף אזא אופן האבען זיך אין יענער צייט אזוי שטארק ענטוויקעלט דער מיליטאריזמוס און די גרויסע פעראייניגטע און צענטראליזירטע נאציאָנאלע שטאאטען.

איצט קענען מיר מאכען א סך הכל און איבערגעבען אין קורצען די יסודות פון דער מערקאנטיליסטישער פּאָליטיק.

1) די איבערצייגונג, אז די רייכקייט פון לאנד ווענדעט זיך אָן די סומע געלד, אז געלד האט דעם אמת'ן ווערטה פאר א לאנד, אליין פאר זיך, ניט נור אלס מיטעל צו קויפען סחורות.

2) פּראָטעקציאָניזמוס. די פּאָליטיק צו בעשיצען אייגענע סחורות און סוחרים דורך הויכע אָבצאָהלונגען (צאָהל־טאריף), און דורך אנדערע מיטלען, דאס האט געפיהרט צו נאציאָנאליסטישע און שאָוויניסטישע שטרעבונגען.

3) קאָלאָניאל פּאָליטיק. דורך דעם האט זיך פערשטארקט די ענטוויקלונג פון שטאאט אלס גרויסע מיליטער מאכט אויפ'ן ים און אויף דער יבשה.

4) די מיינונג, אז דער גאנצער גורל פון די פעלקער ליעגט אין די הענד פון דער רעגיערונג, וועלכע קען קינסטליך בערייכערען און פערמערען די בעפעלקערונג מיט הילף פון געוויסע געזעצען. דאס

האט געפיהרט צו די אפּוטרופּסות, צו דעם, אז די רעגיערונגען זאָלען זיך אריינמישען אין אויסערליכען האנדעל און אויך אין אינערליכען לעבען פון די פעלקער.

5) דער אונטערגאנג פון אָבגעזונדערטע פעאָדאלע הערשאפט און די ענטשטעהונג פון גרויסע נאציאָנאלע ענטוויקעלטע שטאאטען מיט א שטרענג צענטראליזירטער מאכט.

אין אלגעמיין קען מען זאָגען, אז מערקאנטיליזם איז געווען מעהר א פּאָליטיש־פּראקטישע סיסטעם, איידער א טהעאָרעטיש בע־גרינדעטע לעהרע. דער מערקאנטיליזם האט געהערשט אין אייראָפּא אן ערך פון דריי הונדערט יאָהר: פון דער ענטדעקונג אמעריקא ביז'ן 18טען יאָהרהונדערט. די בעדייטענדסטע פּאָליטיקער, וועלכע האבען דורכגעפיהרט אין לעבען דיעזע סיסטעם, זיינען געווען אין פראנקרייך: דער פינאנס מיניסטער פון לואי דעם 14טען קאָלבער; אין ענגלאנד — דער בעריהמטער קראָמוועל; אין איטאליען — מאַקיאַוועלי.

IV.

די לעהרע פון די פיזיאָקראַטען

וועןמיר נעהמען בעטראַכטען דאס לעבען פון גאַנצען כלל, פון דער געזעלשאַפט, זעהען מיר, דאס עס איז אין פיעל הינזיכטען עהנליך צום לעבען פון פרט, פון איינציגע פערזאָנען. די גאַנצע געזעלשאַפט לעבט אויך איבער פערשיעדענע פעריאָדען אזוי ווי יעדע איינצעלנע פערזאָן. די געזעלשאַפטליכקייט, דער אינהאַלט, בלייבט טאַקי שטענדיג. אבער עס בייטען און ענדערען זיך די פאָרמען, אין וועלכע די געזעלשאַפטליכקייט קליידעט זיך אָן. דער אינהאַלט איז דער קאַמפף אום'ס דאַ־זיין, די עקאָנאָמישע פערהעלטניסע. די פאָרמען זיינען דאס פאָליטישע און גייסטיגע לעבען פון דער געזעלשאַפט. די פאָרמען, וועלכע זיינען אין דער יוגענד פון א געוויסער געזעלשאַפטליכער פעריאָדע געוועןזעהר גוט צוגעפאַסט און נוצען געבראַכט די עקאָנאָמישע פערהעלטניסע, ווערען שפּעטער, ווען די עקאָנאָמישע פערהעלטניסע ענטוויקלען זיך ווייטער און ברייטער, ענג. דאַן פאַסירט, אז אויסער דעם, וואס זיי הערען אויף צו נוצען, הויבען זיי נאָך אָן צו בריינגען שאַדען. זיי דריקען די עקאָנאָמיק און לאָזען זיך איהר ניט ענטוויקלען. ווען דיעזער דרוק ווערט פיהלבאַר אין דער געזעלשאַפט, דאַן פאַנגט זיך אָן צו ענדערען די מיינונגען און די איבערצייגונגען פון די פאָרטגעשריטענע מענשען, וועלכע הויבען שוין אָן צו פּרעדיגען נייע תורות, נייע לעהרען, ביז וואַנען די געזעלשאַפט בעקומט אזעלכע פאָרמען, וועלכע זאָלען זיין צוגעפאַסט צום נייעם אינהאַלט. די אונצופריעדענהייט מיט פריהערדיגע, ניט פאַסענדע פאָרמען, ווירקט טהייל מאָל אזוי גרויס, דאס די נייע אנשויאונגען אונטערשיידען שוין ניט פון גוט און שלעכט און פרעדיגען גראָד דעם געגענזאַץ פון פריהער, אפילו

ווען אייניגע פון די פריהערדיגע מיינונגען האבען נאָך אויך איצט, ביי דער געגענוואַרטיגער ענטוויקלונג, געקענט עקזיסטירען. אזעלכע ענטגעגען־געזעצטע אויפפאַסונגען פון צוויי פעריאָדען איינע נאָך די אַנדערע, זעהען מיר זעהר אָפט אין דער געשיכטע. דאס וואס די ער־שטע פעריאָדע האלט פאר אמת, האלט די צווייטע פעריאָדע פאר שקר. וואס ביים ערשטען איז הייליג, איז ביים צווייטען—וואָכעדיג. וואס ביים ערשטען גוט — ביים צווייטען דוקא שלעכט, א. ז. וו. אזעלכע שטימונגען רופט מען „רעאַקציאָנען" — צוריקווירקונג געגען דער פריהערדיגע פעריאָדע.

אזא רעאַקציאָן געגען דער מערקאַנטיליסטישער סיסטעם זעהען מיר אין דער לעהרע פון די פיזיאָקראַטען.

כל־זמן דער קאַפּיטאַליזמוס איז נאָך געווען יונג, ניט ענטוויי־קעלט און זיך געניטיגט אין אויפפאַסונג, איז די אפּוטרופסות, דער קאָנטראָל פון דער רעגיערונג אויף די פּראָדוקציאָן, געווען זעהר נויי־טיג. שפּעטער, ווען דער האַנדעל און אינדוסטריע זיינען שוין אַרויס־געוואַקסען פון זייער קינדער־פּעריאָדע, ווען זיי זיינען שוין געוואָרען שטאַרק, זעלבסטשטענדיג, דאַן איז דאס אריינמישען זיך פון דער רעגיערונג אין דער פּראָדוקציאָן געוואָרען אין גאַנצען איבעריג. עס איז פון איהם געוואָרען א גרויסע איבעריגע לאַסט, וועלכע האט ניט גע־לאָזען געהן פאָרווערטס. דאס האט נור געשטערט דער ענטוויקלונג פון קאַפּיטאַליזמוס. ניאַנקעס זיינען נור גוט פאר קליינע קינדער, פאר גרויסע מענשען איז דאס אַן אונגליק. די ענטוויקלונג פון גרויס־קאַ־פּיטאַל פאָדערט פרייהייט. דער גרויסער אונטערנעהמער דאַרף ניט יעדע זאַך אָנפרעגען ביי דער רעגיערונג. ער מוז קענען זיך פריי בעוועגען. פרייהייט פאר'ן גרויס־קאַפּיטאַל איז, אזוי ווי לופט פאר'ן לעבען פון בעשעפעניסען.

דער פּראָטעקציאָניזמוס האט אויך אַנגעפאַנגען צו שטערען דער ענטוויקלונג. דער קאַפּיטאַל האט ניט קיין היים. ער מוז וואַנדערען איבער די גרענעצען פון זיין פאָטערלאַנד. די ווענד פון פּראָטעקציאָ־ניזמוס האבען איהם אבער פערצאַמט דעם וועג. עס זיינען געוואָרען אונצופריעדען די פערברויכער פון די פּראָדוקטען, די קויפער. צוליעב די צאָהל־טאַריפען האבען זיי געמוזט צאָהלען טהייערער פאר די סחורות, וועלכע זיי האבען נויטיג געהאט. די גרונד־בעזיצער און

אקער־בויער האבען נאָך מעהר געפיהלט דעם שווערען יאָך פון פּראָ־טעקציאָניזמוס אין דער אינדוסטריע, וועלכע איז געגאנגען האנד אין האנד מיט דער פערנאכלעסיגונג און זאגאר אונטערדריקונג פון דער לאנדווירטהשאפט. יא, זאגאר די אינדוסטריע לייט האבען שוין פער־לאנגט, מען זאָל פערניכטען די אפּוטרופּסות און דעם פּראָטעקציאָניז־מוס. איבערהויפּט האט זיך אָנגעהויבען א בעוועגונג געגען דעם פּראָ־טעקציאָניזמוס אין די לענדער, וואו די אינדוסטריע איז געווען א סך העכער ענטוויקעלט ווי אנדערסוואו. דער פּראָטעקציאָניזמוס האט ניט געלאָזען דיעזע אינדוסטריע לייט פריי קאָנקורירען איינע מיט די אנדערע און בעהערשען דעם וועלט־מארק.

די קאָלאָניאל־פּאָליטיק און די שאָוויניסטישע ליידענשאפטען זיינען אויך געוואָרען דערוויעדער דער ענטוויקלונג. דער קאפּיטאליז־מוס זוכט ערטער פאר זיך איבעראל. וואו נור ער האט די מעגליכ־קייט זיך אריינצורייסען, רייסט ער זיך אריין. אין א געוויסען זינן רעגיערט דאָ אויך דאס פיזישע נאטור־געזעץ, בעוואוסט אונטער'ן נאָמען דיפוזיאָן, אז יעדער קערפּער שטרעבט זיך אריינצורייסען אומעטום, וואו עס איז דאָ א לעדיגער פּלאץ. די גרענעצען פון נאָ־ציאָנאליזמוס און שאָוויניזמוס ברעכט ער דורך. די קליינליכע, אונ־נוטציגע פיינדשאפט פון איין מדינה צו דער צווייטער, פערטראָגט דער קאפּיטאל ניט. ער פארפעסטיגט זיך איבעראל, וואו נור ער קען נוטצען האבען. ער אונטערשיידעט ניט זיין פאטערלאנד פון אַן אנדער לאנד. „דער אינערליכער און דער אויסערליכער האנדעל — זאָגט נאָרט, א פאָרשטעהער פון דער פיזיאָקראטישער לעהרע — זיינען ביידע גלייך נויטיג. די ענטוויקלונג פון איינעם איז אָבהענגיג פון'ם צווייטען. ביידע, דער ערשטער ווי דער צווייטער, מוזען זיין פריי. אלע נאציאָנען פון דער וועלט זיינען פערבונדען צווישען זיך, זיינען נויטהיג איינער פאר'ן אנדערן, ווי איינציגע שטעדט פון איין מדינה. אוועקשטעלען צווישען פערשיעדענע נאציאָנען צאמען, וועגד, דורך די צאָהל־טאריפען און איבעריגע פערטהיידיגונגס־מיטלען, איז אזוי נאררישׁ, ווי צו פערבאָטען דעם פערקעהר און איבעריגע האנדעלס־בעציהונגען צווישען שכנה'שע שטעדט, אדער, זאָגאר, ווי צווישען איינציגע ווירטהשאפטען. אלע נאציאָנען געהען צו איין ציעל אין זייער ענטוויקלונג, זייער העלפען איינע די אנדערע. אין אינדוי־

פטריעלע אנגעלעגענהייטען מוז די גאנצע מענשהייט לעבען אין פריעדען. יעדער שמאלער נאציאנאליזמוס ברייננט נור שאדען. ער פערקלענערט די נוצען, וואסביידע צדדים ברייננען איינע די אנדערע און דערמיט האלט ער אויף די עקאנאמישע ענטוויקלונג."

די גרונד־אידעע פון נארט'ס לעהרע בעשטעהט אין דעם, אז אין אינדוסטריעלען הינזיכט זיינען די אינטערעסען פון פערשיעדענע פעלקער און נאציאנען ניט ענטגעגענגעזעצט, זאנדערן סאלידאריש, און אז אין דיעזער בעציהונג זיינען אלע נאציאנען נור איינציגע מיט־גליעדער פון דער אלגעמיינער גרויסער מענשליכער פאמיליע. „קיין פאלק — ענדיגט נארט — איז ניט רייך געווארען דורך די מיטלען פון פראטעקציאניזם. נור שלום, פריינדשאפט, ליעבע צו ארבייט און פרייהייט בעשאפען דעם האנדעל און רייכטהום."

די פריהערדיגע נאציאנאליסטישע אידעע פון אבגעזונדערטקייט, פיינדשאפט, איז אויסגעביטען געווארען אויף אידעען פון קאסמאפא־ליטיזמוס, פון ליעבע און אכטונג צום צווייטען, פון וועלכער נאציאן אדער מדינה יענער זאל ניט זיין; פרייער פערקעהר, פרייע קאנקור־רענץ, א. ז. וו. דיעזע אלע אידעען האבען געפונען א גרויסען אבקלאנג אין די אונצופריעדענע פאלקס־מאסען, וועלכע האבען ניט געקענט דערשלעפען דעם לאסט פון די גרויסע אבצאהלונגען, וואס די רע־גיערונגען האבען ארויפגעווארפען כדי צו האבען די מעגליכקייט צו פיהרען מלחמות. עס האט זיך ערוועקט א שנאה צו דער הערשענדער ארדנונג. דיעזע שנאה האט זיך, ווי בעוואוסט, געענדיגט מיט דער פראנצויזישער רעוואלוציאן.

דער בעגריף וועגען די בעדייטונג און די אויפגאבען פון דער רעגיערונג און פון דער געזעלשאפט האט זיך אויך אין גאנצען געענ־דערט. פריהער איז מען געווען דער מיינונג, אז די געזעלשאפט בע־שטעהט פון פערשיעדענע אינדיווידיאומען (יחידים), וועלכע האבען צווישען זיך קיין שום צוזאמענהאנג ניט, אהן א סדר און אהן אן ארד־נונג. דעריבער האט מען געמיינט, אז די רעגיערונג מוז רעגולירען די בעציהונגען צווישען מענשען, כדי צו שאפען ארדנונג. איצט איז מען אבער געקומען צו דער מיינונג, אז די געזעלשאפט איז אן ארגא־ניזמוס, וואו יעדער מענש איז א בעזונדערער ארגאן און אז דיעזער ארגאניזמוס ענטוויקעלט זיך אליין לויט געוויסע נאטירליכע געזע־

צען. מען איז געקומען צו דער איבערצייגונג, דאס צווישען די מיטגליעדער פון דער געזעלשאפט עקזיסטירט א געוויסע הארמאָניע, געוויסע בעציהונגען, געגרינדעט אויף זייערע בעציהונגען צו דער אויסערליכער נאטור. יעדע בעשרענקונג, יעדער אריינמישען זיך קען נור דיעזע נאטירליכע הארמאָניע שטערען. „ניט די מענשען לעבען פאר'ן שטאאט — האט מען אָנגעפאנגען צו טענה'ן — נור דער שטאאט עקזיסטירט פאר די מענשען.”

דער קוואל פון רייכטום.

די מערקאנטיליסטישע לעהרע וועגען די בעדייטונג פון געלד, האט מען געהאלטען אין גאנצען פאר פאלש. מען איז געקומען צו דער ריכטיגער איבערצייגונג, אז געלד פאר זיך אליין האט קיין שום ווערטה ניט. געלד איז נור א געצייג, אַ מיטעל צום מסחר. די קוועלע פון רייכטהום איז ארבייט, ניט געלד. א לאַנד קען האבען זעהר וועניג געלד און זיין רייך. „געלד — זאָגט דער בעריהמטער פילאָזאָף דוד יום, — איז נור א מיטעל צו פערגרינגערען דעם אויסטויש פון סחורות. געלד איז ניט דער ראָד פון האנדעל, נור די שמירונג. עס שמירט אונטער די רעדער און די בעוועגונג ווערט גרינגער.”

די פיזיאָקראטען זיינען געווען איבערצייגט, אז דאס עקאָנאָמישע לעבען ענטוויקעלט זיך דורך אונפערענדערליכע, פעסט אוועקגעשטעלטע, ניט ווילקירליכע געזעצען, און אין געגענזאַץ צו די מערקאַנטיליסטען, וועלכע האבען געמיינט, אז די רעגיערונג קען דורך קינסטליכע מיטלען בערייכערען די מדינה, האבען זיי בעהויפטעט, אז די אויפגאַבע פון דער וויסענשאפט בעשטעהט ניט אין דעם אויפצוזוכען מיטלען, ווי קינסטליך דאס לאַנד צו בערייכערען, דאס איז איבערהויפט אונמעגליך, — זאָנדערן מען מוז אויסגעפינען די געזעצען, וועלכע רעגיערען אין לעבען, און דאן לאָזען דאס לעבען זיך פריי ענטוויקלען לויט דיעזע געזעצען. דער שטאאט דארף ניט רעגיערען איבער די מענשען, זאָנדערן דיענען די מענשען. די פיזיאָקראטישע לעהרע קען מען רופען די ערשטע וויסענשאפטליך־בעגרינדעטע סיסטעם אין דער געזעלשאפטליכער וויסענשאפט. פון די פיזיאָקראטען האבען מיר אויך דאס ערשטע מאָל בעקומען דעם נאָמען „פאָליטישע עקאָנאָמיע,” ד. ה. די לעהרע פון'ם נאטירליכען אָרדנונג, וואס הערשט אין דער געזעלשאפט.

אבער צוזאמען מיט די ריכטיגע בעווייזע, וועלכע די פיזיאָקראַ־

טישע לעהרע האט ארויסגעשטעלט געגען די מערקאַנטיליסטען, האט זיך אריינגע׳גנב׳עט אין איהר זעהר פיעל טעותים. די פיזיאָקראַטען זיינען אריינגעפאַלען אין איינזייטיגקייט. זייענדיג זעהר אָפּאָזיציאָנעל צו די מערקאַנטיליסטישע סיסטעם, פאר וואס זי האט נור געשיצט די אינטערעסען פון אינדוסטריע און האנדעל און אונטערדריקט די לאַנד־ווירטהשאַפט, האט די פיזיאָקראַטישע לעהרע זיך גענומען בעווייזען, דוקא פאַרקעהרט: „לאַנד ווירטהשאַפט, און נור לאַנד ווירטהשאַפט איז די איינציגע קוועלע פון פאָלקס־רייכטהום.״ די אמת׳ע קוועלע פון רייכטהום איז לויט די פיזיאָקראַטישע אנשויאונג, די נאַטור, וועלכע בעשאַפט מאַטעריאַל אין די ערד, דער באָדען, וואו דיעזער מאַטעריאַל ווערט איבערגעארבייט אויף נאהרונגס־מיטלען. דער באָדען, צוזאַמען מיט אלע נאַטירליכע קרעפטען, וועלכע רעגיערען דאָרט, בעשאַפען אלע פּראָדוקטען, וועלכע בעפריעדיגען די מאַטעריעלע בעדערפניסען פון מענשען. און דעריבער האבען די פיזיאָקראַטען געהאַלטען די לאַנד־ווירטהשאַפט פאר די איינציגע קוועלע, ווי די פעלקער צו בערייכערען. נור אין לאַנד־ווירטהשאַפט קומט די נאַטור צו הילף דעם מענשען׳ס ארבייט. נור די לאַנד־ווירטהשאַפט גיט, נאָכדעם ווי מען רעכענט ארונטער די הוצאות, א ריינעם ריוח, וועלכער פערגרעסערט די רייכטהום. יעדערער זעהט קלאָר, אז דער לאַנד־ווירטה זעעט 1 צענטער תבואה און נעהמט ארונטער 10 צענטער. דאס איז א ממשות׳דיגער ריוח. דיעזער ריינער ריוח פון 9 צענטער בעקומט מען — זאָגען די פיזיאָקראַטען — נור דערפאר, ווייל די קרעפטען פון דער נאַטור, וועלכע זיינען פערבונדען מיט׳ן באָדען, ווירקען אויפ׳ן מענשען׳ס ארבייט און פערמעהרען די פּראָדוקטען. די אנדערע ארבייטען בעשאַפען איבערהויפּט גאָר ניט. זיי פערמעהרען ניט קיין גיטער, זיי ארבייטען נור איבער דאס, וואס עס איז שוין לאַנג דאָ. דער פאַבריקאַנט קען נור רייך ווערען דענסטמאָל, ווען ער שפּאָרט עטוואָס אָב ביים איבערארבייטען פון סחורות. פיעל ערגער איז נאָך מיט׳ן מסחר, וועלכער שאַפט גאָר ניט: דער מסחר פיהרט נור אריבער די סחורות פון איין אָרט אויפ׳ן צווייטען.

שטעהענדיג אויף דיעזען שטאַנדפּונקט, האבען די פיזיאָקראַטען געהאַלטען פאר פּראָדוקטיווע ארבייטער, ד. ה. פאר שעפער, נור

דעם אקערבוי־קלאס. די איבעריגע קלאסען, די אינדוסטריע לייט און סוחרים, וועלכע בעשעפטיגען זיך נור מיט'ן איבערארבייטען און איבערפיהרען די פראדוקטען, וואס דער אקערבוי־קלאס שאפט, האבען די פיזיאקראטען געהאלטען פאר ניט־פראדוקטיוו, ווייל זיי לעבען נור אויפ'ן ריוח פון די, וואס בעארבייטען די ערד. אלע קלאסען שטעהען ביי די לאנד ארבייטער אויף געהאלט.

דיעזע לעהרע האט געפיהרט די פיזיאקראטען צום פראקטישען הויפט כלל: „וויבאלד, אז דער באדען איז די איינציגע קוועלע פון פאלקס רייכטהום — טא דארף די רעגיערונג ממילא אונטערשטיצען נור די ענטוויקלונג פון לאנד־ווירטהשאפט.” דער נאמען פיזיאקראט שטאמט אויך דערפון, וואס דיעזע לעהרע האט געלייגט געוויכט נור אויף די ארבייט פון אקערבויער.

די פיזיאקראטען זיינען געגאנגען אין זייער לעהרע נאך ווייטער. „די נאטור — זאגען די פיזיאקראטען — איז ניט נור די איינציגע קוועלע פון רייכטהום, זי איז אויך די איינציגע רעגיערערין אין לעבען פון פאלק. די געזעלשאפטליכע ארדנונג מוז בעשטימט ווערען לויט שטענדיגע אונפערענדערליכע געזעצען פון דער נאטור, אזוי ווי עס ווערען בעשטימט אנדערע ערשיינונגען. די געזעלשאפטליכע ארדנונג איז גוט און נארמאל נור דענסטמאל, ווען זי איז צוגעפאסט צו די געזעצען פון דער נאטור; נור דאן ברייגגט זי פיעל גליק אלע מיטגליעדער פון דער געזעלשאפט. יעדע געזעלשאפטליכע ארדנונג, וועלכע טרעט אפ אן א זייט פון דער נאטור, איז ניט גוט און איז שעדליך. און שעדליך איז אזא ארדנונג אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל זי נייגט זיך אב פון דער פרייער נאטור.”

די נאטירליכע — און ממילא אויך די בעסטע ארדנונג — מיינען ווייטער די פיזיאקראטען — איז אזעלכע, וועלכע דריקט אם וועניגסטען די טרייב־קרעפטען פון דער מענשליכער פרייער נאטור. זייענדיג אין גאנצען פריי, איז די נאטור מעהר פעהיג צו ווייזען דעם מענשען דעם אמת'ען און ריכטיגען וועג. ווען דער מענש וועט נור ווערען רעגיערט דורך די שטימע פון זיין פרייער נאטור, וועט ער דאן זיין גוט און אויפגעקלעהרט און שטרעבען צו זיין אייגענעם פערזענ־

ליכען גליק, אויף דעם אופן וועט אויך זיין ערדייכט דאס אלגעמיינע גליק. מען דארף דעם מענשען'ס לעבען בעפרייען פון דעם לאסט פון פערשיעדענע בעגרענצונגען און אונטערדריקונגען. פרייהייט איז נעטהיג אומעטום. מען מוז יעדען מענשען געבען די פרייהייט צו זאָרגען אליין פאר זיך, ווי עס פאָדערן זיינע פערזענליכע אינטערעסען. דאס וועט אויך זיין א גליק פאר דער גאנצער געזעלשאפט, ווייל דערמיט, וואס יעדערער זאָרגט צו פערמעהרען זיין אייגענעם גליק — דערמיט גופא פערגרעסערט ער שוין ממילא דאס גליק פון דער געזעלשאפט. די אינטערעסען פון דער געזעלשאפט זיינען ניט דערוויעדער די אינטערעסען פון יעדען אינדיווידיאום בעזונדער. אויף דעם אופן דארף די רעגיערונג זיך ניט אריינמישען אין לעבען פון די בירגער. די אויפגאַבע פון דער רעגיערונג איז נור צו בעשיצען דאס אייגענטהום און צו פערטהיידיגען די מענשען. מעהר פערלאנגט מען פון איהר ניט. דער בעריהמטער זאַטץ: **Laissez faire laissez passer** לאָזט טהון, לאָזט געהן, וואס דיענט נאָך אויך איצט ביי די ראדיקאלע עקאָנאָמיסטען פאר דעם פיהרענדען כלל אין זייערע פראַקטישע פאָדערונגען, געהערט אויך צו יענער צייט. מיט דיעזען זאטץ האט זיך דער פיזיאָקראַט גורנע געוועגדעט צו דער רעגיערונג. דערמיט האט ער געמיינט צו זאָגען, דאס די רעגיערונג זאָל זיך ניט בעקימערען און אריינמישען זיך אין עקאָנאָמישען לעבען. מען דארף יעדען לאָזען פריי האנדלען און פריי שאפען. יעדער בירגער וועט זיך שוין אליין בעשטימען זיין מזל. אויב ער וועט לייכט פערדארבען, וועט ער דערפאר לייכט פערריכטען, און אומגעקעהרט.

דיעזע פיזיאָקראטישע אויפפאסונג בנוגע די גרויסע בעדייטונג פון דער נאַטור אין געזעלשאפטליכען לעבען, האט געהערשט אין די מוחות פון די בעסטע געלעהרטע, דענקער און פילאָזאָפען פון צווייטען העלפט פון 18טען יאָהרהונדערט. אלע אידעען פון יענער צייט האבען געטראָגען מעהר אדער וועניגער דעם זיגעל פון דיעזער לעהרע. די ענציקלאָפעדיסטען רוססאָ און מאָנטעסקע, וועלכע זיינען איבערהויפט געוועזען צייוויליזאציאָן און האבען געפרעדיגט, אז דאס גרעסטע גליק פאר די מענשהייט איז דער נאַטור-לעבען — ביז די גרויסע שעפפער פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן מיראבאָ, קאָנ-

דערסע — אלע האבען זיך געפונען אונטער דער ווירקונג פון דיעזער
לעהרע *).

דער פאטער פון דער פיזיאקראטישער לעהרע איז פראנסוא
קענע, א הויף־דאקטאר ביי לואי דעם 15טען. פון די שטאאטס־מענער
און פאליטיקער, וועלכע האבען סיסטעמאטיזירט די פיזיאקראטישע
לעהרע און געוואלט דורכפיהרען אין פראקטישען לעבען, איז געווען

---

*) טהאמאס דזשעפערסאן, ווען דער אמעריקאנער קאנגרעס
אין דער צייט פון דעם אונאבהענגיגקייט קריעג, האט איבערגעגעבען צו
פארמולירען די דעקלאריישאן אף אינדעפענדענס (די אונאבהענגיג־
קייטס ערקלערונג פון די אמעריקאנער קאלאניע), האט זיך פעסט גע־
האלטען אן דער טהעאריע פון דעם נאטירליכען רעכט און אן די אנ־
שויאונגען פון די פיזיאקראטען איבער שטאאט און רעגיערונג.

„מיר האלטען — אזוי דריקט אוים דזשעפערסאן די אלגעמיינע
פאליטישע פרינציפען אין דער הקדמה צו דער דעקלאריישאן אף אינ־
דעפענדענס — מיר האלטען, אז אלע מענשען זיינען בעשאפען גע־
ווארען אלס גלייכע און האבען בעקומען פון דעם בורא עולם געוויסע
רעכטע, וואס קיינער קען ביי זיי ניט אוועקנעהמען, און זיי אליין קע־
נען זיך פון די רעכטע ניט אבזאגען; צו דיעזע רעכטע געהערען לעבען,
פרייהייט און דער שטרעבען נאך גליק; צו פערשאפען זיך דיעזע
רעכטע גרינדען מענשען רעגיערונגען, וואס זייער מאכט על פי יושר
קומט פון דער הסכמה פון די רעגיערטע; ווען א געוויסע רעגיערונג־
פארם ווערט א שטערונג פאר דיעזע צוועקען, האט דאס פאלק דאס
רעכט צו ענדערען די רעגיערונג אדער איהר אין גאנצען אבצושאפען
און אנשטעלען א נייע רעגיערונג, וואס זאל זיין געגרינדעט אויף
אזעלכע פרינציפען און איהרע ארגאנען זאלען זיין אזוי איינגעריכ־
טעט, דאס זיי זאלען בעסער בעווארענען די זיכערקייט און דאס גליק
פון פאלק..." דערפון פליעסט אויך ארוים דזשעפערסאן'ס אידעאל:
„יענעס לאנד איז אם בעסטען רעגיערט, וועלכע איז רעגיערט אם
ווענינסטענס."

די אידעע פון'ם נאטירליכען רעכט פון די פיזיאקראטען זעהט
זיך דא גאנץ בולט ארוים פון צווישען די שורות.

א. ש. ז.

מעהר פון אלעמען בעריהמט דער געוויסער טורגאָ, דער פינאנס־מיניסטער ביי לואי דעם 16טען. אזוי ווי קאָלבער ביי די מערקאנטיליסטען, איז טורגאָ געווען דער פאָליטישער פאָרשטעהער, וועלכער האט געהאט א מאכט דורכצופיהרען און איינצואָרדנען דאס פראקטישע לעבען לויט די פיזיאָקראטישע אנשויאונגען.

די אידעאלע גרונדלאגען פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן ענטהאלטען אין זיך די פראָגראם פון דער פיזיאָקראטישער לעהרע.

אַדאַם סמיטה

אדאם סמיטה.

V.

אַדאַם סמיטה און זיין לעהרע

די גאַנצע ענטשטעהונג פון דער וועלט איז צוזאַמענגעזעצט פון היפּוכים, פון געגענזעטצע. דאס לעבען שטעהט אין געגענזאַטץ צום טויט, די שטערבליכקייט צום געבוירענשאַפט, א. ז. וו. און מערקווירדיג איז דאס, וואס דיזע היפּוכים ענטוויקלען זיך איינע פון דער אַנדערער. דער צווייטער איז א פּועל יוצא, א רעזולטאַט פון דער ערשטער. ווען דאס לעבען דערגרייכט די העכסטע שטופע, הויבט עס אָן צו געהן צוריק, עס פאַנגען שוין אָן צו זיין קענטיג די סמנים פון דעם לעבען׳ס גרעסטען פיינד — פון זיין ווידערשפּרוך — פון׳ם טויט.

ווען דער טויט האט שוין אין גאַנצען בעזיגט דאס לעבען—פאַנגט זיך אָן אויף דאס נייע צו בילדען א לעבען — די סתירה, דער ווידערשפּרוך פון׳ם טויט. די אַלע עלעמענטען, די אַטאָמען, פון וועלכע די טויטע בעשעפענים אדער פלאַנצע איז געווען צוזאַמענגעזעצט, ווערען ווידער פעראייניגט, אָרגאַניזירט אין פערשיעדענע פאָרמען, און בילדען נייע אָרגאַניזמען — נייע לעבענס.

די ענטוויקלונג פון געזעלשאַפטליכען לעבען בעשטעהט אויך פון היפּוכים, פון סתירות, פון רעאַקציאָנען הייסט עס. די געגענווערטיגע פעריאָדע איז סותר די פערגאַנגענע. די צוקינפטיגע פעריאָדע ווידער וועט שטעהען אין פולען ווידערשפּרוך צו דער געגענווערטיגער. און כאַראַקטעריסטיש דערביי איז, וואס די דריטע פעריאָדע קעהרט זיך ווידער צוריק צו דער ערשטער, ניט אין גאַנצען געוועהנליך, דען אויב אזוי וואָלטען מיר זיך ניט ענטוויקעלט, ניט געגאַנגען ווייטער, נור מיר וואָלטען זיך ארומגעדרעהט אויף איין אָרט, ווי א וועווערקע אין ראָד. די דריטע פעריאָדע, קען מען זאָגען, בילדעט זיך

פון די ערשטע צוויי. דאס איז א פשרה צווישען די פערגאנגענע צוויי סתירות. די דריטע פעריאָדע ירשה'ט די גוטע אייגענשאפטען פון די ערשטע און פון די צווייטע און דעריבער איז זי פאָלקאָמענער, ענטוויקעלטער.

דיעזען סדר פון ענטוויקלונג האט צום ערשטען געוויזען דער בעריהמטער פילאָזאָף הענעל. און ער טראָגט דעם נאָמען אין דער פילאָזאָפיע הענעל'ס דיאַלעקטיק. די דיאלעקטישע ענטוויקלונג האט ניט קיין סוף. אלעס געפינט זיך אין שטענדיגער אונאויפהער־ליכער בעוועגונג. אלעס וואס ענטשטעהט, געהט אונטער, און אלעס, וואס געהט אונטער, ענטשטעהט אין א נייער פאָרמע, אין א נייער מעהר ענטוויקעלטער געשטאלט. *)

מיר האבען שוין געזעהען אין פאָריגען קאפּיטעל, אז די פיזיאָ־קראטישע לעהרע איז געווען דער פאָלקאָמענער געגענזאטץ, די עכ־טע סתירה פון'ם מערקאנטיליזמוס. אלץ, וואס די מערקאנטיליסטען האבען געבויט, האבען די פיזיאָקראטען געוואָלט חרוב מאכען. וואס דער מערקאנטיליזמוס האט געהאלטען פיר זעהר וויכטיג, פאר א עיקר (די ענטוויקלונג פון אינדוסטריע און האנדעל) האבען די פי־זיאָקראטען געהאלטען פאר א טפל. דער טפל ביי די מערקאנטיליסטען וויעדער (לאנד־ווירטהשאפט) האבען די פיזיאָקראטען ארויפגעהויבען פאר'ן ערשטען עיקר, א. ז. וו. לויט די דיאלעקטישע ענטוויקלונג האט די אויפפאסונג, וואס האט גע'ירשה'ט די פיזיאָקראטישע לעה־רע, בעדארפט בילדען א העכערע ענטוויקלונגס־שטופע אין דער עקאָ־נאָמישער וויסענשאפט, — אזא מעהר ענטוויקעלטער אויפפאסונג איז טאַקע געווען די לעהרע פון בעריהמטען שאָטלענדישען פילאָזאָף און געלעהרטען אדאם סמיטה.

ענדע פון 18טען יאָהרהונדערט האט זיך אָנגעהויבען אין ענג־לאנד א נייע פעריאָדע אין ענטוויקלונג פון קאפּיטאליזמוס. דיעזע נייע פעריאָדע איז ארויסגערופען געוואָרען דורך די פיעלע פערבעסע־רונגען, וואס איז געמאכט געוואָרען אין דער טעכניק. אין יאָהר 1764 האט וואַטש ערפונדען די ערשטע דאמפף מאשינע. עטוואס שפּעטער

---

*) אויספיהרליך איבער הענעל'ס דיאלעקטיק זעה מיין ווערק „היסטאָרישער מאטעריאליזמוס," פערלאג „די וועלט," ווילנא, 1907.

האט ארקראיט ענטדעקט די ערשטע וועבער־מאשינע. ביז יענער צייט האט מען געוועבט מיט איינפאכע וועבער־שטוהלען. אין יאהר 1785 האט מען שוין וואטש'ס דאמפף מאשינע אנגעפאנגען צו פער־ווענדען אין די וועבערייען, וואו מען האט געארבייט מיט ארקראיט'ס מאשינען. די הויך ענטוויקעלטע מאשינען האבען געמאכט א גאנצען איבערקעהרעניש אין עקאנאמישען לעבען פון ענגלאנד. דער קאפי־טאליזמוס האט זיך ריעזיג שנעל אנגעפאנגען צו ענטוויקלען. יעדער אונטערנעהמער האט געזוכט איינצופיהרען די נייע מאשינען כדי אויסצוהאלטען די קאנקורענץ און צו האבען די מאכט אויפ'ן וועלט מארק. די גרויסע אינדוסטריעלע זיינען געווארען דער בעדייטענד־סטער קלאס אין דער געזעלשאפט. אבער זייערע אינטערעסען האבען זעהר פיעל געליטען פון די מערקאנטיליסטישע בעגרענצונגען, וואס האבען נאך ניט קוקענדיג אויף די פיזיאקראטישע לעהרע, זעהר גע־הערשט אין דער געזעלשאפט. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, אז די בעפרייאונגס־בעוועגונג, וואס די פיזיאקראטען האבען אנגע־הויבען צו פיהרען אין פראנקרייך, האט זיך אויסגעבילדעט אין א סך א גרעסערע סיסטעמאטישע מאכט אין ענגלאנד, וואו די אינדוסטריע איז געוועזן א סך שטארקער, איידער אין די איבעריגע לענדער. אין ענגלאנד האט מען מעהר ווי אומעטום געפיהלט דעם שווערען לאסט פון מערקאנטיליזמוס. די אלטע ווירטהשאפטליכע גרענעצען זיינען געווארען אונגעהייער ענג. דער געדאנק האט געזוכט א נייעם אויס־גאנג, א נייע וויסענשאפטליכע סיסטעם, וואס זאל זיין צוגעפאסט צו די אינטערעסען און בעדערפנישען פון'ם גרויסען קאפיטאל. און דיעזע אויפגאבע האט ערפילט אדאם סמיטה.

ביאגראפיע
1723–1790

אדאם סמיטה איז געבוירען געווארען אין יאהר 1723 אין א קליינע שאטלענדישע שטעדטעל קירקאלדי, ניט ווייט פון עדענבורג. זיין פאטער האט ער ניט געקענט, ער איז געשטארבען ווען די מוטער איז נאך געוועזן מיט איהם שוואנגער. ביז 14 יאהר האט סמיטה זיך געהאדעוועט אין דער היים אונטער דער אויפזיכט פון זיין מוטער, מיט וועלכער ער האט זיך ניט געשיידט ביז אין טיעפען עלטער. די מוטער האט געשפיעלט א אונגעהייערע גרויסע ראלע אין סמיטה'ס לעבען. שטענדיג מיט זיין מוטער צוזאמען, אונטער איהר ווירקונג, האט סמיטה פון איהר גע'ירשה'ט אלע ווייכע פרויען מעלות. דער

גרויסער עקאָנאָמיסט, וועלכער האט זיך בעשעפטיגט מיט די ערשייר־נונגען, וואס קומען פאָר אין דער קאַלטער און טרוקענער מלוכה פון קאפּיטאל, וואו עס בלאָזט דער אייז־קאַלטער טרוקענער ווינד פון חשבון און שפּאָרזאמקייט, וואו עס הערט זיך דער ניט עסטעטישער קלונג פון די מטבעות — דיעזער עקאָנאָמיסט איז בטבע געווען א בעל דמיון, א איינזאמער מענש מיט א ווייכע עדעלע פרויען־נשמה. ער האט געלעבט אָבגעזונדערט פון דער ארומיגער וועלט, אין א פערוואָרפענעם ווינקעל, און האט זיך רוהיג בעשעפטיגט מיט זיינע שווערע וויסענשאפטליכע אויפגאבען. דעם טאראַאם, דעם „הוהא״ פון׳ם גרויס שטעדטישען לעבען האט סמיטה ניט פערטראָגען. זיין אידעאל איז געווען — דאס שטילע דאָרפישע לעבען. אין קיין צווייג פון דער וויסענשאפט געפינען מיר ניט אזוי פיעל מענשען מיט אזא גרויסע שאפּונגס־קראפט, מיט אזא ברייטע אונבעגרענעצטע פאַנטאַזיע, ווי צווישען די עקאָנאָמיסטען, וועלכע בעשעפטיגען זיך דוקא מיט׳ן איינפאכען וואָכעדיגען לעבען. און „איינער פון אזעלכע אמת׳ע פּאָעטען אין קעניגרייך פון געדאנקען — זאָגט זיין ביאָגראף — איז געווען אדאם סמיטה. אדאם סמיטה איז ניט געווען קיין קינסטלער, אבער יעדענפאלס האט ער ניט געקוקט אויף די וועלט מיט די אויגען פון א בערזען־שפּעקולאנט.״

14 יאָהר אַלט איז סמיטה אָנגעקומען אין אוניווערזיטעט אין גלאַזגאָ, וואו עס האבען בעזונדערס אויף איהם געווירקט די פּאָרלע־זונגען איבער מאָראל־פילאָזאָפיע. אין 3 יאָהר ארום, ווען ער האט געענדיגט דעם קורס אין גלאַזגאָ, איז סמיטה איבערגעגאנגען אין אָקספאָרד, וואו ער האט זיך גענומען שטודירען טעאָלאָגיע („אלהות״ געטליכקייט), ווייל ער האט געמיינט צו ווערען א גייסטליכער. שפּע־טער, ווען סמיטה איז בעקאנט געוואָרען מיט דעם בעריהמטען פילאָ־זאָף דוד יום און די איבעריגע געלעהרטע פון דיעזער פרייער ריכטונג, האט ער זיך אָבגעזאָגט פון טעאָלאָגיע און האט אָנגעפאנגען ענערגיש צו לערנען מאָראל און פּאָליטישע וויסענשאפטען. ענדיגענדיג דעם קורס אין אָקספאָרד, האט זיך סמיטה צוריקגעקעהרט אין זיין היימ־מאטה און האט אָנגעפאנגען צו פיהרען א גאנצע רייהע עפענטליכע פּאָרלעזונגען איבער ליטעראטור. דיעזע פּאָרלעזונגען האבען געהאט אזא ערפאָלג, דאס אין יאָהר 1751 האט גלאַזגאָ׳ער אוניווערזיטעט

איהם איינגעלאַדען אלס פּראָפעסאָר פריהער איבער לאָגיק—שפּעטער אויף דעם שטוהל פון פילאָזאָפיע. 12 יאָהר איז סמיטה דאָרט געווען פּראָפעסאָר. דאס איז געווען די וויכטיגסטע צייט אין זיין לעבען. אין דיעזער צייט האט ער אונערמיעדליך געארבייט איבער זיינע ווערקע. זיין ערשטע ארבייט „די טהעאָריע פון מאָראל" איז ערשיענען אין 1759. דיעזעס ווערק האט געמאַכט א אונגעהייער גרויסען איינדרוק אין יענער צייט, עס איז געוואָרען אין דער וועלט זעהר פּאָפּולער, מען האט עס איבערזעצט אויף פיעלע אייראָפּעאישע שפּראַכען. אין יענער פּעריאָדע איז סמיטה אויך נעהנטער בעקאנט געוואָרען מיט יום'ן, וועלכער האט געהאט זעהר א גרויסע ווירקונג אויפ'ן יונגען פּראָפעסאָר. די בעציהונגען צווישען יום'ן און סמיטה'ן זיינען געווען אזוי, ווי צווישען א לעהרער און זיין ליעבסטען שילער, ניט קוקענ־דיג אויף דעם, וואס אלס עקאָנאָמיסט איז סמיטה געשטאַנען אונ־פערגלייכליך העכער פון יום'ן. יום'ס ווערק איבער פּאָליטישע עקאָ־נאָמיע זיינען שוין לאַנג פערגעסען און סמיטה'ס גלאַנץ און אויטאָ־ריטעט איז נאָך ניט פערדונקעלט געוואָרען.

אין דער צייט, ווען סמיטה האט געלעבט אין דאָרף און געפיהרט א איינזאַמען לעבען און האט פון זיך גאָר ניט געלאָזט הערען, שרייבט איהם איינמאָל יום אין א פריינדליכען בריעף: „איך וויל וויסען, וואס איהר האט געטהאָן די גאַנצע צייט, איך בין בעשלאָסען צו פאָ־דערען א פּאָלקאָמענעם דין וחשבון פון דעם, ווי איהר האט זיך בע־נוצט מיט אייער צייט און איינזאַמקייט. איך בין זיכער, אז איהר האט געמאַכט זעהר פיעל טעותים אין אייער דענקען, איבערהויפּט אין יענע פעלע, ווען איהר האט געהאט דאס אונגליק ניט מסכים צו זיין מיט מיר." איינינע יאָהר שפּעטער שרייבט יום ווייטער: „איך נעהם ניט אָן אייערע טענות און פערטהיידיגונגען, דאס איהר זייט שוואַך אין געזונד. איך בעטראַכט דאס נור פאר אן אויסרייד, וועלכען אייער פוילקייט און אייער תאוה צו איינזאַמקייט האבען אייך דיק־טירט. אין אמת'ן, מיין ליעבער סמיטה, ווען איהר וועט זיך אָבלאָזען און אונטערגעבען זיך אזעלכע פערשיעדענע סאָרטען שוואַכקייטען, וועט איהר ענדיגען דערמיט, וואס איהר וועט אין גאַנצען צורייסען דעם בונד מיט דער מענשליכער געזעלשאַפט, און דאס וועט זיין א גרויסער אונגליק פארביידע צדדים."

אין דיעזען בריעף זעהט מען קלאָר ארוים דעם אונטערשיעד צווישען דיביידע כאַראַקטערען. יום איז געווען א ענערגישער אונ־ערשראָקענער קעמפּפער, א שטאַרקע נאַטור, וועלכע האט געקענט הערשען איבער אַנדערע מענשען, סמיטה, אין געגענטהייל, איז גע־ווען א ווייכער, א אונענטשלאָסענער, א ציטערענדיגער. ער האט ניט געהאט קיין העלדענמוטה פון די גרויסע מענער. ער האט שטענדיג געצווייפעלט אין דער פערווירקליכונג פון זיינע אייגענע, איהם טהייערע אידעען.” ער איז אבער געווען א עדעלע נאַטור — זאָגט דער דערמאָהנטער ביאָגראַף — דער מענשליכער גליק איז שטענדיג געווען דער איינציגער לייכטענדער זייל, צו וועלכען דער גרויסער עקאָנאָמיסט האט געשטרעבט און געטרעטען זיין לעבען׳ס וועג. ניט רוהם, ניט כבוד, ניט דער חשק צו ווערען פּאָפּולער, ניט דאס וועלען אויס־נעהמען ביי גרויסע און וויכטיגע מענער, ניט דער קלאַסען־עגאָאיזמוס — קיין זאַך האט ניט פערדונקעלט זיינע געדאַנקען, וועלכע זיינען שטענדיג געבליעבען ריין, אונבעשמוצט, ווי א שטראָם קוואַל וואסע־. אלעס, וואס ער האט גערעדט, האט ער גערעדט מיט דער טיעפען אי־בערצייגונג, אז ער איז גערעכט. ער האט ניט ערניעדריגט די וויסענ־שאַפט, זי זאָל ווערען א דיענער ביי די הערשענדע קלאַסען, ווי עס האבען אָפט געטהאָן זיינע אנהענגער און תלמידים. נאָך די ערהאבענ־הייט, קלאַרהייט און הארמאָניע פון זיין גייסט, דערמאָהנט סמיטה די אלטע חכמים פון גריעכענלאַנד.”

נאָך ווען סמיטה האט געלערענט אין גלאַזגאָ׳ער אוניווערזיטעט, האט ער זיך אָנגעפאַנגען צו אינטערעסירען מיט דער גייסטיגער בע־וועגונג, וואס האט זיך בעוויעזען מיט אזא מעכטיגע קראַפט אין פראַנקרייך און האט אויך געפונען א אָבקלאַנג אין ענגלאַנד ענדע 18טען יאָהרהונדערט. אלע גייסטיגע קרעפטען פון דער געזעלשאַפט האבען זיך געפונען אונטער דער ווירקונג פון דער נייער פיזיאָקראַטי־שער לעהרע. אדאַם סמיטה האט זיך אָנגעהויבען צו קאָרעספּאָנדי־רען מיט די וויכטיגסטע פאָרשטעהער פון דיעזער ריכטונג און האט שטאַרק נאָכגעשפּיערט די ענטוויקלונג פון דיעזער טהעאָריע. אין יאָהר 1763 האט איהם א פראַנצויזישער אריסטאָקראַט איינגעלאַדען צו זיך אלס לעהרער פאר זיינע קינדער. סמיטה איז געווען זעהר צו־פריעדען מיט׳ן גוטען צופאַל, וועלכער האט איהם געגעבען די מעג־

ליבקייט אליין צו זיין אין פאריז און פערזענליך בעקאנט צו ווערען
מיט קענע, טאגא און אנדערע פארשטעהער פון דיעזער לעהרע,
צו וואס ער האט שוין לאנג געשטרעבט. אין יאהר 1766 האט זיך
אדאם סמיטה אומגעקעהרט צוריק אין ענגלאנד, וואו ער האט פער־
בראכט 10 יאהר אין זיין געבורט־שטעדטעל קירקאלדי. דיעזע 10
יאהר האט סמיטה געלעבט אבגעזונדערט פון דער געזעלשאפט און אונ־
אונטערבראכען געארבייט איבער זיין בעוואוסטען ווערק „די פעלקער־
רייכטהום." אין 1776 איז דיעזעס ווערק ערשיענען. ביים ערשטען
מאל האט דאס ווערק ניט געמאכט אזא גרויסען איינדרוק ווי זיינע
פאריגע ארבייטען. אבער יום איז געווען זעהר גערעכט, ווי ער האט
בעהויפטעט, אז דער ערפאלג פון „די פעלקער רייכטהום" איז ניט
א אויגענבליקליכער, נור א אייביגער. שפעטער מיט צוויי יאהר האט
סמיטה בעקומען א שטעלע אלס א אויבער בעאמטער איבער די צאהל־
אמטען (א נאטשאלניק פון די טאמאזשניעס) אין שאטלאנד. דיעזע
שטעלע, וועלכע האט פערזארגט די אלטע יאהרען פון געלעהרטען,
האט אוועקגענומען זעהר פיעל צייט און אדאם סמיטה האט שוין ניט
געהאט די מעגליכקייט איבערצוגעבען זיך מיט אזא חשק און התמדה
צו זיינע וויסענשאפטליכע פארשונגען. פון יאהר 1778 ביז 1790
האט ער זיך נור בעגנוגענט דערמיט, וואס ער האט זיך בעשעפטיגט
מיט די צווייטע אויפלאגע פון זיינע ווערקע. אדאם סמיטה איז גע־
שטארבען אין יאהר 1790, ניט איבערלאזענדיג נאך זיך קיין פרוי
און קיין קינדער.

VI.

דער תוך פון סמיטה'ס לעהרע

אלס א פאָרשטעהער פון דער צייט, ווען גרויס־קאַפּיטאַל האט זיך אָנגעהויבען צו ענטוויקלען און אלס א תלמיד פון די פיזיאָקראַטען איז אַדאַם סמיטה געווען דער שטארקסטער געגנער פון די אַפּטרופּסות און געגען דעם אריינמישען זיך פון דער רעגיערונג אין די פּריוואַטע אינטערעסען. „יעדער אינדיווידואום מוז זיין פריי אין זיינע האנד־לונגען" — אַט דאס איז דער תוך פון אדאם סמיטה'ס אנשויאונג. די פראגע איז אבער געווען: ווי באַלד אז יעדער יחיד, אדער אינדי־ווידואום זאָל טהון, וואס ער וויל און קיינעם ניט פרעגען — טאָ ווי וועט פעסטגעהאַלטען ווערען די אָרדנונג, ווי וועט בעשאַפען ווערען די הארמאָניע אין דער געזעלשאַפט? די מערקאַנטיליסטען האבען טאַקע דעריבער געזאָגט, אז מען טאָר ניט לאָזען יעדען פריי און פראַנק האנדלען, עס קען ווערען א הפקר־וועלט, די רעגיערונג, דער בעל הבית אין דער מדינה דאַרף אויפּפּאַסען, דאס יעדער יחיד זאָל טהון, וואס און ווי מען הייסט איהם, אבער ניט, ווי ער וויל — דאס איז לויט די מערקאַנטיליסטען דער בעסטער מיטעל אָבצוהאַלטען די געזעל־שאַפט פון א אַנאַרכיע, פון א מיש־מאַש. די פיזיאָקראַטען וויעדער האבען אונז געלערענט, אז די נאַטור אליין וועט שוין די אָרדנונג פערשאַפען, וויַיל אויך אין געזעלשאַפטליכען לעבען רעגיערען די זעלבע נאַטירליכע געזעצען, ווי אין דער אויסערליכער נאַטור. די מערקאַנטיליסטען צוזאַמען מיט די מיטעל־אַלטערדיגע פאַנאַטיקער האבען געמיינט, אז דער מענש איז בטבע שלעכט (עיר פרא אדם יולד) און ווען די רעגיערונג זאָל ניט אויפּפּאַסען אויף איהם, ניט איינהאַלטען, איהם ניט פערצוימען דורך פערשידענע געזעצען, וועט

ער נור שאדען ברייננגען דער געזעלשאפט. די פיזיאָקראַטען, פער־קעהרט, האבען בעהויפּטעט, אז דער מענש ווערט געבוירען א גוטער, מיט גוטע מדות, און ווען מען זאָל דעם מענשען לאָזען זיך ענטוויקלען פריי, לויט זיינע נאַטירליכע אייגענשאפטען, וועט זיין זעהר גוט פאר'ן גאַנצען כלל. אדאם סמיטה איז אבער ניט געווען איינשטימיג מיט די ערשטע, אזוי אויך מיט די צווייטע, אדער בעסער, ער האט מסכים געווען אביסעל מיט די ערשטע, אביסעל מיט די צווייטע. „ניט די רעגיערונג, אויך ניט די גוטע מדות פון מענשען — בעהויפּ־טעט אדאם סמיטה — קענען די הארמאָניע אין דער געזעלשאפט שאפען." „די הארמאָניע אין דער געזעלשאפט ווערט בעשאפען נור דורך די אונבעגרענעצטע פרייע ארבייט פון יעדען יחיד בעזונדער." די בעוועגער, די טרייב־קראפט — איז דער קאמפף אום'ס דאזיין, וואס יעדער מענש פיהרט, אדער, ווי אדאם סמיטה אליין רופט דאס—„דער פערזענליכער עגאָאיזמוס." יעדער מענש שטרעבט אויסצובעסערען זיין לאגע. אין אלע זיינע עסקים, וואס דער מענש פיהרט, מאטערט ער זיך צו האבען וואס מעהר נוטצען און פערוואנדען דערביי וואס ווייניגער ארבייט. לעבענדיג שטענדיג מיט אזא רעכנונג, קליבט דער מענש אוים אזעלכע פּראָדוקציאָן'ס מיט־לען, דורך וועלכע זיין ארבייט און קאפּיטאל זאָל איהם געבען מעהר הכנסה. כל זמן דיזע פּראָדוקציאָן'ס מיטעל זיינען נייע, גוט און ברייננגען פרוכט, האלט ער זיי; ווערען זיי אלט, אדער, ווען עס ווערען ענטדעקט נייע פּראָדוקציאָנס־מיטעל, פון וועלכע מען קען מעהר נוט־צען האבען — פיהרט דער מענש איין די נייע אויסגעבעסערטע מיט־לען און געצייג. אין מסחר האנדעלט אויך דער מענש מיט אויסרעכ־נונג. דער מענש ווענדעט אָן אלע מיטלען צו פערקויפען זיינע סחורות פאר א גרעסערען מקח און, פערקעהרט, קויפען וואס וועלוועלער. די אייגענע זאך קומט פאר צווישען אונטערנעהמער און ארבייטער. דער ארבייטער וויל בעקומען א בעסערען לוין פאר זיינע ארבייטס־קראפט און זוכט זיך אוים א רייכערען אונטערנעהמער. די אונטערנעהמער, ווידער, סטאַרען זיך צו בעקומען וואס מעהר ארבייטס־קראפט פאר א קליינעם לוין. מיט איין וואָרט, וואו מיר זאָלען זיך ניט ווענדען, וועלען מיר זעהען, דאס אויב דער מענש האט די פרייע וואהל און איז ניט בעגרענעצט מיט פערשיעדענע געזעצען, וועט ער זיך שוין אליין

אויסקלייבען פאר זיך דעם בעסטען און בעקוועמסטען וועג אין לע־
בען. און ווי באלד — מיינט ווייטער סמיטה — אז יעדער מענש,
פאָלגענדיג זיינע פערזענליכע אייגענע אינטערעסען, געפינט די בעסטע
בעקוועמליכסטע מיטלען, ווי צו פיהרען דעם קאמפף אום'ס דאזיין —
איז שוין דאס ממילא א גליק פאר'ן גאנצען כלל. אונז קימערט
ניט, אויב דער מענש, האנדלענדיג מיט א קלאָרען רעכנונג, מיינט
טאקי אין אמת'ן דאס לטובת הכלל. דער רעזולטאט איז אבער, אז
דורך דעם, וואס דער מענש סטארעט זיך צו בעפריעדיגען זיינע אייגע־
נע בעדערפנישען מיט ווי מעגליך א קלענערע מאָס ארבייט, פיהרט
ער איין נייע מאשינען, נייע אינסטרומענטען, זוכט אוים נייע מערק,
וואו צו פערוועגדען זיינע סחורות, א. ז. וו. די איבעריגע אונטערנעה־
מער און סוחרים אויב נור זיי ווילען ניט פאלען אלס קרבן פון דער
קאָנקורענץ, זיינען געצוואונגען דאס נאכצוטהאָן. און דערוויל קומט
אוים, אז די גאנצע געזעלשאפט בעסערט אוים די מיטלען צום קאמפף
מיט דער נאטור, זי פּראָגרעסירט. די קאָנקורענץ רעגולירט בע־
סער פאר'ן געזעטץ־געבער די בעציהונגען צווישען מענשען אין
דער געזעלשאפט. אלס א ביישפיעל בריינגט סמיטה די צוטהיילונג
דער ארבייט. אלעמען איז בעוואוסט — זאגט סמיטה — אז די צו־
טהיילונג פון דער ארבייט איז איינע פון די גרעסטע גליקען פאר דער
געזעלשאפט, דען דורך די צוטהיילונג פון דער ארבייט שאפט די גע־
זעלשאפט א סך מעהר סחורות, ווי פריהער. די זעלבע מאָס ארבייט
איז איצט א סך מעהר פּראָדוקטיוו, בריינגט מעהר איין. און דיעזע
צוטהיילונג אין דער ארבייט איז פאָרגעקומען ניט דורך דעם, וואס די
רעגיערונג האט זיך ארייגגעמישט, נור ווייל יעדער אונטערנעהמער
איז נור זיך אויסען געווען, ער האט געוואָלט נור זיך פערזאָרגען.
ווען דער פאבריקאנט פיהרט איין א נייע מאשינע, האט ער ניט אין
זינען די געזעלשאפט, ער איז ניט אויסען די נוטצען פון דער געזעל־
שאפט, ער האנדעלט דאָ עכט עגאָאיסטיש, ער מיינט נור זיינע
אייגענע נוטצען. אבער ניט קוקענדיג אויף דאס אלעס, האט ממילא
אויך דערפון נוטצען די גאנצע געזעלשאפט.

דער פרייער טויש איז אויך לויט אדאם סמיטה א וויכטיגע
קראפט, וואס בעווענט פאָרווערטס די מענשליכע ווירטהשאפט. „דער
מענש נויטהיגט זיך שטענדיג — זאגט סמיטה — אין דער הילף פון

אנדערע מענשען, אבער אומזיסט וואָלט זיין ארבייט זיין, ווען ער וואָלט זיך פערלאָזען נור אויף די גוטהערציגקייט פון צווייטען....

— „גיב מיר דאס, וואס מיר איז נויטהיג, און דו וועסט בעקומען, וואס דיר פעהלט" — אזוי האַנדלען צווישען זיך די מענשען." מיר בעקומען אלע נויטהיגע פראָדוקטען: ברויט, פלייש, שטיוועל, קליידער, א. ז. וו., ניט דערפאר, ווייל דער קרעמער, קצב, שוסטער און שניידער זיינען גוטהערציג, זיינען אויסען אונזער טובה, זאָנדערן דערפאר, ווייל זיי זיינען אויסען זייער אייגענע טובה. ווען מיר בעשטעלען פאר אונז די נויטהיגע פראָדוקטען, ווענדען מיר זיך ניט צו זייער גוטהערציגקייט־געפיהלען; מיר ווענדען זיך נור צו זייערע עגאָאיסטישע אייגען־נוטציגע געפיהלען. ווען מיר קויפען ביי זיי וואס עס איז, ריידען מיר ניט פון אונזער נויטה, פון אונזערע בעדערפנישען, נור פון זייערע נוטצען, און דיעזע אויסרעכענונג, דיעזע פריוואַט עגאָאיסטישע אינטערעסען — אָט זיי זיינען די הערשער, וועלכע מאַכען די אָרדנונג, די האַרמאָניע אין דער גאַנצער געזעלשאַפט. און דעריבער פאָדערט סמיטה פאר יעדען יחיד די פאָלקאָמענע אונבעשרענקטע פרייהייט, „ווייל — זאָגט סמיטה — יעדער איינציגער מענש ווייס בעסער, וואס פאר איהם איז גוט, ווי א וועלכער עס איז ניט שטאַאטס־מאַן און געזעטץ־געבער." „יעדער שטאַאטס־מאַן וועלכער וואָלט זיך בעמיהט צו ווייזען פריוואַט מענשען ווי און וואו זיי זאָלען פערווענדען זייערע קאַפיטאַלען, וואָלט אויסער דעם, וואס ער וואָלט זיך בעשעפטיגט מיט א אונניטציגע זאך, זיך נאָך גענומען אָהן א שום רעכט אַזא מאַכט, וואס איז א אונזינן צו ערלויבען ניט נור איין איינציגען מענשען, נור אפילו א גאַנצען ראטה אדער סענאַט." „יעדער מענש — זאָגט אין אן אנדער אָרט אַדאַם סמיטה — כל זמן ער איז ניט עובר די געזעצען פון גערעכטיגקייט, האט אונבעדינגט דאס רעכט צו געהן דעם וועג, וועלכען זיינע פערזענליכע אינטערעסען ווייזען איהם אָן." די רעגיערונג האט נור צו ערפילען דריי פפליכטען. ערשטענס, מוז זי בעשיצען די גאַנצע געזעלשאַפט פון יעדען געוואַלד־טהאַט, ווען אן אַנדערע אונאבהענגיגע געזעלשאַפט פאַלט אויף איהר אָן. צווייטענס, מוז די רעגיערונג בעשיצען יעדען איינציגען מיטגליעד געגען פערשיעדענע אונרעכט און געוואַלט, וועלכע אן אַנדער מיטגליעד ערלויבט זיך, און דארף איינפיה־

רען א עהרליכען אונפּאַרטייאישען געריכט; דער דריטער חוב פון דער רעגיערונג בעשטעהט, איינצואָרדנען און אונטערצוהאַלטען אזעל־כע געזעלשאַפּטליכע אונטערנעהמונגען און אנשטאַלטען, וועלכע קע־נען ניט אויסגעהאַלטען ווערען אויפ'ן רעכנונג פון איינעם אדער פון א סך איינצעלנע מענשען." קיין אנדערע חובות און ממילא אויך רעכטע האט די רעגיערונג ניט.

אדאַם סמיטה איז אויך געווען געגען דעם, אז די רעגיערונג זאָל ארויסגעבען געזעצען צו בעשיצען דעם ארבייטער־קלאַס פון עקספּלאָ־אַטאַציע. אבער דאס איז ניט געווען דעריבער, ווייל ער האט נור אויסגעדריקט און פאָרמולירט די אינטערעסען פון די אינדוסטריעלער, און האט זיך ניט בעקימערט וועגען ארבייטער־קלאַס, פערקעהרט, אדאַם סמיטה איז באמת געווען א עכטער פריינד פון די ארבייטער. ער איז שטענדיג געווען שרעקליך אויפגערעגט, ווען מען פלעגט נור וועלען זיי בעגרענעצען זייערע רעכטע. ער האט געקעמפּפט געגען די פערשיעדענע אָבמאַכונגען און פעראייניגען, וועלכע די אונטערנעהמער פלעגען גרינדען, כדי צו מאַכען שוועריגקייטען די ארבייטער בנוגע זייער לוין און אנדערע ארבייטער בעדינגונגען. „דאס הייליגסטע רעכט אויף אייגענטהום — זאָגט סמיטה מיט א טיעפער איבערצייי־גונג — איז דאס רעכט אויף אייגענע ארבייט... דער גאַנצער פער־מעגען פון אָרעמען בעשטעהט אין זיין כח און געשיקטקייט; שטערען דעם ארבייטער צו געברויכען זיין כח און געשיקטקייט אזוי, ווי איהם, דעם ארבייטער, געפעלט, אויב נאָר ער קען דעם צווייטען ניט שאדען דערמיט, איז א איינפאַכע אָפענע געוואַלט־טהאַט איבער דיעזע היי־ליגע אייגענטהום רעכט." אדאַם סמיטה איז געווען א געגנער פון צו בעגרענעצען די קאַפּיטאַליסטען, זיי זאָלען ניט עקספּלאָאַטירען און אויסנוצען דעם ארבייטער קלאַס, ווייל ער איז געווען איבערצייגט, דאס אין די אינטערעסען פון'ם ארבייטער־קלאַס איז, אז די קאַפּיטאַ־ליסטען זאָלען זיין אין גאַנצען פריי אין זייערע אונטערנעהמונגען.

מיר מוזען בעמערקען, אז אדאַם סמיטה האט געלעבט אין דער צייט, ווען דער ענגלישער קאַפּיטאַל האט זיך נאָר אָנגעהויבען צו ענטוויקלען. די ענגלישע קאַפּיטאַליסטען האבען ניט נור געהאט דעם ענגלישען מאַרק, זיי האבען אויך געהערשט איבער'ן גאַנצען וועלט־מאַרק. אלע לענדער האבען זיך געווענדעט אין ענגלאַנד נאָך סחורות.

יעדען טאָג האבען זיך געעפענט נייע אונטערנעהמונגען. די נאָכפראגע נאָך ארבייטער איז געווען זעהר גרויס. ארבייטער זיינען נאָך איבערהויפּט געווען זעהר ווייניג, ווייל דער קליין־בעטריעב האט נאָך פערנומען א געוויסען פּלאַטץ אין׳ם לאַנד. די קאָנקורענץ צווישען ארבייטער איז ניט שטאַרק געווען; פון א רעזערוו־ארמעע, וואס זיצט שטענדיג אָהן ארבייט און קאָנקורירט מיט די פערנומענע ארבייטער, איז נאָך קיין רייד ניט געווען, דער לוין איז פערהעלטניסמעסיג געווען א גוטער, א סך גרעסער ווי אין די לענדער, וואו דער קאַפּיטאַליזמוס האט זיך נאָך ניט אזוי ווייט ענטוויקעלט, און וואו די גרויסע אינדוסטריעלער האבען נאָך ניט געשפּיעלט אזא ראָלע. דער ארבייטס־טאָג און די איבעריגע ארבייטס־בעדינגונגען זיינען אויך ניט געווען אזוי שלעכט. מיט איין וואָרט, עס איז נאָך ניט געווען אזוי קענטיג דער געגענזאַץ צווישען ארבייט און קאַפּיטאַל, און דעריבער איז גאַנץ פערשטענדליך, אז סמיטה איז געווען זעהר צופריעדען מיט אזא אָרדנונג ניט נור אין די נוצען פון די קאַפּיטאַליסטען, נור אויך אין די אינטערעסען פון די ארבייטער. איבריגענס איז סמיטה געווען א געגנער, דאס די רעגיערונג זאָל זיך אריינמישען צווישען די קאַפּיטאַליסטען און ארבייטער, ווייל ער האט דער רעגיערונג ניט געטרויעט אזא ראָלע. ווען ער וואָלט געוואוסט, אז די געזעצען וועלען נור זיין אין די אינטערעסען פון די ארבייטער, וואָלט ער ניט געהאט געגען דעם. „שטענדיג — זאָגט ער — ווען די געזעץ־געבעריי מישט זיך אריין אין די מחלוקות צווישען די ארבייטער און פאַבריקאַנטען, ווערט זי אלע מאָל פרעגען און אויסהערען די פאַבריקאַנטען. ווען מען גיט ארויס א געזעץ אין די נוצען פון די ארבייטער, איז עס ריכטיג און קלוג; אבער ניט זעהר זעלטען איז די גאַנצע געזעצגעבונג נור אין די אינטערעסען פון די אונטערנעהמער.״

וואס איז שייך די פראגע איבער דאס רייכטהום ביי די פערשיעדענע פעלקער, בילדעט ס מ י ט ה ׳ ס אויפפאַסונג די דריטע מעהר ענטוויקעלטע שטופע קעגען די מערקאַנטיליסטען און פיזיאָקראַטען. דאָס רייכטהום פון פאָלק — איז לויט סמיטה׳ס מיינונג אין געגענזאַץ צו זיינע פאָרגעגנגער — דער סך־הכל פון די פּראָדוקטען, וועלכע שטעלען צופריעדען אונזערע בעדערפנישע. „דער מענש קען זיין אָרעם און רייך, דאס ווענדעט זיך אויף וויפיעל

ער קען צופריעדען שטעלען זיינע בעדערפנישען.״ ניט זייענדיג מסכים מיט די איינזייטיגקייט פון די פיזיאָקראַטען און מערקאנטיליסטען, בעהויפּטעט סמיטה: „אז די רייכטהום פון די פעלקער ליעגט ניט נור אין באָדען, אויך ניט נור אין האנדעל, זאָנדערן אין אלע זאכען, וועלכע ווערען בענוצט פאר אונזערע בעדערפנישען און פאר אונזער פערגעניגען.״ אויף די פראגע איבער די אורזאכע, די קוועלע פון רייכטהום איז סמיטה ניט איינשטימיג מיט די מערקאנטיליסטען, וועלכע בעהויפּטען, אז די איינציגע קוועלע פון הייכטהום איז נור דער אויסערליכער האנדעל, ווייל ער פיהרט צו געלד אין לאַנד, אויך ניט מיט די פיזיאָקראטען, אז די איינציגע קוועלע איז נור לאַנד־ווירטהשאַפט, אבער ניט אינדוסטריע. „די איינציגע קוועלע פון רייכטהום איז ארבייט — לערנט אונז אדאם סמיטה — יעדע נוצליכע ארבייט, מעג די ארבייט פערוועגדעט ווערען צום באָדען אדער צום האנדעל — דאס קימערט אונז ניט.״ „די יאָהריגע ארבייט פון יעדען פאָלק — אזוי שרייבט סמיטה אין זיין בעריהמטעם ווערק „פעלקער רייכטהום„ — איז דער קרן קימת, וועלכער שטעלט צו אלע פּראָדוקטען, וואס בעפריעדיגען אונזערע לעבען׳ס בעדערפנישען.״ דער הויפּט בעוועגער, די טרייב־קראַפט אין עקאָנאָמישען לע־בען איז, לויט אדאַם סמיטה, ניט געלד, ניט די קרעפטען פון דער נאַטור, נור די ארבייט פון מענשען. די ארבייט איז דער איינ־ציגער שטאַרקער פונדאמענט, אויף וועלכען עס איז געגרינדעט די געביידע, די גרויסקייט, די מאכט פון פאָלק. ארבייט איז די מאכט, וועלכע רעגיערט איבער׳ן גאנצען ווירטהשאפטליכען אָרגאניזם. דורך ארבייט נוצען מיר אוים די קרעפטען פון באָדען, און דורך ארבייט ענטוויקלען זיך פערשיעדענע מלאכות און אינדוסטריע. פּראָדוק־טיווע ארבייט, זאָגט סמיטה, איז יעדע ארבייט, וועלכע ברייגנט נוטצען אונזער לעבען, סיי לאַנד - ווירטהשאפטליכע, סיי אינדו־סטריעלע.

א גוטע בעשטימונג האט אדאם סמיטה געגעבען אויך אויפ׳ן קאַפּיטאַל. קאפּיטאל הייסט — מיינט סמיטה — די סומע, וואס ווערט פערוועגדעט צו בעקומען פּראָפיט. דאס וואס עס געהט צום אייגענעם געברויך, הייסט ניט קאפּיטאל, ווען איך לאָז אבער א געוויסע סומע געלד אין האנדעל, כדי צו בעקומען פּראָפּיט — הייסט דיעזע סומע

שוין קאפּיטאל *). דער קאפּיטאל בילדעט זיך, לויט סמיטה'ן נור דורך'ן אָבשפּארען (דיזע אנשויאונג איז ניט ריכטיג, ווי מיר וועלען האבען די געלעגענהייט ווייטער זיך צו איבערצייגען —).

איינע פון אדאם סמיטה'ס גרעסטע פערדיענסטען איז זיין ווערטה־טהעאָריע. אדאם סמיטה האט איבערצייגט, אז דער ווערטה פון די סחורות איז די מאָס ארבייט, וואס איז פערברויכט געוואָרען ביים שאפען פון דעם פּראָדוקט. „אין אלע צייטען און אין אלע לענדער — זאָגט אדאם סמיטה — איז געווען טהייער דאס, וואס עס איז שווער אָנגעקומען, און וואָלוועל דאס, וואס עס איז לייכט אָהן ארבייט געווען צו בעקומען.״ אדאם סמיטה האט אבער געמיינט, אז די מאָס ארבייט איז ניט דער איינציגער פאַקטאָר, וואס בעשטימט דעם ווערטה, נור דער הויפּט פאַקטאָר, און אין דעם האט ער זיך שטארק טועה געווען.

אדאם סמיטה האט אויך ערקלערט די געזעצען, וועלכע רעגולי־רען די בעציהונגען אויפ'ן סחורה מארק—די נאָכפראגע און אָנגעבאָט פון סחורות. אבער דיזע טהעאָריע, אויך די טהעאָריע פון קאפּיטאל און ווערטה זיינען ביי אדאם סמיטה ניט געווען ענטוויקעלט ביז צום ענדע, זיי קומען ארויס ניט קלאָר אין אדאם סמיטה'ס ווערק. די רעכטע ענטוויקלונג האבען דיזע טהעאָריען בעקומען אין די לעהרען פון זיין תלמיד דוד ריקאַרדאָ און קאַרל מאַרקס, וועלכער האט שוין מעהר ארויסגעזעהן דעם כאראקטער פון דער קאפּיטאליסטישער פּראָ־דוקציאָן און איהרע ספּעציעלע אייגענשאַפטען.

אדאם סמיטה איז בעקאנט אין דער וויסענשאַפט אלס דער פאָ־טער און דער שעפּפער פון דער מאָדערנער פּאָליטישע עקאָנאָמיע, ווייל

---

*) ווען איך האב א רובעל אין קעשענע און פערווענדע איהם אויף שפּייז, סיגארען, קליידונג, וועלכע איך אליין געברויך צו בעפריע־דיגען מיינע אייגענע בעדערפנישען — הייסט דער רובעל ניט קאַ־פּיטאל. ווען איך קויף איין דיזע זאכען ניט פאר זיך צום געברויך, נור אום זיי צו פערקויפען און בעקומען א רובעל מיט צעהן קאָפּיקעס, א פּראָפיט — דאן הייסט דער רובעל קאפּיטאל.

ער איז געווען דער ערשטער, וואס האט סיסטעמאטיזירט און פאָר־מולירט די געזעצען און פערשיעדענע טהעאָריען אין איין גאַנצע וויסענשאַפטליכע סיסטעם. אדאַם סמיטה'ס שיטה ווערט אָנגערופען: „די אינדיווידועלע שול אין פּאָליטישע עקאָנאָמיע.” דער יסוד פון זיין לעהרע איז די אינדיווידועלע פרייהייט פון יעדען מענשען.

טהאָמאַס ראָבּערט מאַלטוס

טהאָמאס ראָבערט מאַלטוס.

1766-1834

VII.

טהאָמאַס ראָבערט מאַלטהוס און זיין בעפעלקערונגס טהעאָריע

פּאָליטישע עקאָנאָמיע איז א געזעלשאַפטליכע וויסענשאַפט, איהר מזל איז שטענדיג פערבונדען מיט דער געזעלשאַפט. זי שפּיעגעלט אין זיך אָב אלע פּאָרגענגע, וועלכע קומען פּאָר אין דער געזעלשאַפט. זי פערצווייגט און ענטוויקעלט זיך צוזאַמען מיט דער ענטוויקלונג פון דער געזעלשאַפט.

די געזעלשאַפט איז אבער ניט איין גאַנצע מיט איינע און די זעלבע אינטערעסען, מיט גלייכע שטרעבונגען און נייגונגען. די געזעלשאַפט איז צושפּאָלטען און פערנאַנדערגעטהיילט אויף קלאַסען. און יעדער קלאַס האט גאַנץ אַנדערע האָפנונגען, בעזונדערע ציעלען און אידעאַלען. די אינטערעסען פון איין קלאַס זיינען דאס רוב מאָל אין ווידערשפּרוך מיט די אינטערעסען פון צווייטען קלאַס. זעלבסטפערשטענדליך, אז פּאָליטישע עקאָנאָמיע, אלס דער גייסטיגער שפּיעגעל פון די בעציהונגען, וועלכע קומען פּאָר אין דער גאַנצער געזעלשאַפט, קען ניט האבען איין צורה, איין אויסזעהען, זי קען ניט בעשטעהן פון כללים, מיט וועלכע אלע גייסטיגע פּאָרשטעהער פון דער געזעלשאַפט זאָלען זיין איינשטימיג. יעדער געלעהרטער סטאַרעט זיך צו בעלייכטען די פערשיעדענע ערשיינונגען לויט די פּאָדערונגען און אינטערעסען פון זיין קלאַס. דיעזע איינזייטיגע בעלייכטונג פיהרט צו פערשיעדענע שיטות, מיט וועלכע פּאָליטישע עקאָנאָמיע צייכענט זיך אזוי אוים פון די איבעריגע צווייגען פון דער וויסענשאַפט. אלס א גוטער ביישפּיעל, ווי ווייט די ריינע וויסענשאַפט קען פערדונקעלט

ווערען דורך די אייגעננוטציגע קלאַסען־אינטערעסען, ווי ווייט דער ריינער אמת קען ווערען איבערגעצויגען מיט א דיקע מיאוס'ע הויט פון שקר, דיענט אונז די לעהרע פון ראָבערט מאַלטהוס, וועלכער האט אזוי אונגעלומפּערט אויסגענוצט דעם בעסטען און טהייערסטען אוצר פון מענשען'ס לעבען — די וויסענשאַפט — פאר זיינע עגאָאיסטישע קלאַסען־אינטערעסען.

מיר האבען שוין דערמאָהנט אין פאָריגען קאַפּיטעל, דאס אדאַם סמיטה האט געלעבט אין דער צייט, ווען דער גרויסער קאַפּיטאַל האט אָנגעפאַנגען זיך צו ענטוויקלען, ווען ער האט איבערגעלעבט זיינע ערשטע פריהלינגס־יאָהרען. דאַמאַלסט האט דער קאַפּיטאַליז־מוס זיך בעוויעזען אלס א רעוואָלוציאָנערער פרייהייטס־גייסט צו רייניגען דאס לעבען פון דער מיטעל־אַלטערליכער שטעהענדיגער בלאָטע, און חרוב צו מאַכען די אָבגעלעבטע, פעראַלטעטע, פעאָדאַלע חורבות, אין וועלכע דעם מענשען'ס בליק איז געווען איינגעשפּארט און האבען ניט דערלאָזען פריי זיך ענטוויקלען. מען האט נור געזעהן, אז אלע ווינקעלאַך פון לאַנד האבען אָנגעפאַנגען צו בליסטשען פון העלען קאַפּיטאַל. עס האט אַלעמען אויסגעוויעזען קלאָר, אז דאס לאַנד איז פיעל גליקליכער געוואָרען דורך די ענטוויקלונג פון קאַפּיטאַל. דאס לעבען האט אויף דעם אופן ארויסגעשטעלט די פראַגע פון רייכקייט, ד. ה. וועלכע אורזאַכען ווירקען אם בעסטען מיט, דאס דער קאַפּיטאַל זאָל זיך ענטוויקלען, כדי די בעפעלקערונג זאָל רייכער ווערען? און אויף דיעזע פראַגע האט אדאַם סמיטה וויסענשאַפטליך און ערנסט געענטפערט. אויף די פראַגע פון אָרימקייט האט סמיטה קיין שום תירוץ ניט געגעבען שוין איינפאַך דעריבער, ווייל דיעזע ער־שיינונג האט איבערהויפּט אין אמת'ן זינען פאר סמיטה'ן ניט עקזי־סטירט. מען האט דאַן נאָר בעמערקט, אז וואו דער קאַפּיטאַל קומט, ווערט די מיטעל־אַלטערדיגע קליינבירגערליכע אָרימקייט ארויסגע־טריעבען. אָרימקייט, וואס זאָל נאָר ארויסקומען צוליעב דער ענט־וויקלונג פון'ם קאַפּיטאַל, האט מען אין סמיטה'ס צייטען ניט קלאָר געזעהן, ניט ערנסט בעטראַכט.

ווען די אינדוסטריע האט זיך אבער שוין ווייט ענטוויקעלט,

וועןְ זי האט בעקומען, ווי מען זאָגט, בירגער־רעכט, האבען זיך ערשט אָנגעהויבען ארויסצואווייזען די אלע שאָטענזייטען, וואס דער הער־לייכטענדער בלישצענדער קאפּיטאל האט מיט זיך געבראכט. די מלאכי חבלה פון דער נייער קאפּיטאליסטישער עפּאָכע האבען אָנגעפאנגען ארויסצואווייזען, וואס זיי קענען. טאָג־טעגליך איז אונטערגעגאנגען צוליעב דער קאָנקורענץ פון'ם גרויסען קאפּיטאל דער קליין־בעטריעב און זיינע בעלי־הבתים, וועלכע האבען ביז איצט געפיהרט א שטילען, זעלבסטשטענדיגען לעבען, זיינען געוואָרען פּראָלעטאַריער, ד. ה. אזעלכע, וועלכע האבען אויסער זייער ארבייטס־קראפט קיין שום אייגענטהום ניט און לעבען פון האנד אין מויל. די צאָהל ארבייטער איז דאדורך פערגרעסערט געוואָרען. דורך די גרויסע קאָנקורענץ, וואס האט עקזיסטירט, האט יעדער אונטערנעהמער געמוזט שטרעבען אויסצובעסערן זיינע פּראָדוקציאָנס־מיטעל, אום די ארבייט זאָל זיין מעהר פּראָדוקטיוו. ווער ס'האט נור געקענט, האט זיך געסטארעט איינצופיהרען נייע מאַשינעס. די ארבייט איז צוליעב דעם געוואָרען זעהר צוטהיילט. דער ארבייטער האט שוין ניט בעדארפט אויסארבייטען א גאנצען פּראָדוקט, נור א טהייל פון פּראָדוקט. געלערנטע ארבייטער האט מען שוין ניט אזוי נויטהיג געהאט. מען האט נאָר בעדארפט האבען כח, קראפט. און אויסגעבען פון זיין כח האט יעדער איינציגער געקענט ניט לערנענדיג זיך. אין א מאשינען־פּראָדוקציאָן קען יעדער פערווענדעט ווערען. עס איז איינגעפיהרט געוואָרען פרויען און קינדער ארבייט. דער אָנגעבאָט פון ארבייטס־קראפט איז דאדורך געוואָרען זעהר גרויס. די קאָנקורענץ צווישען ארבייטער — אונגעהייער שטארק. די פּראָדוקציאָן, ווי ענטוויקעלט זי איז ניט געווען, האט ניט געקענט געבען אלעמען ארבייט. עס האט זיך געבילדעט אן ארבייטער רעזערוו־ארמעע, א מחנה ארבייטער, וואס איז שטענדיג געזעסען אָהן ארבייט און האט דורך איהר קאָנקורענץ ארונטערגעשלאָגען די שכירות פון יענע ארבייטער, וועלכע זיינען געווען פערנומען אין דער פּראָדוקציאָן. די ארבייטס־לוין און די איבעריגע ארבייטס־בעדינגונגען זיינען געוואָרען זעהר שלעכט. מען פלעגט מוזען ארבייטען 18—15 שעה א מעת־לעת אין שמוטציגע, ניט ארומגעזעהענע פאבריקען און זאוואָדען פאר א הונגער־לוין. דער מאַן פלעגט ארבייטען, די פרוי פלעגט ארבייטען, די קינדער —

ארבייטען און סוף כל סוף איז ניט געווען פון וואנען צו לעבען. דער ארבייטער־קלאַס איז געוואָרען אזוי אויסגענוצט, דאס ער איז שוואך געוואָרען פיזיש און מאָראליש.

דאס איז אבער נאָך ווייניג. דורך די גרויסע אנשטרענגונג, וואס יעדער אונטערנעהמער האט אָנגעווענדעט איינצופיהרען נייע פראָדוקציאָנס־מיטעל און אויסצוארבייטען וואס מעהר סחורות, ביליגער צו פערקויפען, אום אויסצוהאלטען די קאָנקורענץ, איז בעשאפען געוואָרען אן אַנארכיע, א מיש־מאַש אויפ'ן מארק. אייניגע סאָרטען סחורות זיינען בעשאפען געוואָרען צו פיעל, מעהר וויפיעל עס איז נויטהיג געווען אין דער צייט, ווען אין אנדערע סאָרטען פּראָדוקטען איז געווען א גרויסער דוחק. מען האט אויפגעהערט צו קויפען. די נאָכפראגע אויף סחורות איז געוואָרען קלענער פאר'ן אָנגעבאָט. עס איז געוואָרען א קריזיס — דער שרעקליכער וואולקאַן אין ווירטה־שאפטליכען לעבען. די פּראָדוקציאָן האט זיך אָבגעשטעלט, א גרויסע מאָס געזעלשאפטליכע פּראָדוקטען איז לאבוד געגאנגען. הונדערטע, טויזענדע ארבייטער מיט זייערע פרויען און קינדער זיינען ארויס־געוואָרפען געוואָרען אויפ'ן גאַס אָהן שוץ, אָהן ברויט און אָהן די איבעריגע נויטהיגע לעבענס־בעדערפניסען. ארמוטה, שפלות, אויס־געלאַסענהייט — דאס זיינען די מתנות, וואס דער קאפיטאליזם האט געבראכט דעם ארבייטער קלאַס. אויפ'ן סצענע פון דער וועלט גע־שיכטע איז ערשיענען א נייער מין אָרימקייט, א ספּעציעל קאַפּיטאַ־ליסטישע, אַזאַ מין אָרימקייט, וואס שטאַמט פון רייכקייט. דאָ הונגערען מענשען, ליידען שרעקליכע נויט און דלות, ווייל דאָרטען זיינען מענשען צו זאַט, צו רייך, האבען ניט וואו אהינצוטהאָן זייערע סחורות. די ארבייטענדע מאסען זיינען געוואָרען שטארק אונצופריע־דען. דיעזע אונצופריעדענהייט איז איבערגעגאנגען אין גרויסע בעווע־גונגען, אדער ווי די הערשענדע קלאַסען זיינען איינגעוועהנט צו רו־פען „אונרוהען.“

מענשען, וועמען די לאַגע פון די ארבייטער האט גענומען פאר'ן הארצען, האבען זיך שטארק ענטטוישט אין דער אינדיווידואליסטי־שער סיסטעם פון א ד א ם ס מ י ט ה. מען האט קלאָר גע־זעהן, אז אויפ'ן פרייען אינדוסטריעלען מארק קעמפפען אונגלייכע קרעפטען, און ווען מען זאָל זיך ניט אריינמישען אין דיעזען קלאַסען־

קאמפף, וועלען געווים און געווים זיעגען די שטארקע קאפיטאליסטען, די ארבייט־געבער, און די שוואכע אָרעמע, אונבעשיצטע ארבייטער קלאסען וועלען אונטערגעהען. עס האבען זיך אָנגעפאַנגען צו הערען שטימען ניט צו דערלאָזען די קאפיטאליסטען אזוי שרעקליך עקס־פלואטירען די ארבייטער מאסען. עס האט זיך געבילדעט אַן אָפּאָזי־ציאָן געגען די הערשענדע געזעצען פון פריוואט אייגענטהום. מען האט געפאָדערט, די רעגיערונג זאָל זעהן וועניגסטענס איינצופיהרען רע־פאָרמען, וועלכע זאָלען בעשיצען די ארבייטער פון זייערע אכזריות׳־דיגע געגנער, מען האט געפאָדערט געזעצען, וועלכע זאָלען בעגרענע־צען די פרייהייט פון די אונטערנעהמער.

שוין אין יאהר 1793 איז ערשיענען א ווערק פון איינעם אַן ענגלענדער גאָדווין, וואו עס זיינען טהעאָרעטיש בעגרינדעט געוואָרען די נייע שטימונגען און פאָדערונגען. אין דיעזען ווערק איבערצייגט אונז גאָדווין, אז די אורזאכע פון אָרימקייט ליעגט נאָר אין דעם, וואס די פּראָדוקטען ווערען ניט ריכטיג פערטהיילט, און אין די חסרונות פון דער געזעצגעבונג אין עפענטליכע אינסטיטושאָנס. „רייכ־טהום — זאָגט גאָדווין — איז דאָ פיעל מעהר, וויפיעל עס איז נויטהיג דער בעפעלקערונג. דאס אונגליק איז, וואס עס איז ניט גלייך פער־נאַנדערגעטהיילט, איינער בעקומט צופיעל, דער צווייטער גאָר ניט. און כדי צו רעגולירען די רייכטהום און ראטעווען די מענשען פון דער שווערער אָרעמקייט — גיט גאָדווין אַן עצה — מוז מען זעהן דורכצופיהרען סאָציאַלע און פּאָליטישע רעפאָרמען.״

אזעלכע עצות האבען שטארק ניט געשמעקט די הערשענדע קלאַ־סען: די גרויסע קאפיטאליסטען און גוטס־בעזיצער, וועמען עס האט זיך געגלוסט, דאס זייערע געגנער, די ארבייטענדע מאסען, זאָלען בליי־בען אויפ׳ן שלאכט פעלד אין גאנצען אונבעשיצט פון געזעץ. מען האט אבער ניט געהאט די העזה אָפען ארויסצוטרעטען פאר די קלאַ־סען־אינטערעסען. מען האט פערקליידעט די תאוה צו הערשען אונ־בעגרענעצט איבער די אָרימע מאסע אין פערשיעדענע טהעאָריען. מען האט אריינגעלייגט די טומאה אין יראה, אז מען מיינט חס וחלילה קיין בייז ניט, אז מען איז געגען גאָדווין׳ס עצות ניט לטובת עצמו נור לטובת הכלל, ווייל — האבען גע׳טענה׳ט די פאָרשטעהער פון די הערשענדע קלאַסען — ווייל דאס אריינמישען זיך פון דער

רעגיערונג אין די פּריוואַט אונטערנעהמונגען שטערט דער ענטוויקלונג. און הסכּמות צו זייערע מיינונגען האבען זיי געפונען כּלומרשט אין סמיטה'ס טהעאָריען, וועלכע לערנען, אז די אינדיווידועלע פרייהייט איז די ערשטע בעדינגונג פון פעלקער־רייכטהום און יעדע בעגרענעצונג פון דיעזער פרייהייט קען נור שאדען, אבער ניט נוטצען בריינגען.

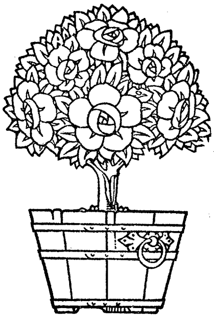

VIII.
דאָס בעפעלקערונגס־געזעץ

א.

דיעזע ענגאָאיסטישע אידעאָלאָגיע פון די הערשענדע קלאַסען האט געפונען איהר בעסטען טהעאָרעטישען פאָרשטעהער אין דעם בע־ריהמטען ענגלישען פּאַסטאָר און פּראָפעסאָר טהאָמאַס ראָבערט מאַל־טהוס (1834—1766), וועלכער האט איבערגעלאָזען אן אונשטערב־ליכען נאָמען אין דער געשיכטע ניט אזוי דורך זיינע וויסענשאַפט־ליכע פאָרשונגען, ווי דורך זיין אָפּענעם, אכזריות'דיגען ארויסטרעטען געגען די אָרעמע ארבייטער קלאַסען, אויף דעם סמך פון זיין בע־וואוסטען בעפעלקערונגס־געזעץ.

אין דעם בוך, וואס מאַלטהוס האט אָנגעשריעבען געגען גאָד־ווין, בעשטעטיגט ער קודם כל די גרויזאַמע בילדער און שילדערונגען, וועלכע גאָדווין האט געגעבען איבער די שרעקליכע אָרעמקייט און עלענד, וואס עקזיסטירט צווישען די מאַסען. מאַלטהוס איז מודה, אז דער דלות פון פאָלק איז שרעקליך גרויס. ער איז אויך מודה, אז אפילו די נייע קאַפּיטאַליסטישע פּראָדוקציאָנס־מיטלען, וועלכע מאַכען די ארבייט א סך פרוכטבארער, זיינען ניט אימשטאַנד אויסצובעסע־רען די לאַגע, נאָר פערקעהרט, פערגרעסערען נאָך דעם עלענד. אבער אויף די פראגען: ווער איז אין דעם אלעם שולדיג? וואו ליעגען די אורזאַכען פון דיעזען פאָלקס־אונגליק? און ווי ווערט מען פון דעם פטור? בעמיהט זיך מאַלטהוס צו בעווייזען, אז די ארימקייט מיט אלע איהרע בעגלייטער, איז ניט א רעזולטאַט פון דער ניט גלייכער פערנאַנדערטהיילונג, ווי גאָדווין מיינט. דער דלות קומט ניט דורך דעם, וואס די געזעלשאַפט איז שלעכט איינגעאָרדענט, נאָר עס ווערט ארויסגערופען דורך דעם, וואס מענשען האַלטען ניט איין זייערע

ליידענשאפטען און פערמעהרען זיך מעהר, וויפיעל מען דארף. די רייכע קלאַסען זיינען איבערהויפּט ניט פעראַנטוואָרטליך פאר די אָרימקייט און זיינען דעריבער ניט מחויב צו זאָרגען וועגען די אָרעמע, ווייל אין דער אָרימקייט איז ניט שולדיג די געזעלשאַפט, נור די נאַטור. און דעריבער קען דער דלות ניט בעזייטיגט ווערען דורך דעם, וואס די געזעלשאַפטליכע אָרדנונג וועט ווערען אַן אַנדערע.

„יעדע בעשעפעניש — פאַנגט אָן מאַלטהוס זיין טהעאָריע — האט אַן אונגעהייערען חשק זיך צו פערמעהרען אָהן א גרענעץ. עס איז ניטאָ איין מין בעשעפעניש, סיי ביי חיות אזוי אויך ביי פלאַנצען, וועלכע וואָלטען ניט פול געמאַכט די גאַנצע וועלט מיט זיך, ווען זיי וואָלטען געהאַט די געלעגענהייט, פריי, אונגעשטערט זיך צו פרוכט־באַרען. ביי די פלאַנצען זיינען פאַראַן פאַמיליעס, וועלכע ליפערען אין איין יאָהר זאָמען אויף פיעל טויזענדע נייע פלאַנצען. אויך צווי־שען די חיות בעגעגענען מיר אָפט אַזאַ מין פריה ורביה. די איינציגע הינדערנים, וואס לאָזט ניט צו אַזאַ אונבעשרענקטען פערמעהרען זיך, איז דער חסרון אין חיונה, די ניט גענוגענדע נאַהרונגס־מיטעל. פיעלע אינדיווידואומען (יחידים) געהען איינפאַך אונטער אין'ם קאַמפף פאר עקזיסטענץ. און דיעזער אונטערגעהן איז גאַנץ נאַטירליך, ווייל פיעלע פון זיי קומען אויף דער וועלט אלס אונגעבעטענע געסט און בעקומען דאָרטען דעריבער קיין פלאַץ ניט.

פון דיעזען אַלגעמיינעם כלל איז ניט אויסגעשלאָסען אויך דער מענש. די תאוה צו פריה ורביה איז ביים מענשען אזוי גרויס, ווי ביי אַלע אַנדערע בעשעפעניסען. אבער אין דער נאַטור קלעקט ניט אזוי פיעל שפּייז פאר אַלעמען, וועלכע ווערען געבאָרען. אמת טאַקע די מאַס פראָדוקטען, וועלכע זיינען נויטהיג צום מענשען'ס בעדערפנישען, וואַקסט און פערמעהרט זיך דורך די ענטוויקלונג פון אינדוסטריע. אבער דיעזע מאַס וואַקסט ניט אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל די מענשען פערמעהרען זיך. די בעפעלקערונג פערגרעסערט זיך אין גע־אָמעטרישער פראָגרעסיאָן, כפל־כפליים. ווען היינט איז דאָ, צ. ב., איין פּאָאָר מענשען וועלען אין א דור שפּעטער (מאַלטהוס זאָגט אין 25 יאָהר שפּעטער) זיין צוויי פּאָאָר — פיער מענשען; אין דריטען דור וועט יעדע פּאָאָר האבען קינדער און עס וועלען שוין זיין אַכט מענשען, א. ז. וו. אין ציפער קען מען דאס פאָרמולירען אויף פאָלגענ־

דעם אופן: 2, 4, 8, 16, 32, א. ז. וו. די מאַס פּראָדוקטען קען זיך אבער אויף קיין פאַל ניט אויף אזוי פיעל פערגרעסערען. ווען מיר זאָלען שוין אפילו צוגעבען — זאָגט מאַלטהוס — אז אין די ערשטע 25 יאָהר האט די מאַס פּראָדוקטען געוואַקסען דורך די ענטוויקלונג פון אינדוסטריע דאָפּעלט. ווען פריהער איז געווען, לאָמיר אָננעהמען, די צאָהל צוויי, איז אין 25 יאָהר שפּעטער צוויי מיט צוויי — פיער, קען דאָך אבער אין די צווייטע 25 יאָהר די מאַס פּראָדוקטען וואַקסען העכסטענס נור אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל עס איז געוואַקסען אין די ערשטע 25 יאָהר, ד. ה. אויף די צאָהל צוויי. און מיר וועלען בעקומען ניט אַכט (פיער מיט פיער), נור זעכס (פיער מיט צוויי) און די דריטע 25 יאָהר וועט צוקומען נאָך אמאָל צוויי און עס וועט זיין אַכט (זעכס מיט צוויי). אין ציפער אויסגעדריקט קומט אויס 2, 4, 6, 8, 10, 12, א. ז. וו. (אזא סאָרט צואוואַקס רופט מען „אריפמעטישע פּראָגרעסיאָן.") אז די פּראָדוקטען קענען זיך ניט אזוי פערמעהרען, ווי די בעפעלקע־רונג, זעהט מען קלאָר, דען דער פּלאַטץ פון דער אויסערליכער נאַטור, מיט וועלכען מיר פיהרען א קאַמפּף, אום צו עררייכען לעבענס־מיטלען פאר אונזערע בעדערפנישען איז דאָך בעגרענעצט. פון איין אַקער ערד, צ. ב., קען מען דאָך ניט מאַכען צוויי אַקערס, ווי פרוכטבאר דעם מענ־שען'ס ארבייט זאָל ניט זיין. עס איז קלאָר, אז עס מוז ארויסקומען אויף דעם אופן אן איבער־בעפעלקערונג, א גרויסער דעפיציט אין לע־בענס־מיטלען — א באַנקראָט. דער פּועל יוצא, דער רעזולטאַט פון אזא נאַטור־באַנקראָט איז פערברעכען, קראַנקהייטען, מלחמות, הונגער און נאָך אזוינע סאָרטען אָנשיקענישען און מלאכי חבלה. דיעזע לעצטע — מיינט וויטער מאַלטהוס — זיינען עפּעס אזוי ווי שלוחים פון דער נאַטור אויסצוראָטען די איבעריגע אונגעבעטענע מענשען, וויינציגער צו מאַכען די בעפעלקערונג אום אויסצוגלייכען דעם דעפיציט. דאס איז אונבעדינגט נויטהיג צו בעזייטיגען דעם באַנקראָט. און ניט די פערנאַנ־דערטהיילונג איז שולדיג אין דיעזע מענשליכע אונגליקען, נור דער נ אַ ט ו ר געזעץ פון דער בעפעלקערונג זיך צו פערמעהרען אָהן א שיעור און אָהן אן ערך. און אויב מען וויל — גיט מאַלטהוס אן עצה — אויב מען וויל דיעזע אונגליקען שוואַכער מאַכען אדער בעזייטיגען, טאָ דאַרף מען ניט איבעראַנדערשען די פערנאַנדערטהיילונג, די אָרדנונג פון דער געזעלשאַפט, וואס וועט סיי ווי סיי ניט העלפען, נאָר מען דאַרף

בעסער זעהן איינצוהאַלטען די נאַטירליכע תאות, ניט אזוי יונג חתונה האבען, זעהן צו האבען ווייניגער קינדער, א. ז. וו. וואס ווייניגער קינ־דער עס וועלען געבוירען ווערען, אלץ שוואכער וועט זיין די אָרימקייט, עפּידעמיעס און די איבעריגע וואפען פון דער נאַטור צו פערניכטען די איבעריגע, אונגעבעטענע געסט.

אין דער צייט, ווען די שכירות קלעקט נור אויסצוהאַלטען צוויי קינדער, האט דער ארבייטער חתונה און ברייננט אויף דער וועלט פינף קינדער. דער ארבייטער קומט דורך זיין גרויסע פאמיליע אריין אין א שרעקליך קריטישע לאגע. ער פאנגט זיך אָן צו בעקלאָגען אויף די קליינע שכירות, וועלכע גענוגט ניט אויסצוהאַלטען די פאמיליע. ער בעשולדיגט די רייכע, פאר וואס זיי טהיילען זיך ניט מיט זייער פערמע־גען. ער בעשולדיגט די יסודות פון דער געזעלשאפט אין אונרעכט און גרויזאַמקייט און עס קומט איהם, — דעם ארבייטער הייסט עס, — אפילו אין זינען ניט אריין אויפצוזוכען די ריכטיגע אורזאכען פון זיין ליידען. „דאס פאָלק מוז נור זיך אליין און ניט קיין אַנדערען שול־דיג מאַכען אין זיינע צרות" — דרשה'ט דער זאַטער געלהרטער. „די הויפּט אורזאכע פון'ם דלות און עלענד הייגנט כמעט ווי גאר ניט אָב פון דעם ארט ממשלה, אדער פון דער אונגלייכער פערנאַנדערטהיי־לונג פון די בעשאַפענע לעבענס־מיטלען; די רייכע זיינען ניט אימ־שטאַנד צו געבען די אָרעמע ארבייט און חיונה; דעריבער האבען די ארבייטער בעצם קיין שום רעכט ניט צו פאָדערען פון זיי, פון די רייכע, פּרנסה. אָט וועלכע וויכטיגע עקרים עס זיינען געדרונגען פון'ם בע־פעלקערונגס געזעץ... ווען דיעזע עקרים וועלען זיך איבעראל פער־שפּרייטען צווישען פאָלק, וועלען ווערען די ניעדעריגערע קלאַסען פון דער בעפעלקערונג ארטיגער און געהאָרכזאַמער. זיי וועלען ניט זיין אזוי בערייט צו פערשיעדענע סאָרטען אונרוהען... זיי וועט זיין דעמאָלט שווערער אויפצוהעצען דורך פערשיעדענע אַגיטאַציאָנס־ביכ־לעך."

אלס א ראיה צו זיין טהעאָריע, אז די גרוים פון דער בעפעלקע־רונג איז ענג פערבונדען מיט די מאָס נאַהרונג, וואס איז פאַראַן אין דער געזעלשאפט, במזומן, ברייננט מאַלטהוס זעהר פיעל סטאַטיסטישע ידיעות, וועלכע ווייזען בעשיינפערליך, אז וואס גרעסער עס איז די מאָס פּראָדוקטען, אזוי אָפטער קומען פאַר חתונות און אלץ גרעסער ווערט

די בעפעלקערונג. און „וויבאלד — דרשה'עט וויטער דער חייליגער גלח — אז די עלענד איז א געזעץ פון דער נאטור, וועלכע רעגולירט און גלייכט אויס דעם אונטערשיעד צווישען די בעפעלקערונג און לע־בענס־מיטלען — טא דארפען מיר זיין זעהר פארזיכטיג אין צדקה־אנשטאלטען, אין פערשיעדענע חברות, וועלכע האבען דעם צוועק צו פערלייכטערען די עלענד. אזוינע אונטערשטיצונגען וועלען נור פיהרען דערצו, דאס די בעפעלקערונג וועט זיך נאך מעהר פערגרעסערען אין'ם ערך מיט די לעבענס־מיטלען און עס וועט קומען נאך א גרעסערער דלות." די רעגיערונג דארף זיך — נאך מאלטהוס'עס מיינונג — וויי־ניג וואס בעקימערען מיט דער ארימקייט און ליידען פון דער געזעל־שאפט." „פיר די קינדער, וועלכע שטארבען פון הונגער, איז די רעגיע־רונג ניט פעראנטווארטליך. די רעגיערונג איז ניט מחויב צו זארגען וועגען זיי, ווייל פאר איהר ווערט איין קינד לייכט אויסגעביטען אויף'ן צווייטען."

„דאס די קינדער מוזען ליידען פאר די עלטערען'ס זינד — בע־מערקט ווייטער מאלטהוס — וועט אפילו אויסקומען זעהר אכזריות'־דיג, דאס איז אבער איינער פון די אונפערענדערליכע געזעצען אין דער נאטור, און מען דארף זיך גוט מישב זיין, איידער מען בעשליסט זיך צו ווירקען געגען איהם." (געגען דעם געזעץ פון דער נאטור צו פערניכטען די איבעריגע נפשות, פאר וועלכע עס איז ניטא קיין לע־בענס־מיטלען) און אלס אמת'ער פריידיגער בריינגט מאלטהוס א פסוק פון חומש, וואו עס שטעהט, אז גאט שטראפט די קינדער פאר די על־טערענס זינד.

דער סך הכל פון מאלטהוס'עס טהעאריע ווערט פארמולירט אין פאלגענדע כללים:

1) די בעפעלקערונג איז אונבעדינגט אבהענגיג פון די מיטלען צום לעבען, וועלכע זיינען פאראן אין דער נאטור. די בעפעלקערונג קען ניט אנוואקסען אהן א שיעור און אהן אן ערך אין דער צייט, ווען פיר די מאס לעבענס־מיטלען איז יא דא א שיעור.

2) די תאוה פון יעדער בעשעפענים, ניט אויסגעשלאסען דער מענש, פיהרט אבער דערצו, דאס יעדער מין פערמעהרט זיך אהן א גרענעץ און א שיעור אין דער צייט, ווען די מאס לעבענס־מיטלען ווערט

ניט גרעסער אויף אזוי פיעל. עס ווערט אן איבערשוס, ד. ה. מעהר מענשען, וויפיעל לעבענס־מיטלען.

3) דיעזער איבערשוס פון מענשען אין ערך מיט די לעבענס־מיט־לען קען בעזייטיגט ווערען ענטוועדער דורך'ן איינהאַלטען די תאות פריהער, אדער דורך די פערשיעדענע אַנשיקענישען, וועלכע די נאַטור שיקט שפּעטער, ווען דער איבערשוס, די מותרות פון מענשען איז שוין פאַראַן. דיעזע אַנשיקענישען זיינען: הונגער, קראַנקהייטען, מלחמות, רציחות, א. ז. וו. דורך אזוינע מיטלען ווערט צוריק אויפגע־שטעלט דער גלייכגעוויכט צווישען די נאַטור און געזעלשאַפט.

דערפון קומט ארויס פּראַקטיש:

א) אז אלע מיטלען איבערצואַנדערשען די יסודות פון דער געזעל־שאַפט און איינפיהרען אַן אַנדער סאָרט פערנאַנדערטהיילונג, וואו דער פּראָלעטאַריאַט זאָל בעקומען מעהר לעבענס־מיטלען, וועלען נאָך פער־גרעסערען דעם דלות און די שטערבליכקייט, ווייל די גלייכגעוויכט צווישען די נאַטור און בעפעלקערונג וועט נאָך מעהר צושטערט ווערען.

ב) דער בעסטער מיטעל צו בעזייטיגען די עלענד איז ניט חתונה צו האבען יונג און זעהן צו האבען ווייניג קינדער.

ג) די געזעצגעבונג און פערשיעדענע צדקה־חברות אויסצובעסע־רען די לאַגע פון די אָרעמע זיינען ניט נאָר צו שוואַך קעגען נאַטיר־ליכען געזעץ צו פערניכטען די איבעריגע מענשען, נאָר פערקעהרט, דאס פערגרעסערט נאָך די אונגליקען, ווייל ניט האבענדיג קיין דאגות חיונה, וועלען די אָרעמערע קלאַסען אָנפאַנגען ווייטער זיך שטאַרק צו פערמעהרען.

ב.

מאַלטהוס'עס אכזריות'דיגע טהעאָריע איז געקומען זעהר צו דער האנד יענע קלאַסען, וועלכע לעבען פון פערשיעדענע סאָרטען עקספּלו־אַטאַציאָן. מען האט זיך אָן איהר אָנגעכאַפּט, ווי אָן אַן אבן טוב, מיט וועלכען מען בענוצט זיך יעדעס מאָל, ווען מען הערט די פּראָטעסטען פון די אויסגעמוטשעטע ארבייטער קלאַסען, ווען עס קומט אויס צו

שלעפען דעם אונערטרעגליכען יאך פון קאפיטאל. אויך נאך היינט הערען ניט אויף אפילו פערשיעדענע פראפעסארען, וועמען דער איצטיגער ארדנונג איז טהייערער פון אלעס אין דער וועלט, צו דרשה'ענען, אז די ארבייטער ליידען דערפון, וואס זיי האבען צופיעל קינדער, און קיין אנדערער, אויסער זיי אליין, איז אין דעם ניט שולדיג.

אז דיעזע אנשויאונג, וועלכע איז מצדיק את הדין און בערעכטיגט דאס עלענד ביים פאלק, איז איינע פון די גיפטיגסטע און שרעקליכסטע געוועהר גענען דעם ארבייטער קלאס איז איבעריג צו ריידען. אזא תורה, וואו עס ווערט גע'דרשה'ענט מיט אזא אפענע חוצפה און ציניזם פערשיעדענע מאראלישע פערברעכען, איז זיך שווער פארצושטעלען ביי א מענשען פון דער וויסענשאפט. דיעזע תורה, אויסער וואס זי בערויבט פון די ארבייטער יעדע האפנונג אויסצובעסערען זייער לאגע, אויסער דעם, וואס זי זאגט נביאות, אז אין דער צוקונפט וועט די לאגע נאך ערגער זיין — אויסער דעם אלעם מאכט זי, מאלטהוס'עס תורה, די עלענדע, פערהונגערטע, פערמוטשעטע מענשען אליין שולדיג אין זייערע צרות! יאוש, פערצווייפלונג, אבהענדיגקייט ביי די ארימע, אכזריות, קאלטבלוטיגקייט, שלעכטסקייט ביי די רייכע — אט זיינען די רעזולטאטען, וואס מאלטהוס האט מיט זיך געבראכט. עס איז קיין וואונדער ניט ,אז „מאלטהוזיאניזמוס" האט געקענט ארויסרופען א טיעפע פעראכטונג ביי די אמת'ע פריינד פון דער מענשהייט.

די פראגע איז אבער ניט אויב דיעזע אנשויאונג איז א גוטע אדער א שלעכטע, צו זי איז אונז סימפאטיש אדער אונסימפאטיש, צו זי איז א יושר'דיגע אדער ניט? — די פראגע איז: אויב מאלטהוס'עס טהעאריע איז וויסענשאפטליך ריכטיג? אויב עס זאל זיין ריכטיג, — דאן פאלען אוועק אלע רחמנות, ווייכהערציגקייט, סימפאטיען אן א זייט. גענען א שטרענג וויסענשאפטליכען אמת לוינט ניט ענטקעגען צו שטעלען דעם יושר, דאס געפיהל. אן אמת מוז ווערען אפען ארויסגעזאגט ווי אכזריות'דיג און גרויזאם עס זאל ניט זיין, און עס וואלט זיין לעכערליך מאלטהוס'ן פארצוווארפען און צו בעשולדיגען אין עגאאיזמוס, קאלטבלוטיגקייט דעמאלט, ווען זיין פארשונג זאל זיין — וויסענשאפטליך ריכטיג. די מעשה איז אבער, דאס דער גאנצער מאלטהוזיאניזמוס איז וויסענשאפטליך פאלש. די גאנצע טהעאריע איז אויפגעבויט אויף פאלשע יסודות און אונריכטיגע סברות, וועלכע האבען

מיט דער ווירקליכקייט ניט צו טהאָן. און אויב פיעלע האַלטען זיך נאָך ביי דיעזע טהעאָריע איז ענטוועדער דעריבער, ווייל זי קומט זעהר צוניטץ זייערע קלאַסען־אינטערעסען צו פערבלענדען די אויגען, אום ניט צו זעהן די ריכטיגע אורזאכע פון מענשען׳ס עלענד, אדער, אויך דעריבער, ווייל דיעזע טהעאָריע ענטהאַלט אין זיך אויך זעהר פיעל אמת. דער אמת איז דאָ אזוי פערדרעהט און פערפלאָכטען מיט׳ן שקר, דאס עס איז זעהר שווער זיי אָפּען צו פלעכטען, אנאַליזירען און אָב־צוטהיילען איינם פון די אנדערע.

דער הויפּט יסוד, אויף וואס מאַלטהוס בויט זיין וועלט אנשוי־אונג, דאס די בעפעלקערונג פערגרעסערט זיך מעהר ווי די מאָס לע־בענס־מיטלען, איז שוין לאַנג דורך די וויסענשאַפט בעוויעזען געוואָרען פאַר פאַלש. די פערשיעדענע ערפינדונגען און ענטדעקונגען, וואס זיינען געמאַכט געוואָרען אין פערשיעדענע צווייגען פון דער וויסענשאַפט און טעכניק אין לעצטען יאָהר־הונדערט, האבען קלאָר געוויעזען, אז די פּראָדוקטיוויטעט, די פרוכטבאַרקייט פון דער מענשליכער ארבייט שטייגט אונגעהייער גרויס. אויסער דעם, וואס ס׳איז נאָך פאַראַן אין דער נאַטור זעהר פיעל פּלאַטץ, וואס קען פערברויכט ווערען אין מענ־שען׳ס נוטצען, ד. ה. דער קאַמפּף מיט דער נאַטור קען פערגרעסערט ווע־רען אין כמות, קוואַנטיטאַטען, איז נאָך אבער גאָר ניט משער צו זיין, ווי ווייט דער קאַמפּף קען ענטוויקעלט ווערען אין איכות, קוואַליטאַטען. אמת טאָקע פון 1 אַקער קען מען 2 אַקערס ניט מאַכען, דערפאַר קען מען אבער דורך ענטוויקלונג פון טעכניק ציהען פּראָדוקטען פון איין אַקער, ווי פון צעהן און מעהר. די נאַטור ווערט פרוכטבארער, וואס א בעסערע טעכניק עס ווערט צו איהר פערוועגדעט, און די טעכניק ווערט אויסגעבעסערט מיט די פאָרטשריטען אין דער וויסענשאַפט. פיעלע געלערנטע האָפען אפילו, אז מיט דער צייט וועט די וויסענשאַפט גע־פינען א מיטעל, ווי צו בעקומען נאַהרונג פון דער לופט, און עס איז קרוב לודאי, אז אין דער צוקונפט וועט דאס עררייכט ווערען. מיט הונ־דערט יאהר צוריק האט מען זיך אויך ניט געקענט פאָרשטעלען, אז ס׳וועט ענטדעקט ווערען א נייער מיטעל צו מיסטיגען די פעלדער, סע־ליטרא, וואס מאַכט דעם באָדען פרוכטבארער ניט איין׳ם ערך, ווי פריהער.

איינער א דייטשער געלהרטער האט אויסגערעכענט, אז די איג־

טעסיוויטעט און פראָדוקטיוויטעט (פּרוכטבאַרקייט) פון דער דייטשער לאַנדווירטהשאַפט איז צוליעב די פערוועגדונג פון מאַשינעס און אי־בעריגע ערפינדונגען אין די לעצטע הונדערט יאָהר געוואַקסען אַ סך מעהרער, ווי די פערמעהרונג פון די מענשען. מיט איין וואָרט, דער גאַנצער פּעסימיזמוס בנוגע דער איבערבעפעלקערונג, ד. ה. אַז עס וועט זיין אין דער צוקונפט אַן איבערשוס אין מענשען, איז אַבסאָלוט ניט ריכטיג.

און ווען מען זאָל שוין אָננעהמען (וואָס ס׳קען גאָר מעגליך זיין ביי אַזעלכע מענשען, וועלכע ליעבען זיך אויסצומאָהלען פאַנטאַסטישע, גרויזאַמע שרעקענס בילדער), אַז אפילו אין דער ניט וויטער צוקונפט קען קומען אַזאַ צייט, ווען די נאַטור וועט ניט זיין אימשטאַנד צו ער־נעהרען אַלע בעשעפעניסען, וועלכע זיינען אין איהר פאַראַן — טאָ איז מילא בכן? איז וואָס דערפון געדרונגען? וואָס איז דען דאָס נוגע דער פראַגע וועגען די אָרימקייט, וואָס הערשט איצט, אין דער געגענוואַר־טיגער צייט, אין אונזער געזעלשאַפט? צו קען מען דען אָננעהמען די איצטיגע אָרימקייט און עלענד פאַר אַ געזעץ פון דער נאַטור אויף דעם סמך, וואָס אין דער צוקונפט קען קומען אַזאַ צייט, ווען די נאַטור וועט ניט זיין בכח צו שאַפען חיונה פאַר די גאַנצע בעפעלקערונג?

אמת טאַקי מאַלטהוס בעווייזט זעהר קלאָר און אונבעשטרייטליך, אַז עס עקזיסטירט אַ געוויסע שייכות צווישען די פערמעהרונג פון דער בעפעלקערונג און די מאָס לעבענס־מיטלען, וועלכע ס׳זיינען פאַראַן במזומן. אָבער ווי ווערט ביי איהם דיעזע שייכות בעוויעזען? „מען זעהט — זאָגט מאַלטהוס — אַז ווען עס איז דאָ וויניג לעבענס־מיט־לען, קומען פאָר וויניג חתונות, פערשפּרייטען זיך מעהר קראַנקהייטען, עס פערגרעסערט זיך די שטערבליכקייט און די בעפעלקערונג ווערט קלענער.“ יאַ, אַז די בעפעלקערונג איז אָבהענגיג פון די לעבענס־מיט־לען, אַז די לעצטע רעגולירען די ערשטע איז אַן אמת, אין וועלכען מען קען גאָר ניט צווייפלען. אָבער צו בעווייזט דען דיעזער כלל, אַז די אָרימקייט איז אַלע מאָל אַ פּועל יוצא, אַ רעזולטאַט פון דער צו גרויסער בעפעלקערונג? ווען מיר זאָגען, אַז טישען, צ. ב., ווערען געמאַכט נאָר פון האָלץ, איז דערפון נאָך ניט געדרונגען, אַז פון האָלץ מאַכט מען נאָר טישען! פון האָלץ קען מען מאַכען אויך הייזער, ביינק, וואָגענס, א. ז. וו. ווען די בעפעלקערונג איז אָבהענגיג פון אָרימקייט, קען מען

נאָך דערפון ניט ברייננגען א ראיה, ווי מאַלטהוס טהוט, אז די אָרימקייט איז א פאָלגע נור פון דער בעפעלקערונג. דאס איז אן אונגעהייער גרויסער פעהלער אין דיזער גאַנצער לעהרע.

מען דארף זיין בלינד ניט צו זעהן, אז אין דעם עלענד, וואס עקזיסטירט איצט אין אונזער געזעלשאַפט, זיינען ניט שולדיג די נאַטירליכע געזעצען, נאָר אמת'ע געזעלשאַפטליכע אורזאכען. די ניט ריכטיגע געזעצען פון אייגענטהום, די ניט גלייכע פערנאַנדערטהיילונג. מענשען זיינען אָרעם, ליידען נויט דערפאר, ווייל אַנדערע זיינען צו רייך, ווייל אַנדערע נעהמען צו פיעל. די אָרימקייט אין דער געזעלשאַפט איז ניט דעריבער, ווייל די נאַטור איז אָרעם, נאָר דעריבער, ווייל מענשען זיינען צו רייך.

מאַלטהוס בעווייזט נאָר, אז די פערשיעדענע פאַקטאָרען, וועלכע פערקלענערען די בעפעלקערונג (קראַנקהייטען, שטערבליכקייט, פערשיעדענע פערברעכען) זיינען א רעזולטאַט פון דער מענשליכער אָרימקייט, אז דיעזע מענשליכע אָרימקייט, איז די סיבה פון דעם, וואס די בעפעלקערונג פערקלענערט זיך. אבער דערמיט איז דאָך נאָך ניט בעוויעזען (ווייל דאס איז אין אמת'ן אונבעווייזבאר) אז דיעזע פאַקטאָרען זיינען א רעזולטאַט פון דער נאַטירליכער אָרימקייט, פון דער צו גרויסער בעפעלקערונג. אין דעם בעשטעהט די גאַנצע וויסענשאַפטליכע פאַלשקייט פון מאַלטהוס'עס טהעאָריע, וואס ער, מאַלטהוס, האט פערביטען די סיבה, די אורזאַכע פאר א יוצא, פאר א רעזולטאַט, און די מענשליכע אָרימקייט פאר א נאַטירליכע.

די ערגסטע צייטען לעבט מען איבער אין א קריזיס, דאן טרעטען אלע פאַקטאָרען אָפען ארויס צו פערקלענערען די בעפעלקערונג. צו איז דען דאס אבער, ווייל עס זיינען במציאות ניטאָ קיין לעבענס-מיטלען פאר די בעפעלקערונג? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! פארקעהרט, די קריזיסען קומען, ווייל עס זיינען דאָ צו פיעל לעבענס-מיטלען. דאָ הונגערט מען און דאָרטען פוילען פּראָדוקטען אין פערשיעדענע סקלאַדען און פאַבריקען. פּראָדוקטען זיינען דאָ גענוג, זיי זיינען נור שלעכט פערטהיילט, און פערטהיילט זיינען זיי שלעכט דעריבער, ווייל עס עקזיסטירט דאס פערשאָלטענע געזעץ פון פריוואַט אייגענטהום אויף די פּראָדוקציאָנס-מיטלען.

עס זיינען בעוואוסט פאַקטען, וואו א גרופע קאַפּיטאַליסטען, מאַ־

בענדיג א סינדיקאט, א טראַסט, פערניכטען ממש בידים פערשיעדענע רייכטהימער, אויסגעארבייטע פראָדוקטען, כדי זיי זאָלען זיין וויניגער אויפ'ן מארק, און די קאָנקורענץ, דער אָנגעבאָט אויף סחורות זאָל דעריבער שוואכער ווערען, אין דער צייט, ווען מענשען געהען ארום באָרוועס און נאקעט, פערהונגערט און פערפראָרען. (אזא פאקט אי"ז פאָרגעקומען מיט איינינע יאָהר צוריק אין דייטשלאנד — אין דער וועבעריי־אינדוסטריע *).

אין אינדיען, סיביר און נאָך פיעל ערטער שטארבען אוים זעהר פיעל ווילדע שבטים, פון הונגער, דחקות און נויט, אבער ניט דעריבער, ווייל עס זיינען דאָרטען ניטאָ קיין לעבענס־מיטלען. ווי מיר ווייסען, איז דאָרט די נאטור זעהר רייך, דער באָדען פרוכטבאר, פיעל פרוכטבארער, ווי אין אייראָפּא. דאָרטען געהען זיי אונטער, ווייל זיי פערשטעהען ניט, ווי זיך צו בענוטצען מיט די רייכקייטען פון דער נאַטור. ניט די נאטור איז אָרים, נאָר די מענשען זיינען אונענטוויקעלט, ווילד — און דיעזע ווילדקייט איז די סיבה פון'ם מענשען'ס דלות און עלענד.

איבעריגענס, אז מאַלטהוס אליין האט פערטהיידיגט די אינטערעסען פון זיין קלאַס א סך מעהר, ווי די אינטערעסען פון דער ריינער וויסענשאַפט, אין וועמען'ס נאָמען ער האט אזוי פיעל גע'דרשה'עט, ווייזט אונז דער פאקט, וואס ער האט געהאלטען שטאָל און אייזען פאר די פאָדערונגען פון די גרויסע ענגלישע גרונד־בעזיצער ארויפצולייגען אָבצאָהלונגען און פאָשלינעס אויף די אריינגעפיהרטע תבואות. אלס א תלמיד פון אדאַם סמיטה, האט ער, פערקעהרט, בעדארפט זיין א שטאַרקער געגנער פון פּראָטעקציאָניזמוס. זיין ארויסטרעטען פאר זייערע פאָדערונגען ווארפען א שטארקען חשד, אז זיין גאנצע תורה האט ער נאָר בענוצט פאר א פייגען־בלאט צו צודעקען זיך, אום ס'זאָל זיין בעסער צו שיסען פיילען אויף די עלענדע און אונגליקליכע.

מאַלטהוס איז אפילו געווען פאר די געזעצגעבונג צו בעשיצען די ארבייטער געגען די קאפּיטאַליסטען. דאס ווארפט נאָך אבער מעהר

*) אויך אין אמעריקא אין 1910, אין דער צייט פון'ם גרויסען יקרות, אין דער צייט, ווען מוטערס האבען ניט געקענט קויפען פאר זייערע פערשמאַכטע קינדער מילך, האט דער מילך טראַסט מאַסען מילך אויסגעגאָסען אין טייך, כדי עס זאָל זיין וועניגער אויפ'ן מארק.

שאָטען־זייטען אויף זיין פערזאָן. דערפון זעהט מען קלאָר, אז די אינ־טערעסען פון זיין קלאַס זיינען איהם געווען טהייערער ווי אלץ, אפילו פאר זיינע איבערצייגונגען. מאַלטהוס איז געווען, ווי געזאָגט, א פאָר־שטעהער פון די גרויסע גרונד־בעזיצער, וועלכע זיינען געווען פאר פּאַשלינעס אויף תבואות, די קאַפּיטאַליסטען זיינען אבער געווען געגען אזוינע פּאַשלינעס. מען האט בעדארפט אויף דעם אופן געווינען דעם ארבייטער קלאַס און אויפצוהעצען איהם געגען די קאַפּיטאַליסטען. דאס איז די אורזאַכע, וואס מאַלטהוס איז מיט א מאָל געוואָרען אזא גרויסער צדיק צו בעשיצען די ארבייטער אינטערעסען. דען געהענדיג לשיטתו האט ער ניט בעדארפט זיין פאר אזא געזעצגעבונג.

דוד ריקאַרדאָ

דוד ריקארדא.

IX.

דוד ריקאַרדאָ און זיינע טהעאָריען

ריקאַרדאָ'ס לעבען און ווירקען.

דוד ריקאַרדאָ איז געבוירען געוואָרען דעם 19טען אַפּריל, 1772, אין לאָנדאָן, וואוהין זיין פאַמיליע האט פריהער אריבערגעצויגען פון האָלאַנד. זיין פאָטער, אן אָלט־מאָדיש־פרומער איד, איז געוועזן א רייכער, פעהיגער און א מזל'דיגער סוחר, א בכבוד'יגער מיטגליד אויף דער בערזע, וואו ער האט געהאַט צוליעב זיינע פיעלע עסקים א גרויסע דעה. פון זיין זוהן דוד'ן האט דער פאָטער אויך געוואָלט מאַכען א פרומען און אן עהרליכען סוחר, כדי איהם איבערצולאָזען בירושה זיין פערמעגען און געשעפט. צו דיעזען צוועק האט ער איהם געשיקט אין זיין אַמאָליגע פאטערלאנד, האָלאַנד, דאָרטען צו לערנען און זיך אויסבילדען אין קאָמערץ־שוהל. דאס איז געווען די איינציגע שוהל־בילדונג, וואס ריקאַרדאָ האט גענאָסען.

דיעזע קליינע אונבעדייטענדע פאָר־בילדונג האט אבער ניט געשטערט די מערקווירדיגע פעהיגקייטען, מיט וועלכע דוד איז געווען בעשאָנקען פון דער נאַטור: דעם שאַרפען שכל, דעם ענערגישען און דרייסטען פאָרשען, דער אויפמערקזאַמקייט, דעם טיעפען דורך־דרינגענדען בליק בנוגע די ערשיינונגען פון לעבען אין דער געזעלשאַפט — האט ניט געשטערט צו ענטוויקלען די פעהיגקייטען ביז צו אַזא הויכען גראד, דאס זיי האבען ארויסגערופען א אונגעהייערע בעוואונדערונג ניט בלויז צווישען די מענשען פון זיין דור, נור אויך צווישען די שפּעטערדיגע דורות.

כמעט נאָך א קינד האט ריקאַרדאָ אלעמען איבערראַשט מיט זיינע אויסערגעוועהנליכע פעהיגקייטען צו חשבון און צום מסחר; און אין'ם

עלטער פון 14 יאָהר האט דער פאָטער זיך אָנגעפאַנגען צו בענוצען מיט איהם אויפ'ן בערזע. שוין אין דיעזע קינדער־יאָהרען האט דער קליינער ריקאַרדאָ ארויסגעוויעזען זעהר פיעל חריפות, ספּעקולאַציאָנס־פעהיג־קייט און א פרייען, אונערשראָקענעם אונטערנעהמונגס־גייסט.

דיעזער דרייסטער, פרייער גייסט האט אבער ניט געקענט לעבען בשלום מיט זיין אַלט־מאָדישען, פרומען, פאַנאַטישען פאָטער, וועלכער איז געווען עכט קאָנסערוואַטיוו סיי אין אמונה־זאַכען, סיי אין פאָליטי־שע איבערצייגונגען. בלינד זיך אונטערצוגעבען און טהון א זאך ניט ווילענדיג, אָהן שכל, האט דיעזער אונערשראָקענער כאַראַקטער בשום אופן ניט געקענט. די גאַנץ פערשיעדענע איבערצייגונגען און מיינונגען פון פאָטער און זוהן האבען געפיהרט צו שטענדיגע מחלוקות און האַמ־פערייען. דיעזע מחלוקות האבען זיך אזוי פערשאַרפט, דאס דער יונגער דוד האט געמאַכט אַן ענטשלאָסענעם טריט, דורך וועלכען ער האט אין גאַנצען צוריסען די פעדעם, וועלכע האבען איהם פערבונדען מיט זיין פאַמיליע און נאַציאָן. דוד ריקאַרדאָ האט זיך אָבגעריסען פון דער אידי־שער אמונה און איז געוואָרען א מיטגליעד פון דער קריסטליכער גע־מיינדע.

אליין, אָבגעריסען פון זיין פאַמיליע, אָהן שום שטיצע פון זיין רייכען פאָטער, האט דוד אָנגעפאַנגען צו פיהרען מסחורים אויפ'ן איי־גענעם נאָמען, אונטער זיין אייגענער פירמע. זיין עהרליכקייט און זיין וויכער, עדעלער כאַראַקטער האט אין א גאַנץ קורצער צייט ערוואָרבען די ליעבע און אכטונג פון די אָנגעזעהענע מיטגלידער אויף דער בערזע, וועלכע האבען איהם אָנגעפאַנגען בעהילפיג צו זיין אין אלע זיינע אונטערנעהמונגען. די הצלחה אין געווען אין דוד'ס געשעפטען זעהר גרויס. עס האט ניט לאַנג געדויערט, ביז וואַנעט ריקאַרדאָ האט צונויפ־געקליעבען א גרויסען פערמעגען און איז געוואָרען אין גאַנצען זעלבסט־שטענדיג.

דער חשק צו רייכטהום אליין האט אבער ניט געקענט דערשטיקען אין ריקאַרדאָ זיין שעהנעם, עדעלען כאַראַקטער, זיין מענשען־ ליעבע און די איבעריגע וויכע געפיהלען. די עשירות האט ווייניג וואס בע־פריעדיגט דעם טיעפזיניגען פאָרשענדען גייסט, וואס איז בעשאַפען גע־וואָרען צו עטוואָס גרעסערעס, ערהאבענעס. און גלייך ווי נור ער איז געוואָרען פעסט אין מעמד, האט ער זיך מיט גרויס התמדה איבערגע־

געבען דער וויסענשאפט, וואָהלטהעטיגקייטען און אנדערע קהל'שע און פּאָליטישע אינטערעסען.

אין'ם עלטער פון 25 יאָהר זעהען מיר ריקאַרדאָ, ווי ער לערנט מיט גרויס ערפאָלג מאַטהעמאַטיק, כעמיע און מינעראַלאָגיע, בויט אויס אויף אייגענע הוצאות א לאַבאָראַטאָריום, א זאמלונג פון מינעראלען און ווערט איינער פון די אייפעריגסטע און וויכטיגסטע מיטגליעדער אין דער געאָלאָגישער געזעלשאפט. צו קיין וויסענשאפט האט אבער רי־קאַרדאָ ניט ארויסגעוויזען אזוי פיעל חשק און אינטערעס, ווי צו פּאָ־ליטישע עקאָנאָמיע, וועלכע ער האט געלערנט מיט א אויסערגעוועהנלי־כע התמדה און צו וועלכער ער האט זיך איבערגעגעבען מיט לייב און לעבען.

אינטערעסאנט איז דער צופאַל, ווי אזוי ער איז בעקאַנט געוואָרען מיט דיעזען צווייג פון דער וויסענשאפט.

אין 1799, ווען איהם איז געווען 27 יאָהר, האט ריקאַרדאָ צוליעב געוויסע פאמיליען אנגעלעגענהייטען געמאכט א נסיעה. אויף דיעזער נסיעה האט ער געפונען צופעליג ביי זיינעם א פריינד, וועלכען ער האט בעזוכט, איין באנד פון אַדאַם סמיטה'ס „אונטערזוכונגען איבער די נאַטור און אורזאכען פון'ם פעלקער רייכטהום." ווי א דורשטיגער צו א קאַלטען קוואַל האט זיך ריקאַרדאָ צוגעכאפּט צו דיעזען עפּאָכע־מאַ־כענדען ווערק, אין וועלכען ער האט זיך זעהר פערטיעפט. וואס ווייטער ער האט עס געלעזען, איז אַלץ מעהר געוואקסען זיינע התפעלות און ענטציקונג. פון דעמאָלט אָן איז ביי ריקאַרדאָ אַלץ שטאַרקער געוואָרען דער אינטערעס און די אויפמערקזאמקייט צו די ווירטהשאפטליכע ער־שיינונגען.

13 יאָהר פון שטילער און פלייסיגער ארבייט זיינען נאָך פארביי, ביז וואנען ריקאַרדאָ האט פערעפענטליכט זיין ערשטע קליינע ווערק, „א אונטערזוכונג איבער די שייכות פון פּאַפּיער געלד צו. מעטאַל געלד."

שוין אין דיעזען קליינעם ווערק האט ריקאַרדאָ אַלעמען פער־וואונדערט מיט זיין גרויס חריפות און טיעפען פערשטעהען פערשיע־דענע ווירטהשאפטליכע ערשיינונגען. אין פערלויף פון צוויי יאָהר האט דאס ביכעל אויסגעהאַלטען פיער אויפלאַגען. ריקאַרדאָ איז געוואָרען פּאָפּולער, אלס איינער פון די טיעפזיניגסטע עקאָנאָמיסטען. אין אַלע

פּאָליטישע און עקאָנאָמישע פראגען האט מען זיך אָנגעפאנגען שטארק צו רעכענען מיט זיינע פּאָרשונגען און אויספיהרונגען. און אין די פּאַר־לאַמענטארישע וכוחים האט מען זעהר אָפט ציטירט ריקארדאָ׳ס מיי־נונג.

אין יאָהר 1815 איז געשטאנען אויפ׳ן „טאגעס אָרדנונג״ פון ענגלישען פּאָליטישען לעבען די פראגע איבער דעם „צאָהל טאריף אויף אויסלענדישע תבואה.״ אלע פּאָליטיקער, געלעהרטע (צווישען זיי אויך ראָבערט מאַלטהוס) פון לאנד האבען געפיהרט שטארקע און הייסע וכוחים מכח דעם. ריקארדאָ האט, זעלבסטפערשטענדליך, ניט געקענט פערשוויינען זיין אייגענע מיינונג בנוגע אזא וויכטיגען ענין. עס איז ערשיענען פון איהם א ווערק, וואו ער טרעט ארויס געגען מאַל־טהוס, וועלכער האט פערטהיידיגט די אָבצאָהלונגען אויף די אריינגע־פיהרטע תבואות. ריקארדאָ בעווייזט די ניט ריכטיגקייט פון מאַל־טהוס׳עס מיינונג און ווי ווייט שעדליך עס איז פאר דאס לאנד פער־שיעדענע בעגרענצונגען אויף אויסלענדישע סחורות. מיט א מערק־ווירדיגער בעלעהרזאמקייט איבערצייגט ער דאָרט, אז יעדעס לאנד קען נור דאן לעבען רייך און גליקליך, ווען עס הערשט די פרייע קאָנקורענץ, ד. ה. ווען מען גיט ניט קיין פּאָרצוג די אינלענדישע סוחרים פאר די אויסלענדישע.

נאָך א ווערק איבער א פּאָליטישע פראגע איז ערשיענען אין יאָהר 1816.

דיעזע אויסגערעכענטע שריפטען, וועלכע זיינען ארויסגעגעבען געוואָרען איבער פערשיעדענע פראקטישע פּאָליטישע ענינים, האבען געמאכט ריקארדאָ אזוי בעריהמט, דאס די גרעסטע געלעהרטע און וויכטיגסטע פּאָליטיקער פון יענער צייט, ווי מאַלטהוס, מילל (דער פאָטער) און אנדערע האבען אָנגעפאנגען צו זוכען זיין בעקאנטשאפט און התקרבות.

דאס איז אבער נאָך ניט געווען אלעס, וואס ריקארדאָ האט גע־שאפען! דאס וויכטיגסטע איז דאס בעריהמטע אייביגע ווערק: „די גרונד־געזעצען פון פּאָליטישע עקאָנאָמיע און פון די שטייערן״ ערשיענען אין יאָהר 1817, וואו ריקארדאָ האט סיסטעמאטיש, לאָגיש און קלאָר קריטיקירט די פריהערדיגע שיטות, איבערהויפּט פערשיעדענע טהעאָריען פון אדאם סמיטה, און וואו ער האט בעגרינדעט מיט א

וואונדערליכער חריפות און עמקות די וויכטיגסטע פראגען פון פּאָלי־טישע עקאָנאָמיע.

אויסער זיין קריטיק אויף די פריהערדיגע אנשויאונגען האט רי־קארדאָ בעארבייט זעלבסטשטענדיג א נייע פעלד אין דער עקאָנאָמישער וויסענשאפט: „די פערנאנדערטהיילונג פון די פּראָדוקטען.‟ די פרי־הערדיגע געלעהרטע, איבערהויפּט אדאם סמיטה, האבען זיך כמעט בלויז בעשעפטיגט מיט דער פראגע פון׳ם שאפען פּראָדוקטען, ווי זיך צו „בערייכערען.‟ די פראגע אבער, ווי דיעזע רייכטהום ווערט צו־טהיילט צווישען די פערשיעדענע קלאסען אין אונזער געזעלשאפט, איז געווען אדער גאָר ניט, אדער שלעכט בעארבייט פון די עקאָנאָמיסטען. ריקארדאָ האט דיעזען חסרון מערקווירדיג, ווי א אמת׳ער מייסטער, אויסגעפילט.

נאָך אדאם סמיטה׳ס „די רייכטהום פון די פעלקער‟ איז עס דאס איינציגע אונשטערבליכע ווערק, וועלכעס וועט אויף אייביג בלייבען לעבען אין דער וויסענשאפט. נאָך׳ן איבערלעזען פון די „גרונד־געזעצען‟ ווערען פערשיעדענע פערבאָרגענע, אונבעגרייפליכע ערשיינונגען ענט־פּלעקט, ספיקות ווערען בעזייטיגט, פערשיעדענע ווידערשפּרוכען ווע־רען אויסגעגלייכט. מען קריעגט עפּעס א נייעם מין פעהיגקייט, דורך וועלכען מען קען אריינקוקען און פערשטעהן די פערשיעדענע פערפּלאָנ־טערטע און פערדרעהטע ערשיינונגען אין׳ם פאָלקס־אָרגאניזמוס. עס איז זעלטען וואו צו געפינען א ווערק אויף דיעזען געביט פון דער ווי־סענשאפט, וואס זאָל זיך אויסצייכענען מיט אזא אונגעהייערע טיעפ־קייט, מיט אזוינע שארפזיניגע געדאנקען, מיט אָריגינעלע איינפאליגע מעטהאָדען, מיט אזא פעהיגקייט פערנאנדערצוגליעדערען און פערנאנ־דערצולייגען יעדע קאָמפּליצירטע ערשיינונג אויף איינפאכע זיכטבארע עלעמענטען, ווי אין „די גרונד־געזעטצען.‟ וואס מעהר מען לעזט, אלץ שטארקער ווערט דער אינטערעס און אלץ פעסטער ווערט מען דורכגע־דרונגען מיט די געדאנקען און אויספיהרונגען פון פערפאסער. וואס מעהר מען נעהמט איבער זיינע מעטהאָדען פון דענקען און פאָרשען, אלץ זיכערער פיהלט מען דעם באָדען אונטער זיך און אלץ פעסטער ווערען די איבערצייגונגען.

כאראקטעריסטיש איז, דאס ריקארדאָ אליין, ניט קוקענדיג אויף זיין פּאָפּולערען נאָמען און זיינע פעסטע איבערצייגונגען, האט ניט

געגלויבט אין ערפאָלג פון זיין בוך. ער איז געווען זעהר א גרויסער עניו און האט געהאט ווייניג צוטרוי צו זיינע קרעפטען. וועגען די שרייבער־עקאָנאָמיסטען, וועלכע שטעהען ניט אין׳ם ערך ניעדריגער פון איהם אין אלע היגזיכטען, ווי צ.ב. דער פראנצויזישער עקאָנאָמיסט סעי, וואס האט געלעבט אין יענער צייט, רעדט ריקארדאָ מיט אזא מין עהרפורכט, אזוי ווי א תלמיד וועגען זיין גרויסען גאונישען רבי׳ן. דאָרטען, וואו ער איז ניט מסכים מיט די אויספיהרונגען פון זיינע פאָרגענגער און וואו אנשטאט די קריטיקירטע אנשויאונג בויט ער זיין אייגענע טהעאָריע, רעדט ריקארדאָ אויך מיט א מאָדנע אונזיכער־הייט און פחד, ער פאנגט שטענדיג אָן מיט א מין „לולא יראתי״... וואס איז נור צו ערקלערען דורך די גרויסע מידות: די צניעות און בעשיידענהייט צו שעצען און צו שטעלען דעם צווייטען א סך העכער פון זיך.

דעם ערשיינען פון׳ם דערמאָנטען ווערק האט די וועלט צו פער־דאנקען ריקארדאָ׳ס פריינד און תלמיד דזשיימס מילל, וועלכער האט דאָרטען גלייך בעמערקט די טהייערע אוצרות פאר די וויסענשאפט און האט דורכאויס געזעהן דאס בוך זאָל ערשיינען. אויב ניט מילל ווער וויים, אויב ריקארדאָ וואָלט זיך בעשלאָסען ארויסצולאָזען דאס גאונישע, קלאסישע ווערק.

נאָך דעם ווי דאס בוך איז ערשיענען און בעקאנט געוואָרען אין דער וויסענשאפטליכער וועלט, איז ריקארדאָ געוואָרען געקרוינט אלס דער מלך פון די עקאָנאָמיסטען. זיין בעריהמטקייט און פערמעגען זיינען געשטיגען אלץ העכער און העכער, ביז ריקארדאָ האט אם ענדע געפונען פאר מעגליך אין גאנצען זיך אָבצוזאָגען פון זיינע געשעפטען און אוועק־זעצען זיך „על התורה ועל העבודה,״ און איבערגעבען זיך נור קהל׳שע און פּאָליטישע אינטערעסען, וואו ער האט געוואָלט פראקטיש דורכ־פיהרען זיינע וויסענשאפטליכע איבערצייגונגען.

דאס האט זיך איהם אויך איינגעגעבען.

אויך אלס כלל טהוער איז ריקארדאָ געווען ביי זיך ארונטער גע־פאלען און האט שטארק געצווייפעלט אין זיינע קרעפטען. וועגען זיין אויפטרעטען אין פארלאמענט, וואו ער איז געווען א מיטגליעד, שרייבט ער זיינעם א פריינד: „איהר וועט מסתמא וויסען, אז איך זיץ אין דער מורא, אז איך וועל דאָ ווייניג וואס נוטצען ברענגען. איך האב צוויי מאָל

געפּרובירט ריידען, אבער איך האב גערעדט מיט גרויס ציטערנים. איך בין שטאַרק מסופק אין דעם, אויב מיר וועט זיך איינגעבען איבער־צושטאַרקען מיין שרעק, וואס מיר בעפאַלט, ווען איך הער דעם טאָן פון מיין שטימע." און שפּעטער שרייבט ער: „איך דאַנק אייך פאַר די מיה, וואס איהר האט זיך מטריח געווען מיר אריינצוגעבען מוטה. אין דער פּאַלאַטע זיינען ניט פאַראַן קיין שוועריגקייטען פאַר מיר. דער עיקר איז, דאס איך אליין זעה נאָך פיעל מניעות און פורכטבארע הינדער־ניסע קעגען מיין אויפטרעטען. סוף כל סוף דוכט זיך מיר, אז איך וועל טהון זעהר קלוג, ווען, אנשטאט צו ריידען, וועל איך זעהן בעסער זיך צו בעגניגענען מיט א שטילער אבשטימונג."

צום גליק אבער האט דאס ריקאַרדאָ ניט געטהון. זיין פּחד דער־שראָקען צו ווערען פאַר זיין אייגענע שטימע איז ניט מקוים געוואָרען. ער איז עפּטער ארויסגעטראָטען און האט טאַקע בעקומען אין פּאַלאַטע די גרעסטע ווירקונג, וואס האט זעהר פיעל נוטצען געבראַכט ניט בלויז דער מלוכה, דעם שטאַאט, נור אויך דער וויסענשאַפט.

געוועהנליך האט ריקאַרדאָ געווירקט אין פּאַלאַטע ניט מיט זיין אָראַטאָרישען טאַלאַנט און רעדעס־פעהיגקייטען, וועלכע ער האט אי־בערהויפּט ניט בעזעסען, נור דורך די אמת'קייט, קלוגהייט און גרינד־ליכקייט, מיט וועלכע ער האט דורכגענומען יעדע פראַגע.

„זיינע ענוות און גוטהערציגקייט — ערצעהלט זיין ביאָגראַף — האט ריקאַרדאָ ארויסגעוויעזען ניט בלויז אין עפענטליכען לעבען, נור אפילו צווישען זיין פאַמיליע. ביי זיך אין דער היים, אין קרייז פון זיינע פריינד האט אויך אלעמען איבערראַשט די ווייכקייט און די מילדקייט אין'ם כאַראַקטער פון דיעזען שטרענגען געלעהרטען. מיט א זעלטענע גרויסע אַכטונג האט ער זיך פערהאַלטען צו די מיינונגען פון אנדערע. ער האט שטענדיג אָבגעטרעטען דעם וועג פאַר'ן צווייטען. ער האט קיין מאָל ניט ארויסגעטרעטען געגען א געוויסע מיינונג, ווען ער זאָל ניט האבען געוואוסט, אז ער איז פאָלקאָם גערעכט. אויסער זיינע גרויסע קענטניס איז ער שטענדיג געווען הויך בעגייסטערט פאַר דעם, וואס איהם האט אינטערעסירט, און האט שטענדיג בעצוויבערט און צוגעשמידט צו זיך די אויפמערקזאַמקייט פון זיינע הערער. דער ציעל פון א געוויסען וכוח, וואס ער האט געפיהרט, איז ניט געווען צו פער־טהיידיגען דוקא „זיין מיינונג," דורכפיהרען דוקא, וואס ער וויל, נור

דערגעהן דעם אמת. קוים האט ער אנערקענט, אז זיין געגנער איז גע־רעכט, האט ער אָהן א שום מאַטערנים און פערדרוס, מיט א מאָדנע ערנסטקייט מודה געווען, אז ער האט זיך טועה געווען, סתם פּשט׳לען זיך. פּלפּול׳ן אָהן א שום צוועק האט ריקאַרדאָ קיין מאָל ניט ליעב גע־האט. איבער די שווערסטע זאכען פלעגט ער ריידען מיט א זעלטענע קלאָרהייט און לייכטקייט.״ עס פערשטעהט זיך, אז די וויסענשאפט־ליכע און פארלאמענטארישע טהעטיגקייט פון אזא הויכען מאן, ווי ריקאַרדאָ, האט ניט געקענט ניט ערווערבען א אייביגען, אונשטערב־ליכען נאָמען ביי די ענגלענדער און דער איבעריגער ציוויליזירטער וועלט. צווישען די אויפגעקלערטע פּאָליטיקער איז ריקאַרדאָ געוואָרען א אויטאָריטעט, אָהן וועלכען עס איז קיין זאך ניט בעשטימט געוואָרען. איבערהויפּט האט ענגלאנד צו פערדאנקען ריקאַרדאָ מיט איהר פי־נאַנץ־פּאָליטיק, וואס איז געפיהרט געוואָרען לויט די פאָרשלאגען און טהעאָריען פון לעצטען.

בנוגע זיינע סאָציאַל־פּאָליטישע איבערצייגונגען האט דאָ ריקאַרדאָ אָפיציעל זיך געהאלטען פאר אונפּארטייאיש. ער האט ניט געהערט ניט צו די ליבעראלען, ניט צו די קאָנסערוואַטיוון, ער האט אבער אלע מאָל מיט גרויס ענערגיע און בעגייסטערונג פערטהיידיגט דאס, וואס איהם איז אויסגעקומען פאר עהרליך און וויכטיג. ער האט קיין מאָל ניט געזוכט אויסצונעהמען ביי׳ן המון. שטענדיג איז ער ארויסגעטרעטען צו פערטהיידיגען דעם אמת און יושר, ניט צו לאָזען צו טהון וועמען עס איז ניט עולות און דעריבער האט ער פאקטיש אלע מאָל געשטימט מיט דער אָפּאָזיציאָן.

אויסדריקענדיג די אינטערעסען פון גרויסען קאַפּיטאל, האט ריי־קאַרדאָ דאָך קיין מאָל ניט צוגעלאָזען צו קריוודען די ארבייטער אויב נאָר ער איז געווען איבערצייגט אין דער גערעכטיגקייט פון זייערע פאָ־דערונגען.

דאס לעצטע ווערק, וואס איז געווען געדרוקט פאר זיין לעבען, איז ערשיענען 1822 אונטער׳ן נאָמען: „שוץ פאר די אַקערבוי.״ וואו ער האט בעטראכט די פראגען איבער דעם געטריידע פּרייז און זייער וויר־קונג אויף די שכירות פון די ארבייטער און ריוח פון די קאַפּיטאליסטען, לויט די גרונד געזעצען פון זיינע פריהערדיגע ווערק.

אין 1823, ווען ריקאַרדאָ איז נאָך׳ן פּארלאמענטארישען סעזאָן

געקומען צו זיך אהיים, האט ער פערענדיגט זיין ארבייט: „א פלאן ווי איינצוריכטען א מלוכה־באנק,” וואו עס ווערט בעוויעזען די נויטה־ווענדיגקייט און די מעגליכקייט פון אזא באנק, פאר אלע, וועלכע נויטיגען זיך. דיעזע ארבייט איז צום בעדויערן פאר די וויסענשאפט געוועזן די לעצטע, וועלכע דער אויטאָר אליין האט שוין ניט זוכה געוועזן צו זעהן געדרוקט. אין סעפטעמבער פון'ם דערמאָנטען יאָהר איז איהם אָנגעפאלען א גרויסער וועהטאָג אין א קראנקען אויער, פון וועלכען ער האט שטענדיג געליטען. אין צוויי טעג האט זיך ענטוויקעלט א שטרענגע ענטצינדונג, וואס האט אויך פערכאפט דעם מארך. פון דיעזען מארך־ענטצינדונג איז ריקארדאָ דעם 11טען סעפטעמבער געשטאָרבען, בעוויינט פון זיין פאמיליע, פריינד, פאָטערלאנד און דער גאנצער וויסענשאפטליכער וועלט. אויך פון אלע אָרעמע און עלענדע, אונגליקליכע און נויטהבעדירפטיגע, פאר וועלכע ריקארדאָ האט אזוי פיעל גוטעס געטהון.

X.

ריקאַרדאָ'ס בעדייטונג אין דער ווּיסענשאַפט

מיר האבען שוין בעמערקט, אז אדאַם סמיטה, אזוי אויך די אַנ־דערע עקאָנאָמיסטען פון יענער צייט, האבען זיך איבערהויפּט אינטע־רעסירט מיט די אורזאַכען פון די פעלקערס רייכקייט. זיי האבען גע־זוכט די מיטלען, וועלכע יעדעס פאָלק דארף אָנגעהמען, אום זיך צו „בעררייכערען" און צו האבען וואס מעהר פּראָדוקטען. דער הויפּט פּונקט, דער קערן פון זייערע פאָרשונגען איז דעריבער געווען די פראגע פון „שאַפען" פּראָדוקטען צום לעבען. זייער גאנצער בליק איז געווען געווענדעט אויף צו געפינען די הויפּט קוועלען, וועלכע ליפערען אַלץ א גרעסערע מאָס לעבענס־מיטעל. זייער שטרעבען איז געווען זיך קלאָר צו מאכען יענע אויסערליכע בעדינגונגען, ביי וועלכע דעם מענשען'ס ארבייט אין'ם אויפטהון רייכקייטען איז אם בעסטען פּרוכטבאר און פּראָדוקטיוו. די פראגען אבער: ווי אזוי די געשאַפענע פּראָדוקטען ווערען פערטהון, ווי אזוי זיי ווערען פערטהיילט, צווישען די מיט־גליעדער פון דער געזעלשאַפט גופא? וואס פאר א טהייל יעדער יחיד בעקומט אין די רייכקייט, וואס גאנץ קהל האט בעשאַפען? ווער קומען די פּראָדוקטען אָן? און ווי אזוי עס קומט אָן? — דיעזע אלע פראגען — זאָגען מיר — זיינען געבליבען פון די עקאָנאָמיסטען אין יענער צייט כמעט ווי אונבעריהרט. ריקאַרדאָ איז געווען דער ערשטער, וועלכער האט זיך אָנגעהויבען ספּעציעל צו בעשעפטיגען מיט דיעזער אויפגאַבע. „זיך קלאָר צו מאכען די געזעצען, וועלכע בעשטימען און רעגולירען די פערטהיילונג איז די הויפּט אויפגאַבע פון דער פּאָליטישער

עקאָנאָמיע," זאָגט ריקאַרדאָ אין דער פאָררעדע צו זיין בעריהמטעס ווערק, „די גרונד געזעצען פון פּאָליטישע עקאָנאָמיע."

היינטיגע געזעלשאַפט אונטערשיידעט זיך פון די אַמאָליגע געזעלשאַפטען, ווי מיר וויסען שוין, ערשטענס, דורך דעם, וואס יעדער יחיד טהוט ניט אויף אַלע לעבענס־מיטלען פאר זיך. יעדער בעשאַפט נור איין סאָרט פּראָדוקטען (אין דער גרויס־קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט נור א טהייל פון פּראָדוקט) פון יענער גרויסער צאָהל פערשיעדענע זאָרטען, וועלכע זיינען נויטהיג צום לעבען, און צווייטענס, דורך דעם, וואס ס'איז ניט פאראַן א געוויסער ווילען פון א אָרגאַניזאַטאָר, פון א מין ראש הקהל, וועלכער זאָל איינטהיילען יעדערען די נויטהיגע זאָרטען פּראָדוקטען. אום פּאָרט צו בעקומען די נויטהיגע פערשיעדענע לעבענס־מיטעל צו בעפריעדיגען די בעדערפנישען, מוז יעדערער מסחר'ן האַנדלען, אויסבייטען זיינע פּראָדוקטען, וועלכע זיינען איהם, פאר זיך, צום אייגענעם געברויך, ניט נויטהיג, אויף אַנדערע זאָרטען, וועלכע דער פערקויפער ווידער קען פאר זיך ניט געברויכען, און טאַקע דורך דיעזען בייט, טויש, ווערען פערטהיילט די פּראָדוקטען, וואס די גאַנצע געזעלשאַפט פּראָדוצירט צווישען די איינציגע מיטגליעדער. דער מאַרק איז די קראַפט, וואס אָרגאַניזירט בלינד די פערנאַנדערטהיילונג, אזוי ווי דער אַמאָליגער ווילען פון'ם אָרגאַניזאַטאָר אין שבט. זעלבסט־פערשטענדליך, אז וויבאַלד די גאַנצע סבה, דער גאַנצער כח פון דער פאַרנאַנדערטהיילונג ליעגט אין טויש, דאַרף זיין איינע פון די וויכטיגע אויפגאַבען פון דער וויסענשאַפט צו געפינען די געזעטצען פון טויש, צו וויסען די כללים, לויט וועלכע די מענשען בייטען צוווישען זיך די געשאַפענע פּראָדוקטען. מען מוז וויסען פאר וואס מען בעקומט פאר אזא און אזא פּראָדוקט אזוי פיעל און אזוי פיעל. פאר א צווייטען שוין א גאַנץ אַנדער מקח. מיט איין וואָרט, אויב מען וויל נאָר גוט פערשטעהן די מאַשינע פון פערנאַנדערטהיילונג, מוז מען קודם כל פערשטעהן די געזעצען, וועלכע בעשטימען דעם ווערטה פון די פּראָדוקטען, וואס איז ניט אַנדערש, ווי פעהיגקייט פון א זאַך אויסגעביטען צו ווערען אויף אַן אַנדער זאַך. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, אז דיעזער וויכטיגער פראַגע ווידמעט ריקאַרדאָ דעם ערשטען קאַפּיטעל פון דעם אויבענדערמאָנטען ווערק, וואו ער וויזט ארויס שאַרפזיניגע געדאַנקען, א אונגעהייערע

חריפות אין׳ם ערפּאָרשען געזעלשאַפטליכע ערשיינונגען, מיט וועלכע קיינער פון זיינע פאָרגענגער, אזוי ווי די שפּעטערדיגע עקאָנאָמיסטען (מיט אויסנאַהמע פון קאַרל מארקס) קען זיך ניט גלייכען. און א דאַנק זיין חריפישען מח און ערנסטען פאָרשען האט ריקאַרדאָ׳ן זיך טאַקע איינגעגעבען צו ענטדעקען די אמת׳ע געזעצען, וועלכע רעגיערען און בעוועגען דעם גאַנצען געזעלשאַפטליכען מעכאַניזם, דורך וועלכען יעדער מענש בעקומט מעהר אדער ווענינער די מאָס לעבענס-מיטלען — דער מעכאַניזם פון פערנאַנדערטהיילונג.

אום אבער צו האבען א קלאָרען בעגריעף פון ריקאַרדאָ׳ס ווערטה-טהעאָריע און איהר בעדייטונג פאר די וויסענשאַפט, מוזען מיר מאַ-כען א געוויסען איבערבליק איבער די יסודות פון די טהעאָריען, וועל-כע האבען געהערשט און הערשען נאָך עד היום בנוגע דיעזע וויכטיגע פראגע. אנדערש וועט אונז זיין אונמעגליך אָבצושאַטצען ריכטיג די ראָלע, וואס ריקאַרדאָ שפּיעלט אין דער עקאָנאָמישער וויסענ-שאַפט.

ווען איך זעה, אז א געוויסער אָרגאַניזם אדער זאַך בעזיצט א געוויסע פעהיגקייט און איך וויל וויסען פון וואַנעט דיעזע פעהיגקייט נעהמט זיך, מוז איך קודם כל די זאַך אַנאַליזירען, פערנאַנדערלעגען אויף איינציגע און איינפאַכע אייגענשאַפטען — דאַן ערשט וועלען מיר קענען וויסען די סבה, ד. ה. דורך וועלכע אייגענשאַפט דער קערפּער בעקומט די אדער יענע פעהיגקייט. ביים ערפאָרשען די אורזאַ-כען, וועלכע גיבען צו א געוויסען פּראָדוקט די פעהיגקייט בכלל צו ווערען אויסגעביטען אויף אַן אנדער פּראָדוקט אדער געלד (וואס איז אויך ניט אנדערש, ווי א געוויסער פּראָדוקט) און די אורזאַכען, וועל-כע בעשטימען די גרויס פון א טויש-ווערטה *) מוז מען פריהער דעם פּראָדוקט גופא פערנאַנדערנעהמען, פערנאַנדער שפּאַלטען אויף זיינע איינפאַכע, אָבגעזונדערטע אייגענשאַפטען.

וועלכע אייגענשאַפטען בעזיצט א טויש-ווערטה-זאַך, א סחורה,

---

*) אונטער׳ן וואָרט „טויש-ווערטה" פערשטעהען מיר די מאָס אנדערע פּראָדוקטען, אויף וועלכע דער פערקויפער בייט אוים זיין פּראָדוקט.

וואס קען פערקויפט און אויסגעביטען ווערען אויף אן אנדער זאך? ערשטענס, זעהען מיר, אז יעדע סחורה, אויסער איהרע פהיזישע, כעמישע און מעכאנישע אייגענשאפטען, וואס קומען איצט ניט אין אנבעטראכט, מוז זיין נוטציג, זי מוז האבען די אייגענשאפט צופריע־דען צו שטעלען א געוויסע בעדערפניש. שטיוועל, צ. ב., בעפריעדיגען די בעדערפניש ניט צו געהן באָרוועס, טוך — ניט צו געהן נאקעט, א. ז. וו. אָהן אזא אייגענשאפט קען קיין סחורה איבערהויפט ניט זיין. ווען א פּראָדוקט זאָל ניט זיין נוטציג, וועט קיינער איהם אפילו אין האנד ניט וועלען נעהמען און ווער רעדט נאָך צו געבען אן אנדער זאך דערפאר. צווייטענס, זעהען מיר, אז יעדע סחורה האט די איי־גענשאפט, וואס זי איז בעשאפען דורך מענשליכע ארבייט. סחורות, וואס זאָלען ניט ענטהאלטען אין זיך מענשליכע ארבייט, זיינען במציאות ניטא. אָט דיעזע צוויי אייגענשאפטען — די ניטצליכקייט און מענשליכע ארבייט — געפינען מיר, ווען מיר אנאליזירען יעדע סחורה, יעדען פּראָדוקט, וואס האט א טויש־ווערטה. די ניטצליכקייט פון פּראָדוקט איז אויך א סוביעקטיווע אייגענשאפט, ווייל דאס איז ניט פאר אלעמען גלייך, דאס ווענדט זיך אן יעדען סוביעקט. פאר איינעם קען די זאך האבען א גרעסערען נוטצען, פאר'ן צווייטען א קלענערען נוטצען. נעהמט, צום ביישפּיעל, קליידער: א נאקעטער וועט זיך מעהר אין דעם נויטהיגען און זיי וועלען פאר איהם האבען א גרעסערע נוטצען, ווי פאר יענעם, וועלכער געהט ניט נאקעט. די מאָס ארבייט אבער, וואס איז איינגעשלאָסען אין דער סחורה, איז א אָביעקטיווע אייגענשאפט, דאס איז פאר אלעמען גלייך, דאס קען ניט זיין פאר איינעם גרעסער, פאר'ן צווייטען ווייניגער, דען דאס ווענדט זיך אן די אלגעמיינע אָביעקטיווע בעדינגונגען פון דער פּראָ־דוקציאָן. דער ווערטה פון יעדער סחורה מוז, פערשטעהט זיך, אויך ארויסקומען בלויז פון דיעזע אייגענשאפטען, אדער פון ניטצליכקייט, אדער פון דער מענשליכער ארבייט. נו — פרעגט זיך — דורך וועלכע אייגענשאפט בעקומט א סחורה איהר ווערטה? — אָט בנוגע דיעזע פראגע הערשען אין דער וויסענשאפט צוויי הויפט שיטות: די סוביעקטיווע שיטה בעהויפּטעט, אז דער ווערטה שטאמט פון דער סוביעקטיווער אייגענשאפט, דערפון, וואס דער פּראָדוקט קען צופריע־דען שטעלען געוויסע בעדערפנישען; און די **אָביעקטיווע שיטה**

בעהויפּטעט, אַז הגם יעדע סחורה מוז זיין ניטצליך, אבער איהר ווערטה ווערט בעשטימט ניט צוליעב די ניטצליכקייט, צוליעב איהר סוביעקטיווען כאַראַקטער, נור צוליעב דעם, וואס אויף איהר איז פערטהון מענשליכע ארבייט, צוליעב איהר אָביעקטיווע אייגענ־שאַפט. די טהעאָריען, וועלכע געהערען צו דער ערשטער שיטה, זיינען אויך בעוואוסט אונטער'ן נאָמען: „די נוטצען טהעאָריען," צו דער צווייטער שיטה: „די ארבייטס־טהעאָריען."

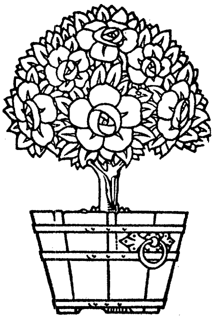

XII.

פערשיעדענע נוטצען-טהעאָריען

דער ערשטער, וואס האט בעגרינדעט די נוטצען אדער די סוב-יעקטיווע ווערטה-טהעאָריע, איז געווען דער פראנצויזישער עקנאָ-מיסט סע, אדאם סמיטה'ס א תלמיד. סע געהט ארויס פון דעם איינפאכען פשוט'ען שכל, דאס יעדער מענש שאצט העכער דאס, וואס איהם איז מעהר ניצליך און ניעדעריגער דאס, וואס איהם איז ווייניגער ניצליך. איידער דער מענש געהט פערקויפען זיין סחורה, מיינט סע, וועגט ער פריהער אָב דעם שאדען, וואס ער וועט האבען, פון וועלכע בעדערפנישען ער וועט זיך מוזען אָבזאָגען, ווען זיין סחורה וועט איבערגעהן ביי אנדערן אין רשות און, פערקעהרט, די נוצען, וואס ער וועט קענען האבען פון דעם נייעם פראָדוקט, וועל-כער קומט אין זיין רשות און ווערט זיין אייגענטהום. ווען א בעל הבית געהט פערקויפען זיין הויז, קומט קודם כל אריין ביי איהם אין מח די געדאנקען, אז אָהן די הויז וועט ער זיך מוזען וואלגערען אין שכינות, ניט האבען קיין אייגען ווינקעלע, א. ז. וו. פון דער אנדערער זייט אבער שטעלט ער זיך פאָר די נוצען, וואס ער וועט האבען, בעקומענדיג די מזומן. פאר די מזומן וועט ער קענען חתונה מאכען א טאָכטער א בוגרות, אדער מאכען זיך א שטיקעל עסק, א. ז. וו. דיעזער סוביעקטיווער פסיכאלאָגישער מאָמענט, וואס רעכענט אויס, וועלכע בעדערפנישען עס איז וויכטיגער פאר איהם זיי זאָלען זיין בעפריעדיגט, צי די בעדערפניש אין אן אייגען ווינקעל, צי די בעדערפ-ניש א קינד חתונה צו מאכען — דיעזער סוביעקטיווער מאָמענט רע-גולירט, לויט סע'ן, דעם ווערטה פון די סחורות.

נו, איז אבער גלייך די פראגע אויב דער ווערטה פון א סחורה

ווערט בעשטימט בלויז לויט די נוצען אבער בשום אופן ניט דורך די ארבייט, טאָ ווי איז צו ערקלערען, דאס מען שעצט ניט ליכט, לופט און וואסער, זיי זיינען דאָך געוויס ניצליכע זאכען. פאר וואס האבען זיי קיין ווערטה ניט? וואו בלייבט דער פּראַקטער שכל? אויסער דעם זעהען מיר אין פּראַקטישען לעבען, אז סחורות, וועלכע בעזיצען גרעסערע נוצען, בעפריעדיגען וויכטיגערע מענשליכע בעדערפנישע, ווערען געשעצט װעניגער, האבען א קלענערען ווערטה, ווי יענע סחורות, וועלכע זיינען פיעל װעניגער ניצליך. גאָלד איז וועניגער ניצליך ווי אייזען און זיין ווערטה איז פון דעסטוועגען העכער ווי ביי אייזען; די נוצען פון א פונט ברויט איז גרעסער פאר די נוצען פון א בריליאנט, דער ווערטה פון'ם בריליאנט איז אבער ניט אין ערך גרעסער, ווי דער ווערטה פון אפונט ברויט. ווי איז דאס צו ערקלערען לויט די נוצען טהעאָריע? סע פּשט'לט זיך אפילו, אז הגם דער ווערטה איז בעשטימט לויט די נוצען פון דער סחורה, ווערט זי, די סחורה הייסט דאס, פון דעסטוועגען קיין מאָל ניט פערקויפט װעניגער, ווי די קאָסטען, וואס איז אויפגעגאַנגען אויף איהר (די ארבייט, וואס איז פערוועגדעט געוואָרען איהר צו בעשאפען) ד. ה., אז די ארבייט שפּיעלט אויך א ראָלע אין'ם בעשטימען פון ווערטה. אבער דאס איז ניט מעהר, ווי גע'פּשט'עלט, א יש לישב בדוחק. אויסער דעם, וואס סע פאלט דאָ אריין אין סתירות, פון וועלכע איהם איז שווער זיך אויסצופּלאָנטערען, געהט ער אונבעמערקט איבער צו דער צווייטער שיטה, געגען וועלכע ער אליין טרעט אזוי שארף ארויס.

צוויי שפּעטערדיגע געלעהרטע פון דיעזער סוביעקטיווער פּסיכאָלאָגישער שיטה ברונאָ הילדעבראַנדט און קניס איז געראָטען שוין בעסער צו פערענטפערען די אויבערשטע קשיות.

מען דארף ניט צוזאַמענמישען — מיינען דיעזע געלעהרטע — די נוצען פון דער סחורה בכלל, פון דעם גאַנצען זאַפּאַס, וואס איז פאראן — מיט די נוצען פון א בעשטימטען טהייל פון דער סחורה, וועלכע איך וויל קויפען אדער פערקויפען. די ניצליכקייט פון ברויט בכלל איז טאקע א סך העכער פון די נוצען, וואס גאָלד אדער אפילו בריליאנטען קען אונז ברענגען. דער ווערטה פון'ם גאַנצען סך הכל ברויט, וואס איז פאראן אין דער געזעלשאפט, וועט טאקע אויך דעריבער זיין פיעל העכער, אלס דער ווערטה פון'ם סך הכל בריליאנ־

טען. מען דארף דאָך אבער ניט פערגעסען, אז איך קויף נור א טהייל פון דעם ברויט, צום ביישפּיעל, א פונט, צוויי, דריי, אבער ניט דעם גאנצען זאפּאַס. דער ווערטה פון איין פונט ברויט קען דאָך ניט זיין גלייך מיט דעם ווערטה פון דעם גאנצען סך הכל ברויט, ווייל דער סך הכל ברויט האט דאָך אונגעהייערע גרעסערע ניצליכקייט, ווי איין פונט ברויט. דער ווערטה פון איין פונט ברויט ווערט בעשטימט לויט די ניצליכקייט פון איין פונט ברויט, אבער ניט לויט די ניצליכקייט פון ברויט בכלל. דער ווערטה פון איין פונט ברויט פערהאַלט זיך צום ווערטה פון דער גאַנצער סומע ברויט, וואס איז פאַראַן, אזוי ווי די נוצען פון איין פונט ברויט פערהאַלט זיך צו די נוצען פון דער גאַנצער סומע. וואס גרעסער עס איז די סומע, דער סך הכל ברויט, אלץ קלענער איז די בעדייטונג פון יעדען איינציגען פונט און אלץ א קלענערע מאָס ניצליכקייט בעזיצט ער. וואס מעהר טהיילען עס געהען אריין אין אגאַנצע, אלץ א קלענערע בעדייטונג האט יעדער טהייל בעזונדער, וואס גרעסער עס איז א געוויסע חברה, אלץ א קלענערע ראָלע שפּיעלט יעדער בעזונדערער מיטגליעד אין איהר. וויל איך וויסען דעם ווערטה פון איין פונט ברויט, דאַרף איך צוטהיילען דעם ווערטה פון'ם סך הכל ברויט אויף די צאָהל איינציגע פונטען. עס פערשטעהט זיך, אז וואס גרעסער עס איז די צאָהל איינציגע פונטען, אלץ א קלענערער ווערטה וועט אויספאַלען אויפ'ן חלק פון יעדען איינציגען פונט. און דאס איז טאַקע די אורזאַכע, וואס איין פונט ברויט קאָסט ניט אזוי טהייער, ווייל עס איז דאָ אן אונגעהייער גרויסע צאָהל איינציגע פונטען. דער סך הכל פון גאָלד איז אבער אונגעהייער קליין. יעדער זאָלאָטניק פערנעהמט א גרויסען אָנגעזעהענעם פלאַטץ אין דער גאַנצער סומע גאָלד פון דער געזעלשאַפט. ווען איך צוטהייל דעם גאַנצען ווערטה פון'ם סך הכל גאָלד אויף זיינע איינציגע זאָלאָטניקעס, קומט אויס אויף יעדען זאָלאָטניק א גרויסען חלק ווערטה, א סך א גרעסערען ווי דער חלק ווערטה, וואס פאַלט אויס אויף א פונט ברויט צום ביישפּיעל, ווייל איינציגע פונטען ברויט זיינען פאראן א סך א סך מעהרער, ווי איינציגע זאָלאָטניקעס גאָלד און דעריבער איז דער ווערטה פון איין זאָלאָטניק גאָלד גרעסער, ווי פון איין פונט ברויט, ניט קוקענדיג, וואס דער סך הכל ברויט בעזיצט א גרעסערען נוצען, ווי דער סך הכל גאָלד. דער ווערטה פון אן איינציגער סחורה ווערט

בעשטימט לפי ערך, פּראָפּאָרציאָנעל צו דער סומע פון אזוינע איינ־ציגע סחורות, וויפיעל עס זיינען פאַראַן. מאַטהעמאַטיש איז דאס זעהר לייכט צו פערשטעהן: דער סך הכל פון אלע סחורות, וואס גע־הערען צו איין זאָרט, צ. ב. די גאַנצע מאַס ברויט בילדעט דעם ווערטה פון ברויט בכלל. ווען איך וויל וויסען ווי גרויס עס איז דער ווערטה פון איין פונט ברויט — מוז איך צוטהיילען די גאַנצע מאַס ברויט אויף די צאָהל איינציגע פונטען. דער גאַנצער זאַפּאַס ברויט איז דער נחלק און די צאָהל איינציגע פונטען — דער מחלק. די חלקים, וואס מיר בעקומען נאָך'ן חלוק בעשטימען דעם ווערטה פון איינציגע פונטען. די ניצליכקייט פון קאָרן אין אונזער געזעלשאַפט, לאָמיר אָננעהמען, ווערט טאַקע געשאַצט און פער„ווערטה"עט אין 10 מיליאָן רובעל. די ניצליכקייט פון גאָלד — נור אין 50,000 רובעל. קאָרן איז אבער פאַראַן בסך הכל 10,000,000 פּוד. עס קומט דעריבער אויס, אז דער ווערטה פון איין פּוד איז ניט מעהר, ווי א רובעל. גאָלד איז בלויז פאַראַן, לאָמיר אָננעהמען, 25 טויזענד זאָלאָטניק. דער ווערטה פון איין זאָלאָטניק גאָלד וועט דעריבער זיין ניט וועניגער, ווי צוויי רובעל. די גרויס פון די חלקים, וואס מיר בעקומען ביי א חלוק, ווענדט זיך ניט בלויז פון'ם נחלק, נור אויך פון'ם מחלק. אויב דער מחלק איז גרעסער — זיינען די חלקים קלענער; איז דער מחלק קלענער — זיינען די חלקים גרעסער. דער מחלק ביי גאָלד איז א סך קלענער, ווי דער מחלק ביי ברויט און מיט א סך מעהרער מאָל קלענער, מיט וויפיעל מאָל דער נחלק פון ברויט איז גרעסער פאַר'ן נחלק פון גאָלד און דעריבער איז דער ווערטה פון יעדער איינציגער שטיק ברויט א סך קלענער, ווי דער ווערטה פון יעדער איינציגער שטיק גאָלד.

דורך דיעזע ווערטה־טהעאָריע ווערט אפילו פערענטפערט א סך מעהר ערשיינונגען אין וויסענשאַפטליכען לעבען, ווי דורך סע'ם טהע־אָריע. זי האַלט אבער אויך ניט אויס, ווייל פיעל ערשיינונגען בלייבען דאָך אונבעגרייפליך. דורך דיעזע טהעאָריע וואָלט אונז זיין קלאָר, פאַר וואס דער ווערטה פון לופט, ליכט און נאָך אזוינע פּראָדוקטען איז זעהר קליין, ווייל דער זאַפּאַס פון לופט און ליכט איז זעהר גרויס, אבער עס בלייבט דאָך אונפערשטענדליך, פאַר וואס דיעזע פּראָדוק־טען האבען גאָר קיין ווערטה ניט? ווי גרויס עס זאָל ניט זיין דער

„מחלק,״ אויב עס איז נור דאָ א נחלק בכלל (און אז ביי אזוינע פּראָדוקטען איז דאָ א נחלק קענען דאָך דיעזע אָנהענגער פון נוטצען־טהעאָריע ניט אָבלייקענען!) מוז דאָך אויסקומען א געוויסער חלק, זאָל זיין זעהר א קליינער, אויף יעדע איינציגע פון מחלק. אויסער דעם, לויט דיעזע טהעאָריע קומט אויס, אז דער ווערטה פון יעדען איינציגען פּראָדוקט ווערט גרעסער אדער קלענער אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל דער גאַנצער זאַפּאַס פּראָדוקטען ווערט קלענער אדער גרעסער. אויב דער זאַפּאַס פון ברויט איז געוואָרען דאָפּעלט קלענער, צ. ב., דארף דער ווערטה פון יעדען איינציגען פונט ברויט שטייגען אויך נור דאָפּעלט. פאַקטיש איז ניט אזוי. אויב די גערעטענים אויף ברויט זאָל ברענגען היינטיגען יאָהר א העלפט, ווי אין פאָריגען יאָהר, וואָלט א פונט ברויט קאָסטען ניט נור דאָפּעלט, נור פיעלפאַך מעהר.

אונפעהיג צו ערקלערען די דערמאָנטע ערשיינונגען אין עקאָנאָמישען לעבען האט דיעזע סוביעקטיווע נוטצען־טהעאָריע אָנגעפאַנגען ביסלאַכווייז צו פערשווינדען אין דער וויסענשאַפט פון די 50גער און 60גער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט. אין די לעצטע צעהנדליגע יאָהרען האט דיעזע טהעאָריע אבער ווידער אויפגעשטאַנען תחית המתים, נור שטארקער און מעהר בעגרינדעט. די וויכטיגסטע, וועלכע האבען אריינגעבלאָזען א נייעם רוח חיים אין דער אָבגעלעבטער נוטצען - טהעאָריע, זיינען געווען די עסטרייכישע געלעהרטע מענגער, ביעם־באַווערק און וויזער, און דורך זיי האט דיעזע שיטה בעקומען דעם נאָמען: „די שיטה פון דער עסטרייכישער שוהלע.״

XIII.

די עסטרייכישע שוהלע

דער עקאָנאָמיסט, וועלכער האט בעצויגען מיט א נייער הויט און ביין דעם אלטען סקעלעט, איז געווען מענגער אין זיין ווערק, וואס איז ערשיענען אין 1872.

מענגער פאנגט אָן זיין ערקלערונג מיט פאָלגענדען ביישפיעל: „לאָמיר זיך פאָרשטעלען — זאָגט ער — אז מיר האבען פאר זיך א בעוואוינער פון א ווילדען אור־קולטור־וואלד, וועלכער איז ארומגערינגעלט מיט הונדערטע טויזענדער בוימער. איהם, דעם ווילדען, איז אבער נויטהיג פאר זיינע בעדערפנישען בלויז 10 בוימער. דאס איז איהם שוין גענוג אויפ'ן הייצען, אויף א דירה, אויף געצייג און געוועהר. עס איז קלאָר, אז דער ווילדער וועט אָבשאָטצען אלע בוימער, זיי געבען א ווערטה אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל זיי בעפריעדיגען זיינע בעדערפנישען. אבער אזוי ווי אַלע בוימער זיינען איהם דאָך ניט נויטהיג, דען נאָכדעם ווי זיינע בעדערפנישען זיינען בעפריעדינט, בלייבען דאָך אלץ איבער זעהר פיעל בוימער, אין וועלכע ער נויטהיגט זיך ניט, טאָ וועט יעדער איינציגער בוים בעזונדער פאר איהם קיין שום ווערטה ניט האבען, ווייל ער קען זיך בעגעהן אָהן „יעדען איינציגען." ווען אין א שרפה זאָלען פערברענט ווערען אפילו 1,000 בוימער, וועט דער ווילדער אויף א האָאר זיך ניט מצער זיין, ער וועט דעם שאָדען גאָר ניט פיהלען. די פערברענטע בוימער וואָלטען איהם סיי ווי סיי קיין נוטצען ניט געבראכט, ווי באלד עס זיינען איבערגעבליעבען די צעהן בוימער, וועלכע ער קען אויסנוטצען. גאַנץ אַנדערס איז אבער ווען אין וואלד זיינען פאראַן בלויז צעהן פרוכט־בוימער און אלע זיינען נויטהיג צו בעפריעדיגען די בעדערפנישען. דאָ האט

שוין יעדער בוים בעזונדער א גרויסען ווערטה פאר'ן ווילדען און דאס פערלירען געהן פון יעדען איינציגען וועט זיין א גרויסער שאָדען פאר'ן ווילדען, ווייל דורך דעם וועט א טהייל בעדערפנישען ניט ווערען בעפריעדיגט.

מענגער בריינגט דאָ נאָך א ביישפיעל. לאָמיר זיך פאַרשטעלען, אז אויף אן אינזעל וואוינט א מענש ביחידות און פיהרט אן איזאָלירטע, אָבגעזונדערטע ווירטהשאַפט. אין זיין רשות געפינט זיך נור איין קוואַל וואַסער. לאָמיר אָננעהמען, אז יעדען טאָג איז נויטהיג דעם בעוואוינער איין עמער וואסער פאר זיך אליין צו טרינקען ; 19 עמער וואַסער זיינען נויטהיג פאר זיינע בהמות ; 40 עמער צו דערהאַלטען די ריינקייט פון זיין קערפער און אויף די איבעריגע היגיענישע בעדערפנישען, אָם ענדע נאָך 40 עמער פאר וועניגער וויכטיגע בעדערפנישען (אויף צו בעגיסען, צ. ב., א בלומען־גאָרטען, וועלכען מען האַלט נור פון פערגעניגען וועגען). מעהר ווי דיעזע 100 עמער איז ער שוין ניט אימשטאַנד צו בענוטצען. אויב דער קוואַל שטעלט דעם בעוואוינער צו יעדען טאָג ניט בלויז די 100 עמער, וואס איז איהם נויטהיג, נור מעהר ווי 100, איז גאַנץ נאַטירליך, אז דער בעוואוינער וועט ניט צוגעבען קיין שום ווערטה יעדען עמער וואסער, מיט וועלכער ער בענוטצט זיך. ווען אבער דורך א געוויסע סבה פאַנגט אָן דער קוואַל צו געבען ניט מעהר ווי 100, נור וועניגער, למשל, נור 90 עמער — דאַן וועלען שוין דיעזע 90 עמער בעקומען פאר'ן בעוואוינער א ווערטה. וועלכע בעדערפניש איז אָבהענגיג פון די וואַסער, אדער בעסער, וועלכע בעדערפניש וועט ווערען ניט צופריעדענגעשטעלט דורך דעם, וואס דער קוואַל האט אָנגעפאַנגען צו געבען נור 90 עמער? מסתמא, די וועניגער וויכטיגע. אין אונזער פאַל, די בעדערפניש אויפצוהאַלטען א בלומען־גאָרטען. נו, לאָמיר זיך פאַרשטעלען, אז דער אינזעל־בעוואוינער בעקומט די מעגליכקייט צו קויפען 10 עמער וואסער, וואס וואָלט ער געגעבען דערפאר? געוועהנליך אזא זאך, וואס ער וואָלט געגעבען אום צו האבען דאס פערגעניגען צו געניסען פון זיין בלומען־גאָרטען, דאס הייסט ער וואָלט אָבשאַצען דעם ווערטה פון די וואסער אין פערגלייך מיט די לעצטע בעדערפניש, וועלכע וואָלט בלייבען אָהן דעם צוקויף ניט בעפריעדיגט. ווען דער קוואַל האט מעהר אויסגעטרוקענט און האט אָנגעפאַנגען צו

געבען יעדען טאָג שוין ניט מעהר ווי 40 עמער,—פון וועלכע בעדערפּ־
נישען וועט זיך דער בעוואוינער דאן אָבזאָגען? געוועהנליך, אויך
פון יענע, וועלכע ברייגגען איהם ניט בלויז פערגעניגען, נור אויך פון
אזעלכע, וועלכע זיינען נויטהיג צו זיין געזונדהייט. ער וועט מוזען
אויפהערען צו וואשען זיך אלע טאָג. דער ווערטה פון וואסער וועט
געוועהנליך דאָ שטייגען אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל דער בעוואוי־
נער האלט די בעדערפניש צו וואשען זיך א סך העכער, פאר די בע־
דערפניש צו האבען א שעהנעם גאָרטען. דער ווערטה פון יעדען עמער
וואסער ווערט איצט אָבהענגיג פון א העכערע בעדערפניש און לויט
דיעזע העכערע בעדערפניש, וועלכע איז וויכטיגער פון אלע
צו בעפריעדיגען און בלייבט אבער ניט בעפריעדיגט, ווייל עס
איז במציאות ניטאָ קיין פּראָדוקט דארויף, ווערט בעשטימט
דער ווערטה — אין אונזער פאל — פון וואסער.

די זעלבע פּסיכאָלאָגישע און סוביעקטיווע שאטצונגען און בע־
דינגונגען, וואס קומען פאָר ביים ווילדען — קומען אויך פאָר אין
אונזער אזוי פערוויקעלטען, פערדרעהטען און פערפּלאָנטערטען ווירט־
שאפטליכען לעבען.

אין טעגליכען לעבען דארף מען אויך אונטערשיידען פערשיע־ע־
נע קאַטעגאָריעס בעדערפנישען. עס זיינען פאראן לעבענס־בעדערפני־
שען, וואו עס האלט ביי סכנות נפשות. אנדערע בעדערפנישען זיינען
ניט אזוי לעבענס־געפעהרליך אבער זיינען נויטהיג, נאך אנדערע זיי־
נען בלויז נוטציג אדער מעהר ניט ווי אנגענעהם. יעדע פון די בעזונ־
דערע בעדערפנישען ווערט בעפריעדיגט דורך פערשיעדענע פּראָדוק־
טען, צ. ב., דורך ברויט, דורך קליידונג, דורך האלץ אויף א דירה, אין
דורך ציערונג: גאָלד, זילבער און אזוי ווייטער. די בעדערפנישען,
וועלכע קענען בעפריעדיגט ווערען דורך איין און דעם זעלבען פּראָ־
דוקט, זיינען אויך פערשיעדען און קענען קלאסיפיצירט ווערען אין
פערשיעדענע מדרגות; איין פּראָדוקט קען דיענען אויף פערשיעדענע
בעדערפנישען: אויף סכנות־נפשות'דיגע, נויטהיגע, נוטציגע און אנ־
גענעהמע. וואסער, צום ביישפּיעל, קען בעפריעדיגען די בעדערפניש
אין טרינקען, אין וואשען זיך, צו האבען דעם ריח־ניחוח, דעם אראָ־
מאט פון בלומען און אויך קען מען וואסער בענוטצען אויף אזוינע
צוועקען, אין וועלכע מען פיהלט קיין בעדערפניש ניט.

לאָמיר אויסדריקען די קאַטעגאָריעס (די פערשיעדענע מינים) בעדערפנישען אין א רייהע ציפער פון לינקס נאָך רעכטס: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10. די העכערע ציפער בעדייטען די העכערע קאַטעגאָריעס. די ניעדריגע — די ניעדעריגערע קאַטעגאָריעס. די ציפער 10 בעצייכענט די גרעסטע קאַטעגאָריע בעדערפנישען — די בעדערפניש אין ערנעהרונג; די ציפער 9 — ניט צו געהן נאַקעט; די ציפער 8 — ניט צו וואוינען אויפ'ן גאַס; 7 — אין ריינליכקייט; 6 — אין אנגענעהמע ריחות; 5 — אין שעהן אויפגענעהטע זאַכען, א. ז. וו. ווען מיר זאָלען צופּאַסען צו יעדער קאַטעגאָריע בעדערפניש דעם נויטהיגען פּראָדוקט — בעקומען מיר פערשיעדענע קאַטעגאָריעס פּראָדוקטען. די ציפער 10 בעדייטעט די נויטהווענדיגסטע לעבענסמיטעל; 9 — קליידונג; 8 — א דירה; 7 — וואַסער; 6 — א בלומען־גאָרטען.

אין א צווייטער רייהע ציפער פון אויבען צו אונטען וועלען מיר ווידער בעצייכענען די פערשיעדענע בעדערפנישען, וועלכע יעדע בעזונדערע קאַטעגאָריע פּראָדוקטען קען בעפריעדיגען:

10
9
8
7
6
5
4
3
2
1
0

די ציפער 10 בעדייטעט, צ. ב., די בעדערפניש ניט צו שטאַרבען פון הונגער; 9 — ניט קראַנק צו ווערען פון הונגער; 8 — צו זאַמלען כח אום צו קענען שפּעטער ארבייטען; 7 — צו עסען סתם אזוי, ווייל עס איז געשמאַק, א. ז. וו.

שטעלען מיר צוזאַמען די פערשיעדענע קאַטעגאָריעס פּראָדוקטען און קאַטעגאָריעס בעדערפנישען, וועלכע קענען בעפריעדיגט ווע־

רען דורך איין קאַטעגאָריע פּראָדוקטען, בעקומען מיר פאָלגענדע טאַבעלע:

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
9	8	7	6	5	4	3	2	1	0
8	7	6	5	4	3	2	1	0	
7	6	5	4	3	2	1	0		
6	5	4	3	2	1	0			
5	4	3	2	1	0				
4	3	2	1	0					
3	2	1	0						
2	1	0							
1	0								
0									

די רוימישע ציפער ווייזען די פערשיעדענע קאַטעגאָריעס פּראָדוקטען לויט די וויכטיגקייט פון די בעדערפנישען, וועלכע זיי בעפריעדיגען. די אראַבישע ציפער פון אויבען אראָב — די פערשיעדענע קאַטעגאָריעס בעדערפנישען, וועלכע קענען בעפריעדיגט ווערען דורך איין און די זעלביגע קאַטעגאָריע פּראָדוקטען. וואס וויכטיגער דער פּראָדוקט איז פאַר'ן לעבען, אלץ א גרעסערע צאָהל בעדערפנישען קען ער צופריעדען שטעלען. וואס וועניגער וויכטיג דער פּראָדוקט איז, אלץ א קלענערע צאָהל קאַטעגאָריעס בעדערפנישען קען ער צופריעדען שטעלען. תבואה, צ. ב., קען בעפריעדיגען 10 קאַטעגאָריעס בעדערפנישען: לעבענס-געפעהרליכע, נויטהווענדיגע, נוצליכע, אנגענעהמע, א. ז. וו. קליידער נור 9 קאַטעגאָריעס בעדערפנישען; א דירה — נור 8 קאַטעגאָריעס; בלומען — נור 6 קאַטעגאָריעס, א. אז. וו. מיט דער הילף פון דיעזער טאַבעלע קענען מיר בעקומען א גוטע פאָרשטעלונג, ווי אזוי עס בילדעט זיך דער ווערטה אויף פערשיעדענע פּראָדוקטען. שטעלט אייך פאָר מיר האבען אזוי וועניג תבואה, דאס עס גענוגט אפילו ניט פאר די ערשטע קאַטעגאָריע בעדערפנישען, וועלכע זי וואָלט זיין אימשטאַנד איבערהויפּט צופריעדען צו שטעלען. גאָלד ווידער, וועלכע מיר בעצייכענען אין דער רייהע, וואס שטעהט אונטער דעם רוימישען ציפער IX, קלעקט

אויך ניט פאר איהר ערשטע קאטעגאָריע, וואס זי איז אימשטאַנד צו בעפריעדיגען — דאַן, זעהט מען קלאָר, אז תבואה וועט קאָסטען א סך טהייערער פאר גאָלד. דער ווערטה פון תבואה וועט זיין 10; דער ווערטה פון גאָלד בלויז 2. ווען תבואה איז פאראַן אויף אזוי פיעל, דאס 8 קאטעגאָריעס בעדערפנישען קענען ווערען דורך איהר בעפריעדיגט ביז קאטעגאָריע 2, און גאָלד קלעקט ניט אפילו פאר איהר ערשטע קאטעגאָריע — דאַן וועט תבואה מיט גאָלד האבען איין ווערטה (2). ווען תבואה איז אבער פאראַן אזוי פיעל, דאס עס גענוגט פאר 9 קאטעגאָריען בעדערפנישען — דאַן וועט דער ווערטה פון גאָלד שוין זיין העכער, ווי דער ווערטה פון תבואה, ווייל תבואה גענוגט פאר די בעדערפניש 2 און גאָלד ניט! אָט פאר וואס גאָלד קאָסט טהייערער פון תבואה — גאָלד קען ניט בעפריעדיגען איהר קאטעגאָריע 2 און דריבער איז איהר ווערטה 2, תבואה אבער איז דאָ אזוי פיעל, אז עס קלעקט פאר קאטעגאָריע 2 און ממילא קען איהר ווערטה נור זיין 1 — ווייניגער ווי גאָלד.

ווייטער שטעלט זיך פאָר, אז תבואה האבען מיר אזוי פיעל, אז עס קלעקט פאר אלע קאטעגאָריעס בעדערפנישען און עס בלייבט נאָך איבער פאר די קאטעגאָריע 0, — דאַן וועט, פערשטעהט זיך, איהר ווערטה זיין 0, דעם זעלביגען ווערטה, וואס אונזער בעוואוינער האט געגעבען יעדען עמער וואסער, וואס דער קוואל האט געליווערט מעהר ווי 100 עמער. און דאס איז טאַקע די אורזאכע, וואס אזוינע ניצליכע זאכען ווי ליכט, לופט און וואסער האבען ניט קיין שום ווערטה, ווייל עס איז דאָ אזוי פיעל, דאס נאָכדעם ווי זיי בעפריע־דיגען אלע בעדערפנישען, בלייבט אַלץ איבער אויף א בעדערפניש, וואס איז גאָר ניט ווערטה, אויף א בעדערפניט גלייך 0 און דריבער איז זייער ווערטה ניט מעהר ווי 0. דער ווערטה פון א זאַך ווערט געשאַצט און בעשטימט ניט לויט די ערשטע קאַטעגאָריע נוטצען, וועלכע זי איז אימשטאַנד איבערהויפט צו בעפריעדי־גען, אויך ניט לויט די דורכשניטליכע קאַטעגאָריע, נור לויט די לעצטע קאַטעגאָריע בעדערפנישען, וועלכע זי איז ניט אימ־שטאַנד צו בעפריעדיגען. אויב די לעצטע ניט בעפריעדיגטע קאַטע־גאָריע בעדערפנישען איז 5 — וועט דער ווערטה אויך זיין 5. אויב נאָך דעם, ווי אלע בעדערפנישען זיינען בעפריעדיגט, בלייבט פון

דעסטוועגען פון דער זאַך וואס איבער, וואס עס קען שוין ניט געהן אויף קיין שום בעדערפניש — דאַן האט די גאַנצע זאַך קיין שום ווערטה ניט.

די עסטרייכישע טהעאָריע צייכענט זיך אויס פון די פריהעריגע טהעאָריען דורך דעם, וואס זי אונטערשיידעט די אבסטראַקטע נוטצען וואס א געוויסער פּראָדוקט איז אימשטאַנד צו בריינגען בכלל פון די ממשות'דיגע נוטצען, וואס דער פּראָדוקט בריינגט מיר אין דער געגענווערטיגער צייט, ווען איך קויף און פערקויף. וואסער, לופט, ליכט זיינען טאַקע געוויס ניטצליכע זאַכען, אבער דיעזע נוטצען האבען דאָך קיין ממשות ניט אין ווירטהשאַפטליכען לעבען, דען אין יעדער צייט איז דאָך פאַראַן זעהר פיעל ליכט און לופט, וועלכע ווערען גאַר ניט אויסגענוטצט, ווייל זיי האבען שוין ניט קיין בעדערפניש, וועלכע זיי זאָלען דאַרפען בעפריעדיגען און דעריבער האַבען אין ווירטהשאַפטליכען זינן אזעלכע פּראָדוקטען קיין שום ווערטה ניט.

די ממשות'דיגע נוטצען, וואס דער גאַנצער זאַפּאַס קען בריינגען איז פערשיעדען, אזוי ווי מיר האבען געזעהען אין דעם ביישפּיעל מיט די וואסער. וואס מעהר פּראָדוקטען עס איז פאַראַן, אלץ קלענער ווערט זייער ממשות'דיגע נוטצען, דען זיי געהען אלץ אויפ'ן בעפריעדיגען וואס וועניגער וויכטיגערע בעדערפנישען. אויב עס איז דאָ גאַר א סך פּראָדוקטען פון א געוויסען זאַפּאַס, ווי צום ביישפּיעל, ליכט און לופט, וועלען מיר דערגרייכען אזא גרענעץ, וואו די איינציגע פּראָדוקטען וועלען אויפהערען איבערהויפּט צו האבען א ממשות'דיגען נוטצען, הגם די אבסטראַקטע נוטצען איז זעהר גרויס און דעריבער וועלען זיי אויך קיין ווערטה ניט האבען.

דיעזע טהעאָריע ווערט אויך אָנגערופען „גרענעץ-נוטצען טהעאָריע,” ווייל נאָך איהר איז דער ווערטה פון יעדער סחורה בעשטימט לויט די לעצטע, וואס שטעהט אויפ'ן גרענעץ, בעדערפניש, וועלכע זי קען ניט בעפריעדיגען.

דיעזע סוביעקטיווע נוטצען-טהעאָריע ערקלערט אונז אויך זעהר גוט די מאַרק בעוועגונגען, פאַר וואס דער פּרייז פאַלט, ווען עס זיינען דאָ א סך סחורות, ווען דער אָנגעבאָט איז גרויס, און פאַר וואס דער פּרייז שטייגט, ווען די נאכפראגע איז גרויס. די נאכפראגע ווייזט

אונז, אז עס זיינען פאראַן ווייניג פּראָדוקטען און ממילא געהערט די בעדערפניש, וועלכע ווערט ניט בעפריעדיגט, צו א העכערע קאַטע־גאָריע; דער ווערטה ווערט העכער און דער פּרייז שטייגט. דער גרוי־סער אָנגעבאָט בעווייזט, אז עס זיינען פאראַן א סך סחורות און די לעצטע אונבעפריעדיגטע בעדערפניש געהערט צו א ניעדעריגערער קאַטעגאָריע, דער ווערטה ווערט ניעדעריגער און דער פּרייז פאַלט.

אָנהענגער האט דיעזע גרענעץ־נוטצען טהעאָריע אין דער לעצ־טער צייט א פּולע, און ניט נור צווישען די בורזשואַזנע געלעהרטע, וועלכע האבען זיך אָנגעכאַפּט אָן איהר, ווי אָן אן אבן טוב, ווייל זי לייקענט איבערהויפּט יעדע בעדייטונג פון ארבייט אין׳ם בילדען דעם ווערטה, נור אפילו צווישען די סאָציאַל־דעמאָקראַטען (געוועהנ־ליך צווישען די רעוויזיאָניסטען) האט זי אויך געפונען א גוטען צד פאר זיך.

* *
*

ווי שכל׳דיג און חריפות׳דיג דיעזע טהעאָריע זאָל ניט זיין, איז זי, אין גרונד גענומען, פאלש, און איבער וויטערדיגע טעמים: ערשטענס, פערשטעהען מיר ניט, ווי אזוי עס ווערט בעשטימט דער פּרייז פון אזעלכע זאכען, וועלכע בעפריעדיגען דירעקט קיינע בע־דערפנישע ניט און דיענען נור פאר א מיטעל, ווי צו שאפען פּראָ־דוקטען, וואס קענען בעפריעדיגען בעדערפנישע; דהיינו, מאַשינעס, אינסטרומענטען און געצייג. דיעזע זאַכען, מיינט ביעם באַווערק, ווערען געשאַצט לויט די פּראָדוקטען, וועלכע ווערען דורך זיי בע־שאפען. אין דער צייט, ווען איך קויף א מאַשינע, ווייס איך דאָך אבער ניט, וויפיעל פּראָדוקטען עס וועלען זיין אויפ׳ן מאַרק און ווי גרויס עס וועט זיין זייער גרענעץ־נוטצען, ווייל די גרענעץ־נוטצען איז דאָך אָבהענגיג פון אָנגעבאָט און נאכפראגע און דאס איז דאָך א זאַך פון דער צוקונפט? דער ווערטה אבער ווערט דאָך שוין בעשטימט; און צווייטענס, „איין פּראָדוקט איז גרעסער אין ווערטה פון א צוויי־טען, בעהויפּטעט דיעזע טהעאָריע, ווייל די גרענעץ־נוטצען פון׳ם ערשטען געהערט צו א העכערער קאַטעגאָריע, ווי די גרענעץ־נוטצען פון צווייטען פּראָדוקט.״ דער ווערטה פון א ראָק, צ. ב., איז פיעל העכער, ווי דער ווערטה פון א פּאָאר שטיוועל, הגם די אבסאָלוטע

ניטצליכקייט איז ניט גרעסער, ווייל די גרענעץ־נוטצען פון א ראָק איז פון א העכערער קאַטעגאָריע; און פון א העכערער קאַטעגאָריע איז דער ראָק דעריבער, ווייל אויפ'ן מארק זיינען דאָ מעהר פּאָאר שטיוועל, ווי רעק. נו, אבער אלץ קשה! — פרעגען מיר — פאר וואס זיינען טאַקע פאראַן מעהר שטיוועל, ווי רעק? אויב ניט איבער די בעדינגונגען פון פּראָדוקציאָן, ד. ה., אויב ניט דעריבער, ווייל א פּאָאר שטיוועל איז לייכטער צו בעשאפען, געהט אוועק וועניגער אר־בייט, ווי אויף א ראָק?! פון די פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען ווילען אבער דיעזע געלעהרטע ניט הערען און ניט זעהען. זיי ווילען אלץ ערקלערען מיט די סוביעקטיווע געפיהלען פון קויפער און פערקויפער, און דאס פיהרט זייער טהעאָריע צום וויסענשאַפטליכען באַנקראָט.

פיעל גרינדליכער און נעהנטער צום אמת איז די יעניגע שיטה, וועלכע בעהויפּטעט, אז דער ווערטה פון פּראָדוקט ווערט בעשטימט לויט די מאָס ארבייט, וואס אין פּראָדוקט איז פערטהון. דער פּאָטער פון דיעזער „ארבייטס־טהעאָריע אין'ם ווערטה פון די פּראָדוקטען," איז דוד ריקאַרדאָ, צו וועמען מיר קעהרען זיך איצט צוריק.

XIV.

ריקאַרדאָ'ס אַרבייטס־טהעאָריע

שוין אדאם סמיטה איז געווען איבערצייגט, אז ניט קוקענדיג דארויף, וואס יעדע סחורה מוז זיין נוטצליך, ווערט פון דעסטוועגען איהר ווערטה בעשטימט ניט לויט איהרע נוטצליכקייט, נור דורך די מאָס ארבייט. אַדאַם סמיטה געהט אויך ארויס פון'ם געוועהנ־ליכען אלטעגליכען אמת, אז אין אלע צייטען און אין אלע לענדער האַלט יעדער מענש טהייער דאס, וואס איהם קומט שווער אָן און וועניגער טהייער דאס, וואס איהם קומט לייכט אָן. די ארבייט — מיינט סמיטה — איז די איינציגע ריכטיגע, אָביעקטיווע, אונפערענדערליכע מאָס, לויט וועלכע עס ווערט בעשטימט דער ווערטה פון פערשיעדענע זאכען. דאס ווענדעט זיך ניט אָן דעם גע־שמאַק און פערלאַנג פון איינציגע מענשען, ווי צ. ב. די נוטצליכקייט פון א זאך. „ווען ביי א יעגער־פאָלק האט דאס פאנגען א ביבער, געקאָסט צוויי מאָל אזוי פיעל ארבייט, ווי דאס פאנגען א הירש — איז דער ווערטה פון ביבער געווען צוויי הירשען, דען עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז א זאך, וואס ענטהאלט אין זיך צוויי טעג אדער צוויי שעה ארבייט, דארף זיין צוויי מאָל אזוי ווערטה ווי א זאך, וואס ענטהאלט נור איין טאָג אדער איין שעה ארבייט.”

ביי אַדאַם סמיטה איז אבער שווער צו פערשטעהן, דורך וועל־כע ארבייט דער ווערטה ווערט בעשטימט: צו דורך די ארבייט, וואס געהט אוועק אויפ'ן שאפען דעם פּראָדוקט, אדער דורך די מאָס אר־בייט, וואס מען קען בעקומען פאר'ן פּראָדוקט. ווי עס ווייזט אויס פון זיין ווערק איז ער געווען נוטה צו דער צווייטער בעשטימונג. „אלע רייכטהימער — זאָגט סמיטה — זיינען בעשאפען דורך אר־

ביים.״ „נאָך דעם, ווי אין דער געזעלשאַפט איז ארבייט געוואָרען צוטהיילט (אין אונזער געזעלשאַפט א. ז. וו.) שאַפט דער מענש מיט זיין אייגענער ארבייט בלויז א קליינע מאָס פּראָדוקטען, וועלכע זיינען איהם נויטהיג צום געברויך. דאס רוב לעבענס־מיטלען ווערט בעשאַפען דורך אנדערע מענשען.״ „יעדער מענש קען זיין אָרעם אדער רייך, דאס ווענדעט זיך אָן די מאָס ארבייט, וואס געפינט זיך ביי איהם אין רשות און מיט וועלכע ער קען זיך בענוטצען.״ „דער ווערטה פון א געוויסער סחורה פאר איהר בעל הבית איז דע־ריבער אזוי פיעל — קומט סמיטה צום בעשלוס — וויפיעל אר־בייט ער, דער בעל הבית הייסט עס, איז אימשטאַנד פאר איהר צו בעקומען און פאר איהר צו בעשטעלען.״ „ווען איינער קויפט א זאַך, רעכענט ער זיך אויס, וויפיעל ארבייט די זאַך קען איהם פער־שפּאָרען — ד. ה. וויפיעל ארבייט טראָגט די זאַך איהם איין.״ די מאָס ארבייט, דורך וועלכע עס ווערט בעשטימט דער ווערטה, טראָגט ביי אדאַם סמיטה עפּעס אריין סוביעקטיווען כאראקטער אין דער צייט, ווען סמיטה אליין סטאַרעט זיך צו צוגעבען דעם ווערטה אָן אָביעקטיווע פאָרמע, וואס זאָל ניט זיין אָבהענגיג פון יעדען יחיד׳ס געשמאַק.

אויסערדעם, — פרעגט ריקאַרדאָ — אויב מיר וועלען זאָגען, אז דער ווערטה פון א געוויסער סחורה ווערט בעשטימט לויט די מאָס ארבייט, וואס דער געברויכער קען דורך איהר פערשפּאָרען, מוז דאָך אויסקומען אין אונזער געזעלשאַפט, אז א סחורה פון 12 שעה ארבייט זאָל מעהר ניט זיין ווערטה ווי 6 שעה. אין אונזער (קאַפּיטאַליסטי־שער) געזעלשאַפט ווערען די פּראָדוקטען בעשאַפען דורך געדונגענע ארבייטער. די שכירות פון געדונגענע ארבייטער איז גלייך צו דער צאָהל פּראָדוקטען, וויפיעל עס איז נויטהיג אויף חיונה, כדי די אר־בייטער זאָל זיין מעגליך אבי ווי צו ערהאַלטען דאס לעבען אום צו קענען ווייטער ארבייטען. ווען די מאָס פּראָדוקטען, וואס איז גענוג אויף א טאָג חיונה פאר דעם ארבייטער, ענטהאַלט אין זיך בלויז 6 שעה און דער געדונגענער ארבייט אבער ניט 6 שעה, נור 12 שעה, איז דאס דאָך קלאָר, אז דער ווערטה פון פּראָדוקט, וואס דער ארביי־טער האט בעשאַפען אין׳ם 12 שעה׳דיגען ארבייטס־טאָג, וועט זיין 12 שעה. נאָך אדאַם סמיטה קומט אבער אויס, אז דער ווערטה פון

אזא פראָדוקט וועט זיין בלויז 6 שעה ארבייט, ווייל דער קויפער קען אויך ארבייטען מיט געדונגענע ארבייטער און דעמאָלט שפּארט ער איין מיט דעם פראָדוקט ניט 12 שעה ארבייט, נור 6 שעה — וויפיעל די געדונגענע ארבייטער וואָלטען איהם געקאָסט.

די פראגע קען מען אויך אנדערש שטעלען: אויב דער ווערטה פון א פראָדוקט איז די מאָס ארבייט, וויפיעל מען קען דערפאר בעקור־מען, קומט אויס, אז א פראָדוקט פון 6 שעה ארבייט וועט האבען א ווערטה פון 12 שעה. פאר לעבענס־מיטלען, וועלכע האבען נור גע־קאָסט 6 שעה ארבייט קען מען דורך געדונגענע ארבייטער בעקומען א פראָדוקט פון 12 שעה ארבייט.

בעווייזענדיג די סתירות און די אונקלאָרהייט פון סמיטה'ס טהעאָריע, קומט ריקאַרדאָ צום כלל: אז „דער ווערטה פון א סחורה, אדער דער ווערטה פון אנדערע סחורות, אויף וועלכע זי ווערט אויסגעביטען, איז די מאָס ארבייט, וויפיעל עס האט געקאָסט דאס ארויסברייננגען די סחורה און ניט די מאָס ארבייט, וואס מען קען דורך איהר בעקומען." אז איין פראָדוקט ווערט אויסגעביטען אויף א צווייטען פראָדוקט הייסט עס, אז די פראָדוקציאָן, דאס שאפען פון איין פראָדוקט קאָסט אזוי פיעל אר־בייט, ווי דאס שאפען פון צווייטען פראָדוקט.

ווען דער טויש־ווערטה פון א געוויסער סחורה ווערט אויסגע־דריקט אין געלד — דאס הייסט, ווען מען בייט די סחורה ניט די־רעקט אויף אן אנדער סחורה, וועלכע קען גלייך געברויכט ווערען, נור אויף א זאך, דורך וועלכע מען קען צו יעדער צייט בעקומען א פראָדוקט, וואס בעפריעדיגט אונזער בעדערפניש, דהיינו אויף געלד — בעקומען מיר דעם פרייז. ווען פאר א סחורה, וואס ענטהאלט אין זיך א בעשטימטע מאָס ארבייט, בעקומען מיר א מאָל א גרעסערען, א מאָל א קלענערען פרייז, הייסט עס ניט, אז די סחורה ד. ה. די אייגענע מאָס ארבייט ווערט א מאָל טהייערער, א מאָל וועל־וועלער, דאס הייסט נור, אז דער ווערטה פון גאָלד איז א מאָל הע־כער, א מאָל נידעריגער. ווען למשל פאר א זאך, וואס ענטהאלט אין זיך 10 שעה ארבייט, בעקומט מען א פרייז — א רובעל — איז דערפון געדרונגען, אז דאס בעשאפען א רובעל גאָלד אדער זילבער קאָסט 10 שעה ארבייט. אויב פאר די אייגענע סחורה, וואס איז

פּראָדוצירט געוואָרען ביי די זעלביגע בעדינגונגען, ווי פריהער, בע־קומט מען שפּעטער, למשל, 1.50 אדער נאָך 50 קאָפּיקעס, הייסט עס אין ערשטען פאַל, אז פאר 10 שעה ארבייט קען מען שאַפען ניט בלויז איין רובעל, נור איין רובעל מיט 50 קאָפּ.; אין צווייטען פאַל — בלויז 50 קאָפּ.

געוועהנליך קענען אויך פּאָרקומען פערענדערונגען אין דעם ווערטה פון דער זאַך גופא, ווען די מאָס ארבייט, וואס דארף אויפ־געהן אויפ'ן פּראָדוקט, ווערט וועניגער אדער מעהרער. דורך די ענט־וויקלונג פון פּראָדוקטיוויטעט ווערט די מאָס ארבייט וואס איז נויטהיג פאר א געוויסען פּראָדוקט, וועניגער — דער ווערטה פון אזא פּראָדוקט ווערט נידעריגער. ווען דיעזע בעדינגונגען זיינען אבער גע־בליעבען אונפערענדערט — דאַן וועגדעט זיך דער שטייגען און פּאַ־לען פון פּרייז אַן די פּראָדוקציאָן־בעדינגונגען פון די געלד.

און אין אמת'ן—ב'טעמ'ט ריקאַרדאָ—אויב א ראָק, וואס ענט־האַלט אין זיך 100 שעה ארבייט, וועט פערקויפט ווערען פאר א פּאָאַר שטיוועל, וואס ענטהאַלט אין זיך בלויז 50 שעה ארבייט, — דאַן וועט דאָך אויסקומען, אז דעם שניידער'ס ארבייט ווערט גע־שאַצט אויף א העלפט וועניגער, ווי שוסטערשע ארבייט; דער שניי־דער וועט מוזען ארבייטען אויף זיין חיונה דאָפּעלט אזוי פיעל, ווי א שוסטער! און דאס איז דאָך א זאַך, וואס ס'איז אונמעגליך, ווייל אויף אזא אופן וועלען אלע שניידערס אַנפאַנגען צו לערנען זייערע קינדער שוסטעריי. אין אונזער געזעלשאַפט האט דאָך יעדערער דאס רעכט אויסצוקלייבען א מלאכה, וועלכע ער וויל. צו וואס וועט דאס פיהרען? דאס וועט פיהרען דערצו, דאס אונזער געזעלשאַפט וועט מיט דער צייט האבען זעהר פיעל שוסטערס און וועניג שניידערס. שניידעריי וועט ווערען תקיף און אויף שוסטערשע ארבייט וועט ווע־רען א זול. און אַט צוליעב דער פרייער קאָנקורענץ, וואס יעדער קען זיך אויסקלייבען א מלאכה, וועלכע ער וויל, ארבייט זיך אוים בלינ־דערהייט, אָהן א שום ווילען פון וועמען עס איז, דאס געזעץ, אז ביי אַנדערע גלייכע בעדינגונגען האט א געוויסע מאָס ארבייט פון איין מלאכה אזא ווערטה, ווי די זעלבע מאָס ארבייט פון א צווייטער מלאכה און דאס איז טאַקע די אורזאַכע, וואס אין יעדער צייט איז אומגעפעהר פאַראַן אין דער געזעלשאַפט די נויטהיגע צאָהל בעלי

מלאכות פון פערשיעדענע צווייגען פון דער אינדוסטריע, ווייל די ארבייטס ענערגיע ווערט אין אלע צווייגען גלייך געשאַצט און פער־ווערטהעט.

אויך דאָ אין דער בעגרינדונג זעהען מיר א גרויסען אונטער־שיעד צווישען סמיטה'ן און ריקאַרדאָ. סמיטה ב'טעמ'ט דאס אָביעק־טיווע געזעץ פון ווערטה סוביעקטיוו, פּסיכאָלאָגיש. ער שטיצט זיך אויף די פּסיכאָלאָגיע פון יעדען מענשען, דאס יעדערער שאַצט טהייערער דאס, וואס ס'קומט שווער אָן און לייכט דאס, וואס קומט גרינג אָן. ריקאַרדאָ ב'טעמ'ט עס אבער אָביעקטיוו. לויט די אָב־יעקטיווע בעדינגונגען פון אונזער געזעלשאפט, לויט דעם געזעץ פון פרייער קאָנקורענץ — זאָגט ריקארדאָ — מוזען גלייכע מאָסען אר־בייט האבען גלייכע ווערטהען און ניט צוליעב די געפיהלען און גע־דאנקען פון איינציגע מענשען. אין דעם ליעגט אן אונגעהייער גרוי־סער פערדיענסט פון ריקארדאָ פאר דער וויסענשאַפט. ריקאַרדאָ איז געוועזען דער ערשטער, וועלכער האט בעוויעזען, אז די אורזאכען, וועל־כע בילדען דעם ווערטה, זיינען ניט צופעליגע, סוביעקטיווע, וועלכע זיינען ניט אלע מאָל שטענדיג און פעסט, נור ריין אָביעקטיווע, פעסט אוועקגעשטעלטע און ליגען אין דעם תוך פון אונזער געזעלשאפטליכער געביידע, וואס איז געגרינדעט אויף דער פרייער קאָנקורענץ, אבער ניט אין אונזער „איך." דאַרטען, וואו די מלאכות קענען ניט אויסגע־קליעבען ווערען נאָך'ן פערלאנג פון יעדען מענשען, ווען צום ביישפּיעל שניידערס קענען זייערע קינדער שוסטעריי ניט לערנען צו ווייל דאס געזעץ פערבאָט איבערצוגעהן פון איין מלאכה צו דער צווייטער (אזוי ווי עס איז געוועזען אין מיטעלאַלטער אין דער צייט פון די צעכען), צו ווייל שוסטעריי פאָדערט אויסערגעוועהנליכע פעהיגקייטען, וועלכע זיינען ביי א מיטלען מענשען ניט פאראן — דאן קען טאקע לויט ריקארדאָ'ן די מאָס ארבייט פון שוסטעריי האבען א גרעסערען ווערטה, ווי די זעלביגע מאָס ארבייט פון שניידעריי, ווייל שניידעריי איז ניט א מלאכה, וועלכע יעדערער איז אימשטאנד און פעהיג צו לערנען און ממילא איז זי אויסגעשלאָסען פון דער פרייער קאָנקור־רענץ. דערמיט ערקלערט זיך טאקע גאנץ גוט דער פאקט, וואס דער ווערטה פון געוויסע זעלטענהייטען, ווי צ. ב. בילדער פון א גרויסען קינסטלער ווערט ניט געשאצט לויט דער מאָס ארבייט, וואס אין זיי

איז פערקערפערט, ווייל זעלטענהייטען ליעגען ניט אונטער דער פרייער קאָנקורענץ *).

---

*) דורך דעם מערקווירדיגען אנאַליז איבער דער ווערטה פון סחורות, וואס איז שפּעטער געמאַכט געוואָרען דורך דעם גאונישען קאַרל מאַרקס, ווערט דיעזע טהעאָריע שוין בעסער בעגרינדעט. ניט האבענדיג די מעגליכקייט זיך אָבצושטעלען אויף דעם גאנצען גאנג פון דיעזען אנאַליז, איבער וועלכען מיר וועלען נאָך ריידען אין די שפּעטערדיגע קאַפּיטלען, (זעה וועגען דעם אויך אין מיינע אַרטיקלען: „סחורות און זייער ווערטה," „ריוח„ — „די אידישע פאָלקסצייטונג," ווארשוי - קראקוי, 1903, נומ. 23, 25, 30, 33). ווילען מיר נור בעמערקען פאָלגענדעס: מאַרקס, ווי מיר ווייסען, איז שטענדיג מקפיד אויף די געזעלשאַפטליך־נויטהיגע ארבייט. דער ווערטה פון א זאַך איז ניט די מאָס ארבייט, וואס יעדער איינציגער פערווענדעט, נור די דורכשניטליכע מאָס ארבייט, וואס דאַרף פערווענדעט ווערען לויט דעם שטאַנד פון די פּראָדוקטיווע קרעפטען. ווען איינער, זעהר א געשיקטער ארבייטער, וועט בעשאפען א פּראָדוקט אין פערלויף פון 5 שעה, וואס דאַרף דויערען לויט די דורכשניטליכע בעדינגונגען 10 שעה, וועט דער ווערטה פון אזא פּראָדוקט זיין ניט 5 שעה, נור 10 שעה. דאס זעלבע וועט זיין, ווען איינער, א פוילער אדער ניט געשיקטער, וועט פערווענדען גאַנצע 20 שעה. די געזעלשאַפטליך־נויטהיגע ארבייט, ווערט אבער בעשטימט ניט בלויז דורך דעם שטאַנד פון דער טעכניק, נור אויך אין צוזאַמענהאַנג מיט די בעדערפנישען. א ארבייט קען זיין מעהר און וועניגער געזעלשאַפטליך־נויטהיג — דאס ווענדעט זיך אָן דעם, ווי הויך און גרויס די בעדערפנישען אין דער ארבייט זיינען. די געזעלשאַפט האט, צ. ב., א געוויסע מאָס ארבייטס־קראַפט אין איהר רשות, לאָמיר אָננעהמען 1,000,000 שעה; פון דער צווייטער זייט האט זי פערשיעדענע בעדערפנישען: קליידונג, שוכוואַרג, דירות, הייצונג, בילדונג, לוקסוס זאַכען און שעהנע בילדער. אויף יעדע קאַטעגאָריע בעדערפנישען ווערט אסיגנירט א געוויסע מאָס ארבייט. לאָמיר אָננעהמען, אז די געזעלשאַפט האט נויטהיג 1,000 פּאָאַר שטיוועל. אויף יעדע איינציגע פּאָאַר שטיוועל, לויט דעם מיטעלען שטאַנד פון די

פראָדוקציאָנס - בעדינגונגען, דארף אוועקגעהען 60 שעה ארבייטס־קראפט. אויף אלע טויזענד פּאָאר מוז ווערען אויף דעם אופן אסיג־נירט 60,000 שעה ארבייט. ביי אונז איז דאָך אבער די פּראָדוק־ציאָן ניט אָרגאַניזירט. איין פּראָדוצענט ווייס דאָך ניט פון צווייטען און אנשטאט 1,000 פּאָאר האט מען פּראָדוצירט 1,200 פּאָאר. אויף יעדער פּאָאר שטיוועל איז טאקע פערבראַכט געוואָרען דורכשניטליך, ווי עס פּאָדערט זיך, צו 60 שעה. די גאַנצע געזעלשאפט קען אבער במציאות אויף אלע שטיוועל ניט מעהר אויסגעבען, ווי 60,000 שעה און דעריבער ווערען דאָ די שטיוועל פערקויפט אונטער זייער ווערטה. עס ווערט צוטהיילט די 60,000 שעה ארבייט, וואס די גע־זעלשאפט קען אויסגעבען אויף שוכווארג, אויף 1,200 (וויפיעל פּאָאר שטיוועל עס איז פּראָדוצירט געוואָרען). אויף יעדע פּאָאר שטי־וועל וועט אויסקומען צו 50 שעה, און אזוי פיעל וועט זיין דער פּרייז, הגם דער ווערטה פון יעדער פּאָאר איז 60 שעה ארבייט. עס קען אויך פּאַסירען, אז אנשטאט 1,000 פּאָאר האט מען פּראָדוצירט נור 800 פּאָאר. עס ווערט א יקרות. דער פּרייז פון יעדער פּאָאר שטי־וועל וועט זיין (75 =800 : 60,000) 75 שעה, דאס הייסט העכער פון ווערטה אויף 15 שעה. דאס איז, וואס מען בעהויפּטעט, אז דער פּרייז ווערט ערשט בעשטימט אויפ'ן מארק לויט דעם אָנגע־באָט און נאָכפראגע, ווייל ערשט אויפ'ן מארק ווייס מען, אויב עס איז פּראָדוצירט געוואָרען די נויטהיגע מאָס פּראָדוקטען וועניגער אדער מעהרער. דער ווערטה אבער ווערט בעשטימט פריהער, לויט די פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען און האט מיט דעם אָנגעבאָט און נאָכ־פראגע ניט צו טהון.

נו, לאָמיר ווייטער אָננעהמען, אז אויף קינסטלערישע בילדער אסיגנירט די געזעלשאפט 25,000 שעה ארבייט. דיעזע צאָהל שעות ארבייט ווערט שפּעטער צוטהיילט אויף די פּראָדוצירטע צאָהל ביל־דער. אויב אויפ'ן מארק איז נור פאראן 5 בילדער, וועט זיין דער פּרייז פון יעדער בילד (5,000 = 5 : 25,000) 5,000 שעה, ניט קוקענדיג דארויף, וואס דעם קינסטלער האט געקאָסט יעדער בילד א סך א קלענערע מאָס ארבייט.

דער פּאָרצוג פון דיעזער טהעאָריע בעשטעהט אין דעם, וואס דורך איהר איז מעגליך צו ערקלערען אלע ערשיינונגען אין האנדעל,

אפילו די פּרייז ערשיינונגען, דורך איין פּרינציפּ — דורך די געזעל־
שאַפטליכע מאָס ארבייט. אבער ניט בלויז דורך די געזעלשאַפטליכע
מאָס ארבייט, וואס יעדער פּראָדוקט דאַרף קאָסטען, נור דורך די
געזעלשאַפטליכע מאָס ארבייט, וואס די געזעלשאַפט אַסיג־
נירט פאר אלע פּראָדוקטען פון דיעזען מין, צוטהיילט אויף די
צאָהל פּראָדוקטען, וויפיעל עס איז פאַקטיש פּראָדוצירט גע־
וואָרען. לויט דעם קומט אויס, אז דער פּרייז פון זעלטענהייטען, פון
אזעלכע סחורות, וועלכע שטעהען אויסער דער קאָנקורענץ, קענען
אויך ניט ווערען ווילקירליך געהעכערט, זיי קענען ניט ארויסגע־
העז אויסער געוויסע גרענעצען, וועלכע די געזעלשאַפט האט זיי גע־
שטעלט און ממילא זיינען זיי אויך אונטערוואָרפען אונטער געוויסע
אָביעקטיווע געזעצען. אין אונזער פאַל, צ. ב., קען דער קינסטלער ני־
בעטען פאר זיין בילד מעהרער, ווי 5,000 שעה ארבייט.

א. ש. ז.

XV.

ריקאַרדאָ׳ס רענטע־טהעאָריע

אויסער דער קלאַס קאַפּיטאַליסטען און דער קלאַס ארבייטער, פון וועלכע מיר האבען גערעדט אין פאָריגען קאַפּיטעל, איז פאַראַן נאָך א קלאַס, וועלכער טהוט שוין אליין גאָר ניט, נעהמט ניט קיין שום אנטהייל אין דער פּראָדוקציאָן און בעקומט פון דעסטוועגען א געזונדען חלק פון די געשאַפענע פּראָדוקטען. דיעזער אוכל ואינו עושה׳דיגער קלאַס — איז דער קלאַס גרונד־בעזיצער, אדער לענד־לאָרדס.

אזוי ווי דער לוין, די ווייזשעס איז די הכנסה פון ארבייטער־קלאַס, דער פּראָפיט — פון די קאַפּיטאַליסטען, אזוי איז די **רענטע** (דאס וואס ווערט געצאָהלט פאַר׳ן בענוטצען זיך מיט דער ערד, מיט׳ן באָדען) די הכנסה פון די גרונד־בעזיצער.

פון וואנעט בעקומען די גרונד־בעזיצער זייער הכנסה, זייער רענ־טע? ווי מיר האבען געזאָגט אין פאָריגען קאַפּיטעל, ווערען די פּראָ־דוקטען, וועלכע זיינען בעשאַפען בלויז דורך דעם ארבייטער׳ס האָ־רעוואַניע, צוטהיילט נור צווישען די ארבייטער און קאַפּיטאַליסטען. די לענדלאָרדס קענען אפילו ניט פערזוכען, טועם טעם זיין דערפון, טאָ, פרעגט זיך, פון וואנעט בעקומען זיי פאָרט זייער הכנסה, און ווי זייערע דיקע אָבגעגעסענע גופים ווייזען, דוקא ניט קיין קליינע הכנסה? ריקאַרדאָ איז דאָך ניט מסכים מיט אדאם סמיטה, ווי מיר האבען געזעהען, אז די רענטע איז א חלק פון פּרייז, און אז צוליעב דעם אייגענטהום־רעכט ווערען די סחורות פערקויפט העכער פון זייער ווערטה, אום די לענדלאָרדס זאָלען קענען האבען א הכנסה. ריקאַרדאָ האַלט זיך דאָך פעסט אָן דער מיינונג, אז דער ווערטה פון

די סחורות ווערט געבילדעט בלויז פון דער ארבייטס־קראפט, טאָ איז דאָך איין אמת׳ן א הארבע קשיא: פון וועלכען גורן אדער יקב בעקומען די אגראריער זייער הכנסה? !

איידער מיר טרעטען צו צו אונטערזוכען די קוועלען פון וואנען די רענטע קומט, מוזען מיר קלעהרער און אויספיהרליכער בעשטימען, וואס דאס איז אזוינס רענטע בכלל?

„רענטע — זאָגט ריקארדאָ — רענטע איז דער יעניגער טהייל פּראָדוקטען, וואס עס קומט אָן דעם גרונד־בעזיצער פאר דעם, וואס מען בענוטצט זיך מיט די נאַטירליכע, אונאָבגענוצטע קרעפטען פון באָדען. אין אונזער איינפאַכען לשון ווערט זי אָפט פערמישט מיט די צינזען, וואס דער קאפּיטאַליסט בעקומט פאר זיין קאפּיטאַל און מיט די ארענדע, וואס דער פאכטער, דער ארענדאטאָר, בעצאָהלט דעם אייגענטהימער פון פארם. דאס איז אבער זעהר פאַלש. ווען מיר האבען, צ. ב., צוויי גלייכע חלקים ערד, מיט א גלייכען באָדען און גלייכע איבעריגע נאַטירליכע בעדינגונגען, און ווען אויף איין חלק ערד זיינען געבויט די נויטהיגע געביידעס: שטאַהלען, קלייטען, ברוי־געמער, אדער ווען איין באָדען איז געמיסטיגט, דרענירט און דער צווייטער — ניט, איז זעלבסטפערשטענדליך, אז די ארענדע פון ערשטען חלק ערד וועט בעטרעפען א סך מעהרער, ווי פון צווייטען. אין די ארענדע פאר׳ן ערשטען קולטיווירטען חלק געהט ניט בלויז אריין א געוויסע אָבצאָהלונג פאר די נאַטירליכע קרעפטען, נור אויך א געוויסע צינז, א געוויסער ריוח פאר דעם קאפּיטאַל, וואס איז אריינגעלעגט אין די געביידע און איבעריגע פערבעסערונגען. ריינע רענטע איז בלויז די בעלוינונג, די אָבצאָהלונג פאר די בע־נוטצונג מיט די נאַטירליכע קרעפטען, די מתנות פון דער נאַטור.”

„צו אונטערשיידען רענטע פון פּראָפיט, וואס דער קאפּיטאַליסט בעקומט פאר זיין קאפּיטאַל, איז זעהר וויכטיג, דען עס האט זיך ארויסגעוויזען, אז די געזעצען, וועלכע רעגולירען דעם פּראָפיט, זיי־נען הימעל ווייט פון יענע, וועלכע רעגולירען די רענטע. טהיילמאָל שטעהען זיי אפילו אין א עכטען ווידערשפּרוך.”

רענטע איז אלזאָ דער שכר, די אָבצאָהלונג, פאר די בענוטצונג פון די נאַטירליכע קרעפטען. ווי קומט עס אבער, אז דוקא דער באָ־דען גיט רענטע? פאר וואס צאָהלט מען ניט א רענטע, ווען מען בע־

גוטצט זיך מיט לופט, וואסער, ליכט און ווינדען, וואס זיינען אויך אזעלכע נויטהיגע אנטהיילנעהמער אין דער פּראָדוקציאָן, אזוי ווי דער באָדען? אָהן דיעזע כחות פון דער נאַטור וואָלט דאָך אויך דעם מענשען'ס ארבייט זיין אונפרוכטבאר, אָהן א שום ערפאָלג ווי אָהן דעם באָדען. „דאס איז דאריבער — ענטפערט ריקאַרדאָ — ווייל די לופט און ליכט זיינען אומעטום גלייך; עס איז ניט פאראן בעסערע ליכט און ערגערע ליכט, גוטע לופט און שלעכטע לופט פאר די ענינים פון פּראָדוקציאָן. אויסער דעם זיינען דיעזע קרעפטען פאראן לרוב, אין איבערפלוס, עס קען אין זיי קיין מאָל קיין דוחק ניט זיין. דער באָדען איז אבער ניט אומעטום גלייך פרוכטבאר, עס גיבען מעהר פרוכטבארע באָדענס און וועניגער פרוכטבארע און דערצו נאָך איז דער באָדען בעגרענעצט. עס איז פאראן א געוויסער שטח, א געוויסע פלעכע און מעהר ניט. ער קען ניט אויסגעצויגען ווערען, און אָט צוליעב דעם, וואס עס זיינען פאראן פערשיעדענע באָדענס, קומט צו א נייע הכנסה פאר די גרונד־בעזיצער אונטער'ן נאָמען רענטע."

אום דאס צו פערשטעהן, שילדערט אונז ריקאַרדאָ, ווי אזוי עס איז פאָרגעקומען דער ישוב העולם. ווען מענשען קומען אין א לאַנד זיך בעזעצען — מיינט ריקאַרדאָ — ווערען זיי קודם כל נעהמען בעארבייטען, געוועהנליך, די פרוכטבארסטע און בעסטע באָדענס, וועלכע זיינען אויף דיעזען לאַנד פאראן, ווייל אויף אזא באָדען קען מען מיט וועניגער ארבייט שאפען מעהר פּראָדוקטען. אויב אזוינע באָדענס זיינען פאראָן אזוי פיעל, דאס זיי קלעקען פאר אלעמען, ד. ה. אויב אום צו בעפריעדיגען איהרע בעדערפנישען דארף די בעפעלקערונג ניט אָנקומען צו בעארבייטען וועניגער פרוכטבארע באָדענס — וועט דאן קיין רענטע ניט זיין, אזוי גוט, ווי עס איז ניטאָ א געוויסע רענטע פאר די בענוטצונג פון לופט, ליכט, וואסער און די איבעריגע מתנות פון דער נאַטור, ווייל דער ווערטה פון אלע סחורות ווי אויך פון די לעבענס־מיטעל, וועלכע ווערען בעשאפען דורך'ן באָדען, קען ניט זיין העכער, ווי די מאָס ארבייט, וואס ווערט צוטהיילט בלויז צווישען די קאַפּיטאַליסטען און ארבייטער. א בעזונדערע הכנסה איז דאָ ניטאָ פון וואנעט צו ציהען. ווען די בעפעלקערונג ווערט אבער גרעסער און די פרוכטבארע באָדענס צוליעב זייער בעגרענעצטען פלאַץ קלעקען שוין ניט פאר די מאָס נויטהיגע לעבענס־פּראָדוקטען,

טרעט מען דאָך שוין באין ברירה צו צו בעארבייטען יענע באָדענס, וועלכע זיינען שוין ניט אזוי פּרוכטבאר, ווי די ערשטע, אבער די פּרוכטבאַרסטע פון דעם איבערגעבליעבענעם ניט בעארבייטענדען באָ־דען. דער ווערטה פון די פּראָדוקטען, וועלכע ווערען פּראָדוצירט אויף אזא באָדען, אויפ'ן באָדען פון צווייטען קלאַס, וועלען דאָך מוזען דע־קען די הוצאות, ד. ה. די מאַס ארבייט, וואס זיי האבען געקאָסט. נו, ווען דיעזע פּראָדוקטען דעקען די הוצאות פון די פערוועגדעטע ארבייטס־קראַפט, מוזען דאָך מסתמא די פּראָדוקטען, וועלכע ווערען פּראָדוצירט אויפ'ן באָדען פון ערשטען קלאַס, בעצאָהלען ניט בלויז די הוצאות. זיי מוזען צוליעב די פרוכטבארקייט פון באָדען געבען א געוויסען עודף, א צוגאַב, צו די הוצאות. אָט דיעזער עודף, וואס דער באָדען פון ערשטען קלאַס גיט מעהר צוליעב זיין בעסערע פרוכטבארקייט פאר'ן באָדען פון צווייטען קלאַס, וועלכער דעקט נור צו די הוצאות — איז די קוועלע פון רענטע. דער באָ־דען פון צווייטען קלאַס, גיט ניט קיין רענטע, ער דעקט בלויז די הוצאות. א רענטע ליווערט נור דער באָדען פון ערשטען קלאַס און די רענטע איז אזוי גרויס, אויף וויפיעל דער ערשטער באָדען איז פרוכטבארער פון צווייטען באָדען. שפּעטער, ווען די בעפעלקערונג מוז שוין אָנקומען צו בעארבייטען די באָדענס פון דריטען קלאַס, ווע־לען די באָדענס פון צווייטען קלאַס שוין אויך אָנפאנגען צו געבען א רענטע, און אויך אזוי פיעל, אויף וויפיעל דער באָדען פון צווייטען קלאַס איז מעהר פרוכטבארער פאר'ן באָדען פון דריטען קלאַס. די רענטע פון'ם ערשטען באָדען וועט שוין ווערען נאָך גרעסער. זי וועט זיין גלייך צו דעם אונטערשיעד צווישען די פרוכטבארקייט פון דריי־טען באָדען און ערשטען באָדען.

ווען איך פערוועגד דהיינו א קאַפּיטאַל פון 1,000 רובעל (דער קאַפּיטאַל איז ניט אַנדערש, ווי פערגליווערטע ארבייט) אויף יעדען פון אונזערע דריי זאָרטען באָדענס. אויפ'ן באָדען פון ערשטען קלאַס בעקום איך, צ. ב. נאָך דער ערנטע, 2,000 פּוד ווייץ; אויפ'ן באָדען פון צווייטען קלאַס — 1,500 פּוד ווייץ; אויפ'ן באָדען פון דריטען קלאַס — בלויז 1,000 פּוד ווייץ; עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז דער ווערטה פון יעדען פּוד ווייץ וועט זיין א רובעל — אזוי פיעל, וויפיעל עס קאָסט אויפ'ן דריטען באָדען, דען אויב עס זאָל א פּוד

ווייץ קאָסטען ביליגער, ווי א רובעל, וועט דאָך קיינער ניט וועלען זיך בעשעפטיגען מיט אַקערבוי אויפ'ן דריטען באָדען. יעדער קאַפּי־טאַליסט, וועלכער זוכט א עסק און האט מזומן 1,000 רובעל, וועט האבען א קליינעם חשק צו פערלירען זיין קאַפּיטאַל אין לאנד־ווירטה־שאַפט — א געשעפט וועט איהם שוין א סך בעסער לוינען. נו, אויב יעדער פוד ווייץ וועט קאָסטען א רובעל — וועלען די אייגענטהימער פון'ם דריטען זאָרט באָדען בעקומען בלויז 1,000 רובעל, אזוי פיעל, וויפיעל עס האט געקאָסט הוצאות און דעם געוועהנליכען פּראָצענט פאר'ן קאַפּיטאַל (אום צו פערמיידען גרויסע חשבונות רעכענען מיר די 1,000 רובעל שוין צוזאַמען מיט דעם געוועהנליכען פּראָצענט, וואס יעדער קאַפּיטאַליסט דאַרף בעקומען פון אַן עסק) קיין רענטע איז דאָ ניטאָ. פון'ם צווייטען זאָרט באָדען וועט מען שוין בעקומען 1,500 רובעל, ד. ה. א רענטע פון 500 רובעל; פון'ם ערשטען זאָרט באָדען נאָך א גרעסערע רענטע — א רענטע פון 1,000 רובעל. עס קומט אויס, אז די רענטע דיפערענצירט זיך, ווערט פערשיעדען. ניט אלע אייגענטהימער בעקומען א גלייכע רענטע. דאס ווענדעט זיך אָן דעם דיפערענץ צווישען די ערגסטע באָדענס, וועלכע ווערען אין דער געזעלשאַפט בעארבייט און די בעסערע, מעהר פּרוכטבאַרע באָדענס. וואס ווייטער מען טרעט צו צו בעאַרבייטען ווייניגער פּרוכטבאַרע באָדענס, אלץ גרעסער ווערט דער דיפערענץ און אלץ העכער שטייגט די רענטע.

דיעזע טהעאָריע איז בעוואוסט אין דער וויסענשאַפט אונטער'ן נאָמען: „די דיפערענצירטע רענטע פון ריקאַרדאָ."

פון דעם געשילדערטען ביישפיעל איז געדרונגען, אז די רענטע קען נור דאַן שטייגען, ווען מען טרעט צו צו בעאַרבייטען א נייעם זאָרט באָדענס, וועלכע זיינען געווען ביז איצט ניט בעאַרבייט — ד. ה. ווען דער שטח לאַנד, וואס ליעגט אונטער'ן אַקער, האט זיך פערגרעסערט. רענטע קען אין אמת'ן אויך שטייגען דאַן, ווען דער שטח בעאַרבייטע לאַנד ווערט אפילו ניט גרעסער, אבער עס ווערט דערפאַר גרעסער דער קאַפּיטאַל, וועלכער ווערט אָנגעווענדעט צום בעאַרבייטען א געוויסען באָדען.

ווען די בעפעלקערונג ווערט גרעסער און מען נויטהיגט זיך אין תבואה און איבעריגע לעבענס־מיטעל, קען דיעזער ציעל עררייכט ווע־

רען אויף צווייערליי אופנים: ערשטענס, דורך'ן צונעהמען צו לאנד און פעלר ווירטהשאפט א גרעסערען שטח — ביז איצט נאָך ניט בע־ארבייטע פלעצער; צווייטענס, קען מען פערגרעסערען די מאָס תבואה דורך דעם, וואס מען פאנגט אָן צו פיהרען א בעסערע, א מעהר אינ־טענסיווע ווירטהשאפט; מען פערגרעסערט דעם אינווענטאר; מען קויפט מעהר בהמות, מען מיסטיגט בעסער די פעלדער, מען דרעני־רט דעם באָדען, מען פיהרט איין בעסערע אקער אייזענס — מיט איין וואָרט מען פערלייגט אין דער ווירטהשאפט א נייעם קאפיטאל. גע־וועהנליך — מיינט ריקארדאָ — קען דער ניי אריינגעברעקעלטער קאפיטאל, וויפיעל ער זאָל ניט פערגרעסערען די מאָס תבואה און פערשפּאָרען ארבייט, ניט ברייננען אזא גרויסען פּראָצענט ריוח, ווי דער קאפיטאל, וואס איז אָנגעווענדעט געוואָרען פריהער אויף די זעלבע פאָרם-ווירטהשאפט, דען אויב דער פאל זאָל יא זיין, וואָלט מען דאָך איבערהויפּט קיין מאָל ניט דארפען פערגרעסערען דעם שטח לאנד. אנשטאט צו פערגרעסערען און אָנפאנגען צו בעארבייטען א נייע שטיק באָדען, וואָלט מען דעם זעלביגען קאפיטאל, וואס דארף אָנגעווענדעט ווערען אויף דעם ניי צוגענומענעם באָדען, בעסער אריין טהון אין דעם שוין לאנג בעארבייטעטען באָדען. די גאנצע וועלט וואָלט זיך געקענט אויף דעם אופן בעגניגענען מיט איין אקער בעאר־בייטעטע לאנד. ווען פאקטיש איז ניט אזוי, ווען אין אמת'ן ווערט דער שטח לאנד, וואס איז פערווענדעט צום ווירטהשאפט, אלץ גרע־סער, איז דערפון געדרונגען — אזוי שליסט ריקארדאָ — אז עס לוינט בעסער פאר דעם זעלביגען קאפיטאל אָנפאנגען צו בעארבייטען א נייעם פלאַטץ איידער איהם צו פערווענדען אויף דעם אלטען שוין בעארבייטעטען באָדען: א כלל, אז דער ערשטער פערברויכטער קאפיטאל גיט מעהר ריוח, ווי דער צווייטער פערברויכטער קאפיטאל. אדער בעסער דער קאפיטאל, וואס ווערט אָנגעווענדעט צום ערשטען מאָל אויף א באָדען מאכט דעם באָדען פרוכטבארער און ברייננט מעהר תבואה, ווי דער קאפיטאל, וואס ווערט אָנגעווענ־דעט שוין א צווייטען מאָל אויפ'ן אויסבעסערען די פאָרם *). די

*) ריקארדאָ'ס כלל, אז דער ניי אריינגעברעקעלטער קאפיטאל קען ניט ברייננען אזא גרויסען פּראָצענט ריוח, ווי דער קאפיטאל,

אויסבעסערונג, וואס קומט פאַר צוליעב דעם צווייטען אַנגעווענדעטען קאַפּיטאַל, קען ניט אויף אַזוי פיעל פערמעהרען די מאָס תבואה, וויפיעל מען וואָלט בעקומען פון א נייעם באָדען ביים אַנווענדונג פון דעם זעלביגען קאַפּיטאַל. און וויבאַלד, אַז יעדער ניי אַנגעלעגטער קאַפּיטאַל גיט אַלץ א קלענערע מאָס תבואה, קומט דאַך אויס, אַז די ערשטע קאַפּיטאַלען, ד. ה. וואס פריהער די קאַפּיטאַלען זיינען פערווענדעט געוואָרען אויף דעם אייגענעם באָדען, זיינען אין פערגלייך

וואס איז אַנגעווענדעט געוואָרען פריהער אין דער זעלביגער פאָרם־ווירטהשאַפט, קען נאָך בעגרינדעט ווערען דורך דאס מינימום־געזעץ פון דעם בעריהמטען אַגריקולטור־כעמיקער ליביך.

יעדע פלאַנצע, אום זי זאָל קענען לעבען, מוז האבען אין איהר ערנעהרונג א געוויסע צאָהל כעמישע עלעמענטען: קוילען שטאָף, זויער שטאָף, וואסער שטאָף, שטיק שטאָף, פאָספאָר, שוועפעל, קאַלי, קאַלך, אייזען און מאַגנעזיום. דערצו זיינען פאַראַן נאָך א פּאָאַר עלעמענטען, וועלכע שפּיעלען א קלענערע ראָלע אין׳ם עקזיסטענץ פון דער פלאַנצע.

דיעזע אַלע אויסגערעכנעטע עלעמענטען זיינען אונבעדינגט נויטהיג. אויב עס פעהלט אפילו נור איין עלעמענט, מעגען די איבעריגע זיין אין זעהר א גרויסער מאָס, קען די פלאַנצע ניט לעבען. ווען עס פעהלט, לאָמיר אַננעהמען, פאָספאָר אדער קאַלי, מוז דער פלאַנצליכער אָרגאַניזמוס געהן צו גרונדע, אפילו ווען זויער שטאָף, שטיק שטאָף, קוילען שטאָף און אַלע אַנדערע עלעמענטען זיינען פאַראַן א סך מעהר, וויפיעל זיי זיינען נויטהיג. איין עלעמענט קען ניט פערבייטען א צווייטען עלעמענט. און ניט נור, ווען דער עלעמענט פעהלט אין גאַנצען, ווען ער איז אפילו נור פאַראַן אין א ניט גענוגענדער מאָס, קען אויך די פלאַנצע ניט געדייהען. „די גרויס פון דער ערנטע — האט ליביך אויפגעשטעלט א געזעץ — ווענדעט זיך ניט פון די עלעמענטען, וועלכע זיינען דאָ אין מאַקסימום, נור פון די עלעמענטען, וועלכע זיינען פאַראַן אין מינימום.” דער עלעמענט, וועלכער איז פאַראַן אין דער אומגעבונג פון דער פלאַנצע ווייניגער, ווי אַלע אַנדערע עלעמענטען, ער בעשטימט דאס געדייהען פון דער פלאַנצע.

מיט די שפּעטערדיגע קאַפּיטאַלען פּרוכטבארער, און דיזער אונטער־שיעד, דער דיפערענץ צווישען די מאָסען תבואה, אויף וויפיעל יעדער שפּעטער אָנגעלעגטער קאַפּיטאַל גיט וועניגער פאר די פריהער אָנגעלעגטע — הייסט רענטע. דער לעצטער אָנגעלעגטער קאַפּיטאַל גיט בלויז דעם געוועהנליכען ריוח, אבער רענטע גאָר ניט. די פריהערדיגע אָנגעלעגטע קאַפּיטאַלען ליווערן שוין א קלענערע אדער א גרעסערע רענטע.

דיזעס געזעץ, בעוואוסט אין דער וויסענשאַפט, דאס מינימום געזעץ פון ליביך, קען אויך אָנגעווענדעט ווערען אין בעצוג צו דער פּראָדוקציאָן.

אין יעדער פּראָדוקציאָן נעהמען אנטהייל דריי פאַקטאָרען: נאַ־טור, ארבייט און קאַפּיטאַל. איך מוז, ערשטענס, האבען נאַטירליכע קרעפטען און מתנות, ווי לופט, ליכט, וואסער, ווינדען, באָדען, א. ז. וו. איך מוז, צווייטענס, האבען מענשליכע ארבייטס־קראַפט אין יעדער פּראָדוקציאָן און, דריטענס, מוזען זיין אינסטרומענטען, מאַשינעס און אויך מזומנה געלד. ווען עס פעהלט איינע פון די דריי פאַקטאָרען, ווען עס איז ניט פאראן קיין ארבייטס־קראַפט, מעג די נאַטור זיין זעהר רייך, מעג אויך זיין גרויסע קאַפּיטאַלען — וועט גאָר ניט ארויס־קומען. דאס זעלבע איז, ווען די נאַטור איז זעהר אָרעם. דאַן קען אויך ניט זיין א גרויסע, בליהענדע פּראָדוקציאָן, אפילו ווען עס איז פאראן א סך ארבייטס־קראַפט און גענוג קאַפּיטאַל. א פּראָדוקציאָן מוז הא־בען א קאָמבינאַציאָן פון אלע דריי פאַקטאָרען. ווען די נאַטור איז זעהר אָרעם און איז דער מינימום־פאַקטאָר, וועט די פרוכטבארקייט פון דער פּראָדוקציאָן זיין אָבהענגיג פון דער נאַטור. ווען ארבייטס־קראַפט איז פאראן וועניג אין פערהעלטנים צו נאַטור און קאַפּיטאַל, וועט זי, די ארבייטס־קראַפט בעשטימען דעם ערפאָלג פון דער פּראָ־דוקציאָן.

דאס איז קלאָר.

ווען מען טהוט אריין א קאַפּיטאַל אין א קרקע בתולה, אין א יונגפרוי־באָדען, וואו די נאַטירליכע קרעפטען און מתנות זיינען נאָך ניט אויסגעשעפּט, וועט דאס געדייהען פון דער לאַנדווירטהשאַפטלי־

ווען איין ארענדאטאָר, אָנווענדענדיג א קאַפּיטאַל פון 1,000 רו־בעל, בעקומט א ריוח ענדע יאָהר 100 פּוד תבואה (דער בעטראג דער־פון, לאָמיר אָננעהמען, וועט זיין 100 רובעל) און ביין אנלייגען אין דעם זעלבען באָדען נאָך 1,000 רובעל, וועט ער שוין דעם צווייטען מאָל (לויט דעם געזעץ, אז יעדער שפּעטערער אָנגעווענדעטער קאַפּי־טאַל גיט אַלץ א קלענערע מאָס תבואה) בעקומען א ריוח נור פון 85 פּוד תבואה — דאן וועט שוין די 15 פּוד תבואה — דער אונטערשיעד פון דיביידע רוחים — בילדען א רענטע, וואס וועט סוף כל סוף אָנ־קומען דעם בעל נחלה און ניט דעם ארענדאטאָר. ווען דער ארענדאָ־טאָר וועט דעם צווייטען מאָל מאַכען א קאָנטראַקט, וועט דער גרונד־בעזיצער שוין אויסמארקירען, דאס דער ארענדאטאָר זאָל פאר יעדע טויזענד רובעל בעקומען א ריוח בלויז פון 85 רובעל. אין אונזער גע־זעלשאַפט קען ניט זיין קיין רוחים אויף גלייכע קאַפּיטאַלען. עס איז אונמעגליך, אז אין איין פאַל זאָל א קאַפּיטאַל פון טויזענד רובעל ברייגנען 100 רובעל ריוח און אין א צווייטען פאַל 85 רובעל ריוח. א כלל איז, אז גלייכע קאַפּיטאַלען גיעבען גלייכע פּראָצענטען

כער פּראָדוקציאָן זיין מעהר אָבהענגיג פון די אנדערע פאַקטאָרען, פון ארבייט און קאַפּיטאַל, ווי פון דעם נאַטור־פאַקטאָר, ווייל די נאַטור איז אין אַזאַ פאַל ניט דער מינימום־פאַקטאָר. ווען מען מאַכט אבער שוין א צווייטע אינוועסטמענט, ווען מען ברעקעלט אריין וואס ווייטער אַלץ נייע קאַפּיטאַלען, ווערט די נאַטור דאָך אויסגעשעפּט, אָרעמער, און ווערט וואס ווייטער אַלץ מעהר דער מינימום־פאַקטאָר. עס מוז קומען א צייט — ווען די נאַטור איז שוין אין גאַנצען אויסגענוצט— אז וויפיעל קאַפּיטאַל און ארבייט מען זאָל ניט אריינטהון, וועט די הכנסה זיך ניט פערגרעסערען, ווייל, ווי געזאָגט, די פּראָדוקציאָן איז אָבהענגיג פון דער קאָמבינאַציאָן פון אַלע דריי פאַקטאָרען, וואס ווייטער דער באָדען (אלס א נאַטור־פאַקטאָר) ווערט מעהר אויסגע־נוצט, אַלץ מעהר מוז ער ווערען דער מינימום־פאַקטאָר און אַלץ ווע־ניגער ריוח קען ברייגנען די אַלץ מעהר נייע אריינגעברעקעלטע קאַפּי־טאַלען. ניט בלויז דער אריינגעברעקעלטער קאַפּיטאַל בעשטימט די פּרוכטבארקייט פון דער פאָרם־פּראָדוקציאָן, נור אויך די נאַטור — דער באָדען. א. ש. ז.

ריוח ביי אַנדערע גלייכע בעדינגונגען. און לויט דעם געזעץ פון דער פרייער קאָנקורענץ איז דאס גאַנץ פערשטענדליך. אויב איין קאַפיטאל אין א געוויסען עסק זאָל ברייננען א גרעסערען פּראָצענט ריוח, ווי דער זעלביגער קאפיטאל אין א אנדער עסק, וואָלטען דאָך אַלע זיך בעשעפטיגען מיט יענעם עסק, וועלכער גיט א גרעסערען ריוח. און וויבאלד, אז יעדע פערוועגדעטע טויזענד רובעל מוזען געבען גלייכע רוחים, טאָ מוז מסתמא דער דורכשניטליכער ריוח זיין פאר יעדע טויזענד רובעל ניט 100 רובעל, נור 85 רובעל יעהרליך, ווען דער דורכשניטליכער פּראָצענט ריוח אויף 1000 רובעל קאפיטאל וואָלט זיין 100 — וואָלט דאָך דעם ארענדאטאָר ניט לוינען אריינצוברעקלען די צווייטע טויזענד רובעל. אנשטאט צו פערווענדען די צווייטע טויזענד רובעל אין א פארם און צו בעקומען בלויז 85 רובעל ריוח, וואָלט דער ארענדאטאָר בעסער אריינגעברעקעלט די טויזענד רובעל אין וואס עס איז ניט אן אנדער עסק. דאָרטען וואָלט ער דאָך ביי געוועהנליכע בעדינגונגען בעקומען דעם געוועהנליכען דורכשניטליכען ריוח 100 רובעל.

מיר זעהען, אז דער אם וועניגסטען פרוכטבארער בעארבייטעטער באָדען און דער צולעצט אָנגעווענדעטער קאפיטאל גיט קיין רענטע ניט. רענטע איז בלויז פאראן דאן, ווען אונטער'ן אקער ליעגען באָדענס מיט פערשיעדענער, ניט גלייכער פרוכטבארקייט, אדער מיט א רייהע, איינער שפּעטער פאר'ן אנדערען אָנגעווענדעטע קאפיטאַלען. די בעפעלקערונג ווערט אלץ גרעסער, עס ווערט א דוחק אין תבואה, מען מוז אָנפאנגען צו בעארבייטען אלץ וועניגער פרוכטבארע באָדענס אדער אין דעם זעלבען באָדען אריינברעקלען אלץ נייע קאַפיטאַלען און די רענטע מוז ממילא שטייגען. די רענטע שטייגט, ווייל עס ווערט טהייערער תבואה, אבער ניט אומגעקעהרט. דער ווערטה פון תבואה ווידער שטייגט, ווייל מען מוז אָנווענדען אויף איהר פּראָדוקציאָן אלץ א גרעסערע מאָס ארבייט, ווייל צוליעב דער פערמעהרונג פון דער בעפעלקערונג מוז מען בעארבייטען אלץ וועניגער פרוכטבארע באָדענס. די רענטע קען זיך זעלבסטשטענדיג אליין קיין מאָל ניט פערגרעסערען, אויב די בעפעלקערונג זאָל זיך ניט נויטהיגען אין נייע לעבענס-מיטלען און ניט אָנפאנגען צו בעקומען אלץ א קלענערע מאָס תבואה פאר די זעלבע מאָס ארבייט און

קאפיטאל, ווי פריהער, ד. ה. ווען מען זאָל ניט צוטרעטען צו בעאר־בייטען אלץ וועניגער פרוכטבארע באָדענס.

ווען די לענדלאָרדס ווילען, אז די רענטע זאָל שטייגען, ווענדען זיי אָן פערשיעדענע מיטלען דער פרייז פון תבואה זאָל שטייגען. אין דייטשלאַנד קעמפפען די גוטסבעזיצער, די גאַנץ רייכע פארמערס, (און זיי האבען טאקע א דאנק דער רעאקציאָנער פּאָליטיק פון דער רעגיערונג אין זייער קאמפף געזיעגט!) מען זאָל ארויפלייגען גרויסע אָבצאָהלונגען אויף די אויסלענדישע תבואות. תבואות אין לאַנד ווע־רען דורך דעם וועניגער און, אום צו דעקען דאס בעדערפניש אין דיעזע נויטהיגע לעבענס־מיטלען, מוז מען אָנפאַנגען צו בעארבייטען ערגערע באָדענס און די דיפערענצירטע רענטע וועט שטייגען. דער פרייז פון די תבואה איז אבער קיין מאָל ניט אָבהענגיג פון די רענטע לויט ריקארדאָ. ווען די גוטסבעזיצער וואָלטען קיין רענטע אפילו ניט בעקומען, וואָלט דער פרייז פון די תבואה אפילו אויף א האָאר ניט פאַלען, דען די מאָס ארבייט און קאפיטאל, וואס איז נויט־טהיג צום בעשאפפען די מאָס פּראָדוקטען אויף'ן ערגסטען באָדען, וועט דאָך דאדורך ניט וועניגער ווערען.

דאָ זעהט מען גלייך ארוים דעם משונה'דיגען כאראקטער פון רענטע. א גרויסע רענטע איז ניט א סימן, אז די געזעלשאַפט שטעהט גוט אין מעמד. דוקא פערקעהרט. וואס שווערער די געזעלשאפט אר־בייט, וואס מעהר שוויים זי פערוועגדעט אויף חיונה אלץ גרעסער איז די רענטע. און פערקעהרט, ווען די געזעלשאַפט זאָל האבען די מעג־ליכקייט לייכט צו בעקומען איהר חיונה, מיט וועניגער מאטערניס, ווען זי זאָל זיין אימשטאנד צו בעארבייטען בלויז די פרוכטבארע באָ־דענס פון ערשטען זאָרט — דאן וואָלטען די לענדלאָרדס גיט האבען קיין הכנסה און זיי וואָלטען מוזען, במחילה, אליין בכבודם ובעצמם טאקע האָרעווען אויף חיונה. רענטע איז פאראן ניט דעריבער, ווייל דער באָדען איז בכלל פרוכטבאר און רייך, נור דוקא דעריבער, ווייל ער איז אויך ניט אזוי פרוכטבאָר. ווען דער באָדען גיט יא רענטע און די לופט, ליכט און דאמפף גיעבען ניט קיין רענטע איז דאס ניט א מעלה פון באָדען, א סימן פון זיינע בעסערע אייגענשאַפטען, נור א בעווייז, אז דער באָדען, האט ערגערע אייגענשאפטען פון ליכט, לופט, וואסער און דאמפף. דאס איז א חסרון פון באָדען, דען דאס בע־

ווייזט אונז, אז די לופט און ליכט זיינען אומעטום גוט, פרוכטבאר און זיינען דאָ בשפע, און אז דער באָדען איז ערטערווייז ערגער און איז ווייניג פאראן. ווען די ליכט און לופט וואָלטען אויך געהאט דיעזע שלעכטע אייגענשאפטען, דיעזע חסרונות, וואָלטען זיי אויך געליווערט רענטע.

רענטע בעקומט מען ניט בלויז דורך די פערשיעדענהייט אין די פרוכטבארקייט, נור אויך דורך די פערשיעדענהייט אין דער לאַגע פון באָדען. עס איז לייכט צו פערשטעהן, אז יענעווירטהשאפטען, וועלכע ליעגען ניט ווייט פון די מערק, פון די גרויסע צענטרום'ס, ברייינגען פאר די זעלבע ארבייט און קאפיטאל א סך מעהר תבואות. ווי יענע, וועלכע ליעגען ווייט פון די מערק, דען דאָרטען קאָסט דאָך א סך ארבייט און קאפיטאל ביז וואַנעט מען שטעלט צו די פארטיגע תבואות צום מארק. ווען די ווירטהשאפטען, וועלכע האבען ניט נאָהענטע מארקעטס ארום זיך און ליעגען אין א פערוואָרפען ווינקעל, דעקען די הוצאות, גיבען מסתמא די אלץ מעהר נעהנטערע ווירטהשאפטען א איבערפלוס — א רענטע.

עס איז איבעריג צו דערמאָהנען, אז אלץ וואס מיר האבען דאָ געזאָגט בנוגע לאנדווירטהשאפט פאסט זיך אויך בנוגע בערגבוי וכדומה.

אין וואס פאר א שייכות געפינען זיך די אלע דרייערליי הכנסות: ארבייטסלוין, ריוח און רענטע איינע צו די אַנדערע?

רענטע און ריוח האבען איין צד השוה. זיי ביידע זיינען הכנסות בלויז דורך דעם, ווייל עס הערשט דאס געזעץ פון פריוואט אייגענטהום אויפ'ן באָדען און אויף די איבעריגע פראָדוקציאָנס־מיטלען. ווען ניט דאס רעכט פון אייגענטהום, וואָלטען די לענדלאָרדס, אזוי די קאפיטאליסטען קיין הכנסה ניט האבען, ווייל זיי טהוען קיין זאַך ניט, זיי בעשאפען ניט קיין ווערטה און דעריבער זיינען זיי אויך קליינע מחותנים צו בעקומען א חלק דאָרטען, וואו זיי האבען ניט אריינגעלעגט און וואס געהערט בלויז די ארבייטער, ווייל דורך קיין אנדערן, אויסער זיי, זיינען די ווערטהען ניט פראָדוצירט געוואָרען. דיעזע הכנסות שטאמען דעריבער ניט פון'ם עצם פראָדוקציאָן, נור פון דער פאָליטישער אָרדנונג, וועלכער הערשט איצט און וועלכער איז געגרינדעט אויפ'ן יסוד פון פריוואט אייגענטהום.

די דיפערענצירטע רענטע אונטערשיידעט זיך פון ריוח אין דעם, וואס זי שטעהט ניט אין אזא גראדען וויעדערשפּרוך צו דעם לוין פון ארבייטער. ארבייטער און קאפּיטאליסטען, ווי מיר האבען געזעהען, זיינען צוויי אונפערמיידליכע געגנער, צוויי שונאים, צווישען וועלכע עס קען קיין מאל קיין שלום ניט זיין, ווייל זיי לעבעןביידע פון איין חלק, פון איין שיסעל. וואס מעהר עס האט איינער, אלץ ווע־ניגער קומט אן דעם צווייטען. א אויסגלייכונג, א פּשרה איז דא ניט שייך. די עקספּלאאטאציאן פון ארבייטער איז אונפערמיידליך, קוים זיינען פאראן איבערהויפּט קאפּיטאליסטען און ארבייטער. צווישען לענדלארדס און ארבייטער איז אבער אזא דירעקטער קאמפּף ניט פאראן. ווען די ארבייטער זאלען אפילו בעקומען דעם גאנצען פּראדוקט פון זייער ארבייט — אפילו אויך דעם ריוח פון די קאפּיטאליסטען, וועלען די לענדלארדס זייער רענטע ניט אנווערען, ווייל די דיפערענצירטע רענטע איז ניט בעשאפען דורך דעם ארבייטער'ס הארעוואניע, נור דורך די פערשיעדענהייט אין באדען.

פון דער אנדערער זייט אבער סימפּאטיזירט ריקארדא מעהר מיט די קאפּיטאליסטען, ווי מיט די לענדלארדס (דא טרעטען בולט ארויס די קלאסען־סימפּאטיען פון ריקארדא, ווי אביעקטיוו ער איז ניט). דער קאפּיטאליסט, ווענינסטענס — מיינט ריקארדא — איז דער איי־גענטהימער פון קאפּיטאל, וואס איז בעשאפען דורך ארבייט; ער איז אויך דער ארגאניזאטאר אין דער אונטערנעהמונג, ער טהוט לכל הפּחות וואס עס איז. ער ריזיקירט זיין קאפּיטאל; זיין אייגענטהום־רעכט אויף די פּראדוקציאן־מיטלען קען צוגעלאזען ווערען און עס וואלט ניט זיין אזא עולה, ווען דיעזע פּראדוקציאנס־מיטלען זיינען א רעזולטאט פון זיין אייגענער ארבייט, ווען ער האט דאס צונויפגע־קליעבען דורך שפּארזאמקייט, א. ז. וו. (ריקארדא און זיינע תלמידים בעטראכטען טאקע יעדען קאפּיטאליסט פאר א שפּארזאמען, דרייסטען ארבייטער, וועלכער ווייס, ווי צו היטען זיין פערהארעוועטען קאפּי־טאל). אויסער דעם איז דער קאפּיטאליסט, לויט ריקארדא'ס מיינונג, א נוטציגער מיטגליעד, דען ער פיהרט דאך די גאנצע פּראדוקציאן. דער קאפּיטאליסט און ארבייטער זיינען טאקע א פּאאר געגנער, אבער זיי זיינען אויך ביידע נוטציגע מיטגליעדער אין דער געזעלשאפט. גאנץ אנדערש איז מיט די גרונדבעזיצער, דאס זיינען אמת'ע פּארא־

זיטען, „דאַרמאָיעדניקעס," מחבלים, וואס שטעקען ניט אריין א פינ־נער אין קאַלטע וואסער. אין דער פּראָדוקציאָן נעהמען זיי קיין שום חלק ניט און דאס אייגענטהום רעכט, צוליעב וועלכע די אגראַריער בעקומען א פעטען חלק אין די עשירות פון דער געזעלשאפט, האבען זיי ניט כשר פערדיענט פאר זייערע מעשים טובים, זיי נעהמען עס פשוט אליין ביד חזקה, ווייל זיי האבען די מאַכט.

ריקאַרדאָ'ס שנאה צו די אגאַראַריער פערשטאַרקט זיך, ווען ער קומט צום שלום, דאס די לאַגע פון די קאַפּיטאַליסטען ווערט אלץ ערגער אין דער צייט, ווען זיי, די גרונדבעזיצער, בעקומען וואס וויי־טער אלץ מעהר רענטע.

לויט דעם געוויסען געזעץ, אז די ארבייטער מוזען בעקומען אזוי פיעל, וויפיעל עס איז זיי נויטהיג אויף חיונה — מיינט ריקאַרדאָ — קענען קיין גרויסע פערענדערונגען אין די שכירות ניט פאָרקומען *). גאַנץ אַנדערש שטעהט די זאַך מיט די קאַפּיטאַליסטען און אגראַריער. די בעפעלקערונג פערמעהרט זיך; די איצטיגע מאָס תבואה גענינט ניט פאר די פערגרעסערטע בעפעלקערונג; מען מוז אָנפאַנגען צו בע־ארבייטען ווענינער פרוכטבארע באָדענס (מיר דארפען ניט פערגעסען, אז ריקאַרדאָ האלט פיר ריכטיג דאס געזעץ פון מאַלטהוס, אז וואס ווייטער ווערט דאס לעבען אלץ שווערער און שווערער, ווייל די בע־פעלקערונג פערמעהרט זיך א סך געשווינדער, ווי דער טעכנישער פּראָ־גרעס) — און די רענטע, פערשטעהט זיך, וועט שטייגען. תבואה און די איבעריגע נויטהווענדיגע לעבענס־מיטעל וועלען דאַך אויך שטייגען און וויבאלד, אז די נויטהווענדיגע לעבענס־מיטעל שטייגען, מוזען זיך אויך העכערען די שכירות, קוים העכערען זיך אבער די שכירות, מוז דער ריוח פאלען. און אזוי גוט, ווי די בעפעלקערונג האלט זיך אין איהר פערמעהרונג ניט אָב — טאָ קומט אויס, אז דער ריוח פון די

*) אגב אורחא וועלען מיר בעמערקען, אז אין דעם זעלבען טעות איז אויך אריינגעפאלען פערדינאַנד לאַסאַל און דעריבער האט ער ווענינ וואס געהאלטען פון עקאָנאָמישען קאמפף אלס אזעלכען אין דעם הערשענדען אָרדנונג. ער איז אויך געווען פעסט איבערצייגט, אז מעהר ווי די נויטהיגסטע לעבענס־מיטעל קענען די ארבייטער אין די איצטיגע בעדינגונגען ניט ערשלאָגען.

קאַפּיטאַליסטען האט די טבע צו ווערען אלץ ווייניגער, ביז ער וועט דערגרייכען די מדרגה פון 0. די רענטע, פערקעהרט, האט די טבע אלץ מעהר און מעהר צו שטייגען.

דער געזעלשאַפטליכער פּראָצעס שטעלט זיך פאר ריקאַרדאָ אין פאָלגענדען געשטאַלט: די לאַגע פון די ארבייטער ווערט ניט ערגער און נימ בעסער (די שכירות, אויסגעדריקט אין געלד, שטייגען אפילו, אָבער צוליעב דעם יקרות אויף די לעבענס־מיטעל, וואס ווערט אלץ גרעסער און גרעסער דורך די פערמעהרונג פון דער בעפעלקערונג, ווערען די אמת׳ע שכירות, ד. ה. די שכירות אויסגעדריקט אין פּראָדוקטען, ניט העכער); די קאַפּיטאַליסטען בעקומען וואס ווייטער אלץ ווייניגער ריוח און זייער לאַגע ווערט ערגער; די אַגראַריער, פערקעהרט, בעקומען וואס ווייטער אלץ מעהרער רענטע.

עס איז ניט קיין צופאַל, וואס די אנהענגער פון ריקאַרדאָ׳ס לעהרען האבען געהאַלטען די גרונדבעזיצער פאר דעם אונגערעכטעסטען קלאַס אין דער געזעלשאַפט און האבען געפאָדערט אין נאָמען פון גערעכטיגקייט און געזעלשאַפטליכע נוטצען אוועקצונעהמען פון זיי די זכותים און ניט דערלאָזען זיי פערכאַפּען דעם באָדען אין פּריוואַט אייגענטהום. ווען הענרי דזשאָרדזש, האַלטענדיג דאס קאַפּיטאַליסטישע אייגענטהום־רעכט אויף פערשיעדענע פּראָדוקציאָנס־מיטלען פאר נויטהיג און זאָגאַר הייליג, האט געפּרעדיגט מיט גרויס היץ מיוניסיפּאַל אָונערשיפּ און האט איבערצייגט צו נאַציאָנאַליזירען דעם באָדען, האט ער עס געטהאָן אויף דעם גרונד, וואס רענטע איז אַן אונגערעכטע פערכאַפּונג פון די מתנות, וואס די נאַטור שענקט אַלעמען גלייך.

ריקאַרדאָ פערגעסט אויך ניט אָנצואווייזען אויף די בעדינגונגען, וועלכע פערקלענערען די רענטע און פערגרעסערען ממילא די ריוח פון די קאַפּיטאַליסטען. רענטע ווערט קלענער:

1) ווען עס קומען פאָר פערבעסערונגען אין דער לאַנדווירטהשאַפט. ווען מען פיהרט איין נייע מאַשינעס, אדער ווען מען האט געפונען בעסערע מעטהאָדען, ווי דעם באָדען צו בעארבייטען, ווען עס ווערען ענטדעקט וואָלוועלע מיסטיגונגס־מיטעל, — מיט איין וואָרט, ווען די פּראָדוקטיוויטעט אין דער לאַנדווירטהשאַפט איז געוואָרען גרעסער. דורך אַזוינע אויסבעסערונגען אין דער ווירטהשאַפט

גיט א קלענערע מאָס ארבייט מעהר תבואה, ווי פריהער. מען הערט אויף דאַן צו בעארבייטען די שלעכטע באָדענס, צו וועלכען מיטעל מען האט פריהער, פאר די פערבעסערונגען, געמוזט אָנקומען, ווייל עס האט ניט געקלעקט קיין תבואה פאר די גאַנצע געזעלשאַפט. ווען דער לעצטער סאָרט באָדענס, וועלכען די געזעלשאַפט בענוטצט פאר לאַנד־ארבייט, געהערט צו א העכערער מדרגה איז קלאָר, אז די רענטע מוז פאַלען.

2) ווען עס ווערען אויסגעבעסערט די וועגען און די איבעריגע פערקעהרס־מיטעל, און

3) ווען מען נעהמט אראָפּ די פּאָשלינעס אויף די אריינגעפיהרטע אויסלענדישע תבואות. דאס אלעס פיהרט דערצו, דאס אין לאַנד קומט אריין מעהר תבואות, עס הערט אויף צו זיין אזא גרויסער דוחק אויף לעבענס־מיטעל, מען הערט אויף צו בעארבייטען די ערגסטע באָדענס און רענט פאַלט.

ריקאַרדאָ, אלס פערטהיידיגער פון די קאַפּיטאַליסטישע אינטע־רעסען, איז דעריבער געווען אן אונגעהייער גרויסער געגנער פון גע־ווויסע אָבצאָהלונגען אויף אריינגעפיהרטע סחורות און איז דערמיט געבליעבען טריי זיין רבי'ן אַדאַם סמיטה. ריקאַרדאָ האט אין זיינע שריפטען, ווי אויך אין פּאַרלאַמענט, שטענדיג איבערצייגט די שעד־ליכקייט פון פּראָטעקציאָנס־פּאָליטיק אין דער צייט, ווען דער אַגראַ־ריער מאַלטהוס, ניט קוקענדיג, וואס ער איז געווען א שטאַרקער אָנ־הענגער פון סמיטה'ס לעהרע, איז, ווי מיר ווייסען שוין, שטענדיג ארויסגעטרעטען אין די נוטצען פון פּאָשלינעס אויף אריינגעפיהרטע תבואות.

ריקאַרדאָ'ס רענטע־טהעאָריע איז איינע פון די טהייערסטע קאָסט־באַרקייטען אין פּאָליטישע עקאָנאָמיע. דורך דיעזער טהעאָריע איז געוואָרען קלאָר און דייטליך דער פערפּלאָנטערטער, פערדרעהטער מע־כאַניזם פון דער פערטהיילונג די פּראָדוקטען. איינציגע געדאַנקען זיי־נען שוין ארויסגעזאָגט געוואָרען ביז ריקאַרדאָ. ריקאַרדאָ האט אבער אלעס סיסטעמאַטיזירט, אויסגעקליעבען די געזונדע פון די ניט גע־זונדע און פעראַרבייטעט אין איין אלגעמיינע איינהייטליכע לאָגישע סיסטעם, דורך וועלכער עס ווערען מערקווירדיג גוט בעלויכטען און ערקלערט אלע ערשיינונגען אין ווירטהשאַפטליכען לעבען. דער הויפּט

סקעלעט פון׳ם גאנצען ווירטהשאפטליכען אָרגאניזמוס איז געוואָרען דורך ריקארדאָ׳ס טהעאָריען קלאָר אויסגעפּאָרשט און אַנאַטאָמיש פער־גאנדערגעגליעדערט. די וויטערדיגע געלעהרטע איז נור אויסגעקומען אויספיהרליכער צו ערפאָרשען איינציגע אָרגאנען, וואו ניט וואו רעפערירען, אָנווייזען א טעות, אבער אין גרויסען און גאנצען זיינען ריקארדאָ׳ס טהעאָריען ניט צושלאָגען און ניט ערשיטערט געוואָרען. אמת, פערשיעדענע געלעהרטע, איבערהויפּט די פאָרשטעהער פון די לענדלאָרדס, וועלכע זיינען מעהר פון אלע אונצופריעדען מיט ריקאר־דאָ׳ס טהעאָריע, האבען געפּרואווט איינצוואווארפען און צו פערניכטען די גרויסע געביידע, וואס ריקארדאָ האט אויפגעשטעלט און פערביי־טען מיט אזא, וועלכע זאָל פערדעקען, פערדונקלען און פערבאָרגען די ריכטיגע קוועלען פון דעם פאַראזיטישען עקזיסטענץ, די אומזיסטע, אונגערעכטיגע הכנסות פון זייערע קלאסען־גענאָסען, כדי די לעצטע זאָלען קענען אונגעשטערט ווייטער זיצען אויפ׳ן ארבייטענדעם פאָלקס־קערפער. אזוינע לעהרען זיינען אבער, גלייך ווי זיי זיינען פאָרגע־שטעלט געוואָרען פאר׳ן משפט פון דער ריינער וויסענשאפטליכער קריטיק פערשוואונדען ווי א רויך. אויך היינט זיינען דאָ חכמים, וועל־כע שטעלען אויף אזוינע פערשיעדענע קארטען־שטיבעלאך, אבער אין דעם טעמפּעל פון דער ריינער, ניט קלאסען־וויסענשאפט, איז פאר זיי קיין פּלאץ ניט פאראן.

* * *

פון די שפּעטערדיגע געלעהרטע, וועלכע האבען ניט געוואָלט חרוב מאַכען ריקארדאָ׳ס בנין, נור, פערקעהרט, איהם צוגעבען א שטארקערען פונדאמענט, איהם פערפיינערען, בעסער בעגרענעצען און ממילא איהם נאָך מעהר בעפעסטיגען, האבען זיך אויסגעצייכענט ראָדבערטוס־יאַגעצאָוו און קאַרל מאַרקס. ניט האבענדיג די מעג־ליכקייטען איצט אויספיהרליכער זיך אָבצושטעלען אויף די אנשוי־אונגען פון דיזע געלעהרטע (מיר האָפען זיי צו ווידמענען ספּעציעלע אָבהאנדלונגען), וועלען מיר בלויז אין קורצען דערמאָהנען די קריטיק פון לעצטען און די פערבעסערונגען, וועלכע ער האט געמאַכט אין די רענטע־טהעאָריע.

מיר האבען שוין איינינע מאָל געהאט די געלעגענהייט צו בע־מערקען, אז איינע פון די הנחות און גרונד־געדאנקען, אויף וועלבער ריקארדאָ בויט זיין טהעאָריע, איז „דאס בעפעלקערונגס־געזעץ פון מאַלטהוס." ריקארדאָ איז אויך געווען צוגלייך מיט מאַלטהוס איבער־צייגט, אז וואס ווייטער ווערט דאס לעבען ערגער. דערפון האט ריקאר־דאָ געשלאָסען, אז וואס ווייטער פאנגט מען אָן צו בעארבייטען אלץ וועניגער פּרוכטבארע באָדענס און געבראכט אלס א ראיה צום געזעץ, אז יעדע נאָך די רייהע אָנגעווענדעטע מאָס ארבייט און קאפּיטאל אויף א געוויסער פלעכע לאנד ברייננט אלץ וועניגער תבואה. דער יוצא, דער רעזולטאט דערפון איז, אז די נויטהיגע לעבענס־מיטלען ווערען טהייערער, רענטע שטייגט און ריוח פאלט. מארקס ווייזט אויף, אז די דיפערענצירטע רענטע האט ניט צו טהון מיט מאַלטהוס'עס טהעאָריע. ערשטענס, האבען פיעלע, איבערהויפּט ראָדבערטוס בעוויעזען, אז דער סדר הישוב איז גאָר ניט פאָרגעקו־מען, ווי ריקארדאָ שילדערט. ווען מענשען בעזעצען זיך אויף א נייע לאנד, רעכענען זיי זיך ניט אזוי מיט די פּרוכטבארקייט פון באָדען, ווי מיט אנדערע בעדינגונגען. מען קלייבט געוועהנליך אוים אזעלכע ערטער, וואו עס איז בעסער זיך צו בעשיטצען פון פיינד, וואו עס איז לייכטער צו מאכען בעפעסטיגונגען, אויף הויכע בערג, צ. ב. אין דייטשלאנד האבען זיך די דערפער פריהער געגרינדעט ארום די פּאלאַ־צען און הויפען פון די באראָנען, הגם דער באָדען איז דאָרטען געווען ניט מי יודע ווי פּרוכטבאר. ביים קאָלאָניזירען א געוויסע לאנד שפּיע־לען א ראָלע ניט בלויז די עקאָנאָמישע, נור אויך, און אפשר אין א גרעסערער מאָס, די פּאָליטישע פערהעלטניסען. וואס ס'איז ווידער שייך צום צווייטען געזעץ, אז „יעדע שפּעטערדיגע אָנווענדונג פון קאפּיטאל גיט וועניגער תבואה," האט שוין ריקארדאָ אליין אויפגע־וויעזען, אז אין דער צייט, ווען עס ווערען געמאכט טעכנישע פערבע־סערונגען אין דער לאנדווירטהשאַפט, פערליערט דאס געזעץ זיין קראפט. אין אזא צייט קען די שפּעטערדיגע אָנווענדונג ברייננען א סך מעהרער תבואה, ווי פריהער. אלס א אָנהענגער פון מאַלטהוס, אז די בעפעלקערונג פערמעהרט זיך א סך געשווינדער, ווי די פּראָדוק־טיוויטעט פון דער ארבייט, האט ריקארדאָ געהאלטען אזוינע צייטען פון טעכנישען פּראָגרעס, ווען די שפּעטערדיגע אָנווענדונג פון קאפּי־

טאָל קען ברייננגען א גרעסערען פּראָצענט תבואה, ניט פאר א שטענ־
דיגע געוועהנליכע ערשיינונג, נור פאר א צופאַל, פאר א אויסנאַהם.

מיר האבען שוין געזעהען אין פאָריגען קאַפּיטעל, אז מאַל־
טהוס'עס טהעאָריע איז דורך און דורך פאַלש, דען אין געוועהנליכע
צייטען שפּרייזט דער טעכנישער פּראָגרעס געשווינדער, ווי די בע־
פעלקערונג און וואס ווייטער ווערט דאס שאַפען פּראָדוקטען א סך
לייכטער פון פריהער. דאס געזעץ, אז יעדע שפּעטערדיגע אָנווענדונג
פון קאַפּיטאַל גיט וועניגער תבואה האַלט בלויז אוים דאַן, ווען די
טעכניק ענטוויקעלט זיך ניט, אבער אזוינע
צייטען דאַרף מען ניט בעטראַכטען, ווי ריקאַרדאָ, פאר געוועהנליך,
נור פאר אונגעוועהנליך און ממילא האט דאס געזעץ בלויז א ווערטה
אין א אויסנאַהם און אויסערגעוועהנליכען פאַל. „דער טעכנישער פּראָ־
גרעס — זאָגט ראָדבערטוס — איז אימשטאַנד צו ברייננגען אונ־
פרוכטבאַרע באָדענס ביז די מדרגה פון פרוכטבאַרע. דאס ענטדעקען
נייע מעטהאָדען, ווי צו בעארבייטען דעם באָדען, דער פרייער אריינ־
פיהר פון תבואות פון אנדערע לענדער, די אויסבעסערונג פון וועגען
און איבעריגע פערקעהר־מיטעל — דאס אלעס מוז פיהרען דערצו,
דאס תבואה ווערט ווֹאלוועלער און רענטע פאַלט.״ פאַקטיש זעהען
מיר טאַקע, אז אין דעם צווייטען העלפט פון פאָריגען יאָהרהונדערט
איז תבואה טאַקע געוואָרען א סך ביליגער און די רענטע ערנידעריגט.
ריקאַרדאָ'ס נבואה איז ניט מקוים געוואָרען!

אבער ניט קוקענדיג דאַרויף, וואס דער יסוד, אויף וואס ריקאַר־
דאָ האט געשטעלט זיין רענטע געביידע, האט זיך ארויסגעוויעזען פאר
שוואַך, איז אבער פון דעסטוועגען די געביידע גופא געבליעבען פעסט.
אונז קימערט איבערהויפּט ניט — מיינט מאַרקס — אויב דאס לעבען
ווערט גרינגער אדער שווערער. זייענדיג איבערצייגט, אז דאס לעבען,
צוליעב די פערשיעדענע ערפינדונגען און ענטדעקונגען, צוליעב די
בעסערע מיטלען, ווי צו פיהרען דעם קאַמפּף מיט דער נאַטור, ווערט
לייכטער, וועט פון דעסטוועגען די טהעאָריע פון דיפערענצירטע רענטע
בלייבען. דאס קעהרט זיך איבערהויפּט ניט מיט דעם, צו האבען מענ־
שען פריהער בעארבייטעט מעהר פרוכטבאַרע באָדענס און שפּעטער
וועניגער פרוכטבאַרע, אדער ניט; צו ליוועט דער צווייטער אָנגע־
ווענדעטער קאַפּיטאַל וועניגער תבואה אדער ניט. פאַקטיש איז דאָך,

אז דער באָדען איז אומעטום ניט גלייך פּרוכטבאַר, אז פערשיעדענע חלקים ערד געבען דאָך פערשיעדענע געגרעטעניסשען און אָט דיעזע פערשיעדענהייטען בילדען די דיפערענצירטע רענטע, דען דאס איז געוויס ריכטיג, אז דער ווערטה פון די תבואה ווערט בע־שטימט לויט דער מאָס ארבייט, וואס איז פערוועגדעט אויף דעם אם ווענינגסטען פרוכטבאַרען באָדען.

אויסער דעם איז מאַרקס ניט מסכים מיט ריקאַרדאָ, אז די אם ווענינסטען פרוכטבאַרע באָדענס, וועלכע ליעגען אונטער'ן אַקער, לי־ווערען גאָר קיין רענטע ניט. מאַרקס ברייננט ראיות, אז צוליעב דעם איינענטהום־רעכט, צוליעב דעם זכות און מאָנאָפּאָל פון דיעזע איי־גענטהימער ניט צו דערלאָזען אַן אנדערען זיך בענוטצען מיט'ן באָדען איז אויך אפילו פון אזוינע אונפרוכטבאַרע באָדענס פאַראַן א רענטע, ווייל ניט אַלע האבען דאס רעכט דערמיט זיך צו בענוטצען. צוזאַמען מיט די דיפערענצירטע רענטע פון ריקאַרדאָ — בעהויפּטעט מאַרקס —עקזיסטירט נאָך אַ אַבסאָליוטע רענטע פון די אם ווענינסטען פרוכטבאַרע באָדענס.

ווען מען פערגלייכט די דיפערענצירטע רענטע פון ריקאַרדאָ און די אבסאָליוטע רענטע פון מאַרקס, זעהט מען, אז צווישען זיי עקזיס־טירט א גרויסער אונטערשיעד בנוגע דעם ווערטה אויף די תבואות. לויט ריקאַרדאָ קומט אויס, ווי מיר ווייסען, אז דער ווערטה פון די תבואות בילדעט זיך נור פון דער מאָס ארבייט און קאַפּיטאַל, וואס ווערט אויף זיי אָנגעווענדעט, א הכנסה פאַר דעם גרונד־בעזיצער איז דאָ ניט פאַראַן. דער ווערטה פון די תבואות איז צוזאַמענגעזעצט פון ארבייט און דעם געוועהנליכען מיטעלען ריוח. די אַגראַריער האבען קיין שום חלק ניט אין דעם ווערטה און ממילא קומט אויס, אז ווען די אַגראַריער וואָלטען אָנוועקען זייער פּריווילעגיום אויף די ערד, ווען דער באָדען זאָל, צום ביישפּיעל, איבערגעהן אין רשות פון כל הקהל, וועט דער ווערטה פון תבואה ניט פאַלען, דען די מאָס ארבייט, וואס איז נויטהיג אָנצואווענדען אויף דעם אם ווענינסטען פרוכטבאַרען באָ־דען, וואָלט דאָך דורך דעם ניט ווערען ווייניגער. לויט מאַרקס'ען קומט אויס, אז דער ווערטה פון די תבואות איז צוזאַמענגעזעצט ניט בלויז פון דער ארבייט, וואס די ארבייטער פערווענדען פאַר זיך אַלס ארבייטסלוין און פאַר די קאַפּיטאַליסטען בתורת ריוח פאַר זייערע

פראָדוקציאָנס־מיטעל, נור אויך פון דער ארבייט, וואס די ארבייטער זיינען מחויב צו ארבייטען פאר די גרונד־בעזיצער בתורת רענטע אפילו אויף די אם ווענינסטען פרוכטבארע באָדענס; דערפון איז געדרונגען, אז ווען די גרונד־בעזיצער וועלען אָנווערען זייער אייגענטהומרעכט אויפ'ן באָדען, וועלען דאָך די ארבייטער פערשפּאָרען צו ארבייטען א געוויסע צייט פאר דיעזע „הררען," די תבואה וועט אין זיך ענטהאלטען א קלענערע מאָס ארבייט און דער ווערטה וועט זיין א קלענערער. דער ווערטה פון די תבואות וואָלט ווערען אויף אזוי פיעל ווענינער, אויך וויפיעל מען וואָלט דארפען ארבייטען איצטער, ווען די אגראריער זיינען געוואָרען אוים מחותנים אויפ'ן באָדען, ווענינער, ווי פריהער, ווען א טהייל ארבייט איז אָנגעקומען די פּריצים.

די אוטאָפּיסטען

XVI.

די אוטאָפּיסטען

דער קערן, דער תוך פון דער קלאַסישער פּאָליטישער עקאָנאָמיע— די לעהרען פון אַדאַם סמיטה, מאַלטהוס און ריקאַרדאָ — איז, ווי מיר האָבען געזעהען, די איבערצייגונג, אַז די אונבעגרענעצטע, פֿאָלקאָמע פרייהייט פון יעדען אינדיווידואום אין אַלע זיינע עסקים און זיינע פּריוואַט־אונטערנעהמונגען מוז זיין די הויפּט־בעדינגונג, דער יסוד אין יעדער פֿאָלקס־ווירטהשאַפט. די אויפגאַבע פון שטאַאט איז אויפצופּאַסען און בעשיצען די אייגענטהום פון יעדען בירגער. אין ווירטהשאַפטליכען לעבען האָט דער שטאַאט, די געזעצגעבונג זיך ניט צו מישען. דאָ מוז מען לאָזען געהן ווי ס'געהט אָהן שום מניעות און הינדערניסע. די פֿאָלקאָמע פרייהייט — לערנען אונז די קלאַסיקער — איז דער בעסטער פּשרה־מאַכער צווישען די פערשיעדענע סכסוכים און האַמפּערייען, וועלכע קומען פֿאָר אין דער ווירטהשאַפט. ווען מען זאָל ניט שטערען דעם אינדיווידואום צו טהאָן, ווי ער וויל און וואָס ער וויל, וועט די גלייכגעוויכט צווישען די פערשיעדענע פּריוואַט־אינטערעסען און במילא אויך אין דער גאַנצער ווירטהשאַפט אויפ'ן בעסטען אופן פון זיך בעשאַפען ווערען.

דאָס פערגעטערען און דאָס בוקען זיך פֿאַר די אינדיווידועלע פרייהייט, וואָס איז אַזוי נויטהווענדיג פֿאַר די ענטוויקלונג פון'ם גרויסען קאַפּיטאַל, ווי לופט פֿאַר לעבעדיגע בעשעפעניסען, איז אָהן שום צווייפעל געווען אַן אונגעהייערער שריט פאָרווערטס. זעהר פּראָגרעסיוו און ליבעראַל בנוגע די אַלטע, אָבגעלעבטע, מיטעלאַלטערליכע מערקאַנטיליסטישע בעגרענצונגען, וועלכע האָבען דורך פערשיעדענע געזעצען צוגעשמידט יעדען איינציגען צו אַ בעשטימטען אָרט, צו אַ בעשטימטער בעשעפטיגונג, דאָס מען האָט זיך ניט געקענט קעהרען און ריהרען. אַ רפואה שלמה, אַ בעפרייאונג פון אַלע שלעק און גע־

זעלשאפטליכע אונגליקען, האט אבער דיעזער גאָט פון די קלאסיקער ניט געבראכט; אַלס א מיטעל, וואס זאָל אויסהיילען די געזעלשאפט פון עלענד, נויטה און דחקות איז די אינדיווידועלע פרייהייט געווען זעהר א שלעכטער. די איבערצייגונג פון די קלאסיקער, אז די סאָציאלע קרענק מוז מען איבערלאָזען דער פרייער נאטור, דעם פרייען שפּיעל פון די קרעפטען, און דער שטאַאט טאָר זיך דערביי ניט צוריהרען, האט זיך ארויסגעוויעזען פאר ניט ריכטיג. די גרויסע האָפנונגען, וואס מען האט געלייגט אויף דעם נייעם גאָט פון פרייהייט, זיינען ניט מקוים געוואָרען.

פערקעהרט, דער דלות, די ארמוטה, ביי דעם גרעסטען טהייל פון דער בעפעלקערונג איז געוואקסען אלץ שטארקער און שטארקער. די ארבייטענדע מאסען זיינען געווען ניט וועניגער ווי פריהער פּאָלי־טיש פערשקלאפט און עקאָנאָמיש בערויבט. אנשטאט דער פריהער־דיגער אונבעגרענעצטער הערשונג פון'ם גאָט אין הימעל, האט אָנגע־פאנגען אונבעגרענעצט צו געוועלטיגען דער ערדישער גאָט „מאַמאָן" (ממון) — דער קאפּיטאל. אמת טאקע די שליטה פון די „געזאלבטע קעניגע פון גאָטעס גנאדען" וואס האט אין מיטעלאלטער אזוי גע־דריקט דעם מענשען און פערשקלאפט זיין גייסט איז שוואכער געוואָ־רען, דערפאר אבער האבען די „אונגעזאלבטע קעניגע פון ממון'ס גנאדען" אָנגעפאנגען צו רעגיערען אין דער לייגג און אין דער ברייט. די קירכען זיינען ערניעדריגט, טהיילווייז אין גאנצען חרוב געוואָרען, — אויף זייער אָרט זיינען דערהויבען און אויפגעשטעלט געוואָרען פאבריקען און זאוואָדען. די הויכע באסניעס פון די געבעט־הייזער זיי־נען פערביטען געוואָרען אויף די ניט־וועניגער הויכע פאבריק־קוי־מענס; דער קלאנג פון'ם קירכען־גלאָק — אויף דעם פייף פון דער פּאראָוועק. פון די שמוציגע באָגאדעלניעס, וואס זיינען געווען פער־שפּרייט איבער דאס גאנצע לאנד, האט דאס ליידענדע פאָלק זיך איבערגעקליעבען אין די ניט מעהר זויבערע פאבריק־קאזארמען. אנ־שטאט אָבצוגעבען זייערע קינדער פערשיעדענע גאָט'ס סטראפּציעס, געדונגענע בעלי־צדקות, וועלכע פלעגען די קינדער פייניגען און אָנ־טהאָן אלע יסורים אין דער וועלט, זיינען די אונגליקליכע עלטערען איצט געווען געצוואונגען זיי צו פערקויפען דעם פאבריקאנט אדער זיינע אגענטען. אליין זיי צו ערנעהרען איז געווען אונמעגליך. דער חיי־

ליגער אידעאַל פון „פרייהייט,“ וואס האט יעדען ערדלען מענשען אזוי בעגייסטערט און צוגעצויגען מיט זיין שעהנקייט און ערהאבענהייט, איז פערוואנדעלט געוואָרען אין זיין סתירה; ער איז געוואָרען דער בעסטער מיטעל אין די הענד פון די קאַפּיטאַליסטען פריי צו עקספּלאָאַטירען, פריי, אָהן שום שטערעניש, אויסצוזויגען די מאַרך און די זאפט פון די ארבייטער.

די קלאַסישע פּאָליטישע עקאָנאָמיע האט, אמת, געוויעזען נייע וועגען, ווי רייך צו ווערען, נייע מיטעל, ווי די ווירטהשאַפט אויסצובעסערען, זי האט אבער ניט געוויעזען, ווי די אָרימקייט צו פערגרינגערען, ווי דאס עלענד אָבצושוואַכען; פערקעהרט, וואס מעהר רייכטהום ביי איין טהייל פון דער בעפעלקערונג איז געוואַקסען, איז די צווייטע, די פיעל גרעסערע טהייל, אלץ טיעפער אין אָרימקייט געזונקען. די סאָציאַלע פראַגע איז געבליעבען פון די קלאַסיקער ניט נור ניט פערענטפערט, נור פערקעהרט, פיעל שאַרפער. וואס מעהר עס איז פערענטפערט געוואָרען די פראגע פון „קאַפּיטאַל,“ אלץ קשה'דיגער און אונפערענטפערליכער איז געוואָרען די פראַגע וועגען „ארבייט.“ א שווידער געהט אריבער איבער'ן לייב, ווען מען לייענט איצט איבער דאס שרעקליכע עלענד, וואס האט געהערשט דאַן, ד. ה. גראַדע אין יענער עפּאָכע, ווען דער קאַפּיטאַל האט אָנגעפאַנגען איינצונעהמען די וועלט.

ווען אם ענדע פון 18טען יאָהרהונדערט, נאָך דעם, ווי מען האט אָנגעפאַנגען צו פערווענדען די וועב־מאַשינע, וועלכע **א ר ק ר א י ט** האט ענטדעקט, האט א וועבער מיט זיין גאַנצער פאַמיליע פערדיענט אין ענגלאַנד פון 40 ביז 60 שילינג די וואָך, זיינען דיעזע שכירות געפאַלען אין 1802 ביז 14 שילינג; אין 1806 — ביז 10 און א האַלב; אין 1812 — ביז 6 און א פיערטעל שילינג; אין 1816 (אין'ם יאָהר פון א קריזיס) — ביז 5 שילינג די וואָך. די פּאַרלאַמענטאַרישע קאָמיסיע, וועלכע האט אויסגעפאָרשט די לאַגע פון די ארבייטער אין ענגלאַנד, האט פעסטגעשטעלט, אז דער לוין פון די האַנד־וועבער אין 1815 איז געוועזן אזוי נידעריג (אָן ערך 3 שילינג די וואָך), אז עס האט איינפאַך ניט געלוינט אָנצואווענדען מעכאַנישע וועבשטוהלען.

דאס איז אבער נאָך ניט אלעס. דאס שטרעבען פון די אונטערנעהמער צו האבען וואָלוועלע ארבייטס־קראַפט האט געפיהרט דערצו,

אז מען האט אָנגעפאנגען צו פערווענדען אויף די פאבריקען פרויען און קינדער־ארבייט. די איינפיהרונג פון מעכאנישע מאשינען האט געגעבען די מעגליכקייט דערצו. דורך טהאָמאס מאָהנזאָנס ערפינדונג האט איין קינד געקענט אין גלייכער צייט צוויי וועבשטוהלען בעדיע־נען און פראָדוצירען 3—2 מאָל אזוי פיעל, ווי דער בעסטער האנד־ווע־בער. אין אָנפאנג זיינען די ארבייטער געווען זעהר אויפגערעגט געגען די פערווענדונג אויף די פאבריקען פון פרויען און קינדער־ארבייט. די נויטה האט אבער דיעזע אויפרעגונג פערגלושעט, פערטויבט און מיט גרויס קלעמענים האבען די אונגליקליכע עלטערען אליין אָנגע־פאנגען צו פערקויפען זייערע קינדער צו פאבריק־ארבייט. זעקס־יעה־ריגע עופה׳לעך פלעגען ארבייטען ביי די וועב־מאשינען ניט ווייניגער ווי 12 שעה א מעת לעת. זיי פלעגען פערקויפט ווערען ווי בהמות. מען פלעגט מסחר׳ן אויפ׳ן שטיק. עס איז בעקאַנט א קאָנטראַקט, לויט וועלכען א לאָנדאָנער געמיינדע האט אויסגענומען א תנאי מיט אן אונטערנעהמער אוים לאַנקשיר, דאס אויף יעדע 20 געזונדע קינדער איז ער מחויב צו אַקצעפּטירען איין אידיאָט. די פערשיעדענע כלי־קודש, די פאסטאָרם, גלחים אדער, ווי מען פלעגט זיי דאן רופען: „די ארמענפאטער” האבען ניט קיין קליינע ראָלע געשפּיעלט אין דיעזען שענדליכען האנדעל. דיעזער קינדער־האנדעל איז געוואָרען א ספּעציעלע בעשעפטיגונג. עס פלעגען זיך גרינדען חברות, געזעלשאפ־טען מיט אגענטען אום דיעזען מסחר אויף גרוים צו טרייבען. די אגענטען פלעגען — אזוי ערצעהלט אונז וועבב — די 4—3 יאָהריגע עופה׳לעך, וועלכע פלעגען קוים געהען, ארויסטראָגען ממש אויף די הענד און זיי „פאקען” אין גרויסע קארעס, וועלכע זיינען געווען דער־צו בעשטימט. „און דיעזע זויגלינגע, וויקעל־קינדער, וועלכע זיינען געווען קליין גענוג אום צוקריכען אונטער די מאשינע, זיינען געוואָרען די גרעסטע קאָנקורענטען פאר די ערוואַקסענע!” נאָך אין די 30גער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט האבען זיך צווישען די פאבריק־ארבייטער אין ענגלאנג געגעכענט ניט מעהר פון 23 פראָצענט ער־וואקסענע ארבייטער. די איבעריגע זיינען געווען פרויען און קינדער. עס איז איבעריג צו ריידען וועגען די רעזולטאטען, צו וועלכע אזוינע פאראָנדקעם האבען געפיהרט. דער ארבייטער קלאס איז געוואָרען אָב־געשוואכט פיזיש, טעמפ גייסטיג און אבגעלאָזען זיטליך.

און אנדער אָרדנונג, אויסער דער קאפּיטאַליסטישער, וואו די פרייע קאָנקורענץ איז דער הויפּט פּרינציפּ פון דער ווירטהשאַפט, וואו עס הערשט דער קאַמפּף פון אלע געגען אלע, האבען די קלאַסיקער אבער זיך ניט געקענט פאָרשטעלען. א שרעקליכער פּעסימיזם, א יאוש האט דורכגעדרונגען די נשמה, א מרה־שחורה האט גענאָגט דאס הארץ. די געגענוואַרט איז שלעכט און א האָפנונג אויף א בעסערע צוקונפט איז ניט געווען. אייביגע נויטה, פינסטערער דלות, אָהן א שום שטראַהל פון ליכט — אָט װעלכע אויסזיכטען עס זיינען געווען פאר די ארבייטער אויף להבא! די פערצווייפלונג איז נאָך אונער־טרעגליכער געוואָרען דורך די טהעאָריען פון מאַלטהוס, וועלכע האבען אויף אלעם מצדיק את הדין געווען און האבען אין אלע אונגליקען בע־שולדיגט ניט קיין אנדערען, ווי דעם ארבייטער אליין....

די ארבייטער אבער, וועמען דער אורטהייל פון מאַלטהוס האט דירעקט אָנגעריהרט, האבען זיך דערמיט בשום ענין ואופן ניט בערו־הינט. זיי זיינען ווייניג וואס נתפּעל געוואָרען פון פערשיעדענע „געזע־צען און טהעאָריען,‟ וועלכע די קלאַסישע פּאָליטישע עקאָנאָמיע האט אויפגעשטעלט, און ניט קוקענדיג וואס די וויסענשאַפט האט זיי אָב־געזאָגט אין א בעסערען צוקונפט און האט זיי ארויסגעגעבען א דיפּ־לאָם פון אייביגער פערשקלאַפונג און ערנידערונג, האבען זיי הארט־נעקיג און ערפאָלגרייך אָנגעפאנגען צו קעמפּפען פאר א בעסערע לאגע.

און ניט אליין די ארבייטער האבען זיך אָבגעזאָגט מקבל באהבה צו זיין די גרויזאַמע נביאות פון די טעאָרעטיקער שווארץ־זעהער. עס האבען זיך געפונען אויך אנדערע דענקער, וועלכע האבען אָנגעפאנגען שטארק צו צווייפלען אין דער אמת׳קייט פון דער תורה, וועלכע די קלאַסיקער האבען אויפגעשטעלט. דער אינדיווידואַליזם אין דער ווירטהשאַפט—דער גאָט, פאר וועלכען די קלאַסיקער זיינען אזוי גע־פאלען כורעים, האט אויפגעהערט צו זיין הייליג און האט פערלאָרען זיין צוציהונגס־קראַפט. מענשען מיט פיהלענדע הערצער און ווארימע בלוט אין די אָדערען, מענשען, וועמען די יסורים פון די פאָלקס־מאַ־סען זיינען געווען צו שמערצליך, זיי זאָלען עס קענען גלייכגילטיג איבערטראָגען, מענשען, וועמען דאס ארבייטער־פאָלק איז געווען צו

טהייער, זיי זאָלען עס דערלאָזען פאַלען א קרבן צוליעב די אינטערע־סען פון א קליינער צאָהל קאַפּיטאַליסטען, האבען זיך פריהער אָבגע־ווענדעט און שפּעטער אין גאנצען פערניכטעט דעם אָבגאָט פון די קלאַסיקער — דעם אינדיווידואַליזם און האבען אויף זיין אָרט אויפ־געשטעלט דעם סאָציאַליזם.

די ערשטע נביאים פון'ם נייען גאָט זיינען געווען די אוטאָ־פּיסטען.

און צווישען דיזע ערהאבענע גייסטער, וועלכע האבען צוטריבען דעם שווערען אונדורכזיכטיגען וואָלקען פון פערצווייפלונג, איינגע־פלאַנצט נייע האָפנונגען אין די הערצער פון די אוסגעמוטשעטע אר־בייטער מאַסען; צווישען דיזע גרויסע מענשען־פריינד, ביי וועמען די ליעבע צום נאָהענטען איז געווען פיעל שטאַרקער, ווי די שמאָלע קלאַ־סען אינטערעסען, צווישען דיזע נביאים פון דער צוקונפט, וועלכע האבען אָהן שום נשיאת פנים פער'חזק'ט און שניידענט קריטיקירט די געגענוואַרט, וועט ווי א פייערדיגער זייל אייביג לייכטען דער ענ־גלענדער ראָבערט אָווען, וועלכער האט אונאונטערבראָכען, אונער־מידעט העלדיש געקעמפפט פאַר'ן סאָציאַליסטישען אידעאַל — דער אידעאַל, פאַר וועלכען ער איז, ניט קוקענדיג אויף די שווערע ענ־טוישונגען, וואס דאס לעבען האט איהם געבראַכט, געבליעבען טריי ביז'ן לעצטען טאָג.

אָט דיעזען אַפּאָסטאָל פון סאָציאַליזמוס וועלען מיר איצט שטע־לען א מצבה אין אונזער ווערק.

די כאַראַקטעריסטישע אייגענשאַפט, דער צד השוה פון אלע דריי אוטאָפּיסטען־סאָציאַליסטען, סען־סימאָן, פוריע און ראָבערט אָווען, בעשטעהט, ווי בעוואוסט, אין דעם, וואס זיי האבען געלעבט אין אזא צייט, ווען די קאַפּיטאַליסטישע פאָרמע פון דער פּראָדוקציאָן איז נאָך ניט געווען אויף אזוי ווייט פאָרטגעשריטען, דאס זייער געני־אַלער בליק זאָל קענען פאָראויסזעהען, אז די ענטוויקלונג פון די פּראָ־דוקטיווע קרעפטען וועט מוזען ערדייכען אזא פונקט, ווען זיי וועלען מוזען „דערשטיקט ווערען פון אייגענער פעטקייט" און די פּראָדוק־ציאָנס־מיטעל וועלען מוזען דורך דער היסטאָרישער נויטהווענדיגקייט איבערגעהן פון יחיד צום קהל, ווייל דיעזער איבערגאַנג וועט זיין אן אונפערמיידליכע רינג אין דער געשיכטע; זיי האבען געלעבט אין

אזא צייט, ווען דער פראָלעטאַריאַט האט זיך נאָך ניט אָבגעזונדערט פון׳ם „פאָלק,״ פון די איבעריגע ארבייטענדע מאַסען, אלס איין זעלבסטשטענדיגער קלאַס מיט אייגענע בעדערפנישען, אנשויאונגען און ציעלען, ווען עס איז נאָך ניט געווען קענטיג די אונגעהייערע ענטוויקלונגס מאַכט, די אונערשעפפליכע ענערגיע פון׳ם פראָלעטאַריאַט, וועלכער איז געצוואונגען דורך זיין געזעלשאַפטליכער לאַגע, דורך דעם קלאַסענקאַמפף, וואס ער מוז פיהרען, צו ערפילען די היסטאָרישע שליחות פון׳ם סאָציאַליזם און דעריבער האבען זיי אלע, די אוטאָפּיסטען, געהאָפט און געוואַרט אז די פערווירקליכונג פון סאָציאַליזמוס וועט קומען דורך די רייכסטע און שטאַרקסטע — די איינציגע, וועלכע זיינען, נאָך זייער מיינונג, אימשטאַנד איבערצובויען די געזעלשאַפט אויף אנדערע יסודות.

מען מוז אבער שטרענג אונטערשיידען צווישען דעם ענגלענדער ראָבערט אָווען און די פראַנצויזען סען־סימאָן און פוריע. די סאָציאַלע און פּאָליטישע לאַגע פון פראַנקרייך איז געווען אין יענער צייט גאַנץ אנדערש, ווי אין ענגלאַנד. די אומגעבונג, די סביבות, וואו דיעזע פערשיעדענע אוטאָפּיסטען האבען געלעבט און געווירקט, זיינען געווען פערשיעדען און דאס האט ניט געקענט ניט ווירקען אויף זייער אנשויאונג און זייער טהעטיגקייט.

סען־סימאָן און פוריע, קינדער פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן, דורכגעדרונגען מיט איהרע אידעאַלען, האבען געוואָלט אויפשטעלען די טהורעמס פון גלייכהייט, ברידערליכקייט און גערעכטיגקייט אויף׳ן סאָציאַלען, עקאָנאָמישען איבערבוי פון דער געזעלשאַפט. דער ציעל, דער תכלית איז ביי די פראַנצויזען געווען פערטיג, איידער עס איז נאָך געווען מאַטעריאַל צום בויען, און בויערער, וועלכע וואָלטען געקענט אזא ארבייט אויספיהרען, ווייל די הערשענדע פאָרמע פון דער פראָדוקציאָן איז אין פראַנקרייך געווען א קליין־בירגערליכע; זיי האבען געהאַט א פערטיגען דאַך, איידער עס איז נאָך געווען ציגעל פאַר׳ן פונדאַמענט. ראָבערט אָווען איז, פערקעהרט, ערשט געקומען צו זיינע איבערציינגונגען אויף׳ן סמך פון דער טעכנישער, עקאָנאָמישער רעוואָלוציאָן, וואס איז דאָ, דורך די נייע ענטדעקונגען אין דער טעכניק, פאָרגעקומען אין ענגלאַנד און האט דעריבער געהאַט א סך שטאַרקערען באָדען אונטער זיך, אלס זיינע גרויסע מיט־מענשען.

ראָבערט אָווען האט געפעהלט די אלזייטיגע, פיעלפאַכיגע ביל־דונג פון סען־סימאָן און די רייכע פאַנטאַזיע פון פוריע, איהם האט געפעהלט דאס עפּאָכע־מאַכענדע דענקען, ער האט ניט בעשאַפען וועלט־איבערקעהרענדע טהעאָריען. ער איז אויך ניט געווען אזוי לי־טעראַריש בעגאַבט ווי די פראנצויזישע אוטאָפּיסטען. דאס טהייער־סטע און שעהנסטע ווערק, וואס ער האט דער וועלט געשאָנקען, איז בלי שום ספק זיין לעבען, זיין פּערזענליכקייט, וואו עס האבען זיך הארמאָניש צוזאמענגעגאָסען דער שטארקער אונערשראָקענער אונטער־נעהמער־גייסט פון א גרויסען קאפּיטאַליסט מיט דער נאאיווער, קינ־דערשער צוטרוי צום מענשליכען געשלעכט, אַן אונגעהייערער גאונ׳־ישער אַדמיניסטראַטיווער טאַלאַנט מיט דער פייערדיגער ליעבע צו זיינע נאָהענטע. ער האט געלעבט אין ענגלאַנד, אין דער „וואַרשטאַט פון דער וועלט,״ וואו די גרויסע עקאָנאָמישע איבערקעהרעניש, די קאָנצענטראַציע און צענטראַליזאַציע פון׳ם קאפּיטאַל איז פּאָרגעקו־מען פאר די אויגען. אין דיעזער גרויסער איבערקעהרעניש איז ראָבערט אָווען ניט געווען א פּשוט׳ער צושויער, נור אַן אַקטיווער מיטארביי־טער. ער אליין האט ניט ווייניג מיטגעווירקט דער ענטוויקלונג פון׳ם קאַפּיטאַל, און האט דעריבער געוואוסט בעסער פאר אַנדערע די גוטע און שלעכטע זייטען פון דיעזער ענטוויקלונג, די סיבה פון דעם גרויסען עלענד און האט געקענט בעסער אויסגעפינען א מיטעל אויב ניט פון אַלע סאָציאַלע קרענק און שלעק די געזעלשאַפט צו בעפרייען, דאָך די יסורים צו פערגרינגערען. זיינע פאַנטאַסטישע פּלענער און פּאָרשלעגע, ווי צו פערוואַנדלען „די משוגעים הויז״ (אזוי האט ער אָנגערופען די איצטיגע קאפּיטאַליסטישע וועלט) מיט דעם גאַנצען טאַראַראַם אין „א פערניפטיגע וועלט,״ ווי ווייט זיי זיינען ניט געווען פון דער וויר־קליכקייט, וויפיעל לופט־שלעסער דאָרט זיינען ניט געווען, האבען זיי דאָך ענטהאַלטען אין זיך א געזונדען קערן, וועלכער האט איבערגע־לאָזען טיעפע וואָרצלען אין דער פּראַקטיק פון דער ארבייטער־בעוועגונג, איז דאָך ראָבערט אָווען געווען דער ערשטער סאָציאַליסט, ביי וועמען עס איז אויפגעקומען דער געדאַנק, אז דער סאָציאַליזמוס קען בלויז דורך די בעוועגונג פון׳ם ארבייטער־קלאַס פערווירקליכט ווערען. אמת, דאס איז ניט געווען זיין טיעפע איבערצייגונג, דער תוכן פון זיין אַנשויאונג, דאס איז זיכער געווען אַן אונקלאָרע השגה, א בלאַסע

אהנונג איידער א קלאָרער בעוואוסטזיין. די מאָדערנע סאָציאַליסטישע געדאנקען־וועלט מיט דער טהעאָריע פון׳ם קלאסען־קאמפף איז איהם געבליעבען פרעמד ביז זיין טויט. אין דעם אבער, ווי שוין געזאָגט, איז געווען שולדיג ניט די קורצזיכטיגקייט פון אונזער גרויסען מענשען־פריינד, נור די צייט, אין וועלכער ער האט געלעבט.

ראָבערט אָווען איז ניט געווען אן אוטאָפּיסט, וועלכער רייסט זיך אָב פון׳ם אלטעגליכען לעבען אום צו שוועבען אין די הימלען. ער איז אויך געווען א פּראקטישער פּאָליטיקער, א רעפאָרמאטאָר, און ער האט ניט אראָבגעלאָזען אויף א מינוט זיין אויג פון דער גרויער ווירקליכקייט. ארומטראָגען זיך מיט גרויסע פּלענער, ווי ראדיקאָל איבערצובויען די געזעלשאפט און איהר שטעלען אויף אזעלכע יסודות, וואו עס זאָל זיין אונמעגליך די עקספּלאָאטאציע פון איין מענשען דורך׳ן צווייטען, האט אונזער אידעאַליסט אין דער אייגענער צייט ניט אָבגעזאָגט צו בעשעפטיגען זיך מיט דער „קליין־ארבייט, מיט דער לאַנגזאמער רעפאָרמאטאָרישער טהעטיגקייט, וואס רייסט הגם ניט אוים מיט׳ן וואָרצעל דאס שלעכטס, פערלייכטעט דאָך וועניגסטענס די שווערע ליידען. צו שמערצליך האט אָווען געפיהלט די וואונדען פון דער ארבייטער מאסע, ער זאָל פערמאכען די אויגען פון דער גע־גענוואַרט און זיך בעגנוגענען בלויז מיט „צוקונפט־מוזיק.״ ניט נור מיט זיין שארפער, שניידענדער קריטיק איבער די הערשענדע צו־שטענדע האט ראָבערט אָווען געדיענט דער ארבייטער בעוועגונג, נור אויך מיט זיינע פּאָזיטיווע, ממשות׳דיגע רעפאָרמען, מיט זיין אונ־ערמיעדליכען קאמפף פאר ארבייטער געזעצגעבונג און אנדערע בעסע־רע בעדינגונגען.

דערמיט איז צו ערקלערען, וואס אין דער מאָדערנער אינטערנאַ־ציאָנאַלער ארבייטער בעוועגונג פערנעהמט ראָבערט אָווען נאָך עד היום איינע פון די בכבוד׳דיגסטע ערטער אין דער צייט, ווען די גרוי־סע אוטאָפּיסטען סען־סימאָן און פוריע, איבערהויפּט זייערע פּראק־טישע פּלענער, האבען אין דער פּראקטישער ארבייטער פּאָליטיק בלויז א ווערטה אלס שעהנע, ערהאבענע היסטאָרישע מאָמענטען, וועלכע געהערען דער פערגאַנגענהייט.

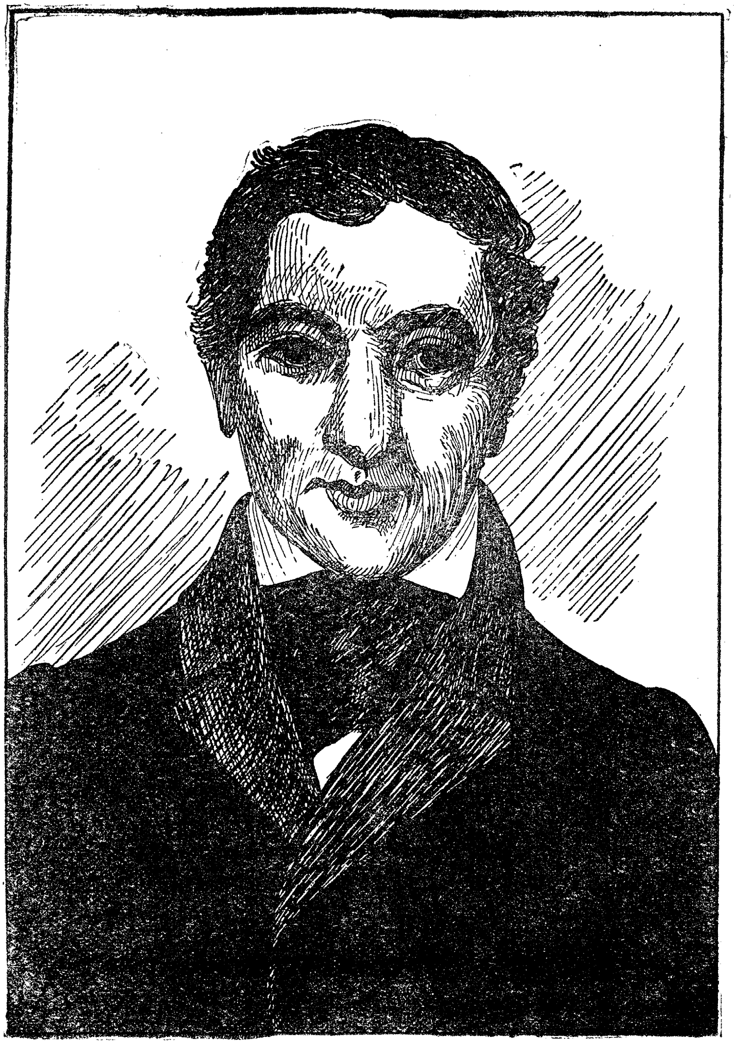

ראָבערט אָוען.

XVII.

ראָבערט אָווען'ס קינדער און יוגענד יאָהרען

א קינד ביי גוטע, ווארעמע, געטרייע, אבער ארעמע עלטערען — זיין פאָטער איז געווען אן אָרעמער בעל מלאכה — וועלכע האבען ווייניג וואס געקענט זאָרגען און השגחה געבען אויף זייערע קינדער, איז ראָבערט אָווען געווען אָנגעוויעזען אויף זיינע אייגענע קרעפטען. אליין, אָהן הילף און שטיצע פון וועמען עס איז, האט ער שוין אין די קינדערשע יאָהרען אָנגעפאַנגען צו זאָרגען א תכלית פאר זיך. ווען ער האט נאָך בעזוכט די שוהל, וואו ער האט זיך געלערענט מיט גרויס התמדה, האט זיך אלעמען געוואָרפען אין די אויגען זיין ליעבע צו אָרדנונג, צו א געוויסען סדר און זיין נייגונג צו פּראַקטישער ארבייט. זיין געזונדען, זעלבסטשטענדיגען, הגם קינדערשען שכל האבען אלע בעוואונדערט. זיין קינדהייט און די יאָהרען פון זיין ענטוויקלונג זיינען אויסגעפאלען גראָד אין דער צייט פון א שנעלער ווירטהשאפטליכער איבערקעהרעניש, ווען דער קאפּיטאל האט אָנגעפאַנגען צו בלישטשען אין אלע ווינקעלאך פון ענגלאנד. אויף גוטע, ארבייטס־פעהיגע הענד איז געווען א גרויסע נאָכפראגע. אויף אזא פּיקסען אינגעל, ווי ראָבערט אָווען, זיינען געווען ניט ווייניג בעלנים, וועלכע האבען געוואָלט איהם האבען ביי זיך אין געשעפט. ראָבערט אָווען, נאָך'ן ענדיגען די שוהלע, האט אויך ניט געוואָלט ארומגעהן לעדיג און האט געבעטען די עלטערען איהם צו געבען א געוויסע בעשעפטיגונג. די עלטערען האבען זיך לאַנג ניט געלאָזט בעטען; און אזוי זעהען מיר דעם קליינעם ראָבערטען אין'ם עלטער פון ניין און א האלב יאָהר אלס משרת אין א

קורץ־וואָרען קראַם, וואו דער פאָטער האט לויט דער בקשה פון א שכן א קרעמער איהם אָבגעגעבען.

פון די ביכער, וואס ראָבערט אָווען האט אין דער שוהל מיט גרוים חשק געלעזען, איז ער געוואָר געוואָרען, אז אויסער די קליין שטעדטעל, וואו זיין פאמיליע וואוינט, איז נאָך פאראַן א גרויסע, ברייטע און שעהנע וועלט. דיעזע אונבעוואוסטע וועלט מיט איהרע אונבעקאַנטע מענשען האט איהם שטאַרק געצויגען צו זיך. „אזוי ווי איך האב אין דיעזער צייט פיעל געלעזען איבער פרעמדע לענדער און זיטען — ערצעהלט אָוועז אין זיין אויטאָביאָגראפיע — האבען מיר די מנהגים און געוואָהנהייטען פון מיין קליין שטעדטעל אויפגעהערט צו געפעלען. איך האב מיר אָנגעפאַנגען צו זוכען אַן אַנדער פעלד פאר מיינע קרעפטען. איך האב מיינע עלטערען געבעטען, זיי זאָלען מיר ערלויבען קיין לאָנדאָן צו געהן.” דער פאָטער איז אויף ראָבערט'ס בקשה מרוצה געוואָרען און שיקט איהם אָב, קוים 10 יאָהר אַלט, קיין לאָנדאָן. אין לאָנדאָן איז דער קליינער ראָבערט לאַנג אָהן ארבייט ניט געזעסען. 6 וואָכען נאָך זיין קומען האט דער עלטערער ברודער, וועלכער האט דאָרטען געוואוינט און זיך בעשעפטיגט מיט זאָטלעריי, אויסגעפונען פאר זיין ברודער א שטעלע אין א מאנופאקטור געשעפט אויף דער פראָווינץ. אונזער 10 יעהריגער העלד קומט אָן אין דער פרעמד און פערדיענט אליין אויף זיין חיונה. אויף דיעזער שטעלע האט ראָבערט ניט נאָר דאס געשעפט גוט ערלערענט, נור אויך פיעל געלעזען און גייסטיג זיך ענטוויקעלט. מעגליכקייט האט ער דערצו געהאַט. דער בעל הבית איז געוועזען אַן אָרענטליכער אינטעליגענטער מענש, געהאַט א ביבליאָטהעק, וועלכע איז געשטאַנען פאר ראָבערטען פראנק און פריי. פיעל ארבייט האט דער בעל הבית אויף זיין משרת ניט ארויפגעלייגט. די הויפט בעשעפטיגונג איז געוועהנליך געוועזען פון 10 אוהר מאָרגענס ביז 4 אוהר נאָכמיטאָג. צייט צום לעזען איז געבליעבען גענוג און ראָבערט האט זיך מיט דער געלעגענהייט בענוצט. „איך האב געלעזען זעהר פיעל בענדער פון נוצליכע ווערק — ערצעהלט אָוועז פון דיעזער צייט — דורכשניטליך 5 שעה טעגליך. זומער איז געוועזען מיין גרעסטע פריידע פריהמאָרגענס צו געהן אין דעם פארק, וואס איז געלעגען ניט ווייט פון אונז, צו שפּאַצירען דורך זיינע שעהנע גרינע אַלעען, דאָרטען צו לעזען, נאָכדענקען, איבער־

קלערען און ארבייטען. מאנכע זאכען איבער מאראל און מוסר פלעג איך פערשרייבען אין העפט, וואס איך פלעג שטענדיג מיט זיך אין קעשענע טראגען. זעהר אָפט פלעג איך דאָרטען אין דער פריה בע־גריסען דעם זונען־אויפגאנג, פארנאכט — די זונן־אונטערגאנג און דאס אויפגעהן פון דער לבנה.״ אין דיעזען געשעפט, וואו די בעלי בתים זיינען זיך בעגאנגען מיט איהם ווי מיט אן אייגען קינד, איז אָווען פערבליעבען דריי יאָהר.

דער חשק צו פערטיעפען זיין בילדונג און דאס שטרעבען צו געפינען א ברייטערע פעלד פאר זיין טהעטיגקייט האט אָווען׳ן גע־טריעבען צו פערלאָזען די פראָווינץ שטאָדט און זיינע איבערגעגעבענע בעלי בתים און איבערקלייבען זיך צוריק קיין לאָנדאָן, וואו ער האט דורך א רעקאָמענדאציע פון זיין פריהערדיגען שעף בעקומען א שטעלע אין א גרויסע פירמע. קווארטיר און 25 פונט א יאָהר איז געווען זיינע שכירות. פאר יענער צייט איז דאס געווען גאנץ גענוג צו לעבען זעלבסטשטענדיג. דאָ, אין דער גרויסער שטאָדט לאָנדאָן, לערנט אָווען זעהר גרינדליך אוים די טעכניק פון גרויסער אונטערנעהמונג. אויף גייסטיגע ענטוויקלונג האט ער ליידער ניט קיין צייט און ניט קיין כח געהאט. אָט ווי ראָבערט אָווען שילדערט אונז דאס לעבען אין דיעזען געשעפט: „אום 8 אוהר האבען שוין אלע משרתים געמוזט זיין אין פולען טואלעט, פיקס און פערטיג, אין לאדען. דער טואלעט איז אבער דעמאָלט געווען ניט א גרינגע זאך. א אינגעל, אין מיין עלטער, פלעגט מיר אויסקומען לאנג צו ווארטען ביז דער אָטשערער פלעגט צו מיר קומען, אום פון פאבריק־מאכער געפודערט, געשמירט און געפוצט צו ווערען. איך פלעג טראָגען פון ביידע זייטען לאנגע לאָקען און א שטייפען צאָפ. איידער דיעזע גאנצע פראָצעדור (סדר) פלעגט פינקטליך און אקוראט אויסגעפיהרט ווערען, האט מען זיך פאר א קונד ניט געטאָרט ווייזען. צווישען 8 אוהר מאָרגענס און האלב נאָך 10—11 אוהר אבענדס פלעגט דער לאדען זיין געפאקט מיט קונים. א בעשטימטע צייט פאר טהעע טרינקען און מיטאָג עסען איז ניט געווען. ביי א געלעגענהייט פלעגט מען אויף גיך א כאפ טהאָן, א ביס טהאָן, וואס ס׳פלעגט נור אין האנד קומען אבי דאס עסען אָבצו׳פטר׳ן. זונטאג איז געווען דער איינציגער טאָג, ווען מיר פלעגען בהרחבה מיטאָג עסען. 11 אוהר נאכט, ווען דער לאדען פלעגט געשלאָ־

סען ווערען, פלעגט זיך אָנפאַנגען א נייע סדרה: מען פלעגט מוזען אין אָרדנונג ברענגען, אוועקלעגען אויף אַן אָרט די פערנאַנדער געוואָרפענע צוזאַמענגעקערטע הויפענס קעלטע, צוואווארפענע און צושליידערטע סחורות. דאס פלעגט זיין אַן עסק ביז 2 אוהר אין דער נאַכט. אָפט, ווען איך פלעג פון 8 אוהר מאָרגענס ביז 2 אוהר אין דער נאַכט אויף די פיס שטעהן, פלעג איך קוים כח האבען מיט הילף פון לייטער ארויפצוקריכען אויבען, אום אַן אויסגעמוטשעטער, א צובראָכענער, קנאַפּע 5 שעה די ביינער אויסרוהען."

דיעזע שילדערונג פון זיין לאַנדסמאַן לעבען שרייבט אָהן פּרושים, אָהן טענדענצען און אָהן פניות. ער מיינט דערמיט ניט צו בעקלאָגען זיך אויף זיין אמאָליגען מזל. דער געדאַנק ארויסצורופען ביי וועמען עס איז רחמנות איז געלעגען זעהר ווייט פון איהם. ער האט דאס אפילו קיין מאָל ניט אויסגענוצט פאר געוויסע אגיטאַטאָרישע צוועקען. אָוען איז דאָ א מסיח לפי תומו, אָהן שום „מיינען" ארויסצורופען א האַס, א שנאה געגען זיינע בעלי הבתים. ער גיט דאָ אבער מעשים כהוייתן. שנאה, קנאה, האַס, ערגערנים און גלייכע אייגענשאַפטען קענען וועמען עס איז ניט, האבען אין אָוען'ס נאַאיווען, גוטמוטהיגען כאַראַקטער קיין אָרט ניט געפונען. דעסטאָ אינטערעסאַנטער איז אבער דיעזע אָביעקטיווע שילדערונג אָהן צוגעגעבענע געווירצען פאר אונז. דאס גיט אונז א קלאָרע פאָרשטעלונג פון'ם לעבען פון די פּריקאַזשציקעס אין יענער צייט.

ניט קוקענדיג אויף די אונערטרעגליכע האָרעוואַניע האט זיך פון דעסטוועגען אָוען אין דיעזען געשעפט געפיהלט גאַנץ גוט און האט קיין בעסערס ניט געזוכט. מען האט איהם אבער שטאַרק געבעטען אָנצונעהמען א בכבוד'דיגע שטעלע אין'ם גרעסטען אַנגראָ־ און דעטאַיל־געשעפט פון מאַנטשעסטער, וואו ער האט די סוחר־ישע קונסט געקענט גרינדליכער ערלערנען. די שטעלע האט ער אָנגענומען. „נור אונגערן האב איך געקונדיגט — ערצעהלט ער — מיין לאַנדסמאַן געשיכטע. דאָ האב איך מיר צוגעוואָהנט צו געשווינדקייט און אויסגעהאַלטענקייט. איך בין דאָ מיט א גאַנץ מיר ביז אהער פרעמדען קלאַס בעקאַנט געוואָרען. מאַנטשעסטער איז פאר מיר געווען די דריטע שוהלע."

אין מאנטשעסטער, דער צענטער פון דאמאלסדיגען האנדעל און אינדוסטריע, האט זיך אָוועןם סוחר׳ישער טאלאנט און אונטערנעה־מונגס גייסט אָנגעפאנגען זעהר שנעל צו ענטוויקלען. נים לאנג איז ער דאָרט א משרת געבליעבען. קוים 18 יאָהר אַלט, בעשליסט אָוועןצו ווערען זעלבסטשטענדיג, א בעל הבית פאר זיך. מיט הונדערט פונט סטערלינג, א גמילת חסד פון זיין ברודער, ווערט ער א שותף אין א קליינעם פאבריקעל פון אייניגע קליינע וועב־שטוהלען. דער שותף איז געווען א טעכניקער און האט אין געשעפט זאכען א קליינע ידיעה געהאט. דער ביזהעריגער פריקאזשציק אָוועןווערט דער לייטער און פיהרער פון פאבריק. דער געשעפט איז געגאנגען זעהר גוט, די הצלחה איז געווען גרויס. אָוועןווערט אויפ׳ן סוחר׳ישען און אינדוסטריעלען וועלט זעהר בעקאנט. ער בעקומט פון אלע זייטען איינלאדונגען צו עפענען בשותפות פאבריקען. נאָך א געוויסען ישוב הדעת בעשליסט ער זיך צו ווארפען זיין קליינע אונטערנעהמונג, כדי צו ווערען א געשעפטס־פיהרער אין א גרויסע בוימוואָהל־שפינעריי מיט אייניגע הונדערט ארבייטער. וועגען זיין ארבייט אויף דיעזער שטעלע שרייבט ער: „איך האב געמוזט דאס רויה־מאטעריאל איינקויפען, די פעהלענדע מאשינעס בויען, זיין ביים פערקויף, פיהרען די ביכער, השגחה געבען אויף דער גאנצער פאבריק, די ארבייטער זייערע שכירות צאָהלען און אזוי ווייטער...״ פון דעמאָלט אָן איז זיין קאריערע געוואקסען מיט ריעזענשריט. זיין אדמיניסטראטיווער טאלאנט, אָרגאניזאטאָרישע פעהיגקייטען, עהרליכקייט און גוטמוטהיגקייט האבען איהם געמאכט זעהר פּאָפולער אין דעם גאנצען אומגעגענד, וואו ער האט בעקומען א גרויסען צוטרוי צו זיך. זיין איינפלוס איז געוואקסען פון טאָג צו טאָג. „צוליעב מיין אונבעוואוסטע מאכט איבער אנדערע האב איך אין 6 חדשים אזא איינפלוס אויף די ארבייטער בעקומען, דאס די אָרדנונג און דיסציפלין פון פאבריק האט אָנגעפאנגען צו דיענען פאר א מוסטער אין מאנטשעסטער און אומגעגענד.״ „איך בין געוואָרען דער ערשטער פיין־בוימוואָהל שפינער אין דער וועלט. מיינע גאָרן האבען זיך פערקויפט אויף 40 פּראָצענט טהייערער אלס די סחורה פון דעם לייסטונגס־פעהיגסטען קאָנקורענטען.״ דער שעף איז געווען ענטציקט פון זיין געשעפטס־פיהרער׳ס טאלאנט, און מורא האָבענדיג, אז אן אנדער פאבריקאנט וועט איהם ארויסכאפּען, האט ער פאר דאס

צווייטע יאָהר אָוועןֿ'ן פאַרגעלייגט 300 פונט שטערלינג שכירות. פאַר דאס דריטע יאָהר 500 פונט און אויף דאס פיערטע יאָהר האט ער זיך מתחייב געווען איהם אריינצונעהמען אלס שותף אין געשעפט. דיעזער פּלאַן איז אבער ניט פערווירקליכט געוואָרען איבער א גאַנץ זייטיגע אורזאַכע. מיר ברייגגען דיעזע אייגצעלהייטען צוליעב א פעריאָד, וואס איז דערמיט פערבונדען און וועלכער איז כאַראַקטעריסטיש פאַר דאס זעלבסט געפיהל, וואס איז געווען אזוי שטארק ענטוויקעלט ביי אָוועןֿ'ן.

אין א שעהנעם מאָרגען האט דער שעף גערופען צו זיך אָוועןֿ'ן און פרעגט איהם, ביי וועלכע בעדינגונגען ער וועט ביי איהם אין פאַב־ריק ווייטער בלייבען, אָבזאָגענדיג זיך פון צו זיין א שותף. „וויפיעל איהר וועט ניט פאָדערען, וועל איך אייך בעווילינען." „איך האב דעם קאָנטראַקט מיט זיך מיטגעבראַכט — ענטפערט מיט שטאָלץ אָוועןֿ — איך ווארף איהם אין פייער, ווייל איך וויל מיט קיינעם ניט צו טהאָן האבען, וועלכער וויל ניט מיר האבען פאַר א שותף. אבער ביי דיעזע אומשטענדען קען איך פאַר קיין געלד ניט אין געשעפט פערבלייבען." אומזיסט זיינען די בקשות פון'ם שעף, אָוועןֿ זאָל זיך פון זיין בעשלוס אָבזאָגען און פערבלייבען ביי איהם אויף להבא. ער האט קוים מיט צרות גע'פּועל'ט ביי אָוועןֿ'ן ער זאָל איהם ניט אוועקוואַרפען כל זמן ער וועט ניט געפינען א ווירדיגען נאָכפאָלגער.

אין א קורצע צייט ארום האט אָוועןֿ צוזאַמען מיט צוויי אַלטע לאָנדאָנער און מאַנטשעסטער פירמען געגרינדעט אן אייגענע קאָמ־פּאַני: „טשארלטאָן טוויסט קאָמפּאַניע." עס האט ניט לאַנג געדוי־ערט ביז דיעזער געשעפט איז געוואָרען דער ערשטער אין דער בראַנ־זשע. די הויפּט אָבנעהמער זיינען געווען שאָטלענדישע וועבער. די אָפטע נסיעות קיין שאָטלאַנד האבען געהאַט א גרויסע בעדייטונג פאַר אָוועןֿ'ס ווייטערדיגע לעבענס־טהעטיגקייט. אין'ם אַלטער פון 26 יאָהר האט אָוועןֿ אין דער שפּיצע פון א גאַנצער קאָמפּאַניע קאַפּיטאַ־ליסטען געקויפט איינע פון די אַלטעסטע שפּינערייפאַבריקען פון שאָטלאַנד, אין שטעדטעל ניו־לענאַרק. אין ניו־לענארק פאַנגט זיך אָן די ערשטע פעריאָדע פון אָוועןֿ'ס געזעלשאַפטליכער טהעטיגקייט, פון זיין ווירקען פאַר די ארבייטענדע מאַסען, זיין רעפאָרם ארבייט.

אבער איידער מיר געהען איבער צו דיעזער פעריאָדע פון אָווען'ס לעבען, מוזען מיר מאַכען א קורצען איבערבליק איבער די גייסטיגע איינדריקע, וועלכע אָווען האט בעקומען אין מאַנטשעסטער, וואו עס איז געלייגט געוואָרען דער פונדאַמענט פון דער וועלט־אנשויאונג, מיט וועלכער אָווען איז געווען דורכגעדרונגען זיין גאַנצען לעבען.

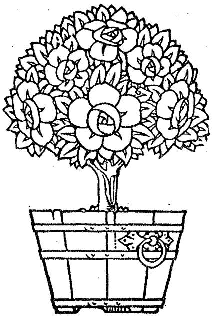

XVIII.

דאָס גייסטיגע לעבען אין מאַנטשעסטער

עס איז אַן אַלטער כלל, אַז יעדע פערענדערונג אין דער אומגע־בונג, אין דער סביבה, רופט ארויס א פערענדערונג אין די אידעען און אנשויאונגען פון דער געזעלשאַפט. די סביבה ענדערט זיך דאַן, ווען די פּראָדוקטיווע קרעפטען, דער שטאַנד פון דער טעכניק און די פאָרמע פון'ם צוזאַמענארבייטען ענדערען זיך. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, אז מאַנטשעסטער, דער מיטעלפּונקט פון אלע נייע פערענדערונגען אין דער טעכניק, אין דער אינדוסטריע, וואו די טעכ־נישע און עקאָנאָמישע רעוואָלוציאָן איז פאָרגעקומען אַם שטאַרק־סטען, ווי אַנדערסוואו, אז מאַנטשעסטער האט געמוזט זיין אויך דער צענטער פון'ם גייסטיגען לעבען, דער אויסגאַנגס־פּונקט פון די נייע אידעען, פון די נייע שטרעבונגען, וועלכע זיינען געוועזן ארויסגערופען דורך „די נייע צייט,״ ד. ה. דורך די נייע פאָרמען פון דער פּראָ־דוקציאָן.

מאַנטשעסטער איז געוועזן דער פּלאַץ, וואו אלע קוועלען פון דער וויסענשאַפט און קונסט האבען רייך געפלאָסען. עס האבען זיך גע־גרינדעט דאָרטען זעהר פיעלע חברות, אגודות, פעראיינען מיט דעם צוועק צו פערברייטען און אונטערצוהאלטען וויסענשאפטליכע און לי־טעראַרישע שטרעבונגען. דעם ערשטען פּלאַץ האבען דאָרטען, זעלבסט־פערשטענדליך, פערנומען די נאַטור־וויסענשאַפטען, אָהן וועלכע די נייע ענטדעקונגען אין דער טעכניק, וועלכע זיינען דאַן טאָג טעגליך פאָרגעקומען, וואָלטען געווען אונמעגליך. מען לערנט מיט גרויס התמדה פהיזיק, באָטאַניק. „כעמיע איז געוואָרען א ליעבלינגס־פאַך פון פיעל מענשען, פון אלע בערופען.״ צו דיזער צייט געהערט די בעגרינדונג

פון דער „אטאם־טהעאָריע," דער יסוד פון דער כעמישער וויסענ־שאפט. מען פאָרשט די סודות פון דער נאטור, מען וויל בעקאנט ווע־רען אלץ מעהר און מעהר מיט איהרע קרעפטען. דאס גרינדליכע פאָר־שען און די נאָהנטע בעקאנטשאפט מיט די נאטור־ערשיינונגען האט געפיהרט צו דער איבערצייגונג, אז אלעס קומט פאָר בדרך הטבע, געזעצמעסיג. רעליגיעזע אנשויאונגען, וועלכע האבען די נאטור ער־שיינונגען צוגעשריעבען פערשיעדענע פערבאָרגענע כחות, אונזעהבארע גייסטער, א רואה ואינו נראה, ווערען וואס מעהר און מעהר פער־שוואונדען, די אמונה פערלירט אלץ מעהר און מעהר דעם באָדען אונטער זיך. פון נסתרות האט מען אויפגעהערט צו האלטען. דאס גלויבען ווערט פערטריעבען פון וויסען, די געטליכקייט — פערדרענגט פון דער געזעצמעסיגקייט. דער אידעאליזם ווערט בעזיעגט פון'ם מא־טעריאליזם. אויף די וועלט און אויף די נאטור האט מען אויפגעהערט צו קוקען, ווי אויף א חומר ביד היוצר, ווי אויף א זאך, וואס איז אָב־הענגיג פון א השגחה פרטית. מען האט זיך איבערצייגט, אז די וועלט ווערט רעגיערט דורך אייגענע געזעצען, דורך אייגענע, ניט אויסענ־שטעהענדע קרעפטען און אז דיעזע קרעפטען און געזעצען זיינען איי־גענשאפטען פון דער נאטור, זיי ליעגען אין איהר, זיינען א טהייל פון איהר, אבער ניט די כחות, וועלכע הערשען „אויסער" אדער „איבער" דער נאטור. „אלעס איז מעכאניש, געזעצמעסיג, אלעס איז נאטירליך" — אָט איז די פעסטע איבערצייגונג פון יעדען פאָרטגעשריטענעם מענשען אין יענער צייט. ניטאָ קיין ערשיינונג סיי אין דער נאטור, סיי אין דער געזעלשאפט אָהן א אורזאכע, אומעטום איז פאַראַן א סיבה און א פועל יוצא, איבעראל הערשט — ריידענדיג מיט'ן פי־לאָזאָפישען לשון — איין קויזיאלער צוזאַמענהאַנג.

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז דער יונגער, בעגאבטער אָווען מיט זיין געוואָהנהייט נאָך יעדע זאך גרינדליך נאָכצוקלערען, אום צו דערגעהן דעם אמת, מיט זיין שטארקער ליעבע צו וויסענשאפט, מיט זיין אונאויפהערליכען שטרעבען צו ליכט, צו השכלה — אז דיעזער ענערגישער, פאָרווערטס־שטרעבענדער גייסט, איז ניט געבליעבען אונ־בעריהרט, פערזעהן פון דיעזע נייע ראדיקאלע אנשויאונגען, וואס הא־בען געהערשט אין ענגלאנד בכלל און אין מאנטשעסטער, אין דער סביבה, וואו ער האט געלעבט, בפרט. אין געגענטהייל, ראָבערט אָווען

איז געוואָרען דער פּרוכטבארסטער באָדען פיר די זאָמען פון דיעזע נייע אידעען. זיין פרייער אונגעבונדענער גייסט האט אנערקענט די פאַרציגליכקייט פון דיעזע נייע איבערצייגונגען איבער די פעראַלטעטע דאָגמעס, חוקים און טראַדיציעס. עס דויערט א געוויסע צייט און אונזער העלד ווערט א כופר בעיקר, ער ברעכט אָב מיט די פריהערדיגע רעליגיעזע אנשויאונגען, וועלכע ער האט גע'ירשה'נט אין זיינע עלטערען'ס הויז און מיט וועלכע ער איז געווען דורכגעדרונגען אין זיינע קינדער־יאָהרען. ער ווערט א פייערדיגער אָנהענגער פון דעם נייעם צייט־גייסט, פון די נייע געדאַנקען, איבער די נאַטור און מענש, ער ווערט אן איבערצייגטער מעכאַניסטישער מאַטעריאַליסט. געוועהנליך איז דיעזער איבערגאַנג פון רעליגיאָן צום פריידענקען ניט געווען א פּלוצלינגער, אויף אַמאָל. ניט ווענינ אינערליכע ספיקות און מלחמות האט ער געהאַט איבערצוטראָגען. „נור מיט דער גרעסטער עקשנות און נאָך לאַנגע אינערע קעמפּפע בין איך געווען געצוואונגען מיינע ערשטע און טיעף איינגעוואָרצעלטע נייגונגען צום קריסטענטהום אויפצוגעבען און אויך דאס גלויבען אין אלע אנדערע רעליגיאָנען.”

זעהר שטאַרק האט געווירקט, ווי עס ווייזט אויס, אויף אָווען'ן די פריינדשאַפט מיט דעם שפּעטער בעריהמט־געוואָרענעם כעמיקער דאַלטאָן, דער בעגרינדער פון אַטאָם־טהעאָריע, וועלכער האט דורך די כעמישע ערפאַהרונגען בעקומען א גאַנץ אַנדער פאָרשטעלונג פון דער וועלט־מאַטעריע. דאַלטאָן און נאָך זייערער א פריינד זיינען געווען לעהרער אין א סעמינאַר, וואו זיי פלעגען מיט אָווען'ן אָפט צוזאַמענקומען און פיהרען הייסע וכוחים איבער פערשיעדענע פראַגען פון פילאָזאָפיע און מאָראַל. „אין צימער פון סעמינאַר פלעגען מיר פיעלע אָבענדען פערברייגגען צוזאַמען און האבען געפיהרט אינטערעסאַנטע וכוחים איבער רעליגיאָן, מאָראַל און נאָך אַזוינע עהנליכע פראַגען, ווי אויך איבער די לעצטע ענטדעקונגען אין כעמיע און פיזיק. דאָ האט דאַלטאָן צוערשט זיין „אַטאָם־טהעאָריע” ענטוויקעלט. מיר האבען אונז אָנגעפאַנגען פאַר פילאָזאָפען צו האַלטען. צייטענווייז פלעגען מיר צו אונזערע דיסקוסיאָנען צולאָזען נאָך איינעם אדער צוויי פריינד. דיעזע צוזאַמענקונפטען און דיסקוסיאָנען האבען געדויערט אַזוי לאַנג, ביז דער דירעקטאָר פון סעמינאַר האט אונז בעמערקט, און

מורא האַבענדיג, אז זיינע לעהרער וועלען ארונטער פון דרך הישר און ווערען אפיקורסים, האט ער אונזערע „סכאָדקעס״ פערבאָטען. עס האט אבער ניט לאַנג געדויערט און מיר האבען אן אנדער אָרט געפונען, וואו מיר האבען רוהיג אונזערע וכוחים ווייטער געפיהרט.״

צו וועלכע איבערצייגונגען דיעזע וכוחים האבען איהם געפיהרט, דערצעהלט אונז אָווען אין אן אנדער אָרט: „די וכוחים האבען מיר ארויפגעבראכט אויפ׳ן געדאנק, אז דאס אוניווערזום, די וועלט, איז א גרויסער לאַבאָראַטאָריום; אלע זאַכען זיינען כעמישע פערבינדונגען און אז אויך דער מענש איז ניט אנדערש, ווי א מעהר קאָמפּליצירטע, א מעהר קונציגע כעמישע פערבינדונג.״

מיר זעהען, אז שוין אין מאַנטשעסטער איז אָווען געווען שטאַרק בעהערשט פון דער מאַטעריאַליסטישער אנשויאונג פון 18טען יאָהרהונדערט, וועלכע איז נאָך דעם, שפּעטער, אין די 50 יאָהרען פון 19טען יאָהרהונדערט, געווען פערטרעטען פון די בעריהמטע נאַטורפאָרשער קאַרל פאָכט, מאָלעשאָט און ביכנער.

ווי ווייט דיעזע ראַדיקאַלע איבערצייגונגען האבען געווירקט אויף זיינע בעציהונגען צו אנדערע מענשען איז אויך אַם בעסטען אויסצוהערען אָווען׳ן אליין: „בעפרייט פון רעליגיעזע פאָראורטהיילע, וועלכע פערדונקלען דעם געזונדען מענשען־פערשטאַנד, איז מיין גייסט אריין אין א נייע אידעען־וועלט. איך בין ביסלעכווייז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז די אייגענשאַפטען פון מענשען, ווי אויך די אומשטענדען, וועלכע ווירקען אויף זיי, ליעגען ניט ביי איהם, ביים מענשען אין רשות, און דריבער האב איך אָנגעפאַנגען צו בעטראַכטען מיט אנדערע אויגען און מיט פיעל מעהר ליעבע. מיין גייסט איז דאַדורך געוואָרען אלץ מעהר און מעהר רוהיג, שלעכטע, בייזע רעיונות געגען אנדערע זיינען ביי מיר אָבגעשטאָרבען. אויף דעם פּלאַץ פון מיין רעליגיעזען געפיהל איז אויפגעטרעטען דער גייסט פון ליעבע, ניט נור פאר איין סעקטע, איין פּאַרטיי, איין לאַנד, איין ראַסע, זאָנדערן פאר דאס גאַנצע מענשען־געשלעכט. עס האט מיר דורכגענומען א גליהענדער, הייסער וואונש דיעזען מין האנושי גוטעס צו טהאָן.״

דערמאָנען מיר נאָך אַם ענדע די אַנאַרכיסטיש־קאָמוניסטישע אידעען, מיט וועלכע גאָדווין (צו וועמען מאַלטהוס׳עס בעקעמפ־

רונגס־טהעאָריע איז געווען געוועגדעט) איז ארויסגעטרעטען אלס פראָטעסט געגען די סאָציאַלע און עקאָנאָמישע אונגלייכהייט, וועלכע האבען בלי שם ספק דירעקט אדער אונדירעקט געווירקט אויף אָווען׳ס ענטוויקלונג, און מיר האבען אויף דעם אופן אלע עלעמענטען, פון וועלכע עס האט זיך אויסגעארבייט, ענטוויקעלט און אויסגעבילדעט אָווען׳ס וועלט־אנשויאונג — די אנשויאונג, וואס האט געדיענט אלס אויסגאנגס־פונקט פאר זיין שפּעטערדיגער געזעלשאַפטליכער טהעטיגקייט.

דיעזע וועלט־אנשויאונג, וועלכע דרינגט דורך אין אלע אָווען׳ס רעדען און שריפטען און איז בעזאָנדערס ענטוויקעלט אין זיין ווערק „די נייע אויפפאַסונג פון דער געזעלשאפט אדער איין פערזוך איבער דאס פרינציפּ, ווי אזוי עס בילדעט זיך דער כאראקטער ביים מענשען,״ פערדיענט מען זאָל זיך אויף איהר אויספיהרליכער אָבשטעלען

XIX.

ראָבערט אָווען׳ס וועלט־אנשויאונג

די איבערצייגונג, אז די וועלט און אלעס, וואס אין איהר איז פֿאַראַן, ווערט רעגיערט ניט פֿון גייסטער, וועלכע שטעהען למעלה מן הטבע, איבער דער נאַטור, אזוי ווי די אמונה לערנט אונז, נור אז די נאַטור ווערט רעגיערט דורך אייגענע, דורך נאַטור־געזעצען, וועלכע ליעגען אין׳ם תוך, אין וועזען פֿון איהר גופא, אז קיין נסים און איבער־נאַטירליכעס איז איבערהויפּט ניט פֿאַראַן — דיעזע איבערצייגונג פֿיהרט דירעקט צום געדאַנקען, אז אויך דער מענש, וועלכער איז ניט אַנדערש ווי א טהייל פֿון דער נאַטור, זיין לעבען, זיין טהאָן און ווירקען, איז ניט אונטערוואָרפֿען אונטער א געוויסען ווילען, א געוויסער השגחה, א פֿערבאָרגענעם אונזיכטבארען גייסט, נאָר פֿערקעהרט, דער ווילען פֿון מענשען און במילא אויך אלע זיינע מעשים, וועלכע זיינען ניט אַנדערש ווי א פֿערקערפּערונג פֿון׳ם ווילען, זיינען א פּראָדוקט, א פּועל יוצא פֿון געוויסע ערדליכע סיבות, פֿון נאַטירליכע אורזאַכען. דערפֿון איז געדרונגען, אז דער מענש קען ניט זיין א בעל בחירה, וואס זאָל קענען אויסקלייבען „צווישען שלעכטס און גוטס,‟ ווי די אמונה זאָגט אונז; דוקא פֿערקעהרט, דער מענש האט ניט קיין פֿרייען ווילען, אן אייגענעם רצון, ביי איהם ליעגט ניט די ברירה דאס יא צו טהאָן און יענעס ניט. דער מענש איז ניט אַנדערש, ווי א מעכאַניש־דענקענדע מאַשינע, וועלכע קען ניט פֿון זיך, מיט׳ן אייגענעם ווילען ארבייטען אזוי אָדער אַנדערש. אזוי ווי דאס ווירקען, די ארבייט פֿון דער מאַשי־נע איז אָבהענגיג, ערשטען, פֿון די עלעמענטען, פֿון וועלכע זי איז אויפֿגעבויט און, צווייטענס, פֿון דער אויסערליכער קראַפֿט (דורך לופֿט, דאַמפֿף, עלעקטריציטעט און אזוי ווייטער), דורך וועלכע זי

ווערט געטריעבען, מוז אויך דער כאראקטער, די אייגענשאפטען פון'ם מענשען, דאָסווירקען, זיין אָבהענגיג, ערשטענס, פון די אינדיווידועלע, פון'ם פיזיאָלאָגישען קערפּער בוי, פון דער נאטירליכער אָרגאנישער צוזאמענזעצונג, וואס איז בכלל ביי פערשיעדענע מענשען קיין גרויסע אונטערשיעדע ניט פאראן, און, צווייטענס, פון דער אומגעבונג, פון דער סביבה, וואו דער מענש האָדוועט זיך אויף, וואו ער בעקומט זיינע איינדריקע, די קראפט און שטאָף צו זיינע מיינונגען, איבער־צייגונגען און במילא אויך צו זיינע מעשים. אויב די נאַטור גיט דאס מאַטעריאַל און דעם בוי פון'ם אָרגאניזם, גיט די געזעלשאַפט, די סביבה אדרך, א ריכטונג צום אָרגאניזם'ס טהעטיגקייט. עס איז ניטאָ קיין ווילענס־פרייהייט, די בחירה, די ברירה ליעגט ניט ביים מענשען אין רשות, דער מענש איז ניט א בעל הבית אויף זיין כאראקטער, דער כאראקטער ווערט אויסגעבילדעט דורך אויסערליכע בעדינגונגען, דורך די סביבה — דאס איז דער יסוד פון אָווען'ס אנשויאונג.

„די רעליגיאָן בערוהט אויף דער איינבילדונג, אז יעדער מענש בעשטימט אלע זיינע געדאנקען, זיין ווילען און האנדלען. מיין אייגע־נעם נאָכדענקען האט מיר געפיהרט צו א גאנץ אנדער מיינונג. מיין שכל לערנט מיך, דאס מיינע אייגענשאפטען זיינען מיר געגעבען געוואָרען פון דער נאטור און אז מיין לשון, רעליגיאָן און מדות זיינען א פראָדוקט פון דער געזעלשאפט, וואו איך בין ערצויגען געוואָרען."

אין אן אנדער אָרט: „יעדעם קינד קען מען ערציהען אין יעדער שפּראַך, יעדעם געפיהל, יעדעם גלויבען, ווי ווייט דאס איז ניט סותר דער מענשליכער נאטור."

האט אבער דער מענש ניט קיין פרייען ווילען, זיינען אלע זיינע געדאנקען און מעשים אָבהענגיג פון דער נאַטור און דער געזעלשאפט, ד. ה. פון אורזאכען, וועלכע ליעגען אויסער איהם, טאָ קען איך אי־בערהויפּט איהם ניט פעראנטוואָרטליך מאכען פאר זיי. עס איז לעכער־ליך צו בעשטראָפען אדער צו בעלוינען מענשען פאר אזעלכע מעשים, וועלכע ער איז בעגאנגען, ווייל ער איז געוועזען געצוואונגען זיי צו בע־געהן. וויל איך דער מענש זאָל זיין גוט און וואויל, זאָל קיינעם קיין בייז ניט טהאָן, מוז איך בעזייטיגען די אורזאכען, וועלכע צווינגען איהם צו טהאָן שלעכטעס, איך מוז איהם בעשאפען אזא סביבה, געבען אזא ערציהונג, איהם שטעלען אין אזוינע געזעלשאפטליכע בעציהונגען,

וועלכע רייצען ניט, ערגערען ניט און רופען ניט ארויס קיין שלעכטע געפיהלען — און דער מענש וועט אויפהערען צו זיין א בעל עולה. ווען מען וועט בעזייטיגען די בעדינגונגען, וועלכע צווינגען דעם מענ־שען צו זיין שלעכט, וועט ער קיין מאָל קיין בייזעס ניט טהאָן, דען די אייגענע אינטערעסען — איז אָווען איבערצייגט — שטעהען ניט נור אין קיין ווידערשפרוך מיט די אינטערעסען פון אנדערע, נור פערקעהרט, דאס גליק פון יעדען איינציגען בעשטעהט נור אין׳ם גליק פון גאנצען כלל. ווען דער מענש קומט צום שכל — מיינט אָווען — זעהט ער איין, אז זיין אינדיווידועלעס, פריוואטעס גליק וואקסט נאָר אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל ער שטרעבט דאס גליק פון׳ם גאנצען כלל צו פערבעסערען. דאס גליק פון׳ם כלל איז שוין כולל אין זיך דאס גליק פון יחיד.

בנוגע דער בעפעלקערונגס־טהעאָריע פון מאלטהוס, וועלכע בע־הויפטעט, אז צווישען די מענשען, אזוי ווי אין דער גאנצער נאטור, איז פאראן א קאמפף צוליעב דעם דאזיין, ווייל אין דער נאטור איז ניט פאראן חיונה פאר אלע, וועלכע ווערען געבוירען, זאָגט אָווען: „מאלטהוס האט רעכט, ווען ער זאָגט, אז די בעפעלקערונג פון דער וועלט מוז זיך שטענדיג צופאסען צו דעם סך הכל פון דער נאהרונג, וואס ס׳איז פאראן, ער האט אבער ניט געזאָגט, וויפיעל מעהר נאה־רונג וואָלט מען פון׳ם זעלביגען באָדען קענען געווינען, ווען אנשטאט אן אונוויסענדעס, שלעכט־אָרגאניזירטעס פאָלק, וועט די ארבייט דורך אינטעליגענטע, פלייסיגע הענד אויסגעפיהרט ווערען. די ארבייט ווי עס ווערט איצט אויסגעפיהרט צו דער ארבייט, ווי עס דארף און קען ווערען אויסגעפיהרט, פערפעלט זיך ווי איינס צו דער אונענדליכקייט.״ אויסער דעם איז אָווען איבערצייגט, אז די גרויסע פאָרטשריטע פון דער כעמיע וועלען אונז אין דער צוקונפט געבען די מעגליכקייטען קינסטליכע ערנעהרונג אויס דער לופט צו בעקומען.

די לאנג־יעהריגע בעשעפטיגונג אין פאבריק, וואו אלעס קומט פאָר מעכאניש, וואו דער מענש איז ניט מעהר ווי א טהייל פון דער מאשינע, וואו ער מוז אלעס ערפילען ווי א גולם אָהן אן אייגענעם רצון, האט ביי אָווען׳ן נאָך מעהר פערשטארקט די מעכאנישע אנ־שויאונג אויף די נאטור אין דעם מענשען. „דעם מענשליכען כאראק־טער — איז אָווען איבערצייגט — קען מען פראָדוצירען אזוי ווי

סחורות. דורך א גוטער ערציהונג קען מען אויך גוטע מענשען בע־קומען.“

„דורך געוויסע בעדינגונגען קען מען צוגעוואָהנען דעם מענשען צו לעבען אין וועלכער עס איז ניט לאַנד אָהן ארמוטה, אָהן פערברע־כען און אָהן שטראָפען, ווייל דיזע אלע אונגליקען קומען פון דער שלעכטער ערציהונג, פון דעם, וואס מען פערשטעהט ניט די טבע פון מענשען... אין׳ם מענשען קען מען ענטוויקלען בעליעביגע געפיהלען, איינגעשאַפטען און א בעליעבינען כאראקטער.... פון דער נאַטור איז דער מענש ניט שלעכט און ניט גוט, אלעס איז אָבהענגיג פון די אויי־סערליכע בעדינגונגען... די סיבה פון אלע שלעק אין דער געזעלשאַפט איז די אונוויסענהייט, וואס ווערט איבערגעגעבען בירושה פון איין דור צום צווייטען דור, און דער פאַלשער מיינונג, דאָס מענשען אר־בייטען אליין אויס אין זיך זייער כאראקטער...“

די איצטיגע אָרדנונג, וועלכע בערוהט אויף דאס רעכט פון פריי־וואט איינענטהום אויף די פּראָדוקציאָנס־מיטעל, וואו די קאָנקורענץ, דער קאַמפף פון אלע געגען אלע איז דער מיטעלפונקט, ארום וואס אלעס דרעהט זיך, וואו דאס האוועגען, די נאָכיאָגעניש נאָך פרנסה איז דער אינהאַלט פון לעבען, וואו ביי יעדער אונטערנעהמונג ליעגט מען אין איין פחד, אין איין שרעק, אפשר וועט יענער ארויסכאַפּען — אין דיזער אָרדנונג, וואו דער מענש איז א קנעכט ביי דער מאַשינע, איז קיין וואונדער ניט, אז עס ארבייטען זיך ביים מענשען אויס שלעכטע זיטען, ווי שנאה, קנאה, אונגדולדזאמקייט. דאס מאַטעריאל, פון וואס דער כאראקטער ווערט אויסגעארבייט, די איינדריקע פון דער סביבה קענען אנדערע זיטען ניט בעשאַפען. „פון דער צייט, ווען מען האט איינגעפיהרט אין די פאַבריקען מאַשינעס, האט מען אויפ׳ן מענשען אָנגעפאַנגען צו קוקען, ווי אויף א טפל־זאַך, ווי אויף א מאַ־שינע פון צווייטען גראַד. מען האט אָנגעפאַנגען מעהר זיך צו בעקי־מערען מיט האָלץ, מעטאַל און רויהע מאַטעריאל, איידער מיט דעם קערפּער און נשמה פון מענשען.“

צו קען מען אבער די סביבה איבעראָנדערשען?

יא! ענטפערט אָווען.

די סביבה, די געזעלשאַפט און איהרע איינריכטונגען, געזעצען און מנהגים בעטראַכט אָווען פאר א מעכאַנישען אָרגאַניזם, די רעדער

פון וועלכען עס קענען, לויט אונזער רצון און פערלאנג, אין יעדער צייט איבערגעשטעלט און איבערגעאנדערשט ווערען. דאס „סאָציאַלע סיס־טעם" קען, לויט אָוועןס איבערצייגונג, אזוי איינגעאָרדענט ווערען, דאס זי זאָל פּראָדוצירען א גרעסערע מאָס מענשליכעס גליק. דערצו איז נאָר נויטהיג די מענשען זאָלען „קומען צום שכל" און איינזעהען, אז די איצטיגע אָרדנונג טויג ניט און אז עס איז נויטהיג צו בעשאפען אן אנדער סביבה, אן אנדער געזעלשאפטס־סיסטעם. אזוי ווי די מאַ־טעריאַליסטען פון 18טען יאָהרהונדערט, איז אָוועָן געווען אין דער אי־בערצייגונג, אז די סביבה ווערט בעשאפען דורך די געזעצען, וואס זיינען פון זייער זייט ניט אנדערש, ווי א פערקערפּערונג פון די מיי־נונגען און איבערצייגונגען, וועלכע הערשען אין דיעזער צייט ביי די מענשען. דערפון איז געדרונגען, אז אויב די מענשען ווילען נור, זיינען זיי אימשטאנד ארויסצוגעבען אנדערע געזעצען, בעשאפען אן אנדער סביבה, אזא, וועלכע זאָל פּראָדוצירען, ערציהען מענשען מיט גוטע כאראַקטערען.

ווער איז מחויב צו ראַטעווען די מענשהייט פון'ם טיעפען עלענד און שמוץ, אין וועלכע זי איז פערזונקען? אויף וועמען ליעגט דאס חוב איבערצואנדערשען די איצטיגע בעדינגונגען, די הערשענדע אָרדנונג, די איצטיגע סביבה?

— די זעלביגע מענשען, וועלכע ציהען פאר זיך נוטצען פון איצ־טיגער אָרדנונג! — ענטפערט אָוועָן גאַנץ ערנסט.

די קלוגע און אויפגעקלעהרטע דארפען נור אויפווייזען אלעמען, ווי גרויס עס איז די נויטה און עלענד פון פיעלע מיליאָנען מענשען, און די הערשער פון דער וועלט — האַפט אָוועָן — וועלען אויסשרייען: „אזוי קען לענגער ניט בלייבען, עס דאַרף און עס מוז אנדערש זיין!" אויב מען זאָל נור אויפווייזען גוטע מיטלען, ווי צו בעזייטיגען די מענשליכע אונגליקען, איז ביי אָוועָן'ען קיין ספק ניט, אז די געזעצ־געבער וועלען זיך ניט אָבזאָגען זיי דורכצופיהרען אין לעבען. „איך בין איבערצייגט, אז ניט דער קעניג, ניט די מיניסטאָרען, ניט דער פּארלאמענט, ניט איינע פון די רעליגיעזע און פּאָליטישע פּארטייען זיינען ניט געניגט צו דער שרייענדער אונרעכט איבערצולאָזען די איינריכטונגען און געזעצען, אזוי ווי זיי זיינען איצט."

ביעזע ליעבע און צוטרוי צו אלעמען, וועלכע טראָגען אויף זיך

דעם נאָמען מענש, דיעזען גלויבען אין דעם גוטען ווילען פון די „גרע־סטע" און די „שטאַרקסטע" איז אונזער אוטאָפּיסט אויף זיין גאַנצעם לעבען געבליעבען געטריי. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, אז דיעזער גרויסער מענשענפריינד האט זיך ביי יעדער געלעגענהייט, אויב נור עס האט געקענט ארויסקומען א טובה פאר די ליידענדע מענשהייט, געווענדעט מיט שריפטען, בקשות און עצות ניט בלויז צו די רעגיערער און הערשער, נור אויך צו די קאַפּיטאַליסטען.

ווי נאאיוו דאס איז געווען!

צו זיי האט ער זיך געווענדעט! ער האט געבעטען ביי די וועלף רחמנות אויף די שאָף!

מיר ווילען זיך בענוטצען מיט דער געלעגענהייט אָנצואווייזען אין אלגעמיינע שטריכען אויף די אונטערשיעדע צווישען דעם אוטאָ־פּיסטישען און וויסענשאַפטליכען סאָציאַליזם.

די אוטאָפּיסטען־סאָציאַליסטען האבען אָנגעווענדעט די מעטאַ־פיזישע מעטהאָדע פון פאָרשען און דענקען. זיי האבען יעדע ערשיי־נונג בעטראַכט אין שטעהענדען צושטאַנד, ווי זי זעהט אוים אין דער רגע, ווען מיר דענקען וועגען דעם, ניט אין צוזאַמענהאַנג מיט די ארומיגע בעדינגונגען, נאָר אָבגעזונדערט, אָבגעריסען פון דער ארו־מיגער וועלט, אזוי ווי אן איינציגער ריגג, וועלכער האט קיין שייכות ניט און איז ניט פערבונדען מיט איבעריגע רינגען. די אוטאָפּיסטען האבען זיך ניט גערעכענט מיט דער צייט און מיט דעם אָרט, וואו און ווען די ערשיינונג קומט פאָר און דעריבער זיינען זייערע אויספיה־רונגען געווען גאַנץ אַנדערע, ווי יענע פון די וויסענשאַפטליכע סאָ־ציאַליסטען, וועלכע האבען אָנגעווענדעט אין פאָרשען די דיאַלעקטישע מעטהאָדע.

דאס רעכט פון פריוואַט אייגענטהום אויף די פּראָדוקציאָנס־מיטלען — האבען אונז די אוטאָפּיסטען איבערצייגט — איז ניט אן אונבעדינגטע נויטהווענדיגקייט פון'ם מענשען'ס נאַטור, און ווי־באַלד אז דיעזעס געזעץ בריינגט מיט זיך זעהר פיעל צרות, מוז עס אָהן שום שאלות ומענות בעזייטיגט ווערען. מיט די ארומיגע גע־זעלשאַפטליכע בעדינגונגען, וועלכע האבען געפיהרט צום געזעץ פון

פריוואט אייגענטהום, האבען די אוטאָפּיסטען זיך ניט געקימערט און דעריבער האבען זיי אין דער פאָדערונג מבטל צו זיין פּרי־וואט אייגענטהום זיך ניט געדעכענט דערמיט, צו זיינען יענע בע־דינגונגען נאָך פאַראַן אדער זיי זיינען שוין בטל געוואָרען. זיי האבען געשטעלט א פראגע: „ענטוועדער אדער,״ אדער יא, אדער ניין, אדער גוט, אדער שלעכט; אייגענטהום איז אַבסאָלוט נוצליך, אדער אַב־סאָלוט שעדליך. דאס איינע און די זעלבע ערשיינונג איז אָבהענגיג אויף פון ארומיגע ערשיינונגען און בעדינגונגען און דעריבער — אין אונזער פאַל פּריוואט אייגענטהום — קען זי אין איין עפּאָכע זיין שעדליך און אין אַן אַנדער עפּאָכע, ווען די ארומיגע בעדינגונגען זיי־נען אַנדערע, גאָר זיין נוצליך אדער פערקעהרט, האבען זיך די אוטאָ־פּיסטען ניט געקענט פאָרשטעלען, און דעריבער האבען זיי גע׳טענה׳ט, אז פּריוואט אייגענטהום מוז און קען אין יעדער צייט פערביטען ווע־רען אויף קהל׳שע אייגענטהום. די דיאַלעקטישע מעטהאָדע פון די וויסענשאפטליכע סאָציאַליסטען איז זיי געווען אונבעקאנט.

ווייטער. די איבערצייגונגען, מיינונגען — דער כאַראַקטער פון מענשען איז א רעזולטאט פון דער אומגעבונג, פון דער סביבה. די סביבה קען, ווען מענשען זאָלען נור קומען צום שכל, איבערגעאַנדערשט ווערען, ווייל די סביבה איז ניט אַנדערש, ווי א רעזולטאט פון די גע־זעצען, וועלכע זיינען פון זייער זייט אָבהענגיג פון די איבערצייגונגען. די סתירה איז קלאָר. די איבערצייגונגען זיינען אָבהענגיג פון דער סביבה און די סביבה ווידער ווערט אויפגעבויט פון די איבערצייגונגען. אָט איז דער פער׳כשוף׳טער קרייז, אין וועלכען די אוטאָפּיסטען זיינען פערקראָכען. ממה נפשך, איז דער מענש מיט זיין כאַראַקטער, מיט זיינע איבערצייגונגען אָבהענגיג פון דער סביבה, ד. ה., די סביבה איז די אורזאַכע און דער כאַראַקטער פון מענשען דער יוצא, די פאָלגע, טאָ ווי קען מען פערלאַנגען פון מענשען איבער־צואַנדערשען די סביבה? ליעגט דען דאס אין זיין רשות? נעהמען מיר ווידער אָן, אז דער מענש מיט זיין שכל קען יא ווירקען אויף די סביבה, זי איבערצואַנדערשען; די איבערצייגונגען, הייסט עס, זיינען די אורזאַכע און די סביבה דער יוצא, טאָ ווי אזוי קען מען בעהויפּטען, אז דער מענש איז אָבהענגיג פון דער סביבה? די סביבה רעגיערט מיט׳ן מענשען און די מענשען רעגיערען מיט דער סביבה —

ווי שיקט זיך דאס? דאס די סביבה גופא, און די געזעצען, דורך וועלכע זי ווערט בעשאפען, הענגט ניט אָב סתם אין דער וועלט אריין פון פרייע ווילקירליכע איבערציינונגען און קען במילא ניט ווילקיר־ליך ביי יעדע בעדינגונגען און יעדער צייט איבערגעאנדערשט ווערען, דאס עס זיינען פאראן אָביעקטיווע געזעצען, וועלכע רופען ארויס די סביבה און אז דער מענש מוז דעריבער מיט דיעזע אָביעקטיווע גע־זעצען זיך רעכענען — דיעזער אמת איז ערשט ענטדעקט געוואָרען פון קאַרל מארקס.

עס איז אויך בעגרייפליך, פאר וואס די אוטאָפיסטען איז גע־בליעבען אונפערשטענדליך די אידעע פון קלאסען־קאמפף.

די אוטאָפיסטען האבען געמיינט (דיעזע מיינונג איז אן און פיר זיך געווען ביי זיי גאנץ בערעכטיגט, וויל, ווי שוין אויבען געזאָגט, זיי האבען געלעבט, ווען דער קאפיטאליזם איז נאָך ניט געווען אזוי שטארק ענטוויקעלט), אז עס איז פאראן איין אלגעמיינע סביבה, וואו אלע מענשען בעקומען גלייך זייערע איינדריקע, און וויבאלד, אז דאס מאַטעריאַל, פון וועלכען די כאראקטערען ווערען אויסגעארבייט, איז פון איין זאָרט, זיינען במילא די איבערציינונגען פון אלע מענשען אין דער געזעלשאפט בכלל אויך איינע און די זעלבע. אז עס איז פא־ראן אן אנטאגאניזם אין די אינטערעסען און במילא אויך אין די אי־בערציינונגען צווישען פערשיעדענע קלאסען, אז עס זיינען פאראן בעזונדערע קלאסען־כאראקטערען, האבען זיך די אוטאָפיסטען ניט פאָרגעשטעלט.

קאַרל מארקס האט אונז אבער געמאכט די גרויסע ענטדעקונג, אז די סביבה מיט איהרע געזעצען, איינריכטונגען און מנהגים ווערען ארויסגערופען דורך אָביעקטיווע פאקטאָרען פון דער געשיכטע און אז דיעזע אָביעקטיווע פאַקטאָרען זיינען ניט אנדערע, ווי די פראָדוקטיווע קרעפטען פון דער געזעלשאפט. דיעזע פראָדוקטיווע קרעפטען צושפאלטען די געזעלשאפט אויף פערשיעדענע טהיילען, אויף פערשיעדענע קלאסען מיט פערשיעדענע אינטערעסען, זיי בעשאפען ניט איין סביבה, זאָנדערן איינינע סביבות, די איינדריי־קע, דאס מאַטעריאַל, פון וועלכען דער כאראקטער פון מענשען ווערט אויסגעבילדעט, איז ניט פאר יעדען קלאס איינע און די זעלבע: דאס ווענדעט זיך אָן זייערע שייכות צו די פראָדוקטיווע קרעפטען, וועלכע

האבען זיי, די קלאסען, ארויסגערופען. די איבערצייגונגען, די זיטען, די שטרעבונגען זיינען דעריבער אין יעדען קלאס פערשיעדען. די קלאסען הערען זיך אויף איינע די אנדערע צו פערשטעהען, ווייל זיי בעקומען זייערע איינדריקע פון פערשיעדענע סביבות, לעבען אין גאנץ פערשיעדענע וועלטען, ריידען אויף גאנץ אנדערע לשונות און שטרעבען צו גאנץ אנדערע ציעלען — דער רעזולטאט דערפון איז דער קלאסען־קאמפף, וואס הערשט אין דער געזעלשאפט.

אט פון דיעזען קלאסען־קאמפף, וואס האט ערשט געקענט ווערען פערשטענדליך נאך דעם, ווען מארקס האט אונז געוויעזען, אז די עכטע קראפט, די אמת'ע אביעקטיווע בעוועגער פון דער געשיכטע, זיינען די פראדוקטיווע קרעפטען, האבען די אוטאפיסטען געהאט זעהר א קליינע השגה. עס איז דעריבער קיין וואונדער ניט, דאס אלע זייערע פרעדיגען, זייערע אידעען זיינען געבליעבען ניט מעהר, ווי א אוטאפיע, וואס האט אין לעבען ניט געקענט פערווירקליכט ווערען.

ראבערט אווען'ס אונשטערבליכער נאמען איז אבער ניט אין דער טהעאריע, זאנדערן אין דער פראקטיק. אט צו דיעזער פראקטישער ארבייט פון דעם גרויסען אוטאפיסט קעהרען מיר זיך איצט צו.

XX.

ראָבערט אָוועז אלס רעפארמער און סאציאליסט

1. די רעפאָרם ארבייט אין ניו־לאַנאַרק.

ניו־לאַנאַרק, א קליין שטעדטעל אין שאָטלאַנד, האט געהאַט אין זיך צוויי—דריי טויזענד איינוואוינער, דורכאויס אביונים. די גאַנצע שטעדטעל האט געצויגען איהר חיונה דורך די בעשעפטיגונג אויף די פאַבריקען. וואס פאר א מין לעבען עס האט געקענט זיין ביי דער ניו־לאַנאַרקער בעפעלקערונג, איז לייכט צו בעגרייפען, ווען מען דער־מאָנט זיך די שכירות פאר פאַבריק־אַרבייט און די איבעריגע בעדינ־גונגען, וועלכע האבען אין יענער צייט געהערשט. ניו־לאַנאַרק איז געווען דער מיטעלפונקט, וואו עס זיינען זיך צוזאַמענגעקומען און האבען זיך קאָנצענטרירט אלע שלעכטע פערדאָרבענע זייטען פון דער פאַבריק־ארבייט סיסטעם, זי האט אין זיך אָבגעשפּיעגעלט אלע שרע־קען פון דער אונבעגרענצטער עקספּלואַטאַציע און רויב. די גאַנצע בעפעלקערונג איז בעשטאַנען פון א צוריקגעגאַנגענעם, אויסגעמאַטער־טען מין מענשען, וואו עס האבען זיך איינגעוואָרצעלט אלערליי שמוץ, אויסגעלאַסענהייט, קראַנקהייטען און נאָך אזוינע מיני פורעניות. 25 פראָצענט פון אלע ארבייטער זיינען געווען קינדער, געקויפטע ביי די בלי קודש פון די קירכען. דאס זיינען געווען אמת'ע ווייסע שקלאַפען, מיט וועלכע מען האט זיך בעגאַנגען אָהן א שום חרפה און בושה, ווי מיט פשוט'ע ארבייטס־פיה. צווישען דיעזע אונבעשיצטע קינדער, וועלכע פלעגען מוזען ארבייטען 12 און מעהר שעה א מעת־לעת, זיינען

געוועזן ניט ווייניג זעקס־און זיעבען־יעהריגע עופּה׳לאַך. די דערוואַקסענע אַרבייטער זיינען בעשטאַנען פון אַלע מעגליכע „געוועזענע,“ אַרויסגעוואָרפענע פון דער געזעלשאַפט, מענשען, ביי וועמען די הונגעריגע שטאָלענע גרויזאַמע מאַשינעס האָבען ניט בלויז פערצעהרט דעם קערפּער, נור אויך פערוואונדעט און צוקאַליעטשעט די נשמה, פערדאָרבען און פערטיליגט אַלע מענשליכע געפיהלען. פערברעכער, באַסיאַקעס, שכורים, בעטלער — אָט פון וועמען די ניו־לאַנאַרקער בעפעלקערונג האָט זיך געבילדעט. אום דיעזע אונדיסציפּלינירטע, צולאָזענע, אונקולטיווירטע מאַסע צו דער אַרבייט צו נויטען, פלעגען מוזען אָנגעווענדעט ווערען די גרעסטע שטראָפען.

די שנאה פון די ניו־לאַנאַרקער אַרבייטער געגען די בעלי בתים איז געוועזן, זעלבסטפערשטענדליך, געוואַלטיג גרויס. זי האָט אָבער ניט געפיהרט צו אַ רעגעלמעסיגער אָרגאַניזאַציאָן פון די אַרבייטער, וועלכע זאָל קענען אָפען אַרויסטרעטען אַלס אָרגאַניזירטע מאַכט געגען דער שענדליכער עקספּלאָאַטאַציע פון די אונטערנעהמער — דערצו זיינען די אַרבייטער נאָך ניט געוועזן רייף און ענטוויקעלט. די אונצופריעדענהייט פון די אַרבייטער פלעגט זיך אויסדריקען אין נוקם זיין זיך אָן די פאַבריקאַנטען דורך אָבטהון פערשיעדענע פערבאָרגענע „שפּיצלעך“ און „שמד־שטיקלעך,“ און ווען די מאָס פון ערגערנים פלעגט איבערפילט ווערען — אין אָפענע, סטיכיגע געוואַלטטהאַטען, וועלכע פלעגען ווייניג וואָס פערבעסערען די לאַגע.

און אָט אין אַזאַ פינסטערען, פערלאָזענעם, אונאויפגעקלערטען, פערווילדעטען ווינקעל האָט ראָבערט אָווען געקויפט די בוימוואָהלפאַבריק.

דיעזע אונטערנעהמונג האָט אָווען געקויפט ניט מיט דער דעה „געשעפט צו מאַכען,“ אום צו קענען בעקומען גרויסע רוחים — אַזאַ ציעל וואָלט ער אויך געקענט ערגרייכען אין מאַנטשעסטער — נור מיט דער אַבזיכט צו מאַכען אַ פּראָבע, אַן עקספּערימענט פיר זיינע טהעאָריען איבער די אויסבילדונג פון׳ם מענשען׳ס כאַראַקטער. אין ניו־לאַנאַרק האָט אָווען געפונען דעם פּאַסענדסטען אָרט, וואו דורכצופיהרען אין לעבען זיינע, אין מאַנטשעסטער ערוואָרבענע, איבערציינגונגען. און זייענדיג דורכגענומען מיט דעם וואונש צו בעווייזען, אַז די אַלע שלעכטע מדות פון די ניו־לאַנאַרקער איינוואוינער זיינען ניט אַנ־

דערש, ווי א רעזולטאט פון די אינערליכע אומשטענדען, אין וועלכע זיי איז אויסגעקומען צו לעבען, איז די ערשטע ארבייט פון אָווען, גלייך נאָך זיין בעזעצען זיך דאָרט, געווען, איבערצוענדערען די אויסערליכע בעדינגונגען.

דיעזע אויפגאַבע איז אבער ניט געווען קיין לייכטע.

צוליעב דעם גרויסען בערעכטיגטען מיסטרויען, וואס די ארבייטער האבען געהאט צו יעדען פאבריקאנט בכלל, און די ניו־לאנארקער, אלס שאָטלענדער, געגען דעם „ענגלענדער" בפרט, איז געווען פאר אָווען אונמעגליך זיך מישב צו זיין און דורכצורעדען זיך מיט די ארבייטער איבער זייערע פערלאנגען און פאָדערונגען. אין יעדען פערזוך פון'ם ניו־לאנארקער אונטערנעהמער זיך צו דערנעהנטערען צו די ארבייטער, האבען די לעצטע געזעהען א פניה, א הינטער־געדאנק. זיי האבען אָווען'ן חושד געווען, אז ער מיינט דורך שווינדעל זיי צו פערנארען. דאס גאנצע ביזהעריגע לעבען מיט די אונצעהליגע ערפאהרונגען האבען די ארבייטער בעוויעזען, אז די פאבריקאנטען זיינען מיט אלע זייערע מעשים נור אויסען זייער אייגענע טובה, און וועלען קיין מאָל ניט טהאָן א זאך, וואס זאָל זיי ניט עפּעס אריינברייגגען אין קעשענע.

איינינע יאָהר איז אויסגעקומען אָווען'ען צו קעמפּפען כדי צו בעקומען דעם צוטרויען פון דער ניו־לאנארקער בעפעלקערונג, אָהן וועלכע יעדע רעפאָרמע וואָלט געווען אונמעגליך דורכצופיהרען. נור די אונגעהייערע גערולד און די בעצויבערטע מאכט, מיט וועלכע אונזער העלד איז געווען בעשאָנקען פון דער נאטור, זיינען געווען אימשטאנד דורכצוברעכען די אייזערנע וואנד, מיט וועלכער די ארבייטער האבען זיך פערשטעלט פון די אונטערנעהמערס טובות. און נור די גרויסע קרבנות, וואס אָווען האט געבראכט אין די נוצען פון די ארבייטער, האבען איהם געקענט ריין מאכען פון'ם חשד, וועלכען די ארבייטער האבען אויף איהם געהאט. „קיין מאָל — ערצעהלט אן אונפּארטייאישער מענש פון אָווען'ס צייט — האט קיינער ניט אָנגעווענדעט אזוי פיעל מיה און ארבייט אום גליקליך צו מאכען זיין פאמיליע, וויפיעל ראָבערט אָווען האט אָנגעווענדעט, אום אויסצובעסערען די לאגע פון זיינע דאָרף־מענשען."

ביסלעכווייז, שריט פאר שריט פאנגען די ארבייטער אָן זיך צו

איבערצייגען אין דעם אמת'ן גוטען ווילען פון זייער אונטערנעהמער, און הערען אויף צו שטערען אָווען'ען אין זיין שטרעבען צו בעזייטיגען די שרעקליכע בעדינגונגען, אום צו פערבעסערען די לאגע פון זיי און זייערע קינדער. א פאקט, וואס איז פארגעקומען מיט איניגע יאָהר שפּעטער, ווען אָווען האט אָנגעהויבען זיין רעפאָרם־ארבייט, האט ענדליך פערטריעבען ביי די ניו־לאנארקער ארבייטער דעם לעצטען שאָטען פון חשד. דורך א גרויסע מאָס אמעריקאנישע בוימוואָהל, מיט וועלכער דער אמעריקאנער מארק איז געווען איבערפילט, איז ראָבערט אָווען געווען געצוואונגען אָבצושטעלען די פאבריק אויף פיער חדשים. פאר דיעזע גאנצע צייט האט ער זיינע ארבייטער די פולע שכירות געצאָהלט. אזא אויסערגעוועהנליכע, פיר יענער צייט, גוטהערציגקייט, האט בעזייטיגט ביי די ארבייטער די לעצטע געדאנקען פון מיסטרויען צו זייער בעל הבית.

ניט בעגעגענענדיג קיין ווידערשטאנד פון די ארבייטערס זייט, פאנגט אָווען אָן דורכצופיהרען זיינע פּלענער. ער פערקירצט דעם אר־בייטס־טאָג, העכערט די שכירות, פערקלענערט די קינדער־ארבייט, פיהרט איין שוהלען, וואו צו לערנען לעזען און שרייבען, לעגט אָן גרויסע ביבליאָטהעקען, ריכטעט איין קהל'שע קיכען, פיהרט איין קאָ־אָפּעראטיווע געשעפטען, וואו די ארבייטער זאָלען בעקומען נאה־רונגס־מיטעל פריש, גוט און ווּאָלוועל, אָרדענט איין מעדיצינישע הילף פיר קראנקע, אלטער־פערזיכערונג, אונטערשטיצונגס־חברות, בעזיי־טיגט די פערשיעדענע שטראָפען, פיהרט א גאנצע רייהע פאָרלעזונגען איבער זיטען־לעהרע, מאָראל, א. ז. וו.

דער פועל יוצא פון די נייע רעפאָרמען און איינפיהרונגען איז געווען, אז די ארבייטער זיינען עפּעס ווי ניי געבוירען געוואָרען. דער פריהער אזוי פערווילדעטער און צובושעוועטער ווינקעל ניו־לאנארק, פון וועלכען מען איז געלאָפען ווי פון א פעסט, האט זיך אָנגעפאנגען אויסצוצייכענען מיט דער קערפּערליכער און גייסטיגער ענטוויקלונג פון זיינע איינוואוינער, דורך זייער פריעדליכען און זיטליכען לעבען, דורך זייערע אידעאלע שטרעבונגען און נייגונגען. ניו־לאנארק איז געוואָרען א ביישפּיעל, א מוסטער פאר אלע אנדערע פאבריק־אָרטען. די ארבייטער, וועלכע זיינען פריהער געווען בעוואוסט אלס אויס־וואורפען פון דער געזעלשאפט, האבען געקראָגען א נאָמען דורך זייערע

מערקווירדיגע רוהיגע און פריעדליכע מנהגים. אָוועןס נאָמען האט אָנ־געפאנגען צו קלינגען איבער דער גאַנצער וועלט. צוויי טויזענד געסט, דארונטער ניט ווענ̇יג געקרוינטע און געזאלבטע הערשער, פלעגען יעהרליך בעזוכען ניו־לאַנארק און פלעגען מיט גרויס התפעלות בע־וואונדערען דעם מוסטערהאַפטען סדר אויף דער פאַבריק און דאס געמיטהליכע לעבען פון די ארבייטער. פון ארבע פינות העולם פלעגט מען קומען צום „בעל שם" אָוועןן, וועלכער פלעגט אזוי ווי מיט כשוף אויסוואורצלען די שלעכטע און פערדאָרבענע מידות פון מענשען און פערוואַנדלען זיי אין מאָראַליש־ און פיזיש־געזונדע.

מערקווירדיג איז געוועזען דאס, וואס דיעזע אַלע רעפאָרמען האבען ניט נור ניט געשעדיגט דעם געשעפטליכען ערפאָלג פון פאַבריק, עס איז ניט בלויז ניט פערקלענערט געוואָרען דער ריוח, נור, פערקעהרט, די רעפאָרמען האבען מיטגעווירקט, דאס די הכנסות זאָלען אונגעהייער הויך שטייגען. אין 1798 האט אָוועןן די פאַבריק געקויפט פאר 60 טויזענד פונט שטערלינג, אין 1812 איז זי ווערטה געוועזען 200 טוי־זענד פונט שטערלינג, מיט א ריינעם יעהרליכען ריוח פון 24 טויזענד פונט שטערלינג.

די גרויסע, אונגלויבליכע רעזולטאטען, וועלכע זיינען דערגרייכט געוואָרען אין ניו־לאַנארק, האט נאָך מעהר פערפעסטיגט אין אָוועןען די איבערצייגונג, דאס דורך סאָציאַלע רעפאָרמען איז מעגליך פון אָנ־פאַנג ביזן סוף איבערצוּענדערען דעם כאראקטער פון מענשען, און ער נעהמט זיך מיט אן אונערמיעדליכער ענערגיע דיעזע איבערצייגונג צו פערשפּרייטען דורך וואָרט און שריפט.

אויך אין פּראַקטישער הינזיכט האט אָוועןן, דורך זיין רעפאָרם־ארבייט, געווירקט ניט בלויז אין ניו־לאַנארק, נור וויית, וויית איבער די גרענצען פון דער קליין־שטעדטעל. אין ענגלאַנד האט זיך אָנגעהויבען א גרויסע בעוועגונג פאר ארבייטער געזעצגעבונג. אלס א בעוויז פון דער דורכפיהרבארקייט און פּרוכטבארקייט פון ארבייטס־רעפאָר־מען, האבען די אָנהענגער פון דיעזער בעוועגונג שטענדיג אָנגעוויעזען אויף ניו־לאַנארק. אָוועןן אַליין איז געוועזען אייגער פון די פיהרער אין דיעזער בעוועגונג. א דאנק זיין אָפטען ארויסטרעטען אין עפענטליכען לעבען, איז אין 1818 דורכגעפיהרט געוואָרען דאס געזעץ, וואס רעגו־לירט די קינדער־ארבייט אויף די פאַבריקען. מיט דיעזען געזעץ פאַנגט

זיך אָן די ארבייטער־געזעצגעבונג אין ענגלאנד, וועלכער האט זיך גע־צויגען איינינע צעהנדליג יאָהר און האט זיך נאָך א האַרטנעקיגען און ענערגישען וויעדערשטאנד פון די הערשענדע קלאַסען, געענדיגט מיט דעם נצחון פון די ארבייטער, דורך דעם בעוואוסטען ביל פון 1847, איינצופיהרען דעם 10־שעה׳דיגען ארבייטס־טאָג.

פון דער צייט, ווען אָווען האט איבערגענומען די געשעפטען אין ניו־לאַנארק, איז ער געוואָרען דער מיטעלפּונקט פון אלע נייע שטרע־בונגען. „עס זיינען געווען סאָציאַלע אידעען נאָך פאר אָווען׳ען — זאָגט איינער א פאָרשער — ער איז אבער געווען דער ערשטער, וועל־כער האט דאס צוגעפּאַסט צום לעבען.״ ער האט דיעזע נייע פערלאַנ־גען און אידעען צוגעגעבען א געוויסע פאָרמע, בעצויגען מיט הויט און ביין, און אריינגעבלאָזען א רוח חיים. א האַלבען יאָהרהונדערט נאָך דעם, ווען אָווען׳ס אָנזעהען צווישען די גרעסטע און שטאַרקסטע איז פערדונקעלט געוואָרען, האט ניט אויפגעהערט צו קלינגען אין די פּאַרלאַמענטען און אין דער עפענטליכקייט, ווי א לעגענדע, דער אמאָ־ליגער גלאַנץ פון ניו־לאַנארק.

2. ראָבערט אָווען אלס סאָציאַליסט.

אין דעם לאַנג־יעהריגען ניו־לאַנארקער פעריאָד איז אָווען געווען ניט מעהר ווי א סאָציאַל־רעפאָרמער, א פילאַנטראָפּ, וועלכער האט געוואָלט איבערצייגען, אז איבערבלייבענדיג אין די גרענעצען פון דער הערשענדער אָרדנונג, וואס איז געגרינדעט אויף פּריוואַט אייגענטהום, קען מען דורך רעפאָרמען עררייכען זעהר גרויסע נוצען פאר די ארביי־טער, אָהן שום היזק פאר די פאַבריקאַנטען. אין זיין קהל׳שער און ליטעראַרישער טהעטיגקייט האט ער זיך דאריבער געסטאַרעט צוצו־ציהען אויף זיין זייט געזעצגעבער און קאַפּיטאַליסטען, צו בעווייזען די נויטהווענדיגקייט פון רעפאָרמען אין ארבייטער־בעדינגונגען, וועל־כע קענען די אייגענע עסקים פון׳ם קאַפּיטאַליסט נור נוציג זיין. פון סאָציאַליסטישע איבערצייגונגען — פון דער אנשויאונג, אז אונזער

געזעלשאַפט מוז איבערגעבויט ווערען אויף אַנדערע יסודות, אז דאס פּריוואַט אייגענטהום מוז פערביטען ווערען אויף קהל'שע, הערען מיר דאס ערשטע מאָל ביי אָווען'ען אין יאָהר 1817, אין זיין געדענק־שריפט (דאָקלאַד), וואס ער האט צוגעשטעלט דעם „קאָמיטעט צו אויספאָרשען די מיטלען, ווי צו פערבעסערען די לאַגע פון דער אָרימער בעפעלקערונג אין ענגלאַנד."

דיעזער קאָמיטעט איז געווען ארויסגערופען דורך דעם שווערען אינדוסטריעלען קריזיס, וואס האט ארומגעכאַפּט גאַנץ ענגלאַנד. די אונמיטעלבארע רעזולטאַטען פון א קריזיס: ארבייטסלאָזיגקייט מיט אלע איהרע בעגלייטער: הונגער, נויטה און עפּידעמיע האבען אָנגע־פאַנגען אכזריות'דיג צו הערשען. גרויסע הונגעריגע ארבייטער־מאַסען האבען אָנגעפאַנגען צו בונטעווען אין אלע גרויסע אינדוסטריעלע צענטרען. פון הונגער, ערגערניס און שנאה האבען די ארבייטער אָנ־געפאַנגען חרוב צו מאכען די פאַבריקען, ברעכען די מאַשינעס, אונ־מערציגדען די סקלאַדען פון די סחורות. עס האבען אויך ניט געפעהלט גרויסע דעמאָנסטראַציעס, וואו עס פלעגען פאָרקומען צוזאַמענשטוי־סען מיט דער פּאָליציי און מיליטער, וועלכע פלעגט זיך ניט אָבזאָגען אָנצוואוועגדען אלע מעגליכע קאַלטע און הייסע געוועהר „אום איינ־צושטילען די אונרוהען." אזא מין „איינשטילען" האט אבער, ווי בע־וואוסט, די מאסען זעהר ווענינ בערוהיגט, פערקעהרט, דער האס געגען דער הערשענדער אָרדנונג איז געוואַקסען אלץ שטאַרקער און שטאַר־קער. די בעזיצענדע קלאַסען האבען אָנגעפאַנגען שטאַרק צו ציטערען איבער זייער האָב און גוטס פאר דעם צובונטעוועטען, צובושעוועטען המון, און זיינען געווען געצוואונגען אָנצופאַנגען עפּעס וואס טהאָן פאר די מאַסען. נאָך א גאַנצע שקליא וטריא איז בעשלאָסען געוואָרען: צו בילדען א קאָמיסיע, וועלכע זאָל אויספאָרשען און זוכען מיטלען, ווי צו בעקעמפּפען דעם גרויסען דלות און צוזאַמען מיט דעם אויך איינצושטילען דעם כעס פון'ם צורייצטען הונגעריגען המון.

אָווען, אלס מיטגליעד פון קאָמיטעט, וועלכעס איז בעשטאַנען פון די בעקאַנטעסטע און אָנגעזעהענסטע מענשען אין ענגלאַנד, איז דאָ צום ערשטען מאָל ארויסגעטרעטען מיט א פּראָיעקט ארויסצורייי־סען מיט'ן וואָרצעל די גאַנצע הערשענדעווירטהשאַפטליכע אָרדנונג און איהר אָוועקשטעלען אויף אַנדערע יסודות.

מיט רעפאָרמען און איינציגע אויסבעסערונגען — האט זיך אָווען איבערצייגט — קען מען פערלייכטערען נור ביז א געוויסען גראד די נויטה און דעם עלענד, מען קען אבער ניט דורך זיי בעזייטיגען, אויסוואורצלען די ארמוטה און די איבעריגע אונגליקען. ווען דער יסוד פון א בנין איז פערפוילט, פעראַלטעט, וועלען לאַטעס וועניג וואס העל־פען. וויל איך האבען א שעהנעם בנין, מוז איך קודם כל זיך נעהמען פאר'ן פונדאַמענט, אז ניט וועט מיין ארבייט וועניג וואס נוצען ברייגנען.... אונזער ביז־איצטיגער רעפאָרמער ווערט א סאָ־ציאַליסט. ער לעגט פאַר איינצופיהרען אזא מין אָרדנונג, אין וועלכער עס זאָלען ניט זיין פאַבריקאַנטען און ארבייטער, הערען און דיענער, רייכע און אָרימע. די אַלטע אָרדנונג מיט דער סיסטעם פון פּריוואַט־ווירטהשאַפט, וואו עס הערשט די אונאויפהערליכע קאָנקורענץ צווי־שען די אונטערנעהמער; די אָרדנונג, וואס איז געגרינדעט אויף גע־דונגענע, געקויפטע ארבייטס־קראַפט, וואו מענשליכע ענערגיע, כח, האָרעוואַניע ווערט פערקויפט, ווי א סחורה — די אָרדנונג מוז בטל ווערען און מוז פערביטען ווערען אויף א סאָציאַליסטישע. דאס רעכט פון פּריוואַט איינענטהום אויף פּראָדוקציאָנס־מיטעל מוז פער־ביטען ווערען אויף קהל'שע אייגענטהום, די פרייע קאָנקורענץ, וואס פיהרט צום קאַמפּף פון אלע געגען אלע — אויף אַן אָרגאַניזירטע, פּלאַנמעסיגע, געאָרדנעטע ווירטהשאַפטס־סיסטעם, די געדונגענע אר־בייט — אויף די ארבייט פאר זיך און די נוצען פון'ם גאַנצען כלל.

„אנשטאַט אויסצוגעבען גרויסע סומען געלד פאר ארבייטסלאָזע — איבערצייגט אָווען זיינע קאָמיסיאָנס־חברים — איז פיעל צוועק־מעסיגער די ארבייט אזוי צו אָרגאַניזירען, עס זאָל ארבייטסלאָזיגקייט איבערהויפּט ניט קענען פאָרקומען.” ווייטער לעגט אָוועו פאָר, א פּראַקטיש־סאָציאַליסטישע, אדער בעסער, קאָמוניסטישע *) אָרדנונג צו פערווירקליכען.

„יעדער שטאַאט — זאָגט דער פּראָיעקט — מוז איינריכטען

*) אין אָוועו'ס סאָציאַליזמוס, ווי אויך אין דעם סאָציאַליזמוס פון די איבעריגע אוטאָפּיסטען, זיינען געווען ניט וועניג קאָמוניסטיש־אַנאַרכיסטישע עלעמענטען. דער סאָציאַליזמוס שטרעבט נור צו פער־געזעלשאַפטליכען, איבערצוגעבען דעם קהל די פּראָדוקציאָן, דאס

לאַנדוווירטהשאַפטליכע און אינדוסטריעלע געמיינדען. די בעפעלקערונג פון יעדער געמיינדע דאַרף ניט דערגרייכען העכער ווי 1,500 מענשען. די מיטגליעדער דאַרפען וואוינען אין איין בנין און מיט אייגענע קרעפטען בעארבייטען די געמיינדע לאַנד, אַן ערך פון 1000—1200 אַקער. די ווירטהשאַפטליכע ארבייט מוז אויסגעפיהרט ווערען בחברותא אויפ׳ן חשבון הקהל, אין וועמעס רשות עס געהען איבער די פּארטיג־אויסגעארבייטע פּראָדוקטען. יעדע פאַמיליע האט איהר פּריוואַט־דירה אין קהל־שטוב. די קינדער,עלטער פון דריי יאָהר, ווערען אויפגעהאָדעוועט דורך די געמיינדע, וועלכע האט אויך אַן אלגעמיינע קהל׳שע קיך, וואו יעדער בעקומט זיין מיטאָג. די געמיינדע איז מחויב אויסצוהאַלטען אלע איהרע מיטגליעדער, פאָדערענדיג פון יעדען מיטגליעד צו ארבייטען לויט זיינע כחות און פעהיגקייטען.״ די נוצען פון אזא אָרדנונג וועלען זיין אונגעהייער גרויס: „אזוי ווי די גאַנצע פּראָדוקציאָן וועט זיין גרויס אָרגאַניזירט, וועט מען איינשפּאָרען זעהר פיעל ארבייט, און די נויטהווענדיגע ארבייט אליין וועט ווערען שפּאָרעוודיגער, פּראָדוקטיווער. אויף דעם אופן וועלען די געמיינדעס בעקומען די מעגליכקייט צוזושטעלען זייערע מיטגליעדער כל טוב, אלע מיני תענוגים און בעקוועמליכקייטען, וועלכע זיינען ביי איצטיגער אָרדנונג אונמעגליך.״ דורך דיעזע געמיינדעס — מיינט אָווען — וועט ביסלעכווייז, אָהן געוואַלט־טהאַטען און אָהן, פאַר וועמען עס איז, שאדען, די געדונגענע ארבייט אויפהערען און „קאָאָפּעראַטיווע געמיינדעס״ (אזוי רופט זיי אָווען) וועלען פערנעהמען זייער אָרט. די לעצטע וועלען ווערען די איינציגע פאָרמען פון די ווירטהשאַפטליכע אונטערנעהמונגען. די קאַפּיטאַלען, וועלכע ליעגען אָהן נוצען ;די ארבייטער, וועלכע זיצען אָהן ארבייט, און די ניט בעארבייטע חלקים לאַנד, וועלען דורך דיעזע געמיינדעס קענען גוט אויסגענוצט ווערען. דער דלות ווערט פערשוואונדען, ווייל די פּראָדוקטיווע קרעפטען פון דער געזעלשאַפט, וועלכע ווערען איצט ניט גוט פערוועמדעט דורך דעם, וואס די ווירטהשאַפט איז ניט גוט אָרגאַני־

שאַפען פּראָדוקטען, אין דער צייט ווען דער קאָמוניזמוס פערלאַנגט דאס זעלבע אויך פאַר דעם געברויך. דיעזע בעגריפען זיינען אין יענע צייטען גאָר ניט געוועזען אָבגעטהיילט.

זירט, וועלען קענען איינגעאָרדענט ווערען לויט א בעשטימטען פּלאַן אין די נוצען פון'ם כלל."

וואס פאר אן „הסכמה" די מיטגליעדער פון „קאָמיטעט" האבען געגעבען צו אָווען'ס פּראָיעקט איז איבעריג צו ריידען. דער חוזק־מאכען פון די קאָמיטעט־מיטגליעדער האבען איהם אבער ווייניג וואס געקימערט. אָווען ווענדעט זיך מיט זיין פערוואָרפענעם פּראָיעקט דירעקט צו דער געזעלשאַפט גופא. און פון יענער צייט האט זיך אָווען אין גאנצען אָבגעגעבען דעם סאָציאַליזמוס. ער ווערט א היציגער און אונערמיעדליכער אגיטאַטאָר פאר זיינע אידעען, ער שרייבט אן אונגעהייערע צאָהל פּאַמפלעטען, ארטיקלען, בראָשורען, מאכט איבעראַל מיטינגען, האלט לאַנגע און הייסע רעדעס, דיסקוטירט פייעריג מיט זיינע געגנער און אָרגאַניזירט אלע מעגליכע פעראיינען און חברות, אום צו פערווירקליכען זיינע פּלענער.

די הערשענדע קלאסען, די „אויבערשטע פון דער געזעלשאַפט," וועלכע האבען אָווען'ען אין אָנפאַנג נור גלייכגילטיג אויסגעלאכט, פאַנגען אָהן אַלץ מעהר און מעהר זיך פיינדליכער צו פערהאַלטען צו זיין טהעטיגקייט. דער רייכער פּאַבריקאַנט און פילאַנטראָפּ, וועלכער האט פריהער אזוי גע'שם'ט אין דער וועלט, פערליערט אַלץ מעהר זיין אָנזעהן, יא, מען האט זאָגאר אָנגעפאַנגען אויף איהם צו קוקען, ווי אויף א געפעהרליכען און שעדליכען משוגענעם פאַנטאַזיאָר. א תהום, וואס איז געוואָרען אַלץ טיעפער און ברייטער, האט זיך געבילדעט צווישען אונזער סאָציאַליסט און די „געבילדעטע" געזעלשאַפט. זיין גוטען און שעהנעם נאָמען, וואס ער האט זיך ערוואָרבען אלס פּאַבריקאַנט אין ניו־לאַנארק, ווערט בעשמוצט, דורך שמוציגע לשון הרע און רכילות. די גוטע פריינד קעהרען זיך אָב, פיעלע פון זיי זיינען איהם געוואָרען די ערגסטע שונאים.

אבער דאס אַלעס האט דעם אַפּאָסטאָל פון דער נייער אמונה ווייניג וואס אָבגעשראָקען. די גרויסע שנאה, וואס די רייכע און בעמיטעלטע האבען געגען איהם ארויסגעוויעזען, פיהרט איהם צום געדאַנק פון דער מאָדערנער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, אז די ארבייטער זיינען די איינציגע, וועלכע זיינען פעהיג זיינע אידעען און פּלענער צו פערווירקליכען.

אין יאָהר 1819 ווענדעט זיך אָווען צום ערשטען מאָל צו די

ארבייטענדע קלאַסען מיט אַן אויפרוף, וואו ער ווייזט אויסדריקליך
און בפירוש, דאס נור די ארבייטער אַליין, דורך זייער קלאַסען־
לאַגע, זיינען אימשטאַנד דאס „נייע סיסטעם" — די סאָציאַליסטישע
געזעלשאַפט צו בויען.

דיעזער אויפרוף איז ניט געווען קיין קול קורא במדבר. וואס
מעהר די רייכע קעהרען זיך אָב מיט פעראַכטונג פון אונזער סאָציאַ־
ליסט, אַלץ מעהר אָנהעננער געפינט ער צווישען די אָרימע. די סאָ־
ציאַליסטישע אידעען, וועלכע זיינען געבליעבען אָהן אַן ערפאָלג, ווען
דער ערהאבענער אידעאַליסט האט זיך געווענדעט צו מלכים, הער־
שער און פאַבריקאַנטען, האבען געפונען א דאַנקבאַרען באָדען, ווען ער
האט זיך מיט זיי געווענדעט צו די ארבייטענדע מאַסען. צעהנדליגע
טויזענדער ענגלישע ארבייטער ווערען דורכגעדרונגען מיט אָווען'ס
אנשויאונגען און ווערען זיינע בעגייסטערטע אָנהעננער. די ענגלישע
פּראָלעטאַריער הערען מיט גרויס התלהבות די דרשות פון'ם רייכען
פאַבריקאַנט, וועלכער האט זיך אָבגעזאָגט פון זיין קלאַס און זיינע
פּריווילעגיעס, אום צו בעשיצען און פערטהיידיגען די שוואכע און
אונטערדריקטע. וואס גרעסער עס וואַקסט די שנאה, וואס טיעפער
עס ווערט דער אָבגרונד צווישען אָוועןֹ'ען און די הערשענדע קלאַסען,
אַלץ פעסטער ווערט דער בונד, אַלץ ווארימער ווערט די ליעבע צווישען
איהם און די ברייטע ליידענדע מאַסען אָרימע און פערמוטשעטע,
וועלכע האבען געזוכט אַן אויסוועג פון דער ביטערער לאַגע.

אבער ניט קוקענדיג אויף דעם אַלעם, איז ,ווי שוין געזאָגט, די
טהעאָריע פון'ם קלאַסענקאַמפף אונזער אוטאָפּיסט געבליעבען
פרעמד. ער האט תמיד בעהויפּטעט און איבערצייגט, אז זיינע פּלענער
וועלען די רייכע קיין שאָדען ניט ברייננגען. „ביי א קאָאָפּעראַטיווער
סיסטעם — פּרעדיגט אונזער העלד מיט היץ — געווינען אַלע, אַלע־
מען וועט ווערען בעסער. די ארבייטער וועלען, פערשטעהט זיך, געווי־
נען מעהר אלס די בעלי בתים, ווייל די לאַגע פון אַלעמען וועט אויס־
געגליכען ווערען. אבער אויך די קאַפּיטאַליסטען וועלען גאָר ניט אָנ־
ווערען. דאס לעבען אין דער נייער וועלט, וואו עס וועט הערשען פריי־
הייט, ברידערליכע ליעבע, גליק און וואוילטאָג, וואו דאס פאָלקס־
רייכטהום וועט, א דאַנק דער אָרגאַניזירטער ארבייט, זעהר פיעל וואַק־
סען, וואו די מענשען וועלען זיין אזוי שעהן און גוט ערצויגען — דיע־

זעם לעבען וועט זיין אזוי פיעל גליקליכער, שעהנער און ערהאבענער פאר דעם לעבען אין דער געגענווערטיגער געזעלשאפט, וועלכע איז דורכגעדרונגען מיט עלענד, פערברעכען און אויסגעלאסענהייט, אז אויך די רייכע דארפען שטרעבען דערצו.״

אָווען׳ס א תלמיד בעהויפטעט, אז זיין רבי איז אלע מאָל געוועזען פעסט איבערציינגט, דאס די קאָאָפעראציע איז א געזעלשאפט, וואו עס פערדיענען ניט בלויז די ארבייטער, נור אויך די פאבריקאנטען. „די, וועלכע ווילען דורכפיהרען די נייע אידעען אין לעבען — האט געזאָגט אוועז אויף א קאָנגרעס — מיינען ניט וועמען־עס־איז בייזעס צו טהון, זיי פערלאנגען ניט, מען זאָל עטוואס אָבנעהמען ביי די רייכע שוין דערפאר, וואס זיי האבען די מעגליכקייט צו בעשאפען א סך מעהר רייכטהום, וויפיעל מען קען פערברויכען.״

דאס גלויבען אין מענשענס גוטען ווילען איז געוועזען כאראקטעריסטיש פיר די אוטאָפּיסטען בכלל און אָוועז בפרט. די ליעבע צו יעדען, וועלכער טראָגט אויף זיך דעם נאָמען מענש, האט אָוועז׳ען אויך ניט דערלאָזען צו פלאנצען א שנאה אין איין קלאס געגען צווייטען. די מלאכים, וועלכע זיינען ארויס פון זיין שופר, האבען געהייסען „שלום,״ „ליעבע״ צווישען אַלע מענשען, אבער ניט „קאמפף.״ ניט זייענדיג איבערהויפּט קיין פריינד פון צאנקערייען און שטרייטיגקייטען צווישען מענשענקינדער, איז אונזער אוטאָפּיסט אויך געוועזען א קליינער בעלן פון סטרייקען צווישען ארבייט און קאפיטאל. ביים אגיטירען פאר די גרינדונג פון ארבייטער־פעראיינען, וואו ער איז לעבענסלאנג געוועזען א פיהרער, האט אָוועז אין דער זעלבער צייט איבערציינגט, אז די אויפגאבע פון דיעזע טרייד־יוניאָנס דארף בעשטעהן ניט אין פיהרען א קאמפף מיט די אונטערנעהמער, נור אין אונטערהאלטען פערשיעדענע הילפס־חברות און אין קלייבען מיטלען צו גרינדען אייגענע קאָאָפעראטיווע אונטערנעהמונגען. אויך אין די קאָנזום־פעראיינען, פאר וועלכע אָוועז האט אזוי פיעל געארבייט, דאס ער האט געפונען פאר נויטהיג ארויסצוגעבען פאר דיעזען צוועק אַן אָפיציעלען אָרגאן: „דער עקאָנאָמיסט,״ האט אונזער מענשענפריינד ניט געזעהן א קאמפפס־מיטעל, נור א פריעדליכע וואפע, ווי אויסצובעסערען די לאגע פון די מיטגליעדער, זיי זאָלען מיט איינענע מיט־

לען שפּעטער קענען בויען די צוקונפט, אָהן א שום שאָדען פאר די קאַפּיטאַליסטען.

כאַראַקטעריסטיש פאר די אוטאָפּיסטען - סאָציאַליסטען, און ממילא אויך פאר אָווען, איז די גלייכגילטיגקייט צום דעמאָקראַטיזם— צו דער פאָדערונג, אז די פּאָליטישע מאכט זאָל איבערגעהן צום גאַנ־צען פאָלק. אין די צוואַנציגער יאָהרען איז אין ענגלאַנד געווען א בע־וועגונג אויסצובעסערען די וואהל־סיסטעם. געגען דיזער בעוועגונג, ווי אויך געגען דער פּאָליטישער בעוועגונג פון די 30ער און 40ער יאָהרען — געגען טשאַרטיזם, איז אָווען ארויסגעטרעטען אלס געג־נער. לויט אָווען'ס מיינונג האט די פאָרמע פון דער פּאָליטישער מאכט זעהר א קליינע בעדייטונג בנוגע דער עקאָנאָמישער לאגע פון די פאָלקסמאַסען אום צו פערווירקליכען סאָציאַליסטישע אידעען. „בנוגע דער קאָאָפּעראַטיווער סיסטעם — זאָגט אָווען אויפ'ן קאָנגרעס פון זיינע אָנהענגער, 1832 — איז א קליינע נפקא מינה, צי די רעגיערונג איז דעספּאָטיש אדער דעמאָקראַטיש.”

אלץ די אייגענע צרה, ניט פערשטאַנען די אמת'ע געזעצען פון דער היסטאָריע — דעם קלאַסענקאַמפּף!

וואָלט אונזער אידעאַליסט געוואוסט די טהעאָריע פון'ם קלאַ־סענקאַמפּף, וואָלט ער, פערשטעהט זיך, אויך געוואוסט דעם פּשוט'ען אמת, אז יעדע רעגיערונג אין דער איצטיגער אָרדנונג דריקט נור אויס די אינטערעסען פון א געוויסען הערשענדען קלאַס, און קען ממילא זעהר וועניג גוטעס טהון די אונטערדריקטע ארבייטער־מאַסען, ער וואָלט אויך דאַן געוואוסט, אז איינצופיהרען סאָציאַליסטישע רע־פאָרמען איז נור מעגליך, ווען די פּאָליטישע מאכט געפינט זיך אין די הענד פון'ם פּראָלעטאַריאַט, און די ערשטע בעדינגונג דער פּראָלעטאַ־ריאַט זאָל בעקומען די פּאָליטישע מאכט איז א דעמאָקראַטישע סיסטעם, ווען די רעגיערונג ווערט געוועהלט פון'ם גאַנצען פאָלק.

XXI.

די סאציאליסטישע קאלאניע „ניו הארמאניע"

די עקאנאמישע אונגלייכהייט, די אורזאכע פון אלערליי קרענק און כל המיני חולאת'ן, וועלכע בעלאסטען און שוואכען אב אונזער געזעלשאפטליכען ארגאניזם — האט זיך פון אייביג אן געווארפען און געשטאכען ווי א דארן אין די אויגען פון די אמת'ע, ניט פער'-צבוע'צעוועטע פאלקס־פריינד. עס איז אויך פאר קיינעם קיין סוד ניט געווען, אז שולדיג אין דעם איז דאס רעכט פון פריוואט־אייגענ־טהום אויף די פראדוקציאנס־מיטעל. שוין דער גריכישער פילאזאף פלאטא האט איינגעזעהן, אז אום צו בעשאפען א הארמאנישעס, גליקליכעס לעבען צווישען מענשען, מוז מען קודם כל פטור ווערען פון'ם „מיין" און „דיין,"וואס שמיעדען צו די מענשען און לאזען זיי ניט ארויס פון די ד' אמות פון די קליינינקע, עגאאיסטישע, וואכע־דיגע אינטערעסען. אויך אין דעם פערפינסטערטען, פערכמארעטען מיטעלאלטער איז ניט זעלטען אויפגעקומען דער געדאנק, אז דאס מענשליכע עלענד וועט נור דאן פערשווינדען, ווען די געזעלשאפט וועט נור זיין געבויט אויף קהל'שע אייגענטהום, אויף סאציאליסטישע יסודות. עס האבען אויך ניט געפעהלט פובליציסטישע, ווי אויך קינ־סטלערישע טאלענטפאלע שילדערונגען, וואס זייער צוועק איז געווען צו בעווייזען, אז אין א סאציאליסטישער ארדנונג וועט אונזער צרה'־דיגע וועלט קענען פערוואנדעלט ווערען אין אן אמת'ן גן עדן, און די פער'חושך'טע, פערארעמטע מענשען — אין פרייע, גליקליכע בירגער. קיינער אבער האט ניט פרובירט דורכצופיהרען פראקטיש דעם סאצי־אליזמוס אין לעבען. די פערשיעדענע קריטיקער פון היינטיגער געזעל־

שאפט, וועלכע האבען מיט אזא גרויסע התלהבות געפּרעדיגט פאר „א סאָציאַליסטישע סיסטעם” האבען אין אמת'ן אליין זעהר וועניג אמונה געהאט אין דעם. אויף דעם סאָציאַליזמוס האבען זיי אליין געקוקט, ווי אויף אַן „אוטאָפּיע,” וואס קען אין פּראַקטישען לעבען ניט פער־ווירקליכט ווערען.

דער ערשטער, וועלכער האט זיך ניט בענוגענד בלויז מיט עצות געבען און אויפשטעלען סאָציאַליסטישע פּלענער, נור צו רעאַליזירען און פערקערפּערען דעם סאָציאַליזם איז געווען ראָבערט אָווען.

אָווען האט ניט נור געגלויבט, ער איז געווען פעסט איבערצייגט, אז די גאולה פון אלע מענשליכע צרות קען לייכט קומען, ווען נור די מענשען אליין זאָלען דאס וועלען. און ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס זיינע פּראָיעקטען צו פערניכטען דאס פּריוואַט־אייגענטהום האבען ביי זיינע חברים אויסער שפּאָט און געלעכטער ניט ארויסגערופען, האט ער זיך בעשלאָסען אליין צו ווייזען דעם ערשטען ביישפּיעל, און זיך נעהמען צו דער ארבייט. אין די צוואַנציגער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט נעהמט זיך אָט דער בעגייסטערטער סאָציאַליסט דורכ־צופיהרען זיין פּלאַן מכוח אל הפועל. ער ברעכט איבער זיין טהעטיג־קייט, וואס איז געווען געווידמעט די ארבייטער־ און קאָנזום־פעראיי־נען, פערלאָזט זיין היימאט, גיט איבער די געשעפטען פון ניו־לאַנארק זיין עלטסטען זוהן, און פאָהרט קיין אמעריקא, צו לעגען מיט אייגענע הענד דעם ערשטען שטיין פאר די „מלוכה פון שלום און ליעבע.”

אין אמעריקא, אין שטאַאט אינדיאַנאַ (מעקסיקאָ) קויפט אָווען פיר 150,000 דאָלאר 30,000 אַקער לאַנד אין א פערוואָרפענעם, ווע־ניג בעזעצטען ווינקעל, וועלכער האט געהערט א רעליגיעזער געמיינדע „הארמאָניע.” משנה־השם זייענדיג אויף ניו־הארמאָניע, איז אָווען צוגעטרעטען צו דער אָרגאַניזאַציע פון דער נייער, שוין לאַנג־ערוואַר־טעטער געזעלשאפט. דער הויפּט פּרינציפּ פון דער נייער געזעלשאַפט איז געווען: „גלייכע רעכטע פאר אלע ערוואַקסענע, אָהן אונטער־שיעד פון געשלעכט און שטאַנד, און גלייכע פפליכטען, לויט די גייסטיגע און קערפּערליכע פעהיגקייטען.”

אויספיהרליך האט א תלמיד פון אָווען פאָרמולירט דעם פּראָ־גראַם פון דער סאָציאַליסטישער געמיינדע „ניו הארמאָניע,” דורך פאָלגענדע גרונד־זעצע (תקנות):

1) דער צוועק פון דער אסאָסיאַציאָן איז ניט ארונטערצוברעננען די רייכע אויף דער מדרגה פון די אָרעמע, זאָנדערן אַלעמען צו פערזאָרגען זעהר פיעל גליק, פיזישע און גייסטיגע רייכטהום.

2) די קאָאָפּעראַטיווע געמיינדע מוז זיין געבויט אויף די יסודות פון דער אונבעגרענצטער פרייהייט. קיינעם טאָר מען ניט נויטהען אריין־ אדער ארויסצוטרעטען פון איהר.

3) אַלע ארבייט מוז זיין פרייוויליג; מען מוז זוכען מיטלען, אום די ארבייט אין דער געמיינדע זאָל קיינעם ניט זיין דערוויעדער; פאר די אונגעזונדע, ניט אנגענעהמע פּריקרע ארבייט, זאָל, ווי ווייט מעגליך, אָנגעווענדעט ווערען מעכאַנישע מיטלען.

4) די פּראָדוקטען צו בעפריעדיגען די פיזיאָלאָגישע און גייסטיגע בעדערפנישע, מוזען פּראָדוצירט ווערען דורך די גאַנצע געמיינדע; יעדער דאַרף טהון די ארבייט, צו וועלכע ער האט מעהר נייגונג און פעהיגקייטען אין הסכם מיט דעם כלל'ס אינטערעסען.

5) עס מוז זיין קהל'שע אייגענטהום אויפ'ן באָדען, הייזער און אנדערע אונבעוועגליכע גיטער, ווי אויך אויף די אינסטרומענטען, רויהע מאַטעריאַל, וואס איז בעשטימט פאר די פּראָדוקציאָן, אזוי אויף אַלע אַנדערע זאַכען, בעוואוסט אונטער דעם נאָמען „קאַפּיטאַל" אין ברייטסטען זינן פון וואָרט, ד. ה., אַלעס, וואס איז גור ניט בעשטימט צום אונמיטעלבאַרען געברויך.

6) די פּראָדוקטען, וועלכע זיינען בעשטימט צום אונמיטעלבאַרען געברויך, וועט מען בעקומען אין קהל'שע מאַגאַזינען און זיי געהען איבער אין פּריוואַט־אייגענטהום אין'ם מאָמענט פון געברויך. בנוגע די זאַכען, וועלכע ווערען ניט אויף אַ מאָל פערברויכט, ווי די דירות, מעבעל, קענען זיי אימיצען געהערען בלויז אין דער צייט פון בענוצונג.

7) די אינטערעסען פון דער געמיינדע ווערען אויפגעפּאַסט און רעגיערט דורך כל הקהל דירעקט אדער דורך די יעניגע, וועלכע קהל וועהלט אויס, בעפאָלמעכטיגט. די רעכטע און פפליכטען פון אַלע ערוואַקסענע מיטגליעדער זיינען גלייך. די פרויען האבען די זעלבע רעכטע, ווי די מענער.

8) מחלוקת, האַמפּערייען צווישען די מיטגליעדער פון דער געמיינדע ווערען אויסגעגליכען צווישען זיך מיט'ן הסכם פון ביידע

פעראינטערעסירטע צדדים. שטראָפען ווערען ניט אָנגעווענדעט. ווען אימיצער א מיטגליעד האט געטהאָן אזא פערברעכען, וואס מאכט זיין וויטערדיגעס פערבלייבען אין דער געמיינדע אונמעגליך, ווערט ער פון דער לעצטער אויסגעשלאָסען — די איינציגע שטראָף וואס קען אָנגעווענדעט ווערען.

9) די קינדער ווערען ערצויגען דורך קהל פון יענער צייט אָן, ווען דער מוטער'ס אויפפאַסען איז שוין ניט נויטהיג, דערביי הערען די עלטערע קיין מאָל ניט אויף צו האבען די מעגליכקייט אכטונג צו געבען און צו לאַסטשען זייערע קינדער.

ניטאָ וואס צו ריידען, שעהן און פראַכטפאָל איז געווען די פאָר־מע, וועלכע ראָבערט אָווען האט געוואָלט צוגעבען זיין קאָלאָניע! מען האט אבער געמוזט בעזיצען דעם נאאיווען גלויבען און די רייכע פאַנ־טאזיע פון אָווען, אום צו מיינען, אז אזא צארטע, הערליכע געזעל־שאפט קען ווערען אויפגעשטעלט דורך די שמוציגע הענד פון די אונ־פערפאָלקאָמטע, אונאויפגעקלערטע מענשען פון אונזערע דורות.

עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז דיעזע טהעאָרעטיש אזוי שעהן אויפגעצייכענטע „קאָמוניסטישע קאָלאָניע פון גלייכהייט" האט פראַק־טיש אין גיכען געמוזט בטל ווערען.

אויסער א קליינער צאָהל ענטהוזיאַסטען, בעגייסטערט מיט'ן אמת'ן ווילען מיטצוהעלפען אָווען'ען דורכצופיהרען זיין אידעע אין לעבען, זיינען די מיטגליעדער פון דער קאָלאָניע בעשטאנען פון א מין ערב רב, וואס האט געשטרעבט בלויז צופריעדענצושטעלען די קליינע פערזענליכע אינטערעסען, אָהן שום התלהבות פאר דער גרויסער זאך. אלערליי ספעקולאַנטען, שטרעבער, פוילענצער, בלאָפערס, אייגענגנר־ציגע, וועלכע זיינען, ווי מען האט געקענט פאָראויסזעהן, געווען ניט וועניג אין ניו־הארמאָניע, האבען זיך ניט געקענט אונטערוואַרפען דעם סדר און דער דיסציפלין, וואס איז די ערשטע בעדינגונג פאר אזא מין צוזאמענלעבען. נאָך א קורצער צייט האבען זיך אָנגעפאנגען אין קאָ־לאָניע פעראיבעלס, רכילות און מחלוקת צווישען די מיטגליעדער. יעדער האט געוואָלט זיין דער אויבען־אָן און האט געוואָלט אין דער קאָמוניסטישער געזעלשאפט דורכפיהרען זיין אינדיווידועלען ווילען, ניט קוקענדיג צי דאס איז פאר'ן כלל גוט אדער ניט.

מענשען, וועלכע האבען בעקומען זייער יניקה אין אזא סביבה,

וואס איז דורכגעווייקט מיט אלע קליינליכע תאות און געפיהלען, וואו די מדות, געוואָהנהייטען, כאראַקטערען און נייגונגען האבען זיך ענט־וויקעלט אויפ׳ן סמך פון׳ם קאַמפף פון מענשען צווישען זיך, וואו די אונבעגרענצטע קאָנקורענץ ענטוויקעלט קנאה, שנאה צווישען די מענ־שען, וואו איינער קען דעם אַנדערן ניט אָנזעהן און וואָלט איהם וועלען לעבעדיגערהייט פערשלינגען — אזוינע מענשען זיינען ניט פעהיג צו זיין די עשרה ראשונים פון אזא געזעלשאפט, וואו די טובת הכלל דארף זיין דער תוך, דער קערן פון אלע פערלאַנגען און שטרעבונגען. דאס מאַטעריאַל איז נאָך צו פערווילדעט, אונרייף און קען ניט בע־נוצט ווערען אלס יסוד פון אזא פּראַכטפאָלער, ערהאבענער געביידע, אין וועלכער עס דארף הערשען שלום, ליעבע און אחדות. די בעגיי־סטערונג און אמת׳ע התלהבות פון איינציגע מענשען איז ניט אימ־שטאַנד אריינצובלאָזען א רוח חיים און אויפלעבען די אויסגעטרי־קענטע צורייצטע דורך די דאגות חיונה מענשען, און ניט געפינענדיג קיין אָבקלאַנג מוז יעדע בעגייסטערונג אָבגעקיהלט און אויסגעלאָשען ווערען. א בלומען־גאָרטען אין א פינסטערען, טרוקענעם, פון הארטען פעלזען בעשטעהענדען מדבר, קען זיין פרישקייט לאַנג ניט אָנהאַלטען און מוז גיך וועלקען.

די נייע סאָציאַליסטישע אָרדנונג פּאָדערט אויך א נייעם מענשען, א מענש וועלכער זאָל זיין דורכגעדרונגען מיט סאָציאַליסטישע גע־פיהלען, ביי וועמען די אייגענליעבע זאָל בעשטעהען אין דער ברידערליעבע, ביי וועמען דאס גליק פון דעם צווייטען זאָל אין דער אייגענער צייט זיך רעכענען פאר דאס אייגענע גליק. אזא סאָציאַ־ליסטישער מענש קען אבער ניט בעשאַפען ווערען מיט א מאָל, ער מוז זיין א רעזולטאט פון א גאַנצע רייהע מאַטעריעלע בעדינגונגען. ברידערליכקייט, כלל־ליעבע און סאָציאַליסטישע געפיהלען קענען זיך ביים מענשען ענטוויקלען און איינוואָרצלען נור דאן, ווען די פּראָ־דוקטיווע קרעפטען, מיט וועלכע די געזעלשאפט פיהרט דעם קאַמפף אום׳ם דאזיין, פיהרען דערצו. ראָבערט אָווען איז געוועזן געווים גע־רעכט, ווען ער בעהויפּטעט, אז דער כאראַקטער פון מענשען ווערט אויסגעבילדעט דורך דער אויסערליכער מאַטעריעלער סביבה, ער האט אבער געהאט א גרויסען טעות, ווען ער האט געמיינט, אז יעדע שלעכ־טע סביבה קען מען דורך שעהנע, בעגייסטערטע רעדעס גוט מאַכען.

די סביבה ווערט בעשאַפען נור דורך די פאָרמע פון די פראָדוקטיווע קרעפטען און ניט דורך שעהנע דרשות. א סאָציאַליסטישער מענש קען זיך נור דאַן ענטוויקלען, ווען די סביבה איז דורכגעדרונגען מיט סאָציאַליסטישע געפיהלען, און א סאָציאַליסטישע סביבה קען נור דאַן בעשאפען ווערען, ווען די פראָדוקטיווע קרעפטען זיינען סאָציאַליזירט. ראָבערט אָווען'ס פערזוך איינצופיהרען א סאָציאַליסטישע סביבה אין דער צייט, ווען די פראָדוקטיווע קרעפטען זיינען נאָך ניט געווען אזוי סאָציאַליזירט, איז דעריבער געווען ניט אַנדערש, ווי אַן אונאויספיהרליכע אוטאָפּיע. דער נייער טיפּ „סאָציאַליסטישער מענש" קען ניט בן־לילה בעשאַפען ווערען, נור אויפגעהאָדעוועט, ערצויגען ווערען דורך די סאָציאַליזירטע פראָדוקטיווע קרעפטען. און אז דיעזער „נייער מענש" איז ניט א מין לופטיגע, אויסגעטראַכטע בעשעפענים, וואס האט מיט דער גרויער ווירקליכקייט ניט צו טהון, זאָנדערן שוין א געבוירענעס קינד, וואס האַלט אין וואקסען, ווייזען אונז קלאָר די מיטגליעדער פון דער אינטערנאַציאָנאלער ארבייטער־בעוועגונג, ביי ווענמען די ברידערליכע געפיהלען צו אלע יענע, וועלכע פערקויפען זייער ארבייטס־קראַפט, זיינען פיעל שטאַרקער, ווי די קליינע שמאָלע נאַציאָנאַליסטישע און שאָוויניסטישע תאוות. מיט דער סאָציאַליזירונג פון דער פראָדוקציאָן ענטוויקעלט זיך און וואקסט דער סאָציאַליסטישער „צוקונפט" מענש. די סאָציאַליזירונג פון דער פראָדוקציאָן איז א היסטאָרישע נויטהווענדיגקייט, א פראָדוקט פון דער קאַפּיטאַליסטישער אָרדנונג, און ממילא וועט אויך דער נייער מענש דורך די היסטאָרישע נויטהווענדיגקייט פריהער אדער שפּעטער קומען. דוחה זיין דעם קץ קען מען ניט. אין דער נאַטור, ווי אין דער געשיכטע געהט און וואקסט אלעס לאַנגזאַם, שריט ביי שריט. אָרגאַניש ענטוויקעלט זיך איין פעריאָד פון צווייטען, איין אָרדנונג פון דער צווייטער. דער בוים פון סאָציאַליזמוס קען ניט ווילקירליך אין יעדער צייט און אויף יעדען אָרט געשטעלט ווערען. ער מוז פּאַמעלעך אויסוואַקסען פון א קליינעם זאָמען, וועלכער ענטוויקעלט זיך הגם לאַנגזאַם, אבער זיכער. אזוי ווי אלעס, וואס וויל ברענגען משיח'ן פאר דער צייט, האט אויך אָווען'ס „סאָציאַליסטישע ניו־האַרמאָניע" געמוזט זיך ענדיגען מיט א שווערער ענטוישונג פאר די בעגייסטערטע אידעאַליסטען.

„איך האב געפּרובט — זאָגט אָווען אין זיין אבשיעדס־רעדע, ווען ער האט אין יוני, 1827, „ניו־האַרמאָניע" פערלאָזען — איך האב געפּרובט דאָ א נייעם דרך איינצופיהרען, ווייל איך האב געמיינט, אז אמעריקא איז דורך איהרע פּאָליטישע פרייהייט גענוג פּאָרבערייטעט דערצו. די ערפאַהרונג האט געוויזען, אז די פראָבע איז נאָך צו פריה געמאכט געוואָרען. די געוואָהנהייטען פון דער אינדיווידואַליסטישער סיסטעם זיינען נאָך צו מעכטיג איינגעוואָרצעלט אין אמעריקא, זי זאָל טויגען אפילו פאר קליינע קאָמוניסטישע גרופּעס."

די ענטטוישונג אין דעם מענשענס קאָמוניסטישע און חבר'שע געפיהלען איז ביי אָווען'ען ניט געקומען מיט א מאָל. ניט וועלען אויפ־געבען די איבערצייגונג פון'ם מענשענס גוטען ווילען און פערלאַנגען, האט ער פריהער צוגעשריעבען די ניט געראָטענע פּראָבע אין ניו־האַרמאָניע ריין אויסערליכע סבות: דער אָרגאַניזאַציאָן און דער פאָר־מע פון צוזאַמענארבייטען. אָווען צוטהיילט „די געזעלשאַפט פון גלייכהייט" אין 20 ביז 30 קלענערע אסאָסיאַציאָנען, וואו די מיט־גליעדער פון יעדער אסאָסיאַציאָן זאָלען זיין בלויז מענשען פון איין בערוף, אום עס זאָלען מעהר און בעסער געשאַצט ווערען די פעהיג־קייטען און נייגונגען פון יעדען איינציגען.

דיעזער מיטעל האט אין אָנפאַנג אויסגעוויזען צו זיין זעהר א גוטער. אָווען'ס האָפנונגען האבען געשיינט זיך צו פערווירקליכען. איין אויגענבליק האט זיך אויסגעדוכט, אז דער אידעאַל פון אָווען און זיינע בעגייסטערטע תלמידים ווערט בעצויגען מיט הויט און ביין און בעקומט א ריכטיגע לעבענס־געשטאַלט. אָט אין וועלכע אָנציהענדע פארבען איינער א מיטגליעד פון אזא אסאָסיאַציאָן בעשרייבט און שילדערט דעם דאָרטיגען לעבען: „נאָך דער ארבייט האבען מיר כמעט אלע אבענד בעלער, קאָנצערטען און וויסענשאַפטליכע שמועסען. ביי אונז איז פאַראַן א מערקווירדיגער אָרקעסטער, אזוי ווי אויך אַנדערע איינריכטונגען אום דאס לעבען צו פערזיסען. אונזערע וויסענשאַפט־ליכע און ליטעראַרישע פערזאַמלונגען זיינען אמת ניט אזוינע גרויסע, אבער דורך די האַרמאָניע און איינשטימיגקייט, וואס עס הערשט דאָר־טען, זיינען זיי פיעל אנגענעהמער, אלס די פערזאַמלונגען אין די גרויסע שטעדט. דאס פערברענגען די צייט אין אזוינע פערגניגענדען איז א גוטע בעלוינונג פאר די ארבייט. די פּוילענצער קענען פון אזא

זיסע בעלוינונג קיין השגה ניט האבען. פון קלאוויר געהען אונזערע יונגע פרויען די קיה מעלקען, אדער צו דער בעשעפטיגונג מיט קיך־ארבייט.״

„עס קען זיין, אז אויף דעם גאנצען ערד־קוגעל וועט מען ניט גע־פינען אזא גרויסע צאָהל מענשען אויף איין אָרט, וועלכע זיינען אלע פריי פון פערשיעדענע פאָראורטהיילע און אבערגלויבעריי, פון אלער־ליי פעהלער פּאָליטישע און רעליגיעזע. מיר האבען פון פינף ביז זעקס טויזענד בענדער פון די בעסטע ווערק און גענוג צייט אויף צו לעזען און פיהרען וויסענשאפטליכע און ליטעראַרישע וכוחים. פון דעם נייעם דור האפען מיר צו בעשאפען אזא מענשליכע ראסע, וואס וועט זיין מעהר פערפאָלקאָמט ווי יענע, וועלכע האבען עקזיסטירט ביז איצט, און אויף די חורבות פון דער אלטער געזעלשאפט האָפען מיר צו בעשאפען א נייע, וועלכע וועט זיין געבויט אין׳ם הסכם מיט דער נאַטור און די בעדערפנישע פון מענשען.״

צום בעדויערן אבער זיינען די אויפפיהרונגען און דאס לעבען, ווי דאָ ווערט געשילדערט, געוועזן בלויז איינציגע שטראהלען און נור אויגענבליקליכע, ניט דויערענדע. אויך דאָ האבען זיך אָנגעפאנגען פערשיעדענע סכסוכים און האמפערייען, דאס מען האט ניט געקענט ווערען אייניג צווישען זיך. אלע מיטלען צו בעזייטיגען די מחלוקת האבען ניט געהאָלפען. דער קערפּער איז געוועזן, ווי שוין געזאָגט, פון אָנפאנג ביז ענדע פערפוילט, דאס אפילו אזא גרויסער גייסט, ווי אָווען, איז ניט געוועזן אימשטאנד אויף לאנג לעבעדיג צו האלטען.

XXII.

אָווען׳ס געגענוואַרטס־ארבייט

די ענטטוישונגען אין „ניו־האַרמאָניע" האבען אין אָווען׳ען ניט אונטערבראָכען דאס גלויבען אין סאָציאַליזם, און האבען אין איהם ניט אָבגעקיהלט די פלאמיגע ליעבע צו די ארבייטענדע מאַסען. וואס מעהר די ערשטע פּראָבעס זיינען ניט געלונגען, אלץ מיט מעהר היץ נעהמט ער זיך צו נייע מיטלען, צו נייע פּערזוכען, אום אויסצובעסע־רען די לאַגע פון דער מענשהייט. אויב די געביידעס פון דער צוקונפט, פון דער „נייער וועלט" זיינען חרוב געוואָרען, איז פאר אונזער העלד נאָך איבערגעבליעבען א ברייטע פעלד פאר געגענוואַרטס־ארבייט, אויסצובעסערען די „אַלטע וועלט"; אויב עס האט זיך ניט איינגעגע־בען פון גרונד אָן אויפצושטעלען די נייע „סאָציאַליסטישע סיסטעם," האט זיך אָווען דערפאר מיט מעהר חשק און מעהר ענערגיע גענומען אונטערשטוקעווען, אונטערבויען די אַלטע, שוין פערפוילטע וועלט אויף אַזא אופן, דאס מיט דער צייט זאָל דער געווינשטער בנין פון זיך אליין אויפגעשטעלט ווערען.

צוריקקעהרענדיג זיך פון ניו־האַרמאָניע, דערוויסט אָווען א גרויסע צאָהל קאָנזום־פעראיינען פערשפּרייט איבער ענגלאַנד. דער גענאָסענשאַפטליכער זאָמען, וואס ער האט געזייעט פאר זיין נסיעה קיין אמעריקא, איז אין דער צייט פון זיין אויסן־זיין אויפגעגאַנגען און אויסגעוואַקסען אין א שטאַרקען מעכטיגען בוים מיט צווייגען און צווייגעלעך, און דער שוין בעדעקט מיט גרויע האָאר „פּערליעב־טער אין דער מענשהייט" נעהמט זיך מיט יוגענדליך־בעגייסטערטער ענערגיע צו דער ארבייט.

מיט וואס פאר א קראַפט און ריהרעוודיגקייט אָווען האט אין

יענער צייט געארבייט, קען מען זיך פאָרשטעלען פון'ם פאָלגענדען חשבון, וואס איינער אן אויטאָר האט געמאכט. אין דער צייט 1837—1826 האט אָווען געהאלטען אן ערך פון טויזענד עפענטליכע רעדעס, האט זיך געווענדעט מיט איבער 500 אדרעסען צו פערשיעדענע קלאַסען פון דער געזעלשאפט, האט אָנגעשריעבען און פערעפנטליכט איבער 2,000 ארטיקלען און האט געמאכט פון צוויי ביז דריי הונדערט נסיעות.

דורך דיעזער אונערמיעדליכער פראָפּאגאנדע און אַגיטאציע איז געלונגען צונויפזאמלען און צו פעראייניגען הונדערטע טויזענדע ענגלישע ארבייטער אונטער דער פאָהן פון דער נייער סאָציאַליסטישער אמונה. אבער איינציג אליין מיט'ן „גלויבען" אין דער „סאָציאַליסטישער צוקונפט" האט אזא פראקטישער גייסט ווי אָווען ניט געקענט זיך בעפריעדיגען. מען האט געמוזט אויסזוכען פראקטישע מיטעל, וועגען, דורך וועלכע מען זאָל קענען אריינקומען אין די „נייע וועלט." דיעזע פראַקטישע מיטעל זיינען די קאָנזום-פעראיינען, צו וועלכע אָווען האט זיך איבערגעגעבען נאָך דעם ניט-געלונגענעם פערזוך אין ניו-האַרמאָניע מיט לייב און לעבען. אָווען האט ניט אויפגעהערט צו ערקלערען די ארבייטער-מאסען, ווי ווייט די עקאָנאָמישע קראפט פון פערשיעדענע מענשען וואקסט, ווען זיי זיינען פעראייניגט צוזאמען. אויך קבצנים קענען דורך א שפּאָרעוודיגע און אָרגאַניזירטע טהעטיגקייט ניט ווייניג רייכטהום אויפטהאָן.

אויב דער ארבייטער האט ניט א גראָשען ביי דער נשמה, איז ער דאָך פון דעסטוועגען א עקאָנאָמישע מאכט אלס קונה, קאָנזומענט. די קרעמער, וועלכע פערקויפען דעם ארבייטער ברויט, גרויפּען, פּוטער בעקומען א ריוח. דיעזע רוחים, ווי קליין זיי זאָלען ביי יעדען איינציגען קרעמער ניט זיין, בילדען דאָך אין סך-הכל ניט קיין קליינע סומען. פאר וואס זאָלען — פרעגט זיך — די ארבייטער זיך ניט פעראייניגען צוזאמען, עפענען סטאָרס אויפ'ן אייגענעם חשבון, אום זיך אליין צו בענוצען מיט די רוחים?

אבער ניט דאס פערביליגען דעם פרייז פון די סחורות פאר די ארבייטער-קונים, איז געווען די הויפּט-כונה פון אָווען'ען, נור די מעגליכקייט צו בילדען א קרן קימת, וואס וועט מיט דער צייט זיין אימ-

שטאנד אויף קאָאָפּעראַטיווע פּראָדוקציאָנס - געזעלשאַפטען צו גרינדען.

פאַר אָווען'ען זיינען די קאָנזום־געזעלשאַפטען ניט געווען א ציעל אן און פיר זיך, ניט אָבצונעהמען דעם ריוח פון'ם פערמיטלער, פון קרעמער און אָבצוגעבען דעם ארבייטער איז ער אויסען געווען. די קאָנזום־געזעלשאַפטען האט אָווען בעטראַכט בלויז אלס א מיטעל, אלס א אינסטרומענט פאַר די סאָציאַליסטישע צוקונפט. די קאָנזום־געזעלשאַפטען, אויסער וואס זיי געוועהנען צו דעם ארבייטער צו סאָציאַליסטישע חברותא'דיגע אונטערנעהמונגען, פלאַנצען איין סאָציאַליסטישע געפיהלען, וועלען מיט דער צייט צושטעלען דאס נויטהיגע געלד פאַר פּראָדוקטיוו־געזעלשאַפטען, און די פּראָדוקטיוו־געזעלשאַפטען פון זייער זייט — מיינט אָווען — וועלען מיט דער צייט ארויסשטופען די פּריוואַט־אונטערנעהמונגען און דער סאָציאַליזם וועט אויף דעם אופן פערווירקליכט ווערען. *)

די אידעע צו בילדען קאָנזום־געזעלשאַפטען האט אין א קורצער צייט געפונען א גרויסע צאָהל אָנהענגער און האָט אָנגעפאַנגען אין לעבען פערווירקליכט צו ווערען. אין יאָהר 1832 האבען זיך אזוינע געזעלשאַפטען גערעכענט אין ענגלאַנד איבער 500, פיעלע פון וועלכע עס האבען געהאַט אפילו אייגענע אָרגאַנען. אלע דיעזע געזעלשאַפטען זיינען געווען דורכגענומען מיט אָווען'ס גייסט און האבען בעטראַכט דיעזע פעראייניגונגען מיט די קאָנזומענטען בלויז אלס אונטערנעהמונג, וואס וועט געבען די מעגליכקייט צו גרינדען פּראָדוקטיוו־געזעלשאַפטען. דיווידענדען זיינען ניט פערטהיילט געוואָרען, אלעס איז צוגערונען צום פאָנד פיר די צוקינפטיגע קהל'שע פּראָדוקציאָן.

אמת, לאַנג האט דער גרויסער און שטאַרקער וואוקס פון די אָנפאַנגס געגרינדעטע געזעלשאַפטען ניט געדויערט. א גרויסע צאָהל פון זיי זיינען בטל געוואָרען, צי דורך דעם, וואס מען האט ניט פער־

*) אזוי ווי מיר וועלען אין די שפּעטערדיגע ארבייטען געבען אן אויספיהרליכען קאַפּיטעל איבער די פערשיעדענע געזעלשאַפטען, ציהען מיר דיעזע אָווען'ס מיינונג ניט ארונטער אונטער אונזער קריטיק. — א. ש. ז.

שטאַנען ווי צו פיהרען, צי דורך דעם וואס די ארבייטער אליין זיינען נאָך ניט געווען פאַרבערייט. דערצו אויך דורך פיעלע אנדערע אורזאַ־כען. עס איז אבער פארביי א צעהנדליג יאָהרען, און דיעזע בעוועגונג האט זיך אָנגעפאנגען מיט מעהר פרישקייט און מיט א פיעל שטאַר־קערער מאַכט. דער יסוד פון דער אָבגעפרישטער בעוועגונג איז געלייגט געוואָרען אין 1844 אין א קליינע שטעדטעל ראָטשדעל, וואו 28 אר־בייטער האבען געגרינדעט א קליינע קאָנזום־גענאָסענשאפט מיט א קאפיטאל פון איניגע פונט. פון דעם קליינעם אָנפאנג איז ארויסגע־וואַקסען די מאָדערנע מעכטיגע קאָאָפעראַטיווע בעוועגונג אין ענג־לאנד מיט איבער 1½ מיליאָנען מיטגליעדער, צעהנדליגע מיליאָנען פונטען אומזאַטץ און מיליאָנען פונטען ריוח.

מען מוז אמת מודה זיין, אז דיעזע בעוועגונג האט ניט בערעכ־טיגט די האָפנונגען פון אונזער אידעאַליסט. זי האט ניט געדיענט אלס „איבערגאנגס־שטופע צו דער נייער וועלט,״ פון א מיטעל איז זי גע־וואָרען א ציעל אן און פיר זיך. דער יוגענדליכער ענטהוזיאַזם, די גרויסע בעגייסטערונג פאר'ן סאָציאַליזמוס, מיט וועלכער די ערשטע ענגלישע גענאָסענשאפטען זיינען געווען דורכגעדרונגען, איז ביסלעכ־וויז אָבגעקיהלט געוואָרען און פעהלט איצט אין גאַנצען ביי די פראַק־טישע מיטגליעדער פון דיעזע ריעזיגע גענאָסענשאפטען. מען קען דאָך אבער ניט אָבלייקענען די גרויסע ראָלע, וואס דיעזע גענאָסענשאפטען שפיעלען אין דער ארבייטער בעוועגונג. האבען דאָך דיעזע גענאָסענ־שאפטען ניט ווייניג מיטגעבראַכט צו די זעלבסטשטענדיגע ארויסטרע־טונגען פון דעם ארבייטער־קלאַס און צום בעוואוסטזיין, אז נור דורך די פעראייניגונג פון ארבייטער, קען דער פראָלעטאריאַט ביל־דען א מאַכט, פאר וועלכע די גאַנצע קאפיטאַליסטישע וועלט וועט ציטערען. און דער בעוואוסטזיין, אז נור די ארבייטער אליין זיינען אימשטאַנד זייער לאַגע אויסצובעסערען, וועט געוויס פריהער אדער שפּעטער פיהרען צום כלל פון'ם וויסענשאפטליכען סאָציאַליזם, „דאס די פאָלקאָמע בעפרייאונג פון ארבייטער־קלאַס איז די זאַך פון די ארבייטער אליין.״

צוזאמען מיט די קאָנזום־פעראיינען האט אויך די געווערקשאַפט־בעוועגונג אָנגעפאנגען מיט ריעזענשריט צו וואַקסען. אויך דאָ האט אָווען געשפיעלט די ערשטע פיעדעל. איבערהויפט האט ער פיעל גע־

ארבייט פאר די אידעע צו פעראייניגען אַלע געווערקשאַפטען דורך איין צענטער. דיזעס שטרעבען האט געפונען אן אָבקלאַנג ביי די אַנדערע געווערקשאַפטס־פיהרער און אין א קורצער צייט זעהען מיר, ווי אלע געווערקשאַפטליכע קרעפטען זיינען צענטראַליזירט אין די „גרויסע נאַציאָנאַלען." (אזוי האט מען גערופען דעם צענטער פון די געווערקשאַפטען).

די סאָציאַליסטישע ארבייטער, אונטערשטיצט פון די געווערקשאַפטען, האבען אָנגעפאַנגען צו פיהרען א האַרטנעקיגען קאַמפף מיט'ן קאַפּיטאַל. דיזער קאַמפף האט אָנגענומען א שאַרפע פאָרמע דורך די פאָדערונג פון א מאַקסימאַל־ארבייטסטאָג און א מינימאַל־ארבייטסלוין, פאר וועלכע די „גרויסע נאַציאָנאַלען" האבען מתרה געווען אין פאַל, אז די אונטערנעהמער וועלען ניט בעוויליגען, מיט א גענעראַל־סטרייק. אָוועו האט דיזע פאָדערונג ניט נאָר אונטערשטיצט, נור ער איז געגאַנגען נאָך ווייטער און האט מיט זיין גאַנצען טעמפּעראַמענט אָנגעפאַנגען צו אגיטירען פאר אן 8־שעה'דיגען ארבייטסטאָג. דיזע העזה'דיגע פאָדערונגען און התראות האבען די ארבייטסגעבער און רעגיערונג שטאַרק בעאונרוהיגט. די רעגיערונג פאַנגט אָן מיט אלע מיטלען צו פערפאָלגען די געווערקשאַפטליכע בעוועגונג. דאס „קאָאַליציאָנס־רעכט" ווערט דורך משונה'דיגע פּשטים אזוי אויסגעטייטשט, דאס די ארבייטער האבען ווייניג וואס זיך געקענט דערמיט בענוצען. אָנפאַנגס 1834 איז די רעגיערונג געגאַנגען אזוי ווייט, דאס זי האט ארעסטירט און פערפיהרט א פּראָצעס געגען 6 גאַנץ אונשולדיגע ארבייטער. דאס האט ארויסגערופען א גרויסע אויפרעגונג צווישען די ארבייטער. די „גרויסע נאַציאָנאַלען" האבען אייגעאָרדענט א ריעזיגע דעמאָנסטראַציאָן פון אלע טרייד־יוניאָנס, אלס פּראָטעסט געגען אזא מין פּאָליטיק. און אין דער שפּיצע פון דיזער ארבייטער־פּראָצעסיאָן, די גרעסטע, וועלכע לאָנדאָן האט ווען עס איז געזעהן, בעגעגענען מיר דעם גרויסען אונטערנעהמער פון ניו־לאַנאַרק, דעם רייכסטען שפּינער פון ענגלאַנד ראָבערט אָוועןו! אין א בעגייסטערטער רעדע האט אָוועו געבעטען די דעמאָנסטראַנטען אָבצוהיטען די אָרדנונג און ניט צו בעפלעקען די הייליגע ארבייטער־זאַך, מיט וועלכער עס איז רוהע־שטערונג. דיזע ווערטער זיינען מיט התלהבות אויפגענומען געוואָרען און די מיילען־לאַנגע פּראָצע־

סיאָן האט מארשירט אין א מוסטערהאפטער אָרדנונג איבער די גאסען פון לאָנדאָן.

אויסער דיזער דעמאָנסטראציאָן האבען די ארבייטער אויסגעדריקט זייער אויפרעגונג אין א גאנצער רייהע סטרייקס, וועלכע האבען, צום בעדויערן, צוליעב די מחלוקות און האמפערייען אין די אייגענע רייהען ניט געענדיגט זיך מיט א זיעג פאר די ארבייטער. די געלדמיטעל פון די „גרויסע נאציאָנאלען" זיינען דורך דיזע ניט געלונגענע סטרייקס אויסגעשעפּט געוואָרען, די קרעפטען אָבגעשוואכט, די מיטגליעדער פערמאטערט און אָבהענדיג.

צוזאמען מיט דעם בטל ווערען פון די „גרויסע נאציאָנאלען" איז אויך צו־נישט געוואָרען נאָך א פערזוך, דורך וועלכען אָווען האט געהאָפט צו פערלייכטערען די לאגע פון די ליידענדע — מיר מיינען די ארבייטער בערזע.

XXIII.
די אַרבּייטער בּערזע

די אידעע פון דער ארבייטער־בערזע האט זיך ביי אָווען׳ען ענטוויקעלט אין דער צייט, ווען ענגלאַנד האט איבערגעלעבט א שווערען אינדוסטריעלען קריזיס, וועלכער האט, ווי געוועהנליך, פעראורזאַכט די גרעסטע שמערצען דעם ארבייטער־קלאַס. כאַראַקטעריסטיש פאר די פעריאָדישע קריזיסען איז די איבערפּראָדוקציאָן. דער מאַרק איז איבערפילט מיט אלערליי סחורות, אויף וועלכע עס זיינען ניט פאַראַן קיין קונים, אין דער צייט ווען פיעלע ארבייטער געהען ארום הונגעריג, באַרפוס און נאַקעט און וואָלטען קענען דיעזע סחורות גאַנץ גוט געברויכען. אין די קריזיס־יאָהרען זעהט מען בפירוש די סתירה, דעם וויעדערשפּרוך פון דער קאַפּיטאַליסטישער ווירטהשאַפט: **אן אונגעהייערע דלות, ארויסגערופען דורך צו גרויסע עשירות.** אין די מאַגאַזינען און סקלאַדען פוילען אלערליי פּראָדוקטען און אויפ׳ן גאַס ווערען מענשען פער׳חושך׳ט, ווייל זיי קענען דיעזע פּראָדוקטען ניט בעקומען. פון אן אָבסאָלוטער איבערפּראָדוקציאָן, ד. ה., פון א פאַראַנדען זיין מעהר סחורות, וויפיעל די געזעלשאַפט האט לחלוטין נויטהיג, קען אפילו קיין רייד ניט זיין, דען אין א צייט פון א קריזיס זיינען די בעדערפנישע פון דער בעפעלקערונג ווייט ניט בעפריעדיגט. עס איז לייכט צו פערשטעהן, דאס די סחורות געפינען ניט קיין בעלנים, ווייל גראד די יעניגע, וועלכע נויטהיגען זיך אין זיי, האבען ניט קיין מיטעל, ווי צו קויפען. אום דיעזע צרה צו בעזייטיגען מוז מען קודם כל פערגרעסערען די מיטעל, די קויפקראַפט פון דער בעפעלקערונג. ווי קען מען דאס אבער צו שטאַנד ברענגען? אָווען קומט צו דעם געדאַנק, אז ווען מען זאָל בעזייטיגען פון מסחר דאס געלד, וואָלט אלעס ריכטיג ווערען, ווען מען זאָל אנשטאט געלד פערווענדען

פּאַפּירענע צייכענס, וואָלט קיין דוחק אין קויפמיטעל — די אורזאַכע פון קריזיס — ניט זיין. צוזאַמען מיט ריקאַרדאָ האַלט אָווען, אַז דער ווערטה פון די סחורות איז די מאָס ארבייט, וויפיעל אין זיי איז פערקערפּערט; אויסגעדריקט ווערט דאס דורך געלד, וואס פעראור־זאַכט אַלע צרות. אום פון די שלעכטע פאָלגען, וועלכע דאס געלד ברענגט מיט זיך, זיך צו בעוואָרענען איז נויטהיג צו בעשאַפען אַזאַ איינריכטונג, דורך וועלכע געלד וועט זיין איבעריג; דער ווערטה פון די סחורות וועט ווערען אויסגעדריקט אין פּאַפּירענע צייכענס, אין וועלכע עס קען קיין מאַנגעל ניט זיין. דיעזע איינריכטונג האט אָווען א נאָמען געגעבען „ארבייטער־בערזע.״

יעדער האט דאס רעכט צוצושטעלען אויף דער בערזע צום פער־קויף וועלכען עס איז פּראָדוקט. עקספּערטען, מבינים בעשטימען, ווי גרויס עס איז די מאָס ארבייט, וויפיעל עס איז פערוועגדעט געוואָרען אויף יעדען פּראָדוקט און געבען דעם אייגענטהימער ארויס דארויף א בלאַנק, א קוויטונג. דיעזער בלאַנק קען אויסגעביטען ווערען אויף אַלע מעגליכע פּראָדוקטען, וועלכע געפינען זיך אויף דער בערזע. אויף דעם אופן וועלען די סחורות טאַקע פערקויפט ווערען לויט זייער ווערטה, לויט דער מאָס ארבייט, אָהן דער פערמיטלונג פון געלד. „די ארבייטער־בערזע — האָפט אָווען — וועט מאַכען א גאַנצע איבער־קעהרעניש אין די בעדינגונגען פון מאַרק, וועט פערמיידען די קריזי־סען, וועט בעזייטיגען די אָבהענגיגקייט פון די פּראָדוצענטען אָן דעם געלד־קאַפּיטאַל און וועט ממילא געבען יעדער ארבייטער די מעגליכ־קייט זיך צו בענוצען מיט די פּראָדוקטען פון זיין ארבייט.״

היינט איז דער טעות, וואס אָווען האט געהאַט, זעהר קלאָר. די אונמעגליכקייט צו פערווענדען פערשיעדענע סחורות, וואס רופט ארויס די קריזיסען, קומט ניט דערפון, וואס עס איז פאַראַן ווענינ געלד, ווענינ קויפקראַפט, נור פון דעם, וואס די פּראָדוקציאָן אין אונזער היינטיגער אָרדנונג איז ניט גוט און פּלאַנמעסיג אָרגאַני־זירט. *) אָווען האט געוואָלט אָרגאַניזירען, איינפיהרען א געווי־

*) מיט די טהעאָריען איבער די קריזיסען וועלען מיר אין א בעזונדערען קאַפּיטעל זיך בעשעפטיגען. דאָ ווילען מיר עס נור אויבער־פלעכליך בעריהרען. — א. ש. ז.

סען סדר אינ'ם טויש; און אין אמת'ן ליעגט די גאַנצע צרה פון די קריזיסען אין דעם, וואס די פּראָדוקציאָן איז ניט אָרגאַניזירט. אין היינטיגער אינדיווידואַליסטישער געזעלשאַפט איז ניט פאַראַן אַן אָרגאַניזאַטאָר, א געוויסער משגיח, וועלכער זאָל אויפּפּאַסען אויף דעם מעכאַניזם פון'ם שאַפען פּראָדוקטען, אויף די פּראָדוקציאָן. דער איינציגער רעגולאַטאָר אין דער פּראָדוקציאָן איז דער מאַרק. דער מאַרק איז אבער א בלינדע, סטיכינע קראַפט און האט ניט בכח איינצואָרדנען די פּראָדוקציאָנס־מאַשינע אזוי, דאס יעדער זאָל שאַפען בלויז דאס, וואס דער געזעלשאַפט איז נויטהיג, און בלויז אזוי פיעל, וויפיעל עס איז דער געזעלשאַפט נויטהיג. פון צייט צו צייט מוזען פּאָרקומען געוויסע שטערונגען אין דער פּראָדוקציאָן, אין איין צווייג וועדט אויסגעארבייט מעהר ווי עס איז נויטהיג און אין אַן אנדער צווייג — וועניגער. און ווי אין יעדער גרויסער מאַשינע, וואו אלע רעדער און שרויבען זיינען צווישען זיך פערבונדען, אָבהענגיג איינע פון דער אַנדערער, מוז אויך די גאַנצע פּראָדוקציאָן זיך אָבשטעלען, ווען אפילו נור איין טהייל, איין צווייג פונקציאָנירט ניט רעגעלמעסיג. די שלעכטע אָרגאַניזאַציע אין דער פּראָדוקציאָן, אָט איז די אורזאַכע פון די קריזיסען און ניט דער דוחק אין קויפקראַפט. ווען איין זאָרט פּראָדוקטען איז אויסגעארבייט געוואָרען מעהר וויפעל עס איז נויטהיג, וועלען קיין קונים זיך ניט געפינען, אפילו ווען דער טויש איז אָרגאַניזירט.

די ארבייטער־בערזע האט געמוזט טהון איינס פון דיביידע: אדער אויפנעהמען בלויז יענע סחורות, וועלכע ווערען געפאָדערט און פאר אזא פּרייז, וועלכען די קונים זיינען מסכים צו צאָהלען — דאַן אבער וואָלט די בערזע גאָר ניט אויפגעטהאָן, דען די ניט־געפאָדערטע סחורות וואָלטען סיי ווי סיי ניט געקענט פערקויפט ווערען לויט זייער ארבייטס־ווערטה; אדער די בערזע, אויב זי וואָלט נור געוואָלט ערפילען איהר אויפגאַבע ניט איבערצולאָזען קיין אונפער־

קויפטע סחורות, האט בעדארפט אָננעהמען אלע סחורות אָהן אויס־נאַהם, לויט דער מאָס ארבייט, וויפיעל אין זיי איז פערקערפּערט, ניט קוקענדיג צי ווערען זיי געפאָדערט, צי ניט — דאן וואָלט זי איבערגעפילט געוואָרען מיט ניט־נויטהיגע סחורות.

די „ארבייטער־בערזע” האט אָנגעהאַלטען צוויי יאָהר, א דאַנק די גרויסע געלד־אונטערשטיצונגען פון פערשיעדענע זייטען, ביז זי איז סוף כל סוף אונטערגעגאַנגען, אזוי ווי די איבעריגע גרויסע אונ־טערנעהמונגען, דורך ועלכע אָווען האט געוואָלט ראטעווען די מענש־הייט.

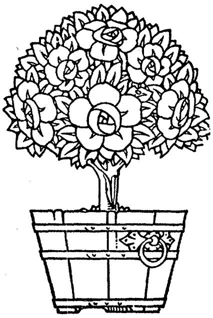

שלום

אזוי זיינען איינס פאר איינס חרוב געווארען די שעהנע צו־קונפטס־געביידען, וואס דער גרויסער מענשענפריינד האט אויפגע־שטעלט.

און וואס איז דער וואונדער?

די צוקונפט מוז, ווי געזאגט, ביסלעכווייז, שריט ביי שריט, ארגאניש אויסוואקסען פון דער געגענווארט און קען ניט מיט א מאל איינגעפיהרט ווערען. צו גרויס איז דער ים פון אינדיווידואליזמוס, צו גרויזאם זיינען זיינע כוואליעס פון שנאה, האס און קליינליכען איי־גענגוטץ, עס זאלען זיך קענען האלטען קליינע גרינע אינזלען פון סאָ־ציאליזמוס. אין א גרויסען שטורמדיגען ים פון אייגענליעבע מוז א קליין שיפעל פון ברודערליעבע צו גרונד געהן; זי מוז אונטערגעהן אפילו ווען זי האט אזא גוטען קאפיטאן, ווי ראבערט אוון. ווען דער באָדען איז פעלזענדיג און ניט געאקערט קענען אפילו גוטע זאמען קיין אנהאלט ניט געפינען. אין א געזעלשאפט, וואס איז דורכגעזויגט און דורכגעווייקט מיט שקר, איז פאר'ן אמת קיין פלאץ פאראן. אום די קערנער פון סאציאליזמוס זאלען אויפגעהען, מוז מען האבען א פארבערייטעטען באָדען. דיעזער באָדען קען אבער ניט ווילקירליך דורך איין אדער אייניגע פילאנטראפען פארבערייטעט ווערען. צו דיעזער ארבייט קען זיך נור דער פראלעטאריאט נעהמען. דאס באָדען־מאטעריאל צום סאציאליזמוס ליעפערט דער קאפיטאליזמוס; בעאר־בייט, געזייעט און איינגעוואָרצעלט קענען די סאציאליסטישע קער־נער ווערען בלויז דורך דעם ארבייטער קלאס. דער פראלעטאריאט און ניט קיין אנדערער קען און וועט ערפילען דיעזע הייליגע

היסטאָרישע שליחות. דיעזע וואהרהייטען זיינען ראָבערט אָוועז'ען, אזוי ווי די איבעריגע אוטאָפּיסטען, געבליעבען אונבעקאַנט, און דע־ריבער זיינען אלע זייערע געביידעס געוועזען ניט מעהר, ווי לופט־שלע־סער, וועלכע האבען זיך אין געגענוועהרטיגער ווירקליכקייט ניט גע־קענט האַלטען, אלע זייערע פּלענער, ווי איבערצואַנדערשען די מענשהייט, זיינען געוועזען ניט מעהר ווי אונערגרייכבאַרע או־טאָפּיען.

אבער ניט אלע זאָמען, וועלכע דער אַפּאָסטאָל פון הייליגען גייסט האט געזייעט, זיינען געפאַלען אויף א פעלזען־באָדען; פיעלע פון זיי זיינען אויפגעגאַנגען און אויסגעוואַקסען אין א גרויסען און מעכטיגען בוים, מיט גרינע, פּראַכטפאָלע בלעטער, וועלכע בעדעקען מיט זייער שאָטען מיליאָנען פער'חושך'טע און אויסגעמוטשעטע אר־בייטער. דיעזע אויפגעגאַנגענע זאָמען זיינען געוועזען, ווי מיר האבען געזעהען, אָוועז'ס פּראַקטישע רעפאָרם־ארבייט.

די ראַהמען פון אונזער ארבייט ערלויבען אונז לײדער ניט אויס־פיהרליך זיך אָבצושטעלען אויף דאס גאַנצע לעבענסווערק פון דיעזען גרויסען ענגלענדער. מיר האבען זיך געמוזט בעגרענצען מיט ווענינע אויסגעקליבענע קאפּיטלעך פון דיעזער קינסטלערישער און הויך־בע־גייסטערטער ווערק. עס איז גענוג ווען מיר וועלען זאָגען, אז עס איז ניט אויסען געבליעבען איין שלעכטע זייט פון הײנטיגער אינדיווידו־אַליסטישער געזעלשאַפט, וועלכע אָוועז זאָל ניט האבען בעריהרט מיט זיין שאַרפער בייסענדער קריטיק; און עס איז ניט פאַרגעקומען איין רעפאָרמע, סיי אין די קינדער־ און פרויען־ארבייט, סיי אין דער אַלגעמיינער פאָלקס־בילדונג, אזוי אין די אויסבעסערונגען פון די ארבייטס־בעדינגונגען בכלל, ווי אויך אין'ם בעזייטיגען פון די שענד־ליכע שטראָפען, אין וועלכע ראָבערט אָוועז זאָל ניט האבען געשפּיעלט די פיהרענדע ראָלע. איבער א יובל יאָהרען האט אָוועז געארבייט אונערמיעדליך אויף דעם ברייטען פעלד פון סאָציאַלע רעפאָרמען, די פאָהן פון וועלכע ער האט ניט ארויסגעלאָזען פון האנד ביז דעם לעצ־טען אָטהעם־צוג — און אין דעם ליעגט זיין גרויסע היסטאָרישע בעדייטונג פאר די מענשהייט.

איין טאָג פאר זיין טויט האט מען אָוועןען געפרעגט, אויב ער בעדויערט ניט די גרויסע ענערגיע, וואס ער האט פערשווענדעט אין זיין לעבען אויף די אונפרוכטבארע אונטערנעהמונגען, ווי די מענש־הייט צו פערבעסערען. דער גרייז־גרויער בן־מות ווערט בעגייסטערט מיט א בליק פון א נביא, און ענטפערט: „מיין לעבען איז ניט געווען אומנוציג. איך האב דער וועלט געבראכט זעהר פיעל וואהרהייטען, און ווען זי האט זיי ניט געאכטעט, איז עס נור דערפאר, ווייל זי האט זיי ניט פערשטאנען. — איך בין געקומען פאר דער צייט.״

יא, פאר דער צייט! צו פריה איז אָוועןען געבוירען געוואָרען. ער האט געלעבט אין דער צייט, ווען דער קאפּיטאליזם האט נאָך ניט אויף אזוי פיעל דיפערענצירט און צושפּאָלטען די מענשהייט אויף קלאסען, ווען אין׳ם גרויסען מדבר פון דעם געזעלשאפטליכען לעבען זיינען נאָך ניט געווען קענטיג די ריכטיגע וועגען, וועלכע פיהרען אין די „נייע וועלט.״ דיעזע וועגען האבען ערשט געקענט ענטדעקט און מעהר אויסגעטרעטען ווערען דורך די גאונים פון׳ם צווייטען דור — די טהעאָרעטיקער פון׳ם וויסענשאַפטליכען סאָציאליזם מאַרקס און ענגעלס, און דעריבער איז די ארבייט פון די וויסענשאפטליכע סאָצי־אליסטען געווען פרוכטבארער, ווי פון די אוטאָפּיסטען.

* * *

די גרויסע שטיק אמת, וואס האט זיך פערקערפּערט אין דער געשטאלט פון ראָבערט אָווען, האט פערלאָזען דעם עולם השקר דעם 17טען נאָוועמבער, 1858. ביז דער לעצטער רגע פון זיין יציאת נשמה, האט דיעזער גרייז ניט אויפגעהערט מיט א יוגענדליכע בעגייסטערונג צו טרוימען פון דער מענשליכען סאָציאליסטישער צוקונפט.

סען סימאָן

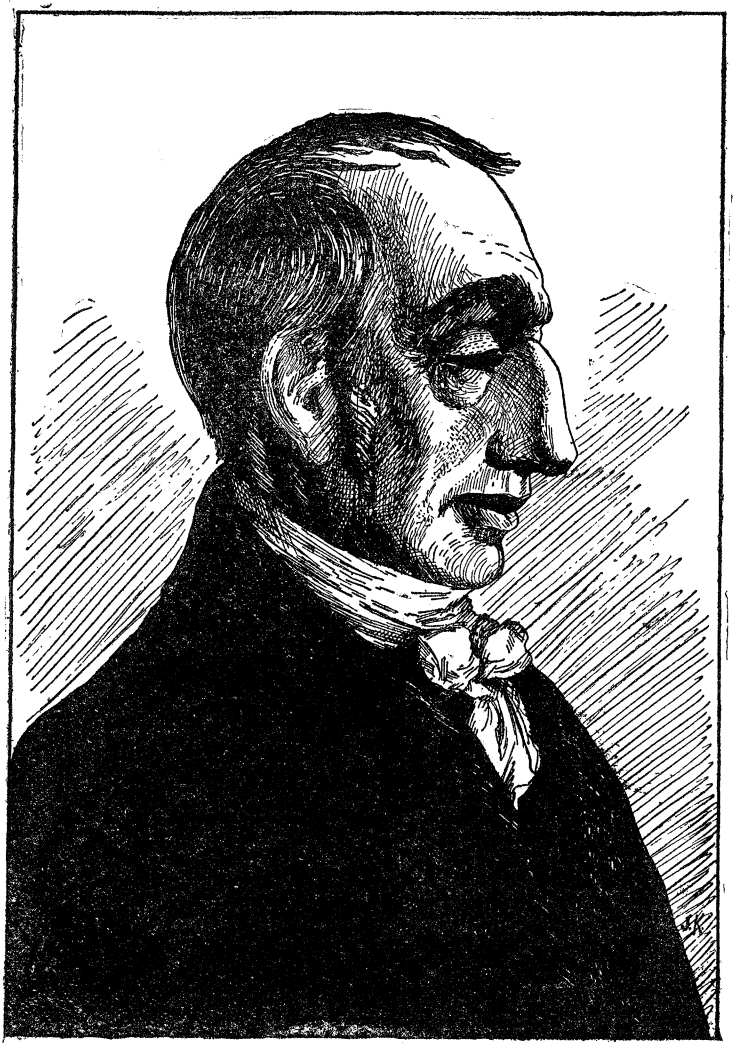

סען סימאָן.

1760–1825

1825 - 1760

XXIV.

סען סימאָן

דער גרויסער אוטאָפּיסט ראָבערט אָווען איז, ווי מיר האבען געזעהן, געווען אין דער אייגענער צייט א פּראקטישער טהוער, א גרויסער בעל מעשה, ניט בלויז אַ געפיהל־מענש, נור אויך אַ קאָפּ־מענש. איבערפילט מיט אַן אונבעגרענצטער האָפנונג צו בעגליקען די מענשהייט און בעגייסטערט מיט א גליהענדער פאַנטאַזיע „ארויסצוראטעווען די מענשהייט פון׳ם „דול־הויז,״ איז דאָך אבער אָוועז געווען דורך און דורך אַן ענגלענדער, ביי וועמען די רוהיגע איבערלעגונג און דער קאַלטער ישוב הדעת זיינען די אָנפיהרער און די עצה־געבער ביי אלע אונטערנעהמונגען. די סאָציאַלע און ווירטהשאַפטליכע בעדינגונגען, וועלכע זיינען ארויסגערופען געוואָרען דורך די אייגענאַרטיגע נאַטירליכע לאַגע, האט געמאַכט ענגלאַנד פאר די וויעגעלע פון׳ם קאַפּיטאַליזמוס און די ענגלענדער פאר קאַלטע, פּאָרזיכטיגע, מיושב׳דיגע אונטערנעהמער. דיעזער קאַלטער ישוב־הדעת און דער פּראַקטישער בליק, וואס האט זיך מדור דורות אויסגעארבייט אין ענגלאַנד, האבען אויך געלעגט זייער שטעמפּעל אויף די אנשויאונגען און טהעטיגקייט פון אָוועז, און ווי גרויס די פליעגלען פון זיין פאַנטאַזיע זיינען ניט געוועז, האט זי דאָך אבער פאָרט ניט געקענט זיך פיעל ערוויטערען פון דער ערד מיט איהר געגענווערטיגער גרויער ווירקליכקייט און זיך בעגנוגענען מיט דעם שוועבען אין די הימלען. בעגייסטערט פאר דעם צוקונפטס־אידעאַל, האט אָוועז ניט געקענט גלייכגילטיג צוקוקען די ליידען פון דער געגענווארט און האט מיט לייב און לעבען געארבייט פאר רעפאָרמען, פאר דערוויילינע אויסבעסערונגען אין׳ם אלטעגליכען לעבען. יאַ, די גאַנצע היסטאָרישע בעדייטונג פון אָוועז ליעגט ניט

אין זיינע אוטאָפּיסטישע טהעאָריען, נור אין זיין פּראַקטישער רעפאָר־מאַטאָרישער טהעטיגקייט.

גאַנץ אַנדערש אין פראַנקרייך.

דער קאַלטער ישוב הדעת פון די ענגלענדער איז פרעמד די פראַנ־צויזען, דערפאַר איז אבער ביי די לעצטע זעהר שטאַרק ענטוויקעלט דער כה היצירה, די שאַפונגס־קראַפט. איז דאָך פראַנקרייך געווען דאס לאַנד, וואו די אלע הויכע מענשליכע אידעאַלען זיינען ענטשטאַנען און געפונען זייער פּאַסענדע בעגייסטערונג; האט דאָך פראַנקרייך גע־ליפערט דעם פרוכטבאַרען באָדען, וואו די זאָמען פון פרייהייט, ברי־דערליכקייט און גלייכהייט זיינען צום ערשטען געפלאַנצט געוואָרען און ביז א געוויסען גרענעץ זיך ענטוויקעלט. אויב ענגלאַנד, צוליעב דער פריהערדיגער ענטוויקלונג פון׳ם קאַפּיטאַליזמוס, צוליעב אינדו־סטריעלער, און שפּעטער אויך, גייסטיגער רעוואָלוציאָן, בילדעט דעם פאָדערשטען חיל פון דער סאָציאַלער, רעפאָרמאַטאָרישער בעווע־גונג — די בעוועגונג, וועלכע האט דעם צוועק די אלטעגליכע לאַגע פון די ארבייטענדע מאַסען צו פערגרינגערען, איז דערפאר פראַנק־רייך פיעל העכער מיט דער ענטוויקלונג פון׳ם טהעאָרעטישען געדאַנק און מיט דעם גרויסען ענטהוזיאַזם פאר די ווייטע צוקונפט. פאר די ענגלענדער איז כאַראַקטעריסטיש די רוהיגע איבערלעגונג, די פעהיג־קייט שכל׳דיג און מיושב׳דיג דורכצונעהמען די אלטעגליכע ער־שיינונגען, — פאר די פראַנצויזען די פייערדיגע התלהבות פאר דאס שעהנסטע און ערהאבענסטע. אין פראַנקרייך ווערען די צוקונפט אידע־אַלען בעשאַפען; ענגלאַנד ווייזט וועגען און מעטהאָדען, ווי דיעזע אי־דעאַלען צו פערקערפּערען און דורכצופיהרען אין לעבען.

עס איז דעריבער קיין וואונדער, אז איינע און די זעלבע אידעען, איינע און די זעלבע שטרעבונגען טראָגען אין ענגלאַנד א גאַנץ אַנדער כאַראַקטער, ווי אין פראַנקרייך. איין און דער זעלבער אינהאַלט קריסטאַליזירט זיך אוים אין דיעזע צוויי גאַנץ פערשיעדענע לענדער אויך אין גאַנץ פערשיעדענע פאָרמען.

אזוי ווי אין דער גאַנצער־ אידעען־וועלט, אזוי אויך בנוגע דעם אוטאָפּיסטישען סאָציאַליזם.

אין ענגלאַנד איז געווען דער פאָרשטעהער פון׳ם אוטאָפּיסטישען סאָציאַליזם דער פּראַקטישער סוחר, דער פיעלפאַכער מיליאָנער ראָ־

בערט אָווען; אין פראנקרייך—דער טיעפדענקענדער און גאונ׳ישער פילאָזאָף סען סימאָן פון איין זייט און דער גרויסער בעל דמיון, דער אונבעשרענקטער פאנטאזיאר פוריע פון דער צווייטער זייט — אזוינע מענשען, וועלכע האבען פון פראקטישען לעבען און די קליינצינקע וואָכעדיגע מענשעלעך קיין שום השגה ניט געהאט.

* * *

אין דער גאנצער געשיכטע פון דער מענשליכער ענטוויקלונג איז שווער צו געפינען אזא הערליכע, העל־שטראהלענדע געשטאלט, וואו אזוינע פערשיעדענארטיגע קאָלירען, פארבען און כאראקטערשטריכען זאָלען זיך אזוי הארמאָניש צוזאמענגיסען און פאָרשטעלען אזא פראכטפאָלעם געטליכעס בילד, ווי אין דער פערזאָן פון סען סימאָן, וועלכער וועט ווי א טהייערער ברילִיאנט אייביג לייכטען צווישען דער קליינער צאָהל גייסטיגע פיהרער, אמת׳ע וועגווייזער פון דער מענשליכער געזעלשאפט. עפּעס דוכט זיך, אז אין סען סימאָן האט די נאטור געשיקט דער מענשהייט א מתנה, אין וועלכען זי האט פערשטאנען צו פערקערפּערען די טהייערסטע און זעלטענסטע אייגענשאפטען, וועלכע געפינען זיך אין איהר פערבאָרגענעם אוצר, אין איהר קדשי קדשים, צו וועלכען א פשוט׳ער בשר ודם האט קיין צוטריט ניט. א מעכטיגע דורכברעכענדע פאנטאזיע, ווי א פייער־שפייענדיגער וואולקאן, פערקניפּט מיט א טיעפען ניכטערן וויסענשאפטליכען פאָרשען, אן עכט־אריסטאָקראטישע, גרויס־אדעליגע ערציהונג מיט ערנסטע דעמאָקראטישע איבערצייגונגען, אן אונבעגרענצטער ריטערליכער שטאָלץ און העלדענמוטה מיט דער פעהיגקייט זיך צו ערניעדריגען און בעטען נדבות, אויב נור זיין לעבענס־אידעאַל האט אזא זאָרט קרבן געפאָדערט, א שטענדיגעם פּאָרוואַרטס־שטרעבען צו רוהם, צו כבוד און א כח צו ענטזאגען זיך פון דער גרעסטער געזעלשאפטליכער שטעלונג, אן אונערשראָקענער אונטערנעהמער־גייסט אין דער טהעאָריע און שלים־מזל, א לא יוצלח אין פראקטישען, אלטעגליכען לעבען — אלעס האט זיך צונויפגעגאָסען און פערשמאָלצען אין דער פערזאָן פון סען סימאָן, וועלכער האט אלע זיינע פעהיגקייטען און כחות, זיין רייכטהום און געזעלשאפטליכע לאגע אָהן שום חרטה גע־

ווידמעט דער מענשהייט. „אין סען סימאָן — זאָגט איינער פון זיינע ביאָגראפען — איז אויפגעשטאנען תחית המתים א מיטעל־עלטער־דיגער גבור מיט זיין שטאָלץ, אונערשראָקענהייט, עהרענגעפיהל, ליעבע צו כבוד און רוהם און טרייהייט צו זיין דאמע. אבער ניט מיט'ן שווערד האט ער געוואָלט זיין רוהם עררייכען; דעם העלדענמוטהיגען קאמפף, וואס ער האט געפיהרט, איז ניט געווען בעגלייט מיט בלוט־פערגיסונגען; די פרויענצימער, וועלכע ער האט זיין גאנצעס לעבען געדיענט, האט פון איהם קיין מענשליכע קרבנות ניט געפאָדערט, ווייל סען סימאָן איז געווען א ריטער פון הייליגען גייסט, א משיח ד', און דער אמת'ער אמת איז געווען די פרויענצימער, וועלכע ער האט מיט אזא מסירת נפש געליעבט. א נביא און א ריטער — אָט ווי מען קען כאראקטעריזירען אונזער גערשאנקען־העלד."

סען סימאָן געהערט צו יענע יחידי סגולה, וועלכע זיינען זוכה געווען דער גרויסער אידעע פון סאָציאליזם גראד אין פנים צו קוקען און אייביג בעצויבערט צו ווערען פון איהרע פינקעלדיגע און קנאלענ־דע שטראהלען; און וואס פאר א וואונדער, דאס ער האט זיין גאנצעס לעבען, קראפט און האָפנונגען, זיין האָב און גוטס איהר א קרבן גע־בראכט? הערשט דאָך די אידעע שטענדיג איבער איהרע איבערגע־בענע אָנהענגער דעספּאָטיש אָהן א שום רחמנות און איינזעהעניש, שרייטעט דאָך שטענדיג די אידעע שטאָלץ און מעכטיג צו איהר ציעל איבער טויטע און לעבעדיגע און קימערט זיך ניט, וואס אויפ'ן וועג ווערען צוטרעטען און צוריבען איינצעלנע אדער צעהנדליגע עקזים־טענצען! מערקווירדיג איז אבער דאס, וואס סען סימאָן איז ניט געפאלען א קרבן, נור ער האט זיך אליין, מיט'ן פרייען ווילען גע־בראכט. דערוויסענדיג זיך, אז אויסער די גרויע, אלטעגליכע בעל הבית'ישע אינטערעסען מיט זייער קליינליכען מענשליכען גליק איז נאָך פאראן אן אנדער זאָרט לעבען, א לעבען פון הוילע רוחניות, א אידעען־לעבען, האט זיך סען סימאָן אָהן א שום ישוב הדעת אָפּגע־זאָגט פון אלע זיינע גליקען און זיך אוועקגעלאָזען אין'ם גרויסען מדבר פון די פערשיעדענע אונקלאָרע וויסענשאפטליכע סיסטעמען און אנ־שויאונגען זוכען א נייעם וועג, אום צו קומען צו יענעם ציעל, צו וועלכען זיין הארץ האט איהם אונבעוואוסט געצויגען; און ענטדעקען צווישען דעם גרויסען מיש־מאש פון די הערשענדע אונקלאָרע בעגרי־

פען און טהעאָריען דעם ריכטיגען וועג פון'ם ריינעם וויסענשאַפטלי־כען אמת, האט ער איהם, דעם ניי־ענטדעקטען אמת, אָנגעפאַנגען צו דיענען מיט לייב און לעבען, ער איז געוואָרען ניט בלויז א גייסטיגער אָנהענגער, נור זיין אפּאָסטאָל, זיין שליח, וועלכער האט זיין גאַנצען לעבען אונאונטערבראָכען ניט אויפגעהערט זיך ארומצוטראָגען מיט זיין נייער ענטדעקונג ביי פערשיעדענע מענשען פון פערשיעדענע קלאַסען און איבערצייגונגען אום צו געפינען אָנהענגער. קיין זאַך איז ניט געווען אימשטאַנד זיין גלויבען און צוטרויען צו זיין אמת'ן גאָט אבצושוואַכען; ניט די פערפאָלגונגען פון די הערשער, ניט דאס חוזק־מאַכען פון די געלעהרטע, ניט דער אונפערשטאַנד פון די אונטערדריק־טע. ער איז געווען זיכער, אז ער איז גערעכט, אז זיין תורה איז די אמת'ע און דיעזע איבערצייגונג האט איהם אריינגעגעבען קראַפט און מוטה אריבערצוטראָגען די פערשיעדענע קלעפּ, וואס ער האט בע־קומען פון דער גרויזאַמער ווירקליכקייט.

ווי קליינליך זעהען אויס די פשוט'ע מענשעלעך אין פערגלייך מיט אזא הויכען גייסט, ווי סען סימאָן!

* * *

געבוירען אין פאַריז דעם 17טען אָקטאָבער, 1760, האט גראף קלוידע היינריך דע סען סימאָן בעקומען א עכט אריסטאָקראַטישע ערציהונג. זיין פאָטער האט זיך גערעכענט צו די גרעסטע מיוחסים פון פראַנקרייך (דער יחוס האט זיך געצויגען ביז קאַרל דעם גרויסען). זיין זיידע, הערצאָג סען סימאָן, איינער פון לואי דעם פיערצעהנטענס ערשטע מקורבים און ראַטה־געבער, איז געווען א גרויסער טאַלענט־פולער ליטעראַט און האט געשפּיעלט זעהר א גרויסע ראָלע אין פראַנק־רייך'ס פאָליטישען לעבען. זיינע זכרונות, עראינערונגען, דיענען נאָך היינט פאַר איינע פון די בעסטע קוועלען צו ערפאָרשען די פראַנצוי־זישע געשיכטע פון יענער צייט.

אונזער יונגער העברי איז געווען דער איינציגער יורש פון די אַלע טיטולען, כבודים, אויסצייכנונגען און די אונגעהייערע גרויסע נחלאות, וואס האבען געהערט דיעזער מיוחס'דיגער פאַמיליע. די עשירות פון דיעזער פאַמיליע איז געווען אזוי גרוים, אז די יעהרליכע

רייניע הכנסה האט אויסגעמאכט ניט ווייניגער ווי 500,000 פראנק. אלס לעהרער און ערציהער פאר דעם יונגען גראף זיינען געווען גע־לאדען די גרעסטע מענשען פון פראנקרייך, צווישען וועלכע דער בע־ריהמטער פילאזאף פון יענער צייט ד'אלעמבערט האט, ווי עס ווייזט אויס, געשפיעלט א בעזאנדערע ראלע אין זיין ערציהונג. ער האט איינגעפלאנצט אין יונגען מח אן אונערשעפפליכע ליעבע און בעגיי־סטערונג פיר העכערע מענשליכע אידעאלען און ערוועקט א בעזונ־דערען אינטערעס פאר דאס ריינע וויסענשאפטליכע פארשען.

מיט אפענע אויגען האט מען אכטונג געגעבען אויף די אנלאגען, פעהיגקייטען און נייגונגען פון'ם יונגען אריסטאקראט. עס זיינען געווען יוצר משרתים ואשר משרתים, וועלכע האבען געזארגט, אז יעדע קלענסטע בעדערפניש זאל אויפ'ן בעסטען אופן בעפריעדיגט ווערען. די אויפציהער און לעהרער האבען אלעס געלעהרט אין דער צייט און מיט מאס, קיין זאך איז ניט געפאלען שווער פאר'ן בן יחיד.

די גרויסע זעלבסטשטענדיגקייט און ענטשלאסענהייט האט זיך שוין גאנץ פריה ארויסגעוויזען ביי סען סימאן. קוים 13 יאהר איז ער קליפ און קלאר מודיע זיין פאטער, אז ער איז געווארען א כופר בעיקר, האלט ניט פון די „אני מאמין'ס" און וועט דעריבער פאר קיין פאל מעהר ניט דאוונען און ודוי זאגען. דער פאטער האט איהם פאר דיעזע אונערהערטע חוצפה ארייננגעזעצט אין טורמע, פון וואנען דער יונגער אפיקורוס האט געמאכט פליטה, נאך דעם ווי ער האט דעם טורמע־נאדזיראטעל ארייננגעלאזען א מעסער אין זייט.

אויף דאס שטרעבען צו ווערען בעריהמט, די ליעבע צו כבוד און די איבערצייגונג, אז אויף זיין גורל וועט אויספאלען צו ערפילען א גרויסע היסטארישע אויפגאבע, האט אין סען סימאן ערוואכט, ווען ער איז נאך געווען גאנץ יונג. מען דערצעהלט, אז דער דיענער איז איהם געווען מחויב יעדען מארגען צו וועקען מיט אזא מין פזמון: „שטעהט אויף, הערר גראף, איהר זייט מחויב גרויסע זאכען אויפצוטהון." און אין אמת'ן איז נור ווייניגען אין פראנקרייך געווען בעשערט אזא גלענ־צענדע צוקונפט, ווי אונזער יונגען גראף. אבער דיעזע גליקליכע צו־קונפט מיט די רייכע אידעאלען זיינען ניט אזוי גיך געקומען. זיי האבען געלאזען אויף זיך לאנג ווארטען. דעם שטאלצען גראף איז גע־ווען בעשערט אריבערצוטראגען א שווערעס, פול מיט נויטה און

דחקות, לעבען; און נור צום סוף, ווען ער איז שוין געשטאַנען אויפ׳ן שוועל פון׳ם עולם האמת, האבען זיך דורך די שווערע כמארעס, וועלכע האבען בעדעקט זיין הימעל, אָנגעפאַנגען דורכצולייכטען שטראַהלען פון גליק, און דעמאָלט ערשט האט ער עררייכט דעם וועג, וועלכער פיהרט צום טעמפעל פון רוהם.

17 יאהר אלט איז סען סימאָן אין גאַנצען ארויס פון די לעהרערם השגחה און אריין אין עפענטליכען לעבען.

אזוי ווי אלע אדעליגע קינדער פון יענער צייט, האט זיך אויך דער יונגער גראף צום ערשטען געווידמעט דעם מיליטערישען דיענסט. ער רייזט קיין אמעריקא, אלס אָפיציער פון פראנצויזישען קאָרפּוס, וואס איז געשיקט געוואָרען צו העלפען די אויפגעשטאַנענע ענגלישע קאָלאָניען אונטער די קאָמאַנדע פון וואַשינגטאָן, אום פאר די פרייהייט פון דעם נייעם לאַנד צו קעמפפען. פינף יאָהר נאָכאַנאַנד האט דער יונגער אָפיציער מיט גרויס גבורה מלחמה געהאַלטען געגען די ענגלענדער. ווען דער שלום איז געשלאָסען געוואָרען, האט זיך דער 23־יעהריגער העלד אומגעקעהרט קיין פראנקרייך מיט דעם טיטעל פּאָלקאָווניק און בעוואפענט מיט די העכסטע אָרדענס. א גלענצענדע מיליטער־קאַריערע איז איהם פאָרגעשטאַנען. עס דויערט ניט לאַנג און סען סימאָן איז בעשטימט געוואָרען אלס קאָמאַנדאַנט פון א זעהר וויכטיגער פעסטונג. זיין שם און כבוד איז געוואַקסען אלץ גרעסער און גרעסער. אלט און יונג האבען מקנא געווען דעם גליקליכען גראף. דער איינציגער, וועלכער האט אָנגעפאַנגען צו זיין אונצופריעדען פון אזעלכע כבודים און אָרדענס, איז געווען סען סימאָן אליין. די אויסצייכנונגען אין מיליטער זיינען איהם געוואָרען גאַנץ איבערדריסיג. אָרדענס און טיטולען האבען איהם אויפגעהערט צו בעפריעדיגען. ער פיהלט, אז זיין אָרט איז ניט אין פערשיעדענע גאַרניזאָנען און אז זיין לעבענס־אויפגאַבע בעשטעהט ניט אין געבען און נעהמען טרוקענע ראַפּאָרטען. דער ניט־אינטערעסאַנטער מיליטער־ראָק איז געוואָרען צו ענג. זיין הארץ זאָגט איהם, אז ער איז עפּעס צו גאַנץ אנדערם בעשאַפען. „דער קריעג אַן און פיר זיך, שרייבט סען סימאָן נאָך אין דער צייט פון אמעריקאַנער קריעג, אינטערעסירט מיך ניט, אבער דער רעזולטאַט, דער פועל יוצא פון איהם האט א גרויסע בעדייטונג און נור צוליעב דעם בין איך גרייט, אָהן שום חרטה, די אר־

בייט צו טראָגען. מיין בערוף, מיין אויפגאבע אבער, איז ניט א סאָל־דאט צו זיין; איך פיהל, אז איך בין צו א גאנץ אנדערער, יא, גאנץ ענטגעגענגעזעצטער טהעטיגקייט, געבוירען. דעם גאנג און די ענט־וויקלונג פון'ם מענשליכען גייסט צו בעגרייפען, אום שפעטער פיר די פערפאָלקאָמונג דער ציוויליזאַציאָן צו ארבייטען — אָט איז דער צוועק, וועלכען איך מוז דיענען."

צו וואס אבער? צו וועלכער טהעטיגקייט איז זיין לעבען בע־שטימט? אויף וואס פאר א וואפען זאָל ער זיין שווערד, וועלכער איז איהם געוואָרען צו לאַסט, אויסבייטען? — דערפון האט אונזער העלד אליין א קנאַפע השגה געהאט. ער זוכט דעם וועג צו זיין לעבענס־ציעל, אבער ער געפינט איהם ניט אזוי לייכט. אן אינערליכער אונבע־וואוסטער אינסטינקט טרייבט איהם מיט אן אונגעהייערער קראפט און דרענגט איהם צו גרויסע טהאטען, אבער עס קומט איהם אויס צו טאפּען אין דער פינסטער און ווייס אליין ניט אין וואס דיעזע „גרוי־סע טהאטען" בעשטעהען. די ענערגיע און ארבייטס־לוסט זוכען אן אָרט, וואו פערוועגדעט צו ווערען, נור געפינען עס ניט. קיין אנדער ברירה האט ער. ניט, ווי אויסצופּרובירען פּראקטיש פערשיעדענע מלאכות און בעשעפטיגונגען. צום ערשטען האט ער זיך א וואַרף געטהאָן צו גרויסע מסחרים און אונטערנעהמונגען.

1785 מאכט סען סימאָן א נסיעה קיין האָלאנד, וואו ער האט אויסגעארבייט א פּראָיעקט, ווי אזוי פראנקרייך און האָלאנד זאָלען מאכען יד אחת, אום די קאָלאָניען אין אינדיען פון ענגלאנד אָבצו־נעהמען. דער פּלאן האט אפילו אויסגענומען, אבער דורך א געוויסע סבה איז ער ניט ארוים מן הכח אל הפועל און סען סימאָן איז גע־צוואונגען צו זוכען אנדערע גרויסע אונטערנעהמונגען, אום זיין בע־דערפניש צו קאָפּ־ברעכענדע געשעפטען צו בעפריעדיגען. א נייער פּלאן האט זיך גיך ענטוויקעלט ביי איהם אין מח. ער געהט קיין שפּאַ־ניען און שלאָגט פאָר דאָרטען דער רעגיערונג דורכצופיהרען א קאנאל פון מאַדריד ביז'ן ים. די רעגיערונג איז דערצו מסכים געווען און האט שוין געוואָלט צוטרעטען צו דער ארבייט. מיט אמאָל אבער האט אויס־געבראָכען די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן, וועלכע האט צוטרייסעלט דאס גאנצע דאמאָלסדיגע לעבען אין אייראָפּא, און דער רעגיערונג איז ווייניג וואס געקראָכען אין קאָפּ אזוינע עסקים.

דיעזען היזק, וואס סען סימאָן האט געליטען פון דער פראנצוי־זישער רעוואָלוציאָן איז ניט געווען דער איינציגער און דער שווער־סטער. אלס איינער פון די גרעסטע אדעליגע מיוחסים פון פראנקרייך, האט סען סימאָן געמוזט טהיילען דעם גורל פון זיין גאנצען קלאַס. זיין גאנצעס פערמעגען איז געגאנגען לאיבוד; זיינע טיטולען, כבודים און יחוס זיינען פערזונקען און געוואָרען א תל צוזאמען מיט דער אלטער אָבגעלעבטער אָרדנונג. אבער ניט קוקענדיג, וואס די רעוואָ־לוציאָן האט איהם געמאַכט פאר אזא יורד איז ער פון דעסטוועגען ניט אויפגערעגט און צובייזערט געוואָרען. אלעס, וואס איהם איז גע־שעהן, האט ער מקבל באהבה געווען און האט זיך אפילו ניט גע־קלאָגט אויף זיין מזל. „די רעוואָלוציאָן האט אָנגעפאנגען — שרייבט ער גאנץ קאלטבלוטיג — ווען איך האב זיך צוריקגעקעהרט קיין פראנקרייך. איך האב קיין אנטהייל אין איהר ניט געוואָלט נעהמען, ווייל פון איין זייט האב איך געהאט די איבערצייגונג, דאס די אלטע אָרדנונג איז שוין פערפוילט און קען זיך ניט לאנג האלטען, פון דער אנדערער זייט אבער האט מיך אָבגעשטויסען דאס שטרעבען אלעס צו פערניכטען און חרוב מאכען.״

ווי ווייט געפעהרליך סען סימאָן האט געהאלטען די פּעאָדאלע הערשונג און ווי טיעף איבערצייגט ער איז שוין דעמאָלט געווען, אז דאס פאָלק מוז אליין רעגיערען און פערוואלטען מיט זיינע ענינים, ווייזט אונז דער פאָלגענדער פאקט: איין געמיינדע האט איהם, סען סימאָן, אויסגעקליבען פאר א ראש הקהל. דער געוועזענער גראף האט זיך פון דעם כבוד ענטזאגט אויף דעם סמך, וואס „דאס פאָלק דארף ניט צו טרויען זיינע אינטערעסען אפילו געוועזענע פעאָ־דאלען.״

זיצען רוהיג מיט צוזאמענגעלעגטע הענד און קאלטבלוטיג צו־צוקוקען צו אלעס, וואס עס קומט פאָר איז ניט געווען פאר אזא הי־ציגען טעמפעראמענט, ווי סען סימאָן'ס, וועלכער האט אָהן א לעבע־דיגער, קאָכעדיגער בעשעפטיגונג ניט געקענט אויסקומען, און אונזער פעראָרעמטער גראף נעהמט זיך נאָך דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן ווידער צו גרויסע מסחרים און ספּעקולאציאָנען.

דיעזע מסחרים זיינען געפיהרט געוואָרען מיט גרויס הצלחה און סען סימאָן וואָלט דורך זיי געקענט צוריק ערווערבען א גרויסען פער־

מעגען, ווען ניט זיין שותף, א געוויסער גראף רעדערן, וואלט איהם ניט אָבגענארט. זיין שותף האט בעקומען פון עסק אייניגע מיליאָן און סען סימאָן האט זיך געמוז בעגוגענען מיט אזא, נאָך'ן ערך נאָך, קליינע סומע ווי 150,000 פראנק.

דיעזע אונגעהייערע גרויסע עולה האט סען סימאָנען וועניג וואס געקימערט. פערקעהרט, דאס האט איהם געדיענט פאר א גוטען בעווייז, אז עס איז פאראן א גרויסער אונטערשיעד צווישען איהם און אנדערע מענשען. „די וועגען, אויף וועלכע מיר זיינען געגאנגען, האט ער שפּעטער געשריעבען, זיינען גאנץ פערשיעדענע. ער (זיין שותף גראף רעדערן הייסט עס) האט זיך א קעהר געטהאָן צו די שמוציגע זומפּען, וואו מאַמאָן („ממון”), דער גאָט פון רייכטהום בויט זיין טעמפּעל, אין דער צייט ווען איך האָב זיך אויפגעהויבען אויף אַ טרוקענעם פעלזיגען בארג, אויפ'ן גיפּפּעל פון וועלכען עס געפינט זיך דער מזבח פון בעריהמטהייט.”

שוין אין דיעזער עפּאָכע פון זיין לעבען האבען וויסענשאפטליכע ארבייטען איהם אָנגעפאנגען שטארק צו אינטערעסירען. אין גאנצען אריינגעטהאָן אין זיינע עסקים, האט איהם דאָך אויף יעדען שריט און טריט ניט אָבגעלאָזט דער געדאנק פון העכערע לעבענסצוועקען. ער האט אפילו מיט גרויס חשק געשטרעבט זיך צו בעשאפען עשירות, וואס די רעוואָלוציאָן האט פון איהם אָבגענומען, אבער ניט ווייל רייכטהום אליין איז געוועזן זיין ציעל. „איך האב געשטרעבט צו א פערמעגען, ניט ווייל דאס איז געוועזן מיין לעבענס־ציעל. א וויסענשאפטליכע שוהלע צו גרינדען, מיטצואווירקען דעם פאָרטשריט פון דער וויסענשאפט און צו פערלייכטערען דעם גורל פון דער מענשהייט — אָט וואס זיינען געוועזן די אמת'ע אויפגאבען פון מיין ארבייט, מיין עהרגייץ.”

דאס וויסענשאפטליכע פאָרשען אייגענט זיך אבער ניט מיט פּראקטישע אינטערעסען. פיהרען גרויסע מסחרים און אין דער אייגענער צייט אויסארבייטען א נייע וויסענשאפטליכע ריכטונג איז אונמעגליך. סען סימאָן האט דאָ נור געהאַט איין ברירה: ענטוועדער רוחניות, אדער גשמיות, ענטוועדער פיעל געלד פערדיענען, אָדער צו שטילען דעם גליהענדען דורשט נאָך דער ריינער וויסענשאַפט. סען סימאָן בעשליסט זיך פאר דאס צווייטע. ער זאָגט זיך אָב פון די

מסחרים, וועלכע זיינען פאַר איהם געווען צו פּראַקטיש און ער פאַר זיי צו טהעאָרעטיש, און בייט אוים די קאַנטאָר מיט אלע גרויסע רוחים אויף דאס רוהיגע צימער פון פילאָזאָפישען פאַרשען. נאָך דיעזען שריט האט סען סימאָן אויפגעהערט צו בעלאַנגען זיך אליין, נור דער גאַנצער מענשהייט.

ווען מיר דרינגען אריין אינוועניג אין׳ם תוך פון דער מענשליכער נשמה און שפירען נאָך די פאָרגעננגע, וועלכע קומען דאָרט פאָר, זעהען מיר, אז עס איז שטענדיג פאַראַן א געוויסע פרוזינע, א געוויסע טרייב־קראַפט, וועלכע פעראורזאַכט אונזער טהון און ווירקען. דיעזע טרייב־קראַפט איז טהיילמאָל די קלאָרע ניכטערע איבערצייגונג, טהיילמאָל אן אונבעוואוסטעס, אונקלאָרעס פערלאַנגען, וועלכע ענטוויקעלט זיך ביי אונז דורך די אדער אַנדערע אורזאַכען און בעדינגונגען. דאס אינערליכע פערלאַנגען זוכט מיט אלע כחות זיך צו פערקערפערען, איבערצוויגען צו ווערען מיט הויט און ביין, בעקומען א געוויסע פאָרם און אָננעהמען א געוויסע אויסערליכע ממשות׳דיגע געשטאַלט. פון דיעזע איבערלעגטע געדאַנקען אדער אינסטינקטיווע געפיהלען ווערען מיר געדרענגט, געטריעבען און אונזער גאַנצעס לעבען און טהעטיגקייט איז ניט אַנדערש, ווי א פערווירקליכונג פון דיעזע אינערליכע טרייב־קרעפטען. אויך סען סימאָן איז געווען געטריעבען פון אן אונגעהייערען, מעכטיגען אבער אונקלאָרען געדאַנקען צו שאַפען עפּעס וואס נייעס, גרויסעס, וואס זאָל איבערקעהרען די גאַנצע הערשענדע וויסענשאפט און זי שטעלען אויף גאַנץ אַנדערע יסודות. אן אינערליכע שטימע האט איהם ניט אָבגעלאָזט און איהם געשיקט „איבערצובילדען די מענשליכע קענטניסע, פעראייניגען אלע אָבגעזונדערטע, אָבגעריסענע פערשיעדענע צווייגען פון׳ם מענשליכען וויסען אין איין איינהייטליכע האַרמאָנישע גאַנצע.” ווי אבער נעהמט מען זיך אזא שליחות אויסצופיהרען? אין וואס איז בעשטאַנען די נייע סיסטעם, וועלכע איהם איז אויסגעקומען צו בעגרינדען? דאס איז סען סימאָנען אליין נאָך געווען אין גאַנצען אונקלאָר. עפּעס האט ער געפיהלט, דאס הארץ האט איהם געזאָגט, אז איהם וועט אויסקומען נייע וועגען אין מענשליכען דענקען צו געפינען, איהם איז אבער

געווען אונבעוואוסט ווי און וועלכע. קיין אנדער מיטעל און אויס־וועג איז ניט געווען, ווי זיך צו נעהמען און זוכען. און אזוי זעהען מיר, ווי סען סימאָן, שוין נאָהענט פון פערציג יאָהר, געטריעבען און גע־דרענגט פון אן אונבעוואוסטען שטרעבען וויכטיגעס צו שאפען, לאָזט זיך אוועק מיט זיין לעבענס־שיף אין די פערשיעדענארטיגע כוואליעס פון'ם אונענדליכען ים פון דער וויסענשאפט.

דאס איז איהם געוועהנליך ניט אזוי לייכט אָנגעקומען. די פעה־היגקייטען זיינען שוין אביסעל אָבגעשוואכט געוואָרען, דער זכרון האט אָנגעפאנגען צו פערלאָזען און אָנהויבען אין אזא עלטער צו לער־נען דעם אלף בית פון די נאטור־וויסענשאפטען, פון וועלכע ער האט נאָך קיין שום ידיעה ניט געהאט, איז שוין געווען צו שפעט. „מיר איז אויסגעקומען גרויסע שוועריגקייטען צו בעזייטיגען — זאָגט סען סימאָן אליין עדות — מיין קאָפ האט שוין זיין בית קיבול אָנגעפאנגען צו פערליערען. איך בין שוין ניט געווען מעהר יונג. פון דער אנדערער זייט אבער האבען מיר די ווייטע נסיעות און מיין ענגער פערקעהר מיט בעלעהרענדע מענשען גרויסע ידיעות און נוצען געבראכט. ניט וועניג האָב איך צו פערדאנקען מיין ערציהער ד'אלעמבערט, וועלכער האט מיך מיט א גֶדיכטע נעץ ארומגעוועבט, אז קיין איין וויכטיגער פאקט האט ניט געקענט ארויספאלען."

אזוי זעהען מיר איהם נעבען זיין קלאָרען בעוואוסטזיין אין דער שוועריגקייט פון זיין אויפגאבע דאס גלויבען און פערטרויען אין זיין אייגענער קראפט. ער האט געוואוסט, אז ערגעץ־וואו ליעגט א נייער ברעג, א נייער אָנהאלט פאר די וויסענשאפט און האט זיך אוועק־געלאָזט זוכען ניט וויסענדיג וואו ער בעדארף זוכען, אבער אין דער טיעפער איבערצייגונג, דאס ערגעץ־וואו ליעגט א טהייערער אוצר פערבאָרגען, וועלכער דארף נור ענטדעקט ווערען, אום דעם שליסעל פון דער נייער סיסטעם צו בעקומען. „איך האב געמוזט אָנפאנגען — שרייבט ער — די פיזישע וויסענשאפטען צו שטודירען, כדי איהר געגענווערטיגען שטאַנד צו בעשטימען און גענוי בעקאנט צו ווערען מיט דעם סדר, ווי די ענטדעקונגען ווערען געמאכט."

די וויסענשאפטען האט סען סימאָן אָנגעפאנגען צו שטודירען אויף א משונה־מאָדנעם שטייגער. צו זעצען זיך לעזען דיקע ביכער איז געווען וועניג געדולד און נאָך וועניגער צייט. ער בעשליסט זיך

בעקאַנט צו ווערען מיט די פערשיעדענע צווייגען, וועלכע האבען איהם אינטערעסירט, ניט דורך ביכער, נור דורך די אויסגאַרען, וועלכע האבען די ביכער געשריעבען. ער דינגט א דירה ניט ווייט פון פּאָליטעכני־קום, ווערט בעקאַנט מיט די פּראָפעסאָרען, לאַדעט זיי איין אָפט צו זיך אין גאַסט, איז זיי מכבד מיט די טהייערסטע מאכלים און משקאות און אין דער צייט פון איין געריכט ביז׳ן צווייטען, בין סעודה לסעודה, פערפיהרט ער מיט זיינע געלעהרטע געסט וויסענשאַפטליכע שמוע־סען איבער די פערשיעדענע ערשיינונגען און געזעצען פון דער טויטער און לעבעדיגער נאַטור. זעלבסטפערשטענדליך האט אונזער פילאָזאָף דורך אַזא שטייגער גרינדליך מיט די וויסענשאַפטען ניט געקענט בע־קאַנט ווערען, אבער זיך זעצען און לערנען פון דאס ניי, ווי אַן איינ־פאַכער שילער איז שוין געוועזען צו שפּעט און דיעזער וועג איז געוועזען דער קירצעסטער, ווי זיינע בעדערפנישע צו בעפריעדיגען.

בעקאַנט ווערענדיג מיט די וויסענשאַפטען, וועלכע ערפאָרשען די אונאָרגאַנישע, טויטע נאַטור, ציהט ער איבער אין א דירה ניט ווייט פון מעדיצינישען פאַקולטעט און ווערט בעקאַנט מיט די פיזי־אָלאָגען, ביי וועלכע ער האט געלערענט די געזעצע פון די לעבענס־ערשיינונגען. נאָך דעם, ווי ער האט שוין בעקומען א געוויסע ידיעה אין די פערשיעדענע געביעטען פון די נאַטור־וויסענשאַפטען, האט ער זיך פאַרבעררייטעט צו די געזעלשאַפטליכע וויסענשאַפטען.

אום דיעזע צווייגען פון דער וויסענשאַפט צו פערשטעהן, מוז מען בעררייכערן די לעבענס־ערפאַהרונג, מען מוז גוט קענען דאס מאַטע־ריאַל, דעם אָביעקט, וועלכעס ווערט אין דיעזע וויסענשאַפטען בע־האַנדעלט, מען מוז גענוי בעקאַנט ווערען מיט דעם מין „מענש,“ מיט זיינע ליידען און פריידען, מיט זיין פערלאַנגען, וועלען און שטרעבען, מיט זיינע נייגונגען, תאוות און מדות, מיט איין וואָרט, מען מוז בע־קאַנט ווערען מיט די שטאַרקע, ווי מיט די שוואַכע זייטען פון מענש־ליכען כאַראַקטער. דאס בעסטע מיטעל דערצו, פערשטעהט זיך, איז בעקאַנט צו ווערען מיט די מענשען פנים אל פנים, פּערזענליך. צו דיעזען צוועק מאַכט ער זיין הויז פיר דעם מיטעלפונקט פון אַלערליי מענשען: אריסטאָקראַטען, וועלטליכע לייט, קינסטלער, ארטיסטען און סתם מענשען. עס האט אויך ניט געפעהלט פון דעם מין היפה און סתם מענשעלעך מיט קליינליכע בעגעהרען און פערלאַנגען.

אום אבער צו פיהרען א גרויסע בעלי־הבתיש׳קייט מוז זיין א בעל הבית׳טע און אונזער העלד האט צוליעב דיזען צוועק חתונה מיט א געוויסער פרייליין פאָן שאמפגראונד. „מיין חתונה האבען — זאָגט ער — איז נור געווען א מיטעל, אום צו בעקומען ביי די געלעהרטע דאס, וואס מיר איז געווען נויטהיג, איך זאָל קענען מיינע ציעלען דורכפיהרען.״

אין דיעזער צייט האט זיך אונזער פילאָזאָף אבגעגעבען אויך צו פערשיעדענע תענוגי בשרים, צו קערפערליכע פערגניגען: בעלער, געזעלשאפטען זיינען געווען ניט קיין זעלטענע ערשיינונג ביי איהם אין הויז. אויך דיעזע זייטען פון׳ם מענשען׳ס לעבען האט ער געהאַלטען פאר וויכטיג צו ערלערנען. א מענשען, וועלכער גיט זיך איבער צו אזא סאָרט לעבען אהן א העכערען ציעל פאר די אויגען, נור איינפאך צוליעב דעם פערגניגען אליין, האט סען סימאָן זעהר פעראור־טהיילט און ניט געאכטעט. „ווען איך זעה א מענשען, וועלכער פער־שטעהט ניט דעם וועג, וואס פיהרט צום טעמפעל פון דער מענשליכער וויסענשאפט און בעזוכט פון דעסטוועגען די פערשיעדענע פרעהליכע ערטער, וואו די מענשליכע תאוות טרעטען נאקעט, אונפערדעקט ארויס, די ערטער, וואו אונמאָראַלישע מענשען פלעכטען זייער נעסט אום צו ציהען זייער חיונה — דעמאָלט וועל איך זאָגען: דיעזער מענש געהט צו גרונד, ער געהט ארויס לתרבות רעה, ער איז ניט אין א גליקליכער שעה אויף דער וועלט געקומען. אבער ווען דיעזער מענש איז דורכ־געדרונגען מיט א טהעאָריע, זיין מח איז איבערפילט מיט פילאָזאָ־פישע געדאנקען, ווען ער פיהרט אזא ארט לעבען ניט צו בעפריעדיגען די קליינליכע תאות, נור צו וויסען ווי מענשען לעבען, צו אונטערזוכען און צו אונטערשיידען גוט פון שלעכט — דעמאָלט זאָג איך: דיעזער מענש מאכט דורך דעם וועג פון די קליינליכע תענוגים, אום צו גע־פינען דעם פונקט, וועלכער פיהרט צום מענשליכען גליק.״

לאנג האט אזא שווענדערישעס, ניט אויסגערעכענטעס לעבען ניט געקענט דויערן. עס איז פארביי ניט מעהר ווי איין איינציגעס יאָהר און פון דעם גאנצען פערמעגען, וואס איהם איז געבליעבען נאָך׳ן אבטהיילען זיך מיט זיין שותף, גראף רעדערן, איז אפילו קיין איין פרוטה ניט געבליעבען. סען סימאָן ווערט א גרויסער קבצן און

גט זיך אָב מיט זיין ווייב, מיט וועלכער ער האט אָנפאַנגס צור חתונה געהאט כדי צו פיהרען „א הויז.“

דאָ פאַנגט זיך אָן פאר סען סימאָנען א לעבען פול נויטה, דחקות און ערניעדערונגען. אלט איבער 40 יאָהר, מאַטעריעל אין גאַנצען רואינירט, איז אויך פון זיין האָפנונג צו בעקומען אָן אָנהאַלט אין דער וויסענשאַפטליכער וועלט גאָר ניט געוואָרען.

אונזער פילאָזאָף, וועלכער האט געוואָלט אַלעם אליין דורכמאַכען און אויף זיין אייגענע פּערזאָן אַלעם אויספּרובירען, איז בעשערט גע־ווען צו מאַכען עקספּערימענטען ניט בלויז איבער די מענשליכע ליי־דענשאַפטען, תאוות און אַנדערע נייגונגען, נור אויך, אפשר ניט ווי־לענדיג, איבער די מאַטערנים, איבער דעם ביטערען קאַמפּף פיר די אַלטעגליכע חיונה, וואס קומט אוים דעם אָרימען מענשען צו פיהרען.

די צווייטע העלפט פון זיין לעבען איז געווען דער היפך פון דער ערשטער העלפט. דער פריהערדיגער הויכמוטהיגער נדיב, וועלכער האט אַזוי מקרב געווען געלעהרטע, קינסטלער, ארטיסטען און סתם משכילים, איז געוואָרען א שרעקליכער יורד, וועלכער האט פשוט ניט געהאט מיט וואס א טאָג איבערצולעבען.

אין זיין היציגען מח ענטוויקלען זיך פערשיעדענע פּלענער, איי־נער גרעסער פאר דעם אַנדערן, ער האט אבער קיין מיטעל ניט, ווי אַזוי זיי צו פּערווירקליכען און דורכצופיהרען אין לעבען. ער ארבייט מיט גרוים התמדה איבער זיינע אידעען און איבער די ענטוויקלונג פון זיין וועלט־אנשויאונג, אבער די הצלחה האט זיך פון איהם אין גאַנצען אָבגעקעהרט. אַלע זיינע בעמיהונגען און טרחות צו אינטערע־סירען מיט זיינע ניי־ענטדעקטע טהעאָריען די געלעהרטע וועלט, האָ־בען קיין גליק ניט געהאט. די אייגענע גרויסע התפעלות און ענטצי־קונג פאר זיינע אידעאַלען האט אויסער א געלעכטער ביי קיינעם גאָר ניט ארויסגערופען, זיינע וויסענשאַפטליכע ראיות און בעווייזע האבען קיינעם ניט געריהרט. אין בעסטען פאַל האבען זיינע ערנסטע און תמימות'דיגע איבערצייגונגען ערוועקט א מיטליידס־געפיהל אדער רחמנות־געלעכטער. פריהער האט אונזער פילאָזאָף געמאַכט עקספּע־רימענטען איבער'ן לעבען, איצט נעהמט דאס לעבען נקמה און מאַכט עקספּערימענטען, נסיונות איבער'ן הונגעריגען, פעראָרעמטען פי־לאָזאָף.

אבער אונזער העלד איז מוטהיג אלע נסיונות אויסגעשטאַנען און איז ניט געוואָרען ביי זיך אראָבגעפאַלען. ער איז איבערצייגט, אז ער איז געבוירען אום גרויסע זאַכען פאר די מענשהייט צו שאפען, נייע וועגען אין דער וויסענשאַפט צו ענטדעקען און ארמוטה, קוועלעניש און דחקות טהוען איהם אפילו וועה, אבער פערצווייפלען איהם ניט. ער איז זיך ניט נור ניט מיאש פון זיינע אויפגאבען, נור ווערט אלץ מעהר און מעהר בעגייסטערט פאר זיי. אויב געלד און די געוועהנליכע טעגליכע בעקוועמליכקייטען האט ער אָנגעוואָרען, האט ער דאָך אבער אונטער דער צייט ערוואָרבען אנדערע רייכטהימער — א גייסטיגעם פערמעגען, פון וועלכען זיין צוקונפט איז אָבהענגיג. סען סימאָן פּרובירט צום ערשטען מאָל אלע זיינע ידיעות, קענטניסע און נייע געדאנקען צו סיסטעמאטיזירען און אונטער איין אלגעמיינעם מיטעלפונקט צו ברענגען.

אין׳ם עלטער פון 42 יאָהר האט סען סימאָן זיין ערשטע ווערק ארויסגעגעבען.

דאס ווערק איז געשריעבען מיט א פלאַמענדער בעגייסטערונג, מיט א שפּראַך פון א נביא, אָהן שום ליטעראַרישער פאָרם און סיסטעם, און עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז עס האט ניט בלויז קיין רושם ניט געמאַכט, נור עס איז אין גאַנצען אונבעמערקט פארביי.

„איך בין נאָך יונג — אזוי הויבט אָן סען סימאָן זיין אויפרוף צו זיינע מיטמענשען — איך האב פיעל געהערט, געזעהן און איבערגעקלערט אין פערלויף פון מיין לעבען און דער צוועק פון מיינע ארבייטען איז געווען אייער גליק. איך האב אויסגעטראַכט א פּלאַן, וועלכער וועט, ווי מיר דוכט זיך, זיין ניצליך פאר אייך און איך לעג איהם דאָ פאָר.״ נאָך דעם, ווי ער האט פאָרגעלעגט זיין פּלאַן, וועלכער האט געמוזט צוליעב דעם קבלה־לשון און אונקלאָרע רמזים בלייבען אונפערשטענדליך זיינע לעזער, קומט אונזער אויטאָר אריין אין א מאָדנע התפעלות און פאנגט אָן גאָר אין מיטען־דערינען, אָהן א שום שייכות צו די פריהערדיגע, צו רעדען מיט א לשון און נוסח פון א פּרעדיגער, וועלכען גאָט האט אריינגעבלאָזען א רוח הקודש און געשיקט צו די ערד־מענשען. ער זאָגט אונגעפעהר פאָלגענדעס: איז דאס אויפ׳ן וואָהר, אדער מעהר ניט, ווי א חלום? איך ווייס אליין ניט; אבער איך בין זיכער, אז איך האב ערפאהרען די געפיהלען, פון

װעלכעס איך װיל א דין וחשבון אָבגעבען.״ די נייע װעלט־אָרדנונג איז איהם ביי־נאַכט ענטפּלעקט געװאָרען. א שטימע — שרייבט ער — האט זיך געלאָזט הערען צו איהם אין מיטען דער נאַכט, און האט געזאָגט: „רוים װעט אויפהערען צו האבען א פּרעטענזיע די הויפּשטאָדט פון מיין קירך צו זיין; דער פּאַבסט, די קאַרדינאַלען, די בישאָפען, די גלחים װעלען אויפהערען אין מיין נאָמען צו רעדען... אלע יענע, װעלכע האבען איינגעפיהרט נייע רעליגיאָנען, האבען דערצו בעקומען די מאַכט, אבער זיי האבען מיינע מצות און געבאָטען ניט גוט פערשטאַנען. פערנעהם, אז איך האב ניוטאָן׳ען צו מיין זייט געזעצט און האב איהם די ממשלה און השגחה איבער די איינװאוינער פון אלע פּלאַנעטען פערטרויט. ער װעט די מענשהייט אין 4 אבטהיילונגען טהיילען. יעדער מענש װעט פיר ניוטאָן׳ס העכסטען ראטה אונטערשרייבען. די פרויען װעט מען דערלאָזען אונטערצושרייבען און װעלען אויך אליין קענען געװעהלט װערען.״

דיעזע אונקלאָרע, מטושטש׳ע געדאַנקען, איבערגעגעבען דורך אזוינע אונפערדויליכע, קרייטישע מליצות, געשריעבען אין א צייט פון א הויכער אונגעװעהנליכער התלהבות, ענטהאַלטען שוין אין זיך די זאָמען פון דער נייער אנשויאונג, װאס האט שפּעטער בעשאַפען א נייע עפּאָכע אין מענשליכען דענקען.

װעגען סען סימאָן׳ס אנשויאונגען שפּעטער.

דערװייל װעלען מיר נור בעמערקען, אז דאס װערק, װי עס איז געװען צו ערװאַרטען, האט סען סימאָן׳ען ניט געגעבען ניט קיין געלד, ניט קיין כבוד.

אבער געלד האט ער נויטהיג געהאַט צום לעבען. אַרומטראָגענ־דיג זיך מיט דער נייער רעליגיאָן און די נייע פּלענער, האט אונזער ניט־אנערקענטער זשעניע ניט געהאַט ביי זיך א פּרוטה, מיט װאס דעם טאָג דורכצוקומען. נאָך א לאַנגען זוכען האט זיך קוים מיט צרות געמאַכט א שטעלע אין א לאָמבאַרד אלס קאָפּירער. זיין געהאַלט איז געװען 1,000 פראנק א יאָהר פאר א 9־שעה׳דיגען ארבייטס־טאָג.

װאס פאר א קאַטאָװעס דאס לעבען קען א מאָל טרייבען!

דער אייניקעל פון׳ם גרעסטען קרוב למלכות ביי לואי דעם 14טען, דער איינציגער יורש פון א הערצאָג־קרוין און אן אונגעהייער רייכ־

טהום, איז געצוואונגען אין׳ם עלטער פון 50 יאָהר צו ארבייטען 9 שעה טעגליך פאר אזא שפּאָטישען הונגערלוין.

אונזער העלד איז אבער אויף׳ן לעבען ניט ברוגז געוואָרען און האט אלעס מקבל באהבה געוועז. זיין גרויסער אריסטאָקראטישער שטאָלץ האט איהם אפילו ניט ערלויבט זיך אויף זיין מזל צו בעקלאָגען. עס וואָלט איהם זעלבסטפערשטענדליך זיך איינגעגעבען א בעסערע שטעלע צו ערהייבען, אבער ער איז בעסער צופריעדען געווען אבי־ווי אָבצוקומען, דעם טאָג אָבצושטופּען מיט כל־בל, אום ניט אויפצוגעבען זיינע פּלענער, וועלכע האבען איהם אזוי בעגייסטערט און אריינגעגעבען מוטה אָהן שום רוגזה אלעס צו ערטראָגען.

ביי טאָג פערנומען אין לאָמבארד מיט׳ן קאָפּירען פערשיעדענע טרוקענע חשבונות און אונאינטערעסאנטע ציפער, האט סען סימאָן בייגאכט געארבייט, געלערענט מיט גרויס התמדה, סיסטעמאטיזירט און געבראכט אין אָרדנונג זיין גייסטיגעס פערמעגען. לאנג צו פיהרען אזא זאָרט געמאטערטעס לעבען איז אבער געוועז אונמעגליך. נאָך 9 שעה שווערער, ניט אינטערעסאנטער, פיזישער אָנשטרענגונג, ביי קנאפּע, אונגעניגענדע נאהרונג איז א 50־יעהריגען מענשען ניט לייכט זיך צו בעשעפטיגען אין דער רוהע־צייט מיט טיעפע און חריפות׳דיגע געדאנקען. זיין געזונד ווערט שוואכער פון טאָג צו טאָג, דער קערפּער זאָגט זיך אָב צו טראָגען אזא שווערעס לעבען. ער פאנגט אָן צו שפּייען מיט בלוט און פיהלט, אז זיינע יאָהרען ענדיגען זיך. ווער וויים, וואס עס וואָלט מיט אונזער נביא געוואָרען, ווען דער צופאל וואָלט איהם ניט צוזאמענגעפיהרט מיט זיין אמאָליגען משרת דיאָרד, וועלכער האט אויף איהם רחמנות געקראָגען און איהם געקומען צו הילף אין דיעזער שווערער צייט. דיאָרד האט געדיענט ביי סען סימאָנען, ווען ער איז געווען בשותפות מיט דעם גראף רעדערן. פון דעמאָלט אָן האט דיאָרד פון איהם ניט געהערט און ניט געזעהן, און אָט טרעפט ער אונפערהאָפט זיין אמאָליגען עדעלען, געבילדעטען הערן אין אזא אונערטרעגליכע לאגע. דער צושטאנד פון זיין אמאָליגען גראף האט איהם פאר׳ן הארץ גענומען און דיאָרד רופט זיך אויס צו געבען זיין הערן א בכבוד׳ע דירה, קעסט און אויף אלע אנדערע הצטרכות, אום סען סימאָן זאָל האבען די מעגליכקייט רוהיג און אונגעשטערט צו ארבייטען איבער זיינע ווערק.

„איך האב — זאָגט אונזער פילאָזאָף אין יענער צייט — דעם פאַרשלאַג פון דיעזען בראַווען מענשען אָנגענומען; איך בין ביי איהם. איך וואוין שוין דאָרטען צוויי יאָהר, און אין דער גאַנצער צייט האט ער ניט בלויז געזאָרגט מיר זאָל קיין זאַך ניט פעהלען, נור ער האט אויך גענומען אויף זיך אַלע הוצאות פון מיינע ווערקע, וועלכע איך האב געלאָזט דרוקען." אין אַן אַנדער אָרט: „ער איז דער איינציגער מענש געוועזן, וועלכען איך קען מיין פריינד רופען." וואס פאר א טרויעריגער טיעפער אינהאַלט ליעגט אין דיעזע איינציגע סען סימאָן'ס ווערטער פערבאָרגען?!

אז ער האט זיך ניט געפיהלט ניעדערגעשלאָגען פון די לחם חסד, וואס ער האט איצט בעקומען פון זיין אמאַליגען דיענער, דערוויסען מיר זיך פון איהם אליין: „מיין געגענווערטיגע לאַגע — ערצעהלט ער אונז — איז אייגענטהימליך. זי איז צוגלייך טרויעריג און זעהר גליקליך. מיינע ראַטהגעבער האבען דעם צוועק דורך זייערע עצות פון מיר דעם מוטה אוועקצונעהמען. אבער אין דיעזער לאַגע פרעה איך מיך, איך פיהל מיך גליקליך; איך האב דאס געפיהל, אז עס איז פאראַן ביי מיר א סך קראַפט, און דיעזעס בעוואוסטזיין איז פיעל אנגענעהמער פאר מיר, ווי אַלע אַנדערע, וועלכע איך האָב אין מיין לעבען געהאַט. איך קוק גאַנץ רוהיג אויף די שוועריגקייטען, וועלכע איך האב דורכצומאַכען און לאַך איבער אַלע מניעות, וועלכע קענען נאָך קומען." אזוי האט איהם די שטאַלצע איבערצייגונג פון זיין גרויסער אויפגאַבע ניט געלאָזען זיך מיאש זיין און אַבהענגדיג ווערען.

דער גוטמוטהיגער ברויטגעבער דיאַרד איז אבער אין א קורצער צייט אַרום געשטאָרבען און צוזאַמען מיט איהם איז אויך פערשוואונדען סען סימאָן'ס לעצטע שטיצע.

וואס ער האט דעמאָלט געטראַכט און געטהאָן, ווייסען מיר ניט. פון א קליינעם בריעף פון יענער צייט, געשריעבען מיט סען סימאָן'ס אייגענער האַנד, קענען מיר זיך פאָרשטעלען, ווי איהם איז אויסגעקומען זיך צו קוועלען נאָך דיאַרד'ס טויט. זייט 14 טעג — שרייבט ער — עס איך ברויט און טרינק וואַסער; איך אַרבייט אָהן פייער, און האָב אפילו מיינע קליידער פערקויפט.

נאָך מעהר ווי הונגער און קעלט האט אונזער פילאָזאָף געפּלאָגט דאָס, וואס ער האט ניט די מעגליכקייט געהאַט ארויסצוגעבען זיינע

ווערקע. די פערלעגער און ארויסגעבער האבען געקוקט אויף זיין אר־בייט, ווי אויף צוקאליעטשעטע געדאנקען, צומישטע מחשבות פון א ניט־געזונדען מח און האבען ניט געוואָלט וויסען פון זיי. ער אליין, ווי מיר זעהען, האט אפילו ניט געהאט מיט וואס זיין הונגער צו שטי־לען. די לאגע איז ביטער. ווי גיט מען זיך אן עצה? אונזער גרויסער אידעאליסט מאכט קיין שיהות ניט און בעשליסט זיך בעקאנט צו מאכען די וועלט מיט זיינע ווערק דורך אן איינפאכען מיטעל. ער שרייבט איבער מיט'ן האנד אייניגע עקזעמפּלארען און צושיקט זיי צו פערשיעדענע געלעהרטע און אנדערע אָנגעזעהענע פערזענליכקיי־טען. דערביי האט אונזער מחבר צוגעלעגט פאָלגענדען בריעף:

„גנעדיגער הערר! זייט מיין רעטער, פיין מלאך מושיע. איך שטארב פון הונגער. מיין לאגע גיט מיר ניט די מעגליכקייט אויסצו־לעגען און איבערצוגעבען מיינע אידעען אויף א פאסענדען שטייגער; אבער די בעדייטונג פון מיין ענטדעקונג הענגט ניט אָב פון דעם אופן און דער פאָרם, ווי איך גיב זיי איבער. צי האט מיר אָבגעגאָלטען א נייעם וועג אין דער פילאָזאָפיע דורכצוטרעטען? אָט דאס איז די פראגע. ווען איהר וועט זיך מטריח זיין און איבערלייענען מיין ווערק, בין איך גערעטעוועט. אָבגעבענדיג זיך אין פערלויף פון פיעלע יאָהרען צו דער ארבייט אויפצוזוכען א נייעם וועג אין דער געדאנקען־וועלט, בין איך געווען געצוואונגען זיך צו דערווייטערען פון דער שוהלע און דער געזעלשאפט. איך האב געמאכט אן ענטדעקונג פון אן אונ־געהייערער וויכטיגקייט.... ארבייטענדיג לטובת הכלל, האב איך זיך ניט געקימערט מיט מיינע אייגענע עסקים און איך בין דעריבער גע־קומען צו אזא שרעקליכער לאגע. איך האב ניט וואס צו עסען. איך ארבייט אָהן פייער. איך האב אפילו פערקויפט מיינע בגדים, אום צו האבען די מעגליכקייט איבערצושרייבען מיינע ווערק. דאס שטרעבען צו וויסענשאפט און צום גליק פון'ם כלל, דער וואונש צו געפינען מיטלען, ווי צו ראטעווען די אייראָפּעאישע געזעלשאפט פון'ם שרעק־ליכען קריזיס, אין וועלכען זי געפינט זיך, האבען מיר אריינגעבראכט אין אזא אונגליקליכע לאגע און דעריבער איז פאר מיר ניט קיין חרפּה צו דערצעהלען פון מיין אָרעמקייט און בעטען שטיצע, אום צו קענען מיין ארבייט פאָרטזועצען."

דיעזע קינדישע אָפענהערציגקייט, דאס נאאיווע דערצעהלען

דברים כהוייתן, אָהן שום הינטערגעדאַנקען, זאָגען בתמימות דאס, וואס ער מיינט דורך קלאָרע דבורים, ניט פערשטעלט, און זיך ניט רע־בענען מיט געוויסע פערשימעלטע כללים פון׳ם בעל הבת׳ישען שולחן ערוך איבער דרך־ארץ, איז זעהר כאַראַקטעריסטיש פאַר אונזער גרויסען אייגענאַרטיגען פילאָזאָף. ווי ווייט סען סימאָנען איז איבערהויפט געווען פרעמד די מנהגים און אויפפיהרונג פון די „דורכשניטס־מענשען" ווייזט אונז וויטערדיגער קוריאָז. אין יענער צייט האט איבער דער גאַנצער וועלט גע׳שמ׳ט א געוויסע פרוי סטאַל אין גענף, אלס די קליגסטע און געבילדסטע פרוי אין אייראָפּאַ. אָב׳גט׳ענדיג זיך מיט דער ערשטער פרוי, פאָהרט סען סימאָן קיין גענף צו פרוי סטאַל, וועלכע האט געוויס פון אונזער פילאָזאָף קיין שום השגה ניט געהאַט, און ווענדט זיך צו איהר מיט א פאָרשלאַג פון אונגעפעהר פאָלגענדען אינהאַלט: „איהר זייט די מערקווירדיגסטע פרויענצימער פון אונזער צייט; איך — דער מערקווירדיגסטער מאַנספּאַרשוין; פאר וואס זאָלען מיר טאַקע ניט ווערען מאַן און פרוי?" וואס פאר אן ענטפער ער האט געקענט בעקומען פאר זיין פאָרשלאַג, איז לייכט צו פערשטעהן.

פון דעם בריעף, וואס סען סימאָן האט צוגעלעגט צו זיין ווערק, זעהען מיר, אז דער אייניקעל פון קאַרל דעם גרויסען שעהמט זיך ניט אויסצושטרעקען די האַנד נאָך א נדבה. דאס איז נאָך ניט אזא גרויסע צרה. דאס אונגליק, וואס קיינער ענטפערט איהם אפילו ניט. נאָך מעהר. ער האט ניט בלויז קיין שטיצע ניט בעקומען, נור זיינע וויסענשאַפטליכע ווערק — און דאס איז פאר איהם ערגער, ווי אַלץ — ווערען פון קיינעם ניט געלעזען און געהען אין גאַנצען אונבעמערקט פאַרביי. דאַכט זיך, אז אַלעס האט זיך צוזאַמענגעקליעבען אום צו פערניכטען די איינבילדונג, דעם גרויסען צוטרויען צו זיך, וואס איז געווען אין אזא גרויסער מאָס ענטוויקעלט ביי אונזער העלד. אבער עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! דאָ האט זיך בעזונדערס ארויסגעוויזען אין דער פולער מאַכט און קראַפט די גרויסקייט און ערהאַבענהייט פון זיין גייסט. קיין זאַך אין דער וועלט: ניט די גרויסע נויטה און עלענד, ניט די קאַלטע גלייכגילטיגקייט צו זיינע וויסענשאַפטליכע ענטדעקונ־

גען, ניט די עלטער — קיין זאך איז ניט געווען אימשטאנד צו ער־וועקען כאטש א צווייפעל אין זיין הויכער אויפגאבע און היסטארישער שליחות צו בעגליקען די מענשהייט מיט נייע וועגען, וועלכע פיהרען צום אייביגען גליק.

בעטענדיג שטיצע און הילף, ערצעהלענדיג פון זיין גרויסער נויטה און דלות, הערט סען סימאן פון דעסטוועגען ניט אויף זיך צו האלטען פאר גאט'ס שליח, בעשטימט פאר א וועגווייזער פאר דער מענשהייט.

זיינעם א פלימעניק וויקטאר דערצעהלט ער מיט גרויס התפעלות פון די גרויסע אויפגאבען און פליכטע, וועלכע זייער גרויסע מיוחס'־דיגע פאמיליע איז מחויב צו ערפילען.

„איך האב אוועקגעווארפען דעם שווערד — שרייבט סען סימאן זיין פלימעניק — אום זיך צו נעהמען פאר'ן פעדער, ווייל איך האב געשפירט, אז די נאטור ציהט מיך צו גרויסע ציעלען אין דער וויסענ־שאפטליכער וועלט. די געשיכטע ווייזט אויף, אז אלע גרויסע טהאטען זיינען געטהאן און דורכגעפיהרט געווארען דורך די מענשען מיט א גרויסען יחוס. יענע, וועלכע טראגען אויף זיך דעם נאמען „סען סי־מאן," דארפען זיין זיך בײ שטאלץ דערמיט, וואס דער מזל האט זיי ארונטערגעפיהרט פון'ם הויכען טהראן ביז אויף דער מדרגה פון פראסטע איינפאכע מענשען."

ווען סען סימאן איז אין דער צייט פון טעררער געזעסען אין טורמע, האט זיך בײנאכט צו איהם בעוויעזען קארל דער גרויסער — אזוי דערצעהלט ער — און זאגט איהם: „זייט די וועלט שטעהט, איז נאך ניט איין פאמיליע אויסגעפאלען דאס גליק צו בעשאפען א העלד און פילאזאף פון דער ערשטער מדרגה; אויפ'ן חלק פון מיין פאמיליע איז דיעזער כבוד יא אויסגעפאלען. מיין קינד, דיינע ער־פאלגע, אלס פילאזאף, וועלען זיין גלייך צו יענע, וועלכע איך האב ערגרייכט, אלס העלד אין דער פאליטיק."

די אונגעהייערע בעגייסטערונג, וועלכע איז אריבער די געוועהנ־ליכע גרענעצען, פאר וואס דאס רוב מענשען האבען איהם געהאלטען פאר א האלבען משוגענעם, האט סען סימאן ניט געהאלטען פאר א חסרון, נור פערקעהרט, דאס האט איהם נאך מעהר איבערציינגט, אז

ער איז אין דער אמת'ן אן אויסערגעווערנליכער מענש, א בחיר ד'. אן אנדער בריעף צו דעם זעלבען פּלימעניק וויקטאָר שרייבט אונזער פילאָזאָף: „משוגעת, מיין טהייערער וויקטאָר, איז ניט אַנדערש, ווי א העכערער גראד פון גרויסער בעגייסטערונג, און דיעזע גרויסע בע־גייסטערונג איז נויטהיג, אום גרויסע, גבורות'דיגע טהאַטען דורכצו־מאַכען.... אין'ם טעמפּעל פון רוהם קומען אריין בלויז קאנדידאַטען אויף א דול־הויז, אבער ניט אלע קאַנדידאַטען אויף א דול־הויז קומען אריין אין'ם טעמפּעל פון רוהם. פון מיליאָנען מענשען גיט זיך נור איין אן איינציגען אריינצוקומען — די איבעריגע ברעכען דעם גע־ניק..." יעדער גאַנצער עלוי איז א האַלבער משוגענער, אבער ניט יע־דער גאַנצער משוגענער איז א האַלבער עלוי — איז אונזער אידיש גלייכווערטעל אין גאַנצען איינשטימיג מיט סען סימאָן.

מיט פערשיעדענע בקשות איהם צו שטיצען און געבען די מעג־ליכקייט זיינע ווערק ארויסצוגעבען, האט זיך אונזער נאַאיווער פילאָ־זאָף געווענדעט ניט בלויז צו די געלעהרטע און זיינע קרובים, נור אויך צו מענשען, וועלכע האבען קיין מגע ומשא ניט געהאט מיט וויסענ־שאַפטליכע ענינים. אזוי ווענדעט זיך סען סימאָן אום שטיצע צו זיין אמאָליגען שותף גראף רעדערן, וועלכען ער האט אליין געהאַלטען פאר א מענשען מיט א געמיינעם כאַראַקטער; אויך צו נאַפּאָלעאָן האט ער געשיקט זיין ווערק און געבעטען הילף. כאַראַקטעריסטיש איז דאס, וואס אלע דיעזע בקשות, צו וועמען זיי זאָלען ניט זיין אדרע־סירט, האבען געהאט איין און דעם זעלבען אינהאַלט און פאָרם. מיט אלעמען האט אונזער פילאָזאָף גערעדט אויף איין און דער זעלבער שפּראַך — מיט זיין געוועזענעם משרת דיאַרד, ווי מיט נאַפּאָ־לעאָן. צו אלעמען האט ער זיך געווענדעט אלס אן אויסגעוועהלטער, אלס אן אייניקעל און יורש פון קאַרל דעם גרויסען, וועלכען קיין זאַך אין דער וועלט איז ניט אימשטאַנד צו ערניעדריגען.

צו נאַפּאָלעאָן האט סען סימאָן אויך געשיקט עצות און אָנגע־וויעזען מיטלען, ווי אָבצושוואַכען ענגלאַנד'ס מאַכט אויפ'ן ים. אונ־זער תמים האט אבער ניט בעגניגענד זיך מיט עצות אליין, נור ער האט נאַפּאָלעאָנען איינפאַך מתרה געווען, אז אויב ער וועט ניט טהון, ווי ער, דער אתה בחרתנו'ניק, הייסט איהם, וועט פראַנקרייך זיין אונגליקליך. דער סוף פון אזעלכע עצות איז געווען א צירקולאַר פון

נאַפּאָלעאָנען צו דער געהיים פּאָליציי, מען זאָל אכטונג געבען און נאָכשפּירען נאָך סען סימאָנען.

די גרויסע תמימות און דאס צוטרויען צו מענשען, דאס גלויבען, אז יעדער מענש, ווער ער זאָל ניט זיין, קען בעגייסטערט ווערען מיט זיינע פּלענער, געפיהלען און אידעען, וועט אונז זיין בעגרייפליך, ווען מען שטעלט זיך פאָר, ווי רייך און שטארק די אינערליכע וועלט, די נשמה־וועלט סען סימאָן׳ס איז געווען. אין זיין מח האבען זיך שטענ־דיג געמאָהלען ערהאבענע, שעהנע פּלענער פון דער צוקונפט, וועלכע האט איהם אריינגעבראכט אין א שטענדיגע, הייליגע התפעלות, וואס האט איהם אויפגעהויבען העכער, א סך העכער איבער די גרויע קליינליכע ווירקליכקייט. סען סימאָן׳ס בליק האט געקוקט זעהר ווייט און האט די נאָהענטע זאכען, זיינע מיטמענשען, ניט בעמערקט. דאס איז די אורזאכע, וואס אונזער גרויסער אוטאָפּיסט איז אויסגעקומען ביי זיינע צייט־גענאָסען זעהר לעכערליך און אונבעהאָלפען, ווען איהם איז אויסגעקומען זיך צו בעריהרען מיט דער אלטעגליכער פּראקטישער וועלט.

די צייט פליסט, די יאָהרען לויפען און די עלטער האט אָנגע־פאנגען פון זיך צו לאָזען הערען אפילו ביי דעם שטענדיג יונגען סען סימאָן. דאס לעבען דורך נדבות פון רייכע בעלי צדקות איז איהם סוף כל סוף איבערדריסיג געוואָרען; דאס גנאדען־ברויט איז אונזער אל־טען, קערפּערליך־צובראָכענעם, פיזיש־אָבגעשוואכטען פילאָזאָף מאוס ומאוס געוואָרען. שוין איז ער אַלט 60 יאָהר און עס פעהלט איהם די נויטהיגע רוה און הרחבה און איבערהויפּט אלעס, וואס עס איז נוי־טהיג פאר א מענשען אין אזא עלטער. די וויסענשאפטליכע וועלט, וועלכע ער האט געמיינט מיט זיינע לעהרען איינצונעהמען, איז נאָך ווי פריהער געבליעבען גאַנץ קאלט און ווייניג געריהרט. די כחות פאנ־גען איהם אָן צו פערלאָזען. זיין יוגענדליכער מוטה און בעגייסטערונג איז שוין ניט געווען אימשטאנד צו דערטראָגען דעם שווערען יאָך פון די אלטע, מיט נויטה און דחקות דורכגעזויגטע, יאָהרען. דער יונגער נשמה מיט דער שטענדיג פרישער התלהבות איז אויסגעקומען אָבצוטרעטען פאר׳ן אלטען קערפּער. א קאלטער יאוש האט אָנגע־

פאַנגען צו נאַגען זיין הארץ. דאס לעבען איז געוואָרען אונערטרעגליך. און אום פון דיעזער פערצווייפלונג ארויסצוקומען, בעשליסט זיך סען סימאָן אין גאַנצען פון דיעזער וועלט ערלייזט צו ווערען און צו מאַכען אן ענדע מיט זיין געקוועלטען לעבען.

אין מערץ, 1823, איז אנגעקומען די בשורה, אז סען סימאָן האט זיך בייגאַכט געשאָסען. דיעזע אונערוואַרטעטע ידיעה האט אַנגעמאַכט א גרויסע מהומה צווישען יענע, וועלכע האבען איהם מעהר אדער ווייניגער געקענט. די אייניגע אַנהענגער האבען זיך געוואָרפען ראַטעווען זייער רבי'ן; זיי האבען געטהאָן אלעס, וואס עס איז געווען ביי זיי אין רשות און מאַכט, אום דעם אלטען פילאָזאָף פון טויט ארויסצורייסען. דיעזע צייטיגע הילף האט געווירקט. סען סימאָן איז געקומען צו זיך. דער פערזוך איבערצורייסען זיין געמאַטערטעס לעבען האט זיך איהם ניט איינגעגעבען. ער איז בלויז אָבגעקומען מיט פערליערען אן אויג דורך דער קויל.

אומקעהרענדיג זיך צוריק צום לעבען, האט סען סימאָן מיט א נאָך גרעסערער יוגענדליכער התלהבות זיך גענומען צו זיין ארבייט. אבער דאס מאָל מיט א גרעסערען ערפאָלג. קערפערליך אין גאַנצען אָבגעשוואַכט, בלינד אויף אן אויג, איז דעם גרויסען אידעאַליסט ערשט אין די לעצטע טעג פון זיין לעבען בעשערט געווען צו האבען אביסעל נחמה און זיך איבערציייגען, אז זיין גאַנץ געקוועלטעס לעבען איז פאַרט ניט פארביי אומזיסט. זיינע בעגייסטערטע אויפרופען און פרעדיגען פאַנגען אָן צו געפינען ביסלעכווייז אן אָבקלאַנג. עס הויבען זיך אָן צו בעווייזען אַנהענגער פון זיין לעהרע, אמת, די צאָהל תלמידים איז זעהר קליין אין כמות, דערפאר זיינען זיי גרויס אין איכות. צוויישען זיינע תלמידים געפינען זיך שפּעטער אזוי שטארק בעריהמט געוואָרענע מענשען, ווי דער פילאָזאָף אויגוסט קאָמט און דער היסטאָריקער אויגוסטען טיערי. שטראהלען פון האָפנונגען האבען אָנגעפאַנגען זיין לעבען צו בעלייכטען און ער נעהמט זיך מיט א וואונדערבאַרער בעגייסטערונג און אָבגעפרישטע כחות פאר זיין לעבענסווערק. דער ניט־געלונגענער פערזוך זיך דאס לעבען צו נעהמען האט איהם די פריהערדיגע יוגענדליכע ענערגיע צוריקגעגעבען. דאס הויפּטווערק פון זיין לעבען, די גרונד־געדאַנקען פון זיין שיטה, איז נאָך ניט געווען גענענדיגט און אזא מענש ווי סען סימאָן שטארבט ניט, איידער

זיין אויפגאבע איז ערפילט. צוויי יאהר איז איהם נאך אויסגעקומען צו לעבען און אין דיעזער צייט האט ער דער מענשהייט מעהר געגע־בען, ווי אין דער גאנצער צייט פון זיין לעבען. אין דיעזער צייט האט סען סימאָן צוזאמענגענומען די איינציגע צוואוואָרפענע פעדים, וועלכע ער האט פריהער געשפונען און פון זיי אויסגעוועבט א פראכטפאָלע, סיסטעמאטישע, הארמאָנישע וועלט־אנשויאונג, וואס ווערט גערעכענט פאר איינע פון די טהייערסטע קאָסטבארקייטען אינ'ם טעמפעל פון מענשליכען דענקען. דיעזע געאָרדנעטע פילאָזאָפישע סיסטעם האט סען סימאָן ענטוויקעלט אין זיין בעריהמטעס ווערק: „דאס נייע כריסטענטהום," וואס איז טאקע ערשיענען אין דיעזע לעצטע יאָהרען פון זיין לעבען.

ווען דיעזעס גרעסטע אונפערענדיגטע ווערק איז ערשיענען, האט זיך דער גרויסער אוטאָפיסט־פילאָזאָף אויף אייביג אָבגעשיידעט פון דער וועלט, פאר וועלכע ער האט זיין לעבען מקריב געווען און פון די מענשען, וועלכע זיינען נאָך געווען אזוי אונרייף, אונענטוויקעלט, אזוי קליין און זיינען ניט געווען אימשטאנד צו פערשטעהען און אָבצושא־צען די גרויסע טובות, וואס דער פעראָרעמטער, מאָדנער, „האלב־משוגענער" גראף האט מיט זיינע לעהרען געבראכט.

סען סימאָן'ס טויט איז געווען אן אמת'ע מיתת נשיקה, אָהן שום מאטערנים, ווי אן אמת'ער צדיק האט ער ביז זיין לעצטען לע־בענס־אָטהעם ניט אויפגעהערט צו גלויבען אין דער פערווירקליכונג פון זיינע אידעאלען.

דעם 19טען מאי, 1825, איז סען סימאָן געשטאָרבען אויף די הענד פון זיינע תלמידים, וועלכע האבען ארומגערינגעלט מיט גרויס ליעבע זייער גרויסען רבי'ן ביז דער לעצטער רגע פון זיין יציאת נשמה.

ווען סען סימאָן האט געשפירט, אז זיין סוף איז נאָהענט — ערצעהלט איינער פון זיינע אָנהענגער — האט ער צוגערופען זיינע תלמידים פאר זיין בעט און געזאָגט: „אייך איז בעשערט צו לעבען אין אזא צייט, ווען גוט־אָנגעשטרענגטע כחות מוזען פיהרען צו אונ־געהייערע רעזולטאטען; די פרוכט איז רייף, איהר וועט זי ארונטער־

רייסען. דער לעצטער טהייל פון מיינע ארבייטען, „דאס נייע כריי־סטענטהום," וועט ניט גלייך פערשטאַנען ווערען. מען האט געמיינט, אז די רעליגיאָן מוז פערשווינדען, ווייל דער קאַטאָליציזמוס איז פער־אַלטעט. דאס איז א גרויסער טעות. די רעליגיאָן קען ניט פערשווינדען פון דער וועלט; זי מוז נור איבערגעאַנדערשט ווערען..." און ווענדענ־דיג זיך צו זיין ליעבסטען תלמיד ראָדריג: „פערגעס דאס ניט, און געדענק, אז אום צו טהון גרויסע טהאטען מוז מען זיין בעגייסטערט... מיין גאַנצעס לעבען איז געווען דורכגעדרונגען מיט איין געדאַנק: „אלע מענשען צו פערזיכערען און ארויסגעבען אן ערבות פיר די פרייע ענטוויקלונג פון זייערע פעהיגקייטען..." עס איז געוואָרען זעהר שטיל און דער בן מות, שוין אין מיטען דער גסיסה זאָגט ווייטער: „צוויי מעת לעת נאָך אונזער צווייטער פובליקאציאָן, וועט זיך די פאַרטיי פון די ארבייטער בילדען.... די צוקונפט געהערט אונז..." ווי ער האט דאס געזאָגט, האט ער ארויפגעלעגט די האנד אויפ'ן קאָפּ און איז גע־שטאָרבען.

אזוי לעבען און שטאַרבען די גרויסע נביאים פון דער מענש־הייט!

XXV.

סען סימאָן און קאַרל מאַרקס

די לעבענס־אויפגאבע, וועלכע סען סימאָן האט זיך פון דער יוגענד אָן געשטעלט, איז געוועזן: „צו בעגרייפען דעם גאַנג און די ענטוויקלונג פון דעם מענשליכען גייסט.” דאַרונטער איז צו פער־שטעהן: די אורזאכען, דורך וועלכע עס ענטוויקלען זיך פערשיעדענע גייסטיגע בעוועגונגען און שטרעבונגען. סען סימאָן האט געוואָלט געפינען דאס מאַטעריאַל, פון וועלכען עס וועבען זיך די פעדעם פון די פאָליטישע, ווי אויך רעכטליכע פאָרמען; ווי די לעצטע ענטשטע־העַן און פערגעהען. מיט איין וואָרט, די אויפגאַבע פון אונזער בע־גייסטערטען פילאָזאָף איז געוועזן, צו ענטדעקען די רעדער און אויס־צוגעפינען די טרייב־קראַפט, פון וועלכער דיעזע רעדער פון דער געזעלשאַפטליכער ענטוויקלונג ווערען בעוועגט און געטריעבען.

איז איהם דאס געלונגען?

נור ביז צו א געוויסער מדרגה!

סען סימאָן'ען האט זיך איינגעגעבען צו ענטדעקען די רע־דער, וועלכע בעוועגען די געשיכטע פון דער געזעלשאַפט, איהם האט זיך אבער ניט איינגעגעבען צו געפינען די טרייב־קראַפט, דורך וועלכער די רעדער ווערען אין גאַנג געלאָזען. צו וועניג ענטוויקעלט זיינען נאָך געוועזן די טעכנישע וויסענשאַפטען, צו לאַנג־זאַם האבען זיך געביטען און געענדערט די פערשיעדע פאָרמען פון דעם קאַמפף מיט דער נאַטור און אפילו אזא שאַרפער און חריפות'־דיגער מח מיט אזא דורכדרינגענדען טיעפען בליק ווי סען סימאָן, איז נאָך אויך ניט געוועזן אימשטאַנד אריינצודרינגען אין קדשי קדשים פון דער געשיכטע, וואו דער פערוויקעלטער און פערדרעהטער קניפעל

פון די געזעלשאַפטליכע ערשיינונגען איז אויפגעפלאַנטערט. די זאָמען פון׳ם קאַפּיטאַליזם זיינען שוין הגם געווען געזייעט, אבער זיי זיינען נאָך ניט געווען אויפגעגאַנגען און דורכגעריסען דורך דעם באָדען, וועלכער האט זיי פערדעקט מיט א טיעפען שיכט. דער גרויס־בעטריעב איז נאָך געווען אין עמבריאָ־צושטאַנד, וועלכער האט אקאָרסט אָנגע־פאַנגען צו וואקסען און זיינע שלעכטע און שענדליכע פריכטע זיינען נאָך געווען איינגעטוליעט און פערבאָרגען צווישען די בלעטער פון דעמאָלט נאָך הערשענדע פּראָדוקציאָנס־צווייגען פון׳ם קליין־בעטריעב. די אמת׳ע טרייב־קראַפט פון דער געשיכטע איז ענטדעקט געוואָרען מיט א דור שפּעטער דורך א ניט־קלענערען גאון און פילאָזאָף קאַרל מאַרקס, וועלכער האט געלעבט אין אזא צייט און אין אזא לאַנד, וואו דער קאַפּיטאַליזמוס מיט אלע זיינע גוטע און שלעכטע זייטען, ווי אויך זיין אָבהענגיגקייט פון די טעכנישע ערפינדונגען, איז געווען מעהר ענטוויקעלט און קענטיג.

אבער אויב סען סימאָן׳ען איז ניט געלונגען צו ענטדעקען די עכטע סודות פון דער מענשליכער געשיכטע, וועט דאָך זיין נאָמען ווערען פעראייביגט און אויסגעקריצט אין דעם אויבען־אָן, אויפ׳ן מזרח־וואַנד אין׳ם טעמפּעל פון דער וויסענשאַפט, ווייל איהם האט זיך צום ערשטען מאָל איינגעגעבען אַנאַטאָמיש פונאַנדערצוגליעדערען, אויסצוגעפינען די סבה און דעם יוצא, די אורזאַכע און די פאָלגע פון׳ם געזעלשאַפטליכען לעבען. סען סימאָן האט געמאַכט די אונגע־הייער וויכטיגע ענטדעקונג, דאס די געזעלשאַפט איז צוטהיילט אויף קלאַסען מיט בעזונדערע אינטערעסען און אז די פּאָליטישע מאַכט געפינט זיך אין די הענד פון דעם עקאָנאָמיש־שטאַרק־סטען קלאַס, וועלכער בענוצט זיך מיט זיין מאַכט איינצואָרדנען אלע איינריכטונגען, אינסטיטוטען און געזעצען לויט די פאָדערונגען פון זיינע אינטערעסען. ווען איין געזעלשאַפטליכע אָרדנונג, איין רעזשים איז אנדערש, ווי אן אנדער אָרדנונג, איז דאס ניט דעריבער, ווייל די השגחה פּרטית וויל אזוי, ווי די מאמינים האבען זיך פאָרגעשטעלט, אויך ניט דורך דעם גליקליכען אדער אונגליקליכען צופאַל, אדער דורך דעם גוטען אדער שלעכטען ווילען פון וועלכען־עס־איז הערשער אדער סתם איינפלוסרייכע מענשען — דאס איז בלויז דעריבער, ווייל די עקאָנאָמישע פערהעלטניסען, די פאָרמע פון דער פּראָדוקציאָן, די

מיטלען, ווי צו דעקען די לעבענס־בעדערפנישע זיינען געוואָרען אנדערע. די פּאָליטישע פערהעלטניסע זיינען שטענדיג צוגעפּאַסט צו די עקאָנאָמישע, וועלכע ענדערען זיך — אָט איז דער וויכטיגער אמת, וואס סען סימאָן האט אונז מגלה געוועז. דיעזע ענטדעקונג האט געוואָרפען א קלאָרען ליכט אויף די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן, ווי אויך אויף אלע אנדערע גרויסע פּאסירונגען, וועלכע זיינען פריהער בעטראכט געוואָרען אלס צופעליגע אונפערהאָפטע ערשיינונגען, וועלכע האבען געקענט זיין און געקענט ניט־זיין. סען סימאָן האט מיט זיין ענטדעקונג אונז קלאָר געמאַכט, אז די גרויסע פּאסירונגען זיינען א רעזולטאט פון דער היסטאָרישער נויטהווענדיגקייט און האבען זייער וואָרצעל אין די אופנים פון לעבען, אין די פאָרמען, ווי די געזעלשאַפט פיהרט איהר קאמפף מיט דער נאַטור פאר איהר חיונה. יעדע רעוואָלוציאָן איז ניט אַנדערש, ווי אן איבערגאנג פון דער פּאָליטישער מאַכט פון איין קלאַס צום צווייטען, וועלכע איז ביז איצט געוועזן אונטערדריקט פּאָליטיש, אבער שוין שטאַרק ענטוויקעלט עקאָנאָמיש.

אין מיטעלאַלטער זיינען די הערשענדע קלאַסען אין אייראָפּאַ, ד. ה. די, וועלכע האבען געהאַט די פּאָליטישע מאַכט ביי זיך אין די הענד, געוועזן די פעאָדאַלען — די מיליטער־אריסטאָקראַטיע און די גייסטליכע. פאר וואס איז דאס אזוי געוועזן? דאס איז דעריבער, ענטפערט סען סימאָן, ווייל דיעזע קלאַסען זיינען געוועזן די וויכטיגסטע, די פּראָדוקטיוועסטע און פון זיי איז אָבגעהאַנגען די נאַציאָנאַלע און געזעלשאַפטליכע קראַפט פון יענער צייט.

די אריסטאָקראַטיע און די גייסטליכע זיינען געוועזן די נויטהווענדיגסטע קלאַסען פון דער געזעלשאַפט, ווייל אויף זיי איז געלעגען די וויכטיגסטע פליכט פון יענער צייט — די פליכט מיליטעריש צו שטיצען דאס לאַנד פון שונאים. די מיטעלאַלטערדיגע ריטער זיינען ניט געוועזן פוסט־און־פּאַסניקעס, וועלכע האבען גאָר ניט געטהאָן און ווי כלי קודש גלעבט אויפ'ן חשבון הקהל, נור זעהר וויכטיגע, קאָסטבאַרע מיטגליעדער, אָהן וועלכע די געזעלשאַפט וואָלט ניט געקענט אויסקומען. זיי האבען פערטהיידיגט די ארבייטענדע קלאַסען, וועלכע זיינען שטענדיג געלעגען אין שרעק און מורא ניט בעפאַלען צו ווערען

פון א שונא, וועלכער וואָלט געבראָכען, געשטאָכען און געמאַכט א תל פון זייער האָב און גוטס.

וואס איז ווייטער נוגע די גייסטליכקייט, טאָ איז אין איהרע הענד געלעגען דער אנדערער קוואַל פון דער געזעלשאַפטליכער מאַכט — די וויסענשאַפט. אין איהר רשות איז געלעגען דער אוצר פון דעם גייסטיגען פערמעגען, די קענטניס פון מיטעלאַלטער. די פּאָליטישע פעאָדאַלע אָרדנונג האט זיך געהאַלטען אין פערלויף פון איינינע יאָהר־הונדערטע, ווייל זי איז געוועזן אקוראט צוגעפּאַסט צו דעם שטאַנד פון די געזעלשאַפטליכע עקאָנאָמישע קרעפטען.

עס איז קיין וואונדער ניט, אז ביי אזוינע בעדינגונגען האבען די יונקער, די אגראריער, געהאט די אויבערהאַנד אין דער געזעלשאַפט, אז אין זייער רשות האט זיך קאָנצענטרירט דער גרונד און באָדען, און אז די פּאָליטישע און רעכטליכע אָרדנונג איז געוועזן צוגעשניטען אויף זייער מוסטער. די אינדוסטריעלע און בורזשואזע קלאסען זיינען נאָך עקאָנאָמיש געוועזן שוואַך, ניט ענטוויקעלט און ממילא פּאָליטיש אונטערדריקט. מיט זייערע אינטערעסען האט מען זיך זעהר ווייניג גערעכענט. אין געזעלשאַפטליכען לעבען האבען זיי געשפּיעלט אן אונבעדייטענדע ראָלע.

מיט דער ענטדעקונג פון אמעריקא, וואס האט ארויסגערופען א גרויסע ענטוויקלונג אין׳ם מסחר, איז די בורזשואזיע געוואָרען אין גאַנצען אונאבהענגיג פון די פעאָדאַלען, און זייער עקאָנאָמישע מאַכט און כח איז געוואָרען אלץ גרעסער און שטאַרקער. אין דער מלחמה־קונסט פון די פעאָדאַלען האט זיך די געזעלשאַפט אויך אויפגעהערט צו נויטהיגען. אין דיעזען פּרט האט דאס גאַנצע ריטערטהום בעקומען א פערניכטענדען טויט־קלאַפּ ניט אויף דעם מלחמה־פעלד, נור אין דער לאַבאראַטאָריע פון א מאָנאַך (אונגעפעהר, ווי ביי אונז א פּרוש). דאָרט איז ענטדעקט געוואָרען שיס־פּולווער, וואס האט ארויסגערופען א גאַנצע איבערקעהרעניש אין דער מיליטער־אָרגאַניזאַציאָן. די מיליטער־קונסט האט אויפגעהערט צו זיין א חכמה, וואס איז געוועזן בלויז צוגענגליך דוקא צו יענע, וועלכע האבען זייער לעבען דערצו פּער־ברויכט, אום עס צו ערלערנען — צו די פעאָדאַלען. יעדער איינציגער פּשוט׳ער בשר ודם האט אין א קורצער צייט דיעזע חכמה געקענט בעקומען און ניט זיין אן ערגערער סאָלדאַט, ווי די מיוחסים פעאָ־

דאַלען. די פעאָדאַלען זיינען אין געזעלשאַפטליכען לעבען געוואָרען איבעריג, ווי אַן אַלטע אָבגעשלאָגענע הושענא, און האבען געמוזט אָבטרעטען פאר די וואַקסענדע אינדוסטריע. ניט מענשען פון א גרויסער משפחה, ניט יחוס, נור געלד פאַנגט אָן צו ווערען דער הויפט־פונדאַמענט פון געזעלשאַפטליכען לעבען. די ראָלע און בעדייטונג פון דער בורזשואַזיע וואַקסט אַלץ מעהר און מעהר און די פעאָדאַלען געהען אַלץ ניעדריגער און ניעדריגער. די קוועלע פון מאַכט איז שוין ניט געלעגען ביי די פעאָדאַלען, נור ביי די בורזשואַזיע. און וויבאַלד, אַז די עקאָנאָמישע מאַכט איז איבערגעגאַנגען פון די פעאָדאַלען צו די אינדוסטריעלער, האט, זעלבסטפערשטענדליך, פריהער אדער שפעטער, אויך די פאָליטישע מאַכט געמוזט איבערגעהן צו זיי. דאס איז טאַקע געשעהן דורך די פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, ענדע דעם 18טען יאָהרהונדערט, וועלכע איז געווען ניט אַנדערש, ווי א קאמפף פון דער עקאָנאָמיש אויסוואַקסענדער בורזשואַזיע געגען די אָבגעלעבטע, איבריג־געוואָרענע פעאָדאַלען, אום ארויסצורייסען פון זייערע הענד די פאָליטישע מאַכט. די פעאָדאַלען האבען געמוזט פערשפיעלען אין דיעזען קאַמפף, ווייל זיי האבען אין לעבען פון דער נאַציאָן אָבגע'בעל־הבית'עוועט און די עקאָנאָמישע מאַכט איז איצט געלעגען ביי דעם „פאָלק“ (אזוי רופט אָן סען סימאָן דעם דריטען קלאַס, די בורזשואַזיע, צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע עלעמענטען, וועלכע האבען דאַן געקעמפפט געגען דעם פעאָדאַליזמוס).

אויסער דעם, מיינט וייטער סען סימאָן, האבען אין דיעזער צייט זיך אויך ענטוויקעלט די ריינע פאָזיטיווע וויסענשאפטען, וועלכע האבען צוטריעבען די כמאַרעס און די שוואַרצע וואָלקענס, מיט וועלכע די קאַטאָלישע גלחים און די איבעריגע כאַליאַסטרע האבען בעצויגען דעם הימעל, אז מען האט ניט געקענט זעהן די ליכטיגע שיין. אנשטאַט די גלחים זיינען די גייסטיגע פיהרער פון דער געזעלשאַפט געוואָרען די געלעהרטע, די פאָרשטעהער פון דער פאָזיטיווער וויסענשאַפט. אָט דיעזע טיעפע עקאָנאָמישע און גייסטיגע פערענדערונג, וואס איז פאָרגעקומען אזוי שטילערהייט אָהן ליאַרעם און געפילדער אין פערלויף פון איינינע הונדערט יאָהר, האט געפונען איהר אויסדרוק אין דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן, וועלכע איז געווען א היסטאָרישע נויטהווענדיגקייט, אבער ניט א רעזולטאַט פון דעם אדער

יענעם שלעכטען מיניסטער אדער פאָלקס־פיהרער. די פּאָליטישע אָרדנונג, צוגעשניטען צו די מאָס פון די פעאָדאלען, האט, ווען די בורזשואזיע האט זיך ענטוויקעלט און בעקומען די עקאָנאָמישע מאכט, אויפגעהערט צו בעפריעדיגען. און אזוי ווי די פעאָדאלען האבען זיך סומך געווען אויף דער אלטער חזקה און ניט געוואָלט ארויסלאָזען מיט'ן גוטען ווילען אזא פעטען ביסען, ווי די פּאָליטישע מאכט, פון זייערע הענד, איז קיין אַנדער מיטעל ניט געבליעבען, ווי ארויסצו־רייסען מיט געוואַלט, דורך א רעוואָלוציאָן.

יעדע קאָנסטיטוציאָן—ענטוויקעלט ווייטער סען סימאָן זיין גע־דאנק — איז נור שטארק דאַן, ווען זי דריקט אוים דעם אינערליכען שטאַנד פון דער געזעלשאפט. א נייע פּאָליטישע מאכט קען מען ניט בעשאפען, מען דארף זי נור ענטדעקען, אנערקענען, ווען זי איז פאַקטיש שוין פאראַן. יעדע קאָנסטיטוציאָן, וואס דריקט ניט אוים און פערקערפערט ניט מיט זיך די עקאָנאָמישע קרעפטען, וועלכע וויר־קען אין דער געזעלשאפט, האט קיין ממשות ניט און בלייבט ניט מעהר, ווי א געביידע, אויפגעשטעלט אויף זאמד.

די פּאַלאַטע פון די לאָרדען אין ענגלאַנד שטעלט מיט זיך פאָר א ממשות'דיגע פּאָליטישע מאכט, ווייל די ענגלישע לאָרדען פער־קערפּערען אין זיך א געוויסע עקאָנאָמישע מאכט אין'ם סאָציאַלען לעבען פון ענגלישען פאָלק. די בעדייטונג פון דיעזער לאָרדען־קאַמער שטיצט זיך ניט אויף געוויסע טהעאָריען און פּאָליטישע קונסט־שטיק פון די אריסטאָקראַטען, נור פשוט אויף א געוויסען רעאַלען עקאָנאָ־מישען פונדאַמענט. אין די ווענינע הענד פון די ענגלישע לאָרדען איז קאָנצענטרירט דער גאַנצער גרונד און באָדען, וועלכער איז א גרויסער עקאָנאָמישער פאקטאָר אין לאַנד.

אין פראַנקרייך איז גאַנץ אַנדערש.

די פּאַלאַטע פון די פּער'ן האט זיך ניט געשטיצט אויף א געווי־סע עקאָנאָמישע מאכט, זי איז גערופען געוואָרען אין לעבען צוליעב געוויסע פּאָליטישע חשבונות און דיפּלאָמאַטישע שמר־שטיק, און זי האט דעריבער געמוזט שפּיעלען זעהר א קליינע ראָלע. די קאָנסטי־טוציאָן אין פראַנקרייך דארף זיין א גאַנץ אַנדערע, ווי די קאָנסטי־טוציאָן אין ענגלאַנד. ביידע שניידען אויף איין מוסטער איז און

אונזין. די קעניגליכע מאכט *) מוז זיך אין פראנקרייך שטיצען אויף די געזעלשאפטליכע קלאסען, וועלכע זיינען א ממשות'דיגע רעאלע מאכט, — אויף די אינדוסטריעלער און געלעהרטע.

א מערקווירדיגען מיטעל, ווי אבצומעסטען און צו בעאורטהייּ־לען פערשיעדענע סאציאלע ערשיינונגען, האט אונז דא סען סימאן געגעבען. וויל איך וויסען, אויב די אדער יענע איינריכטונג, די אדער יענע בעוועגונג, די אדער יענע פאָדערונג האט א ממשות און איז לעּ־בענספעהיג, דארף איך דאס ניט בעטראכטען אבסטראקט, לויט גע־וויסע כללים פון שכל, לאגיק, אויך דארפען מיר זיך ניט רעכענען מיט סוביעקטיווע געפיהלען און נייגונגען, נור מען דארף חוקר ודורש זיין, אונטערזוכען די עקאנאמישע כחות פון דער געזעלשאפט. אויב דיעזע בעוועגונג שטיצט זיך אויף אן עקאנאמישען יסוד, דריקט אוים א געוויסע עקאנאמישע רעאלע מאכט — דאן איז זי לעבענס־פעהיג, געזונד און וועט מוזען פריהער אדער שפּעטער זיעגען, איז דאס ניט דער פאל, דאן איז אזא בעוועגונג אבגע'משפט צום טויט, אזוי ווי אלע אנדערע פלענער, וואס דער אדער יענער פאנטאזיאר בילדעט זיך איין אין זיין אייגענעם מח. ניט אין די מחות פון מענ־שען דארף מען זוכען אן אנהאלט פאר א געוויסע שטרעבונג, נור אין די עקאנאמישע פערהעלטניסע פון דער צייט. און אויך די עקזיסטענץ פון א געוויסער בעוועגונג איז אבהענגיג פון די עקא־נאמישע אינטערעסען, פון'ם עקאנאמישען יסוד, אויף וועלכע זי שטיצט זיך.

דאכט זיך אזוי פשוט און איינפאך, און דאך איז דיעזער אלף־בית, וואס איז שוין ענטדעקט געווארען מיט הונדערט יאהר צוריק דורך דעם פראנצויזישען פילאזאף און איז דורך די גאנצע היסטא־ריע בעשטעטיגט געווארען, נאך עד היום געבליעבען אונפערשטענדליך ביי פיעלע פון אונזערע, איבערהויפט אידישע קהל־פיהרער, וועלכע פערדרעהען און פערפלאנטערען דעם מח פון אונזערע מאסען מיט

*) מיר דארפען ניט פערגעסען, אז סען סימאן האט דאס גע־שריעבען, ווען אין פראנקרייך איז געווארען, נאך דער רעוואלוציאן, צוריק א קעניגטהום.

פערשיעדענע אוטאָפּיסטישע פּלענער און האָפנונגען, וועלכע האבען קיין באָדען ניט אונטער זיך.

נור ניט דאס בין איך אויסען.

די פּראָדוקציאָן, אדער, ווי מיר וואָלטען דאס איצט בעסער זאָגען, דער קאמפּף אום'ם דאזיין — מיינט ווייטער סען סימאָן — איז דער תכלית, דער צוועק פון'ם מענשליכען צוזאמענלעבען און דריבער זיינען די יעניגע, וועלכע פיהרען די פּראָדוקציאָן, שטענדיג געשטאַנען און וועלען שטעהען אָן דער שפּיצע פון די געזעלשאפטליכע איינריכטונגען. ביז דעם 15טען יאָהרהונדערט איז די ממשלה געלעגען אין די הענד פון די אדעליגע פעאָדאלען, דאס האט געמוזט אזוי זיין, ווייל די אדעליגע האבען געפיהרט דאן דאס לאַנד און די פעלד־ארבייט, וואס איז געווען די הויפּט, אויב ניט די איינציגע קוועלע פון חיונה, אום ניט אונטערצוגעהן אין'ם קאמפּף אום'ם דאזיין. ביסלעכווייז, אין פעריאָד פון ערשטען קרייצצוג ביז לויט דעם 11טען, איז געבוירען און זיך ענטוויקעלט א נייער געזעלשאפטליכער קלאַס (דער קלאַס אינדוסטריעלער בורזשואזיע), וועלכער איז נאָך שטארקער אויסגעוואַקסען אין דער עפּאָכע צווישען לויט דעם 11טען און לויט דעם 15טען. אין פערלויף פון דיעזער צייט האט דער ניי־געבוירענער און אויסגעוואַקסענער בורזשואזנער קלאַס ניט אויפגעהערט צו קעמפּפען מיט די פעאָדאלען און אָבנעהמען ביי זיי איין פּאָזיציאָן נאָך דער צווייטער. אזוי ווי די בורזשואזיע איז נאָך פאַרט אין יענע צייטען ניט געווען אזוי מעכטיג, זי זאָל קענען אליין מיט אייגענע כחות בעזיעגען די פעאָדאלע הערשונג און האט זיך גענויטהיגט אין א שטארקע אונטערשטיצונג, האט זי, די בורזשואזיע, הייסט עס, געשלאָסען אָן אָבמאַך און געמאכט יד אחת מיט דער קעניגליכער רעגיערונג. די רעגיערונג האט אבער געלאָזט זיך גוט בעצאָהלען פאר איהרע הנחות, וואס זי האט געגעבען דער בורזשואזיע אויפ'ן חשבון פון די פעאָדאלען. דער קעניג האט געוואָלט, דאס די בורזשואזיע זאָל איהם אויסהעלפען אין זיין שטרעבונג צו פערקלענערען און צו־נישט־צו־מאַכען די מאַכט, מיט וועלכער יעדער איינציגער פעאָדאל האט זיך בענוצט, אום ארייצוכאַפּען און צו קאָנצענטרירען די גאַנצע הערשונג ביי זיך אין די הענד. האנד וואשט האנד. דער קעניג האט מיטגעווירקט דער ענטוויקלונג פון די שטעדט — די פעסטונגען פון דער

בורזשואזיע, אונטערשטיצט דעם האנדעל, געגעבען אלערליי הנחות און פריווילעגיען די אינדוסטריעלער און סוחרים, און די בורזשואזיע ווידער פון איהר זייט איז אויך ניט געווען כפוי טובה. זי האט בעפעסטיגט די קעניגליכע מאכט איבער די פעאָדאלען און גייסטליכע, האט געגעבען געלד אויף א שטארקען פלאָט און מיליטער, וועלכע איז געוואָרען די שטיצע פון דעם קעניגליכען אבסאָלוטיזמוס. אזוי זעהען מיר, אז אין דער דערמאָהנטער עפּאָכע איז דער קעניג געגאנגען האנד אין האנד מיט דער בורזשואזיע, וועלכע איז עקאָנאָמיש שוין געווען קרעפטיגער, ווי די אדעליגע. וואָלט די רעגיערונג אויך ווייטער שכל געהאט און פערשטאנען, ווי נאָכצוגעבען דעם עקאָנאָמיש שטארקסטען קלאס און ענטגעגענגעקומען זיינע פאָדערונגען, דאן איז קיין ספק ניט, אז די ענטוויקלונג פון פראנקרייך וואָלט געגאנגען רעגעלמעסיג אָהן גרויסע שטירמישע פאסירונגען און רעוואָלוציאָנען. לואי דעם 15טען האט זיך אבער געוואָלט צוריק אויפשטעלען די מיטעלאלטערליכע הערשונג פון די פעאָדאלען. ער האָט פערראטהען זיין בונדעס־גענאָסע, די בורזשואזיע, און האט זיך געשטעלט צוריק אויף דער זייט פון דער אָבגעלעבטער אדעל־אריסטאָקראטיע. די געשיכטע געהט אבער ניט צוריק און ווערט ניט געמאכט לויט דעם ווילען פון די הערשער. די בורזשואזיע איז געוואָרען א שטארקער עקאָנאָמישער פאקטאָר אין דעם לעבען פון דער נאציאָן און די פּאָליטישע מאכט האט זיך געקענט נור שטיצען אויף דער בורזשואזיע. לואי דער 15טער האט דאס אבער ניט פערשטאנען. ער האט געמיינט, אז מיט פערשיעדענע אוקאזען און פאפירענע געזעצען קען מען אוועקנעהמען די ממשלה פון איין קלאס און זי אוועקגעבען דעם צווייטען. דיעזער פעהלער, וואס לואי דער 15טער האט געמאכט, האט געקאָסט זעהר טהייער די בורבאָנען, וועלכע האבען ניט געקענט אָבהאלטען די ענטוויקלונג פון דער בורזשואזיע. די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן און די איבעריגע שפּעטערדיגע פאסירונגען זיינען געווען ארויסגערופען דורך דעם קאמפף פון דער נייער אינדוסטריעלער אָרדנונג מיט דער אלטער אָבגעלעבטער פעאָדאלער סיסטעם, אין וועלכע לואי דער 15טער האט געוואָלט אריינבלאָזען א נייעם רוח חיים. די בעזיעגטע און בעקעמפּפטע אריסטאָקראטיע האט אין

דער צייט פון דער רעסטאַוראַציאָן *) ווידער געפּרופּט אויפצושטעלען און וויעדערקעהרען זייער אַלטע ווירקונג און בעדייטונג. דיעזער פּער־צווייפעלטער פּרזוך האט אבער קיין ערפאָלג ניט געהאַט. די ראָלע פון די פעאָדאַלען אין פראנקרייך איז אויף אימער פערלוירען געוואָ־רען. אין פערלויף פון 15טען יאָהרהונדערט האט זיך די פעאָדאַלע סיסטעם דעזאָרגאַניזירט, געגאַנגען אַלץ ריקווערטס, געוואָרען אַלץ עלטער און שוואכער און די אינדוסטריעלער, פּערקעהרט, זיינען אַלץ געוואַקסען, זיך אָרגאַניזירט און געוואָרען מעכטיגער און פרישער. עס איז געווען געגוג א טאַקטישע, פּלאַנמעסיגע פיהרונג פון די פּאַר־שטעהער פון דער אינדוסטריע, צו מאַכען אַן ענטשיידענעם שריט אום אין גאַנצען אויפצושטעלען די אינדוסטריעלע סיסטעם און אָב־צורייניגען די געזעלשאַפט פון יענע חורבות, וועלכע זיינען נאָך אי־בערגעבליעבען פון יענעם פעאָדאַלען בנין, אין וועלכען אונזערע זיי־דעס האבען פּאַרציטען געוואוינט. דיעזער שריט, פון וועלכען סען סימאָן שמועסט, איז געווען די פראנצויזישע רעוואָלוציאָן.

מיר האבען דאָ אבזיכטליך זיך אויספיהרליך אָבגעשטעלט אויף סען סימאָן׳ס געדאַנקען־גאַנג, אום צו ווייזען, ווי ווייט פאַלש עס איז די פערשפּרייטע מיינונג אין דער ליטעראַטור, ווי אויך צווישען גע־לעהרטע, אז די טהעאָריע פון קלאַסענקאַמפּף, וועלכע בעהויפּטעט 1) אז אונזער געזעלשאַפט איז צוטהיילט אויף קלאַסען מיט פערשיע־דענע פאָדערונגען, בעדערפנישע און שטרעבונגען; 2) אז אין דער גאַנצער געשיכטע קומט פאָר א קאַמפּף צווישען פערשיעדענע קלאַסען איבער די אויבערהאַנד אין דער געזעלשאַפט; 3) אז זיעגען מוז שטענדיג דער יעניגער קלאַס, וועלכער איז עקאָנאָמיש שטאַרקער און שפּיעלט די גרעסטע ראָלע אין עקאָנאָמישען לעבען פון דער געזעל־שאַפט; 4) דיעזער זיעג דריקט זיך אויס אין דעם, וואס די אַלע גע־זעלשאַפטליכע איינריכטונגען און אנשטאַלטען: די געזעצען, די פּאָלי־טישע און יוריסטישע פאָרמען ווערען צוגעפּאַסט לויט די פאָדערונגען

---

*) אין 1815, ווען די קעניגליכע רעגיערונג איז ווידער געגרינ־דעט געוואָרען אין פראנקרייך.

און בעדערפנישע פון'ם קלאַס, וועלכער זיעגט און קריעגט די אויבער־האַנד — אַז דיזע טהעאָריע איז ענטדעקט געוואָרען דורך קאַרל מאַרקס. דאס איז ניט ריכטיג. דער ענטדעקער פון דיזער עפּאָכע־מאַכענדער טהעאָריע איז ניט מאַרקס, זאָנדערן דער סאָציאַליסט־אוטאָפּיסט — גראַף סען סימאָן.

דער אונטערשיעד צווישען סען סימאָן און מאַרקס'ן בעשטעהט בלויז דאָרין, וואס סען סימאָן לעבענדיג אין דער צייט, ווען דער גרויס־בעטריעב איז נאָך ניט געווען ענטוויקעלט און דער פּראָלעטאַריאַט, אלס קינד פון דער גרויס־קאַפּיטאַליסטישער אָרדנונג, איז נאָך געווען אין די קינדער־יאָהרען און עס איז נאָך ניט געווען קענטיג זיין מאַכט און די גרויסע היסטאָרישע שליחות — לעבענדיג אין אזא צייט, זאָגען מיר, האט ער ניט געזעהן דעם גרויסען קאַמפּף, וואס עס מוז פאָרקומען אין „פאָלק" גופא צווישען אינדוסטריעלער און ארבייטער, צווישען ארבייט־נעהמער און ארבייט־געבער. דיזער קאַמפּף צווישען ארבייט און קאַפּיטאַל אין דער אינדוסטריע גופא איז געווען אין סען סימאָן'ס צייטען פערשטעלט און פערמאַסקירט דורך דעם שטאַרקערען קאַמפּף צווישען די בורזשואזיע און פעאָדאַלען, און איז אונזער העלד געבליעבען אומבעקאַנט. אין יענער צייט איז דער עקאָנאָמיש שטאַרקסטער קלאַס געווען די אינדוסטריעלער און צו זיי האט בעדאַרפט איבערגעהן איצט די פּאָליטישע מאַכט, און צווישען זיי טאַקע, צווישען די בורזשואזיע און געבוירענע אריסטאָקראַטיע האט זיך דער גאַנצער קאַמפּף אָבגעשפּיעלט. דער געגענזאַץ צווישען פּראָלעטאַריאַט און בורזשואזיע איז נאָך ניט געווען אזוי קענטיג און עס האט נאָך פון דעם קיין רייד ניט געקענט זיין. סען סימאָן, אלס א קינד פון זיין דור האט זעלבסטפערשטענדליך בלויז געקענט אויסדריקען די אינטערעסען פון דער אינדוסטריע, וואס ער האט דאס בעצייכענט מיט'ן נאָמען „פאָלק." ער איז געוואָרען איהר אידעאָלאָג — דער אידעאָלאָג פון'ם דריטען קלאַס. „אין אלע סען סימאָן'ס ווערקע רעדט זיך נור וועגען דעם קאַמפּף צווישען די אינדוסטריעלער און די פעאָדאַלען, אבער ניט וועגען דעם קאַמפּף צווישען דעם פּראָלעטאַריאַט און בורזשואזיע אינווייניג אין דער אינדוסטריע. פאַר סען סימאָן האט דער פּראָלעטאַריאַט, אלס קלאַס, וואס קען שפּיעלען א געוויסע ראָלע אין דער געשיכטע, ניט עקזיסטירט."

„די שעפּפער פון'ם אוטאָפּיסטישען סאָציאַליזם — זאָגט מאַרקס — האָבען שוין געזעהען דעם קלאַסענקאַמפּף און האָבען שוין אויך בעמערקט די עלעמענטען, וועלכע וועלען צושטערען און חרוב מאַכען די הערשענדע געזעלשאַפט. זיי האָבען אָבער אין'ם פּראָלעטאַריאַט ניט געזעהען א היסטאָרישע זעלבסטשטענדיגקייט, זיי האָבען פערזעהען די גרויסע אויפגאַבע, וואָס וועט אויספאַלען אויפ'ן פּראָלעטאַריאַט צו ערפילען." פּרינציפּיעל אלזאָ, אין דער טהעאָריע אויף דעם סדר און גאַנג פון דער געשיכטע איז צווישען סען סימאָנען און מאַרקס'ן קיין נפקא מינה ניטאָ. דער הויפּט־אונטערשיעד איז, וואָס סען סימאָן איז געשטאַנען אויפ'ן שטאַנדפּונקט פון'ם דריטען קלאַס פון דער בורזשואַזיע, וואָס איז דעמאָלט נאָך געווען רעוואָלוציאָנער, און האָט דעריבער בכלל ניט אונטערשיידעט צווישען די בורזשואַזיע און פּראָלעטאַריאַט, און מאַרקס איז געווען דער אידעאָלאָג פון'ם פיערטען קלאַס, און דאָס וויעדער געפינט די ערקלערונג אין דעם, וואָס זיי, דאָס הייסט סען סימאָן און מאַרקס האָבען געלעבט אין פערשיעדענע צייטען און פערשיעדענע לענדער.

עס איז אָבער נאָך פאַלשער די מיינונג פון מאַרקס קריטיקער, וועלכע בעמיהען זיך מיט אלע מעגליכקייטען קלענער צו מאַכען די אונגעהייערע נאָך פיעל גרעסערע בעדייטונג פון קאַרל מאַרקס, און הערען ניט אויף צו שרייען מאי קא משמע לן. סטייטש, דאָס האָט דאָך שוין א צייט פריהער סען סימאָן און זיינע תלמידים געזאָגט. נור אויבערפלעכליכע פּראָפעסאָרען און ניט ערנסטע געלעהרטע קענען מיינען, אז דער היסטאָרישער מאַטעריאַליזמוס — די ענטדעקונג פון מאַרקס — ווערט אויסגעשעפּט מיט דער טהעאָריע פון קלאַסענקאַמפּף.

אמת, די טהעאָריע פון קלאַסענקאַמפּף ווערט דורך דעם היסטאָרישען מאַטעריאַליזמוס פילאָזאָפיש אויפגעקלערט און וויסענשאַפטליך בעגרינדעט, זי בעקומט דורך דעם א פעלזען־שטאַרקען פונדאַמענט, אָבער דער היסטאָרישער מאַטעריאַליזמוס איז ניט איינס און דאָס זעלבע מיט דער טהעאָריע פון קלאַסענקאַמפּף, אזוי ווי זי האָט וועניג צו טהון מיט דעם פאַקט, דאָס די פּאָליטישע איינריכטונגען מוזען זיין צוגעפּאַסט צו די אינטערעסען פון דעם קלאַס, וועלכער איז

עקאָנאָמיש דער שטאַרקסטער. מען קען האַלטען פון'ם קלאַסענקאַמפף און ניט זיין קיין היסטאָרישער מאַטעריאַליסט.

אום דיעזע טהעאָריע פון קלאַסענקאַמפף אויפצושטעלען איז ניט נויטהיג צו זיין א מאַטעריאַליסט אין פילאָזאָפישען זינן *) און ווי מיר וועלען טאַקע גלייך זעהען איז סען סימאָן, דער פאָטער פון דער קלאַסענקאַמפף טהעאָריע, ניט געווען אַ מאַטעריאַליסט, נור א אידעאַליסט. מארקס האט זיין אויפפאַסונג איבער דער ענט־וויקלונג פון דער מענשליכער געזעלשאַפט אויפגעשטעלט אויף א מאַטעריעלען באָדען; ער האט אלס פונדאמענט גענומען די מאַטע־ריאַליסטישע, מעכאַניסטישע אנשויאונגען אין דער פילאָזאָפיע און נור דאדורך איז די גאַנצע טהעאָריע איבער די געזעצען פון דער מענשלכער ענטוויקלונג פערפעסטיגט געוואָרען. דאס אָנווענדען דעם פילאָזאָפישען מאַטעריאַליזמוס צו ערפאָרשען די היסטאָרישע ערשיי־נונגען — דעם היסטאָרישען מאַטעריאַליזמוס איז א פראָדוקט פון מאַרקס'ם טיעפזיניגען געדאַנקען־גאַנג און מיט רעכט איז דאס פער־בונדען בלויז מיט זיין נאָמען.

מיר וועלען דאס ערקלערען אויספיהרליכער.

די ענטדעקונג, וואס סען סימאָן האט געמאכט, אז די געזעלשאַפט

---

* די אנשויאונג, וועלכע זאָגט אונז, אז עס זיינען ניט פאַראַן כחות איבערנאַטירליכע, אזוינע, וועלכע שטעהען אויסער אדער איבער די נאַטור און רעגיערען מיט דער גשמיות, מיט דער מאַטעריע. דער מאַטעריאַליזמוס האלט ניט פון ספּעציעלע לעבענסקרעפטען, וועלכע האבען א גאַנץ אַנדער אורשפרונג, ווי די פיזישע און כימישע געזעצען פון דער אונבעלעבטער ניט אָרגאַנישער נאַטור. די מאַטעריאַליסטישע, ווי אויך די מאַניסטישע אנשויאונגען בעהויפּטען, אז אין דער נאַטור, סיי אין דער לעבענדיגער, ווי אין דער אונלעבענדיגער, הערשען איינע און די זעלבע כחות, איינע און די זעלבע געזעצען. די אידעען, די גייסטיגע ערשיינונגען, זיינען ניט אנדערש, ווי מעהר פערפלאָנטערטע, פערוויקעלטע ערשיינונגען פון די פיזישע און כימישע געזעצען דער אונבעלעבטער נאַטור.

אויספיהרליך וועגען דעם — אין מיין ווערק „דער היסטאָרישער מאַטעריאַליזמוס.“ פערלאַג, „די וועלט,“ ווילנאַ, 1907.

איז צושפּאָלטען אויף קלאַסען, וועלכע פיהרען צווישען זיך א קאַמפּף איבער די פּאָליטישע מאַכט און אז דאס פּאָליטישע לעבען איז שטענ־דיג צוגעשניטען לויט די אינטערעסען פון'ם עקאָנאָמיש־שטאַרקסטען קלאַס — דיעזע ענטדעקונג, ווי אונגעהייער וויכטיג זי זאָל ניט זיין און ווי גרויס איהר פערדיענסט איז אין דער פילאָזאָפיע פון דער געשיכטע בכלל, האט דאָך אַלץ ניט בעזייטיגט אַלע רעטעניסען, אַלע סודות פון דער געזעלשאַפטליכער ענטוויקלונג. אמת, טאַקע, די גע־זעלשאַפט איז צוטהיילט אויף קלאַסען און אין יעדער עפּאָכע ליעגט די פּאָליטישע מאַכט אין די הענד פון דעם עקאָנאָמיש־שטאַרקסטען קלאַס, וועלכע דריקט אוים די פאָרמען פון פּראָדוקציאָן, עס בלייבט דאָך אבער אַלץ קשה: פאַר וואס ענדערט זיך דער מזל פון די קלאַ־סען? ווי קומט עס, אז אין איין דור איז דער עקאָנאָמיש־שטאַרק־סטער אַן אַנדערער ווי אין אַנדערע דורות? דורך וועלכע אורזאַכען ענדערט זיך די עקאָנאָמישע מאַכט פון די פערשיעדענע קלאַסען? אויף דיעזע פראַגען האבען סען סימאָן'ס תלמידים, די בעריהמטע היסטאָריקער פון יענער צייט — אויגוסטיען טעררי, גיזאָ און מיניע געענטפערט: אז די עקאָנאָמישע מאַכט, די אויבערהאַנד אין דער פּראָדוקציאָן איז א פּועל יוצא פון די מלחמות און עראָבערונגען. צוליעב וואס ווערען אבער געפיהרט די מלחמות? פרעגען מיר ווייטער. די מלחמות ווערען געפיהרט צוליעב עקאָנאָמישע אינטערעסען פון דעם שטאַרקסטען קלאַס — ענטפערען די היסטאָריקער. עס איז לייכט דאָ צו זעהן דעם גרויסען ווידערשפּרוך. די מלחמות און עראָ־בערונגען זיינען א פּועל יוצא פון די עקאָנאָמישע פערהעלטניסע און די עקאָנאָמישע פערהעלטניסע ווידער זיינען א רעזולטאַט, א פּועל יוצא פון די עראָבערונגען. ווי שיקט זיך דאס?

דיעזער פער'כשוף'טער קרייז איז ניט בעזייטיגט געוואָרען אפילו נאָך דעם, ווען די היסטאָריקער האבען זיך געווענדעט, אום צו בע־זייטיגען דיעזען ווידערשפּרוך, צו דעם מענשען'ס נאַטור. די מענש־ליכע נאַטור — זאָגען זיי — איז די אורזאַכע פאַר וואס איין קלאַס ווערט עקאָנאָמיש שטאַרקער פאַר'ן צווייטען. אבער איינס פון די ביידע: אדער די מענשליכע נאַטור בלייבט אונפערענדערט אין פער־לויף פון דער היסטאָרישער ענטוויקלונג, אדער זי ענדערט זיך יא. אין ערשטען פאַל בלייבט אונז אונבעגרייפליך די היסטאָריע, די

ענטוויקלונג, וואס איז ניט אנדערש ווי א קייט פון פערענדערונגען, דען אויב די סבה איז שטענדיג אונפערענדערליך, טאָ מוז דאָך דער יוצא אויך אלע מאָל בלייבען אויף איין אָרט און שטאנד און זיך ניט פערענדערען. ענדערט זיך די מענשליכע נאטור יא, טאָ וואס פאר א תירוץ איז, דאס די אורזאכען פון די עקאָנאָמישע פערהעלטניסע ליע־גען אין דעם מענשען׳ס נאטור. מיר קענען דאָך ווייטער פרעגען איבער די אורזאכען, וואס רופען ארויס פערענדערונגען אין דער מענשליכער נאטור.

אזוי ווי ראָבערט אָווען האט ניט געקענט פערענטפערן איבער די אורזאכען, פאר וואס די סביבה ענדערט זיך, אזוי איז סען סימאָן מיט זיינע תלמידים ניט געווען אימשטאנד צו ענטפערן איבער די אורזאכען, וועלכע רופען ארויס די צושפליטערונג אויף קלאַסען און די עקאָנאָמישע ענדערונגען אין דער געזעלשאפט. און ניט קענענדיג ארויסקריכען פון דיעזען פער׳כשוף׳טען קרייז איז סען סימאָן ווי זיינע תלמידים אריינגעפאלען אין טעותים, וועלכע האבען פערפּלאָנ־טערט און פערדעקט מיט א דיקען שלייער פון וויעדערשפּריכע און סתירות דעם אמת׳ן וויכטיגען קערן פון זיין אנשויאונג. אנשטאט צו זיין קאָנזעקוועגט און אויסגעהאלטען מכח דער ווירקונג פון די עקאָ־נאָמישע אורזאכען אויף דעם גאנצען בנין און געבוי פון דער געזעל־שאפט, האבען זיי געמאכט פּליטה צום אידעאליזם און געוואָלט זוכען א תירוץ אין „מענשענגייסט,“ אין דעם גייסטיגען זייט פון׳ם מענש־ליכען לעבען.

סען סימאָן איז ניט געווען א מאָניסט, וועלכער האט בעטראכט די מענשליכע געשיכטע פון איין שטאנדפּונקט, פון׳ם מאטעריעלען, זאָנדערן א דואליסט און האט אנערקענט דאס ווירקען פון צוויי פאק־טאָרען, פון צוויי כחות, פון גייסט און מאטעריע, וועלכע ענטוויקלען זיך זעלבסטשטענדיג און געהען זייט ביי זייט צוזאמען. זיין גאנצע סיסטעם איז געגרינדעט אויף דיעזער צווייזייטיגקייט. מיר האבען געזעהען, אז סען סימאָן זוכט צו ערקלערען די געשיכטע פון מיטעל־אלטער ניט בלויז דורך די מאכט פון די פעאָדאלען, אלס אן עקאָנאָ־מישער פאקטאָר, נור אויך דורך די הערשונג און די אויבערהאנד פון

די קאטאָלישע גייסטליכע, אָלס א גייסטיגער פאַקטאָר. ער ער־קלערט ניט די מאַכט פון די גייסטליכע אלס א פועל יוצא פון דער עקאָנאָמישער מאכט פון די פעאָדאלען, ווי א מאַניסט דארף טהון, זאָנדערן ער בעטראכט די מאַכט פון די גייסטיגע אלס א זעלבסט־שטענדיגע ערשיינונג, וועלכע איז דורך אייגענע, אונאבהענגיגע פון די עקאָנאָמישע אורזאכען, ענטשטאנען.

און ווייטער, אלס פאָרשטעהער פון דער בורזשואזיע, וואס איז נאָך דעמאָלט געווען אונטערדריקט און דעריבער אָפּאָזיציאָנעל און רעוואָלוציאָנער געזאָנען, פערלאנגט ניט סען סימאָן דאס די פּאָלי־טישע מאכט זאָל איבערגעהן איינציג צו די אינדוסטריעלער אליין, ווי עס האט בעדארפט זיין פון זיין שטאנדפּונקט, זאָנדערן ער האט פערלאנגט, דאס די פּאָליטישע מאכט זאָל צוטהיילט ווערען צווישען די אינדוסטריעלער, אלס די פאָרשטעהער פון די גשמיות, פון די עקאָנאָמישע פערהעלטניסע און צווישען די געלעהרטע, אלס פאָר־שטעהער פון די רוחניות, פון׳ם גייסט, וועלכער ווירקט לויט סען סימאָן גאנץ זעלבסטשטענדיג, ניט אָבהענגיג פון די עקאָנאָמישע פער־העלטניסע. דיעזער דואליזם, דאס אנערקענען פון זעלבסטשטענדיגע גייסטיגע און מאַטעריעלע פאַקטאָרען, איז זעהר כאראקטעריסטיש פאר סען סימאָן. דאס געהט דורך ווי א רויטער פאָדים דורך אלע זיינע ווערק. אלע זיינע פאָדערונגען זיינען געבויט דארויף. מיר דער־מאָנען זיך, אז שוין אין זיין ערשטעם ווערק האט ער געפאָדערט, אז דאס צוזאמענגעקליעבענע געלד זאָל צוטהיילט ווערען צווישען די גע־לעהרטע און אינדוסטריעלער. די כונה דערפון איז, אז די מאכט איבער דער געזעלשאפט דארף זיין צוטהיילט צווישען די פאָרשטעהער פון די עקאָנאָמישע אינטערעסען און די פאָרשטעהער פון דער וויסענ־שאפט. מיט דעם גאנצען פערהעררליכען און פערגעטערען ניוטאָן׳ען איז סען סימאָן נור אויסען געווען אונטערצושטרייכען די בעדייטונג פון גייסט, וועלכער ווירקט זעלבסטשטענדיג אין דער מענשליכער גע־שיכטע.

דיעזע אנערקענונג פון א זעלבסטשטענדיגע אידעען־וועלט, פון אן אונאבהענגיגען גייסט, האט אבער די גאנצע טהעאָריע פון סען סימאָן, וואס ענטהאלט אין זיך אזוי פיעל בריליאנטענע, שארפזיניגע

גערדאנקען, געמאכט צו גארניט. דען אויב עס עקזיסטירט א זעלבסט־שטענדיגער, אונאבהענגיגער גייסט, א אידעען־וועלט, וועלכע האט קיין שייכות ניט מיט די עקאנאמישע אומשטענדען, טא ווי קומט עס, אז די פאליטישע פארמען זיינען צוגעפאסט צו די עקאנאמישע אומשטענדען? אום צו פערלאנגען א פערענדערונג אין פאליטישען לעבען, מוזען דאך די מענשען קודם כל ווערען איבערצייגט, אז דאס איז נויטהווענדיג. דער אינהאלט פון זייער אידעען־וועלט מוז דאך ווערען אנדערש, ווי פריהער, זיי מוזען דאך אנפאנגען אנדערש צו דענקען, אנדערש צו קלערען. איז אבער דער מענשליכער גייסט א זעלבסט־שטענדיגער פאקטאר, וועלכער ענטוויקעלט זיך לויט זיינע אייגענע געזעצען, טא וואס פאר א שייכות האט ער מיט די עקאנאמישע אומשטענדען? פאר וואס מוז די פאליטישע פארם פון לעבען, וואס איז אייגענטליך ניט מעהר, ווי א פאדערונג, א פועל יוצא פון מענשליכען גייסט, פון זיין איבערצייגונג, פון זיין אידעען־וועלט זיין צוגעפאסט דוקא צו די עקאנאמישע אומשטענדען?

אומזיסט וואלטען מיר זוכען א תירוץ אויף דיעזע פראגע ביי סען סימאן און זיינע אנהענגער.

קארל מארקס און קיין אנדערער האט דיעזען פלאנטער פונאנדערגעדרעהט און האט ענטוויקעלט די טהעאריע — אנגעפאנגען פון סען סימאנען — אין א שטארקע, פעלזען־שטארקע וויסענשאפטליכע געביידע, וואס האט אונז אזוי קלאר און דייטליך בעלייכטעט דעם גאנג פון דער מענשליכער ענטוויקלונג.

אלס א מאטעריאליסט אין פילאזאפישען זינן האט מארקס נור אנערקענט דאס ווירקען פון איין פרינציפ, פון איין סובסטאנץ, פון איין כח, פון וועלכען דער גייסט איז ניט אנדערש, ווי א טהייל, א פארמע פון דיעזער סובסטאנץ, אבער ניט א בעזונדערער זעלבסט־שטענדיגער כח. אלע ערשיינונגען פון גייסט האבען זייער ווארצעל אין דער פערענדערונג פון דער מאטעריעלער סובסטאנץ. אין געגענזאץ צו סען סימאנען בעטראכט מארקס די אידעען־וועלט, די אלע גייסטיגע שטרעבונגען בלויז אלס אן אבשפיעגלונג, אלס א רעזולטאט פון דער מאטעריעלער זייט פון אונזער לעבען. האט זיך ענטוויקעלט א נייע גייסטיגע שטרעמונג, זיינען אויפגעקומען נייע פאדערונגען,

איז א סימן, אז עס זיינען פאָרגעקומען פערענדערונגען אין דער אויסערליכער וועלט, אין דער גשמיות. א גייסט אָהן מאַטעריע, א אידעען-וועלט אונאבהענגיג פון דער ממשות'דיגער וועלט איז איבערהויפט ניט פאראן. דיעזע אנשויאונג ערקלערט אונז גאנץ גוט סען סימאָן'ס כלל, אז די פּאָליטישע מאכט, וואס איז א רעזולטאט פון דער געזעלשאפט איבערצייגונגען און פאַדערונגען, מוז זיין צוגעפּאסט צו די עקאָנאָמישע אומשטענדען, וועלכע בעשאפען די סביבה, וואו די איבערצייגונגען און פערלאנגען ווערען אויסגעארבייט. אויף די פראגען: פון וואנען דיעזע עקאָנאָמישע אומשטענדען נעהמען זיך, פאר וואס ווערען זיי פערענדערט, וואו ליעגט די אורזאכע פון זייער ענטשטעהען און פערגעהען, פאר וואס ענדערט זיך די עקאָנאָמישע מאכט און געהט איבער פון איין קלאס צום צווייטען? אויף דיעזע פראגען ענטפערט מארקס: ווייל די מאַטעריעלע כלי־זין, די פּראָדוקטיווע קרעפטען, דורך וועלכע די מענשהייט פיהרט א קאמפף מיט דער נאטור, ענדערען זיך. דיעזע מאַטעריעלע פּראָדוקטיווע קרעפטען ענטוויקלען זיך דורך אייגענע, אין זיי גופא פערבאָרגענע קרעפטען. און זיי, די פּראָדוקטיווע קרעפטען הייסט עס, זיינען די בעוועגער פון דער ענטוויקלונג. דורך די פערענדערונגען אין די פּראָדוקטיווע קרעפטען, קומען אויך פאָר פערענדערונגען אין די עקאָנאָמישע אומשטענדען, און אין די שייכות צווישען מענשען, און דורך זיי ווערט אויך בעשטימט די עקאָנאָמישע מאכט. די אויבערהאנד אין'ם קאמפף אום'ם דאזיין פון דעם אדער יענעם קלאס.

נור דורך דיעזע ענטדעקונג, דורך דעם היסטאָרישען מאַטעריאַליזמוס, וועלכע בעשטעהט אין דעם פערווענדען דעם מאַטעריאַליסטישען שטאַנדפּונקט אין דער פילאָזאָפיע צו די ערשיינונגען אין'ם געזעלשאפטליכען לעבען, בעשטעהט דאס גרויסע פערדיענסט פון דעם פאָטער פון דעם וויסענשאפטליכען סאָציאַליזמוס.

בקיצור:

סען סימאָן איז געווען א דואליסט אין דער פילאָזאָפיע און א מאַטעריאַליסט-מאָניסט אין דער געשיכטע. דאס איז א ווידערשפּרוך, שני הפכים בנושא אחד. צום אידעאַליסטישען שטאַנדפּונקט האט ער געמוזט אָנקומען, ווייל ער האט ניט געוואוסט ווי צו פערענטפערן די

פראגע: פון וואנען עס ענטשטעהט די עקאָנאָמישע מאַכט. דיעזער אידעאַליזם האט אבער אין גאַנצען כליא געמאַכט זיין מאַטעריעלען בליק אויף די געשיכטע. מאַרקס, ווען עס האט זיך איינגעגעבען צו ענטדעקען די בעוועגער פון די עקאָנאָמישע אומשטענדען, איז געווען אַן אויסגעהאַלטענער מאָניסט־מאַטעריאַליסט אין דער פילאָזאָפיע און אין דער געשיכטע.

XXVI.

די סען סימאָניסטישע בעוועגונג

באזארד.

סען סימאָן האט איבערגעלאָזען זעהר א קליינע צאָהל תלמידים און גאנץ וועניג בעגייסטערטע אָנהענגער. דאס ארבייטענדע פאָלק, די ברייטע מאסען, וועמעס אינטערעסען ער האט פערטהיידיגט און פאָרמולירט, זיינען געבליעבען גאנץ קאַלט און פרעמד צו די אונ־קלאָרע פרעדיגען און לעהרען פון זייער אידעאָלאָג און באַנערטרעגער.

צווישען דער קליינער צאָהל טרייע אָנהענגער איז אויך געווען אָלענדע ראָדריג, א שפּאַניער, וועמען סען סימאָן האט די לעצטע מי־נוטען פון זיין לעבען איבערגעגעבען די צוואה זיין לעהרע ווייטער צו פערברייטען. דיעזער סען סימאָן'ס גייסטיגער יורש האט נאָך'ן טויט פון זיין רבי'ן אָנגעפאנגען ארויסצוגעבען א צייטשריפט, אום דעם סען־סימאָניזמוס צו פערשפּרייטען. דיעזע אונטערנעהמונג האט א קליינעם וויעדער־קול און וועניג אָבקלאַנג געפונען. די מיטארבייטער זיינען טהיילווייז געווען טרוימער, בעלי חלומות, וועלכע האבען זיך נאָכגעיאָגט נאָך אונערדייכבארע ציעלען, און טהיילווייז האבען זיי איבערהויפּט ניט געוואוסט, וואס זיי ווילען. עס האט געדויערט נאָך וועניגער, ווי א יאָהר און די צייטשריפט האט אויפגעהערט צו ערשיי־נען. מענשען מיט פלאַכע בעל־הבת'ישע קעפּ און קליינינקע השגות, וועלכע האבען גאנץ וועניג פערשטאנען סען סימאָן'ס פרעדיגען און האבען דעריבער חוזק געמאכט פון די „משוגעת'ן," וואס זיינע תלמידים האבען פערשפּרייט, האבען איצט שוין טריאומפירט, מיי־נענדיג, אז זיי זיינען שוין פארטיג מיט'ן סען־סימאָניזמוס. איין אוי־

געגבליק האט טאקע אין אמת'ן אויסגעוויזען, אז סען סימאָן מיט אלע זיינע אידעען און לעהרען זיינען פערגעסען אויף אייביג און קיי־נער וועט זיך מיט זיי שוין ניט קימערן.

דאס איז אבער געווען א גרויסער טעות!

„די איינמאל ארויסגעזאָגטע ווערטער און געדאנקען — זאָגט גאנץ ריכטיג איינער פון סען סימאָן'ס גייסטיגע תלמידים — האבען דעם זעלבען מזל, ווי די זאמען, וועלכע ווערען דורך'ן ווינד פערטראָגען פון איין אָרט אויפ'ן צווייטען. זיי פליהען און וואנדערען איבער ימים און מדבריות, ווארצלען זיך איין און פאנגען אָן צו וואקסען ווייט פון דעם בוים, וועלכער האט זיי געבוירען." די פונקען פון בעגייסטערונג פאר סען סימאָן'ס תורה זיינען ניט אויסגעלאָשען געוואָרען. זיי האבען שטיל, פערבאָרגענערהייט ניט אויפגעהערט צו גליהען.

אויב די איינגעגאנגענע צייטשריפט האט ניט געהאט קיין גרוי־סען לעזע־פובליקום, האט זי לכל הפחות אויפגעטהאָן דאס, וואס זי האט פערבונדען און פעראייניגט אלע עדעלע נשמות און פיהלענדע הערצער, וועלכע האבען געפיהלט צווישען זיך א גייסטיגע קרובה'־שאפט. סען סימאָן'ס לעהרע איז געווען א פּראָדוקט פון דער אונצו־פריעדענהייט, וואס האט עקזיסטירט צווישען „פאָלק"; דאס איז גע־ווען די אידעאָלאָגיע פון'ם אונטערדריקטען קלאס און האט נאָך ניט בעקומען די הערשאפט. דער אונצופרידענהייט פון די מאסען געגען די רע־גיערונג, וואס האט אלץ מעהר געשטיגען, די אונערפילטע, אָבגענארטע פּאָליטישע האפנונגען און ערווארטונגען האבען בעשאפען א נייען באָדען פאר די זאמען פון סען סימאָן'ס לעהרע.

איינינע יאָהר נאָך סען סימאָן'ס טויט, אין יאָהר 1828, האט זיך פאר'ן סען־סימאָניזמוס בעגייסטערט די עדעלסטע און געבילדעט־סטע פאריזער יוגענד. „דיעזע יוגענד — זאָגט געאָרג בראנדעס — האט אין איהר קינדהייט געהערט פון די געוואלדיגע פאסירונגען פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן, האט איבערגעלעבט דאס קייזער־טהום און איז בעשטאנען פון די קינדער פון די העלדען אדער די גע־פאלענע קרבנות. זייערע מוטערס האבען זיי צווישען צוויי שלאכטען געבוירען, דער דונער פון די קאנאָנען האט זייער אריינטריט אין די וועלט בעגלייט."

דיעזע גייסטיג־אריסטאָקראטישע יוגענד, וועמען דער אכזריות'־

דיגער עגאָאיזמוס פון דער הערשענדער כאַליאַסטרע האט אויפגע־רעגט, ווענן די קליין־קעפּיגע וואָכעדיגע פּראָזאַ פון די צופּריעדענע בעלי הבתים האט אָבגעעקעלט, — דיעזע יוגענד האט געזוכט אין די לאָקאַלען, אויף'ן גאַס, אויף פערזאַמלונגען די סען־סימאָניסטען, וועלכע האבען אָנגעפאַנגען צו פיהרען א מלחמה געגען דער חניפה און פאַלשקייט, וואס האט געהערשט אין דאַמאָלסדיגער געזעלשאַפט. אזוי איז עס געקומען, דאס א גרויסע מענגע בעגייסטערטע, עדעלע נשמות, פעהיגע, זאָגאר גאון'ישע קעפּ, ווענן די נאַטור האט בעשאָנקען מיט דער מתנה, וואס סען סימאָן האט זעהר הויך געשעצט, מיט „דער הייליגער בעגייסטערונג," האבען זיך צוזאמענגעזאמעלט אונטער די פאָהנען פון די סען־סימאָניסטען און האבען די קאַרגע, אונקלאָרע, פערוואָלקענדע געדאַנקען פון זייער גרויסען רבי'ן אויסגעארבייט אין א גרויסע סאָציאַליסטישע סיסטעם.

אום דיעזע סיסטעם דורכצופיהרען האבען די סען־סימאָניסטען געגרינדעט א שוהלע, אויף דער שפּיצע פון וועלכע עס זיינען געשטאַנען צוויי פּערזאָן באַזארד און אָפאַנטען.

געבוירען אין פּאַריז דעם 19טען סעפּטעמבער, 1791, האט באַזארד אין די יונגע יאָהרען גענומען א גרויסען אנטהייל אין די קאַר־באָנאַרישע טעררארּיסטישע רעוואָלוציאָנערע בעוועגונגען, וואו ער איז אויף א לאַנגע צייט געוואָרען דער אָנפיהרער. פאר דיעזע רעוואָלו־ציאָנערע טהעטיגקייט איז באַזארד פעראורטהיילט געוואָרען צום טויט, פון וועלכען ער איז דורך א סבה ניצול געוואָרען. באַזארד האט בעזע־סען אן אייזערנעם שטאַרקען ווילען און האט פעראייניגט אין זיך א גלענצענדען רעדנער־טאַלענט מיט א טיעפען און שאַרפען שכל. א הייליגער פייער פון בעגייסטערונג האט אין איהם שטענדיג געברענט און ניעדריגע, קליינציגקע תאוות זיינען געלעגען ווייט פון איהם. ארי־בערגעהענדיג צום סען־סימאָניזמוס איז ער אינערליך געבליעבען דער פריהערדיגער רעוואָלוציאָנער און האט ניט געקענט גלייכגילטיג צו־זעהן די דאַמאָלסדיגע פּאָליטישע פּאַראַנדקעס און געמיינהייטען.

באַזארד איז געווען א מערקווירדיגע ערנסטע פּערזענליכקייט. ער האט זיך אויסגעצייכענט מיט זיין כאַראַקטער, ווי מיט זיינע פע־היגקייטען. באַזארד האט אריינגעבלאָזען א נייעם רוח חיים אין סען־סימאָניזמוס, ער איז געוואָרען זיין אַפּאָסטעל, ער האט צוזאַמענגע־

קליעבען די צוואווארפענע, צושלאגענע געדאנקען פון סען סימאן און האט זיי אויסגעארבייט אין א הארמאנישע וויסענשאפטליכע סיס־טעם. אהן באזארד וואלט דער סען־סימאניזמוס אין גאנצען געבליע־בען פרעמד אפילו פאר די געלעהרטע און וואלט קיין בעדייטונג ניט געהאט.

דער צווייטער פיהרער פון דער סען ־ סימאניסטישער שוהלע, אנפאנטען, איז אין אלע פרטים געשטאנען א סך ניעדריגער פון זיין חבר. דאס פאליטישע לעבען איז איהם געוועז אין גאנצען פרעמד. דעם סען־סימאניזמוס האט ער בעטראכט אלס א נייע לעהרע פון זיט־ליכקייט, אלס א רעליגיאן.

אין 1830, אייניגע טעג שפעטער, ווי די בורבאנען האבען בע־קומען זייער מפלה און ארונטערגעשליידערט געווארען פון טהראן, האט מען אויף די פאריזער גאסען געפונען אנגעקלעבט א גרויסע פראָ־קלאמאציאן פון א ביז־איצט אונבעקאנטער סעקטע, אונטערגעשריע־בען: „באזארד, אפאנטען — די פיהרער פון סען סימאן'ס לעהרע.”

אין דיעזען מאניפעסט זיינען געוועזען ארויסגעשטעלט פאלגענדע פאדערונגען: 1) עס זאלען אבגעשאפט ווערען אלע פאמיליען־פריווי־לעגיען; 2) אייגענטהום זאל ניט איבערגעגעבען ווערען בירושה; 3) די רייכטהום זאל ווערען פונאנדערגעטהיילט צווישען די מיט־גליעדער פון דער געזעלשאפט לויט דעם פרינציפ: יעדען נאך זיינע פעהיגקייטען און יעדען נאך זיינע פערדיענסטען.

די גאנצע פראקלאמאציאן און איהר נוסח, וואס איז געוועזען געשריעבען אין א טאן פון א נביא, האט ארויסגערופען אין איין טהייל פון דער בעפעלקערונג א גרויסע ערשטוינונג און אין דעם צווייטען טהייל א גרוים געלעכטער. די גאנצע עפענטליכע מיינונג האט זיך יעדענפאלס אנגעפאנגען שטארק צו אינטערעסירען מיט דער נייער סעקטע, עס איז געקומען אזוי וויים, דאס אין פארלאמענט האט מען שוין גערעדט, אז מען דארף אנגעהמען מיטלען געגען דיעזע „גע־פעהרליכע” סען־סימאניסטען.

פון יענער צייט הויבט זיך אן פאר'ן סען־סימאניזם א נייע עפא־כע. די שעהנע פרעדיגען, די דרייסטע און נייע געדאנקען איינגעפאסט און איבערגעגעבען אין א גלענצענדער, מערקווירדיגער פארם, דורכ־געדרונגען מיט א שטארקען און טיעפען גלויבען, האט צוגעצויגען צו

זיך ניט בלויז די אינטעליגענץ פון פּאַריז נור אויך אין פיעל שטעדט אויף דער פּראָווינץ. אומעטום זיינען געוואָרען אָרגאַניזירט סען־סימאָ־ניסטישע זאַגענאַנטע „פאַמיליען" אדער שוהלען, אום צו פיהרען פּראָ־פּאַגאַנדאַ פאר דיעזע לעהרען.

„אוועקלעגענדיג אָן א זייט די בעשעפטיגונג — זאָגט לואי בלאַן — זיינען מעדיצינער, אינזשענירען, ארטיסטען, אדוואָקאַטען און פּאָעטען געקומען צו די סען־סימאָניסטישע פאמיליען, וואו זיי האבען געדענקט צו געפינען א בעפריעדיגונג אויף זייערע עדעלע און ערהאבענע האָפנונגען.... דאס איז געווען א פּראָבע, ווי אויפצובויען א רעליגיאָן פון ברידערליכקייט.... עס האבען זיך אוועקגעלאָזען שלוחים, מיסיאָנערען אין אלע עקען לאַנד איינצופלאַנצען די ווערטער פון סען סימאָן אין גאַנץ פראַנקרייך. איבעראל האבען דיעזע שלוחים איבערגעלאָזען שפּורען — אין אכסניות, האָטעלען און סתם וואוי־נונגען. פון אנדערע זיינען די פּרעדיגער פון דער נייער לעהרע בעגע־גענט געוואָרען מיט ענטהוזיאזמוס און עהרעפורכט, פון אַנדערע וויע־דער מיט שפּאָט, ליצנות און פון א טהייל מיט א מיטלייד־שמייכעל... אָבער די מיסיאָנערען זיינען געווען אונערמיעדליך אין זייער טהעֶ־טיגקייט."

... אינזשענירען, מעדיצינער, אדוואָקאַטען, פּאָעטען... — און ארבייטער? פרעגט גאַנץ ריכטיג א פּאָרשער. די ארבייטער, דער פונ־דאַמענט פון דער געזעלשאַפט, דער בעסטער און זיכערסטער עלעמענט דורכצופיהרען אן אידעע אין לעבען, וואו זיינען זיי אהינגעקומען? פארוואס דערמאָנט ניט פון זיי לואי בלאַן? פארוואס האבען זיי זיך ניט צוזאַמענגעקליעבען אונטער די פאָהן פון סען־סימאָניזם? — צי איז מקוים געוואָרען די נבואה פון'ם גרויסען רבי'ן, א צוויי טעג נאָך זיין טויט וועט זיך גרינדען אן ארבייטער פּארטיי?

ניין!

אין געגענזאַץ צום אָוועניזמוס איז דער סען־סימאָניזמוס גע־בליעבען פרעמד דעם ארבייטער קלאַס. ראָבערט אָווען האט זיך בע־שעפטיגט מיט גענענוואַרטס־ארבייט, געזוכט מיטלען ווי צו פערלייכ־טערען דאס טעגליכע עלענד פון די ברייטע מאַסען; סען סימאָן אבער האט געבויט טהורעמס אָהן א פונדאַמענט, לופט־שלעסער, וועלכע האבען מיט זייער שעהנקייט צוגעצויגען עדעלע און ערהאבענע מענ־

שען, ער האט אבער ניט געקענט פעראינטערעסירען די אונטערשטע טהיילען פון דער בעפעלקערונג, וועלכע ווערען פער׳חושך׳ט און פער־שווארצט אונטער דעם שווערען יאָך פון דאגות חיונה. א פער׳דאגה׳־טער, צורייצטער און צובראָכענער, קען דער ארבייטער ניט אָבגעבען פיעל צייט צו בעוואונדערען שעהנע בילדער. מיט „צוקונפט־מוזיק״ קען ער ניט זאט ווערען. דער סען־סימאָניזמוס איז געווען און האט געמוזט זיין א בעוועגונג פון דער אינטעליגענץ, וועלכע האט אונטער איהר פאָהן פעראייניגט פיעלע אויסגעצייכענטע מענשען פון פערשיע־דענע קלאסען, איז אבער ניט געווען און ניט געקענט זיין א מאַסען־בעוועגונג. דער געבוירענער אריסטאָקראַט און אדעלמאַן סען סימאָן האט אויך בעשאַפען אן אריסטאָקראַטישע בעוועגונג. אָבלייקענענדיג יחוס־אבות, געבוירענע אריסטאָקראַטיע, האט סען סימאָן צופיעל זיך געבוקט פאר אייגענע יחוס, יחוס עצמו, פאר די אריסטאָקראַטען פון גייסט, פערשטאַנד און טאַלאַנט.

צו וועניג פּראַקטיש אין אַלטעגליכען לעבען איז געווען סען סי־מאָן, צו פיעל נאַאיוויטעט איז געלעגען אין זיין פּערזענליכען כאַ־ראַקטער, און אויך זיין גייסטיג קינד, זיין לעהרע, וואס ער האט געשאַ־פען, האט אין פּראַקטישען לעבען קיין טיעפע וואָרצלען ניט געקענט שלאָגען. דער סען־סימאָניזמוס האט ענטדעקט א שעהנעם, הערליכען שטערען אויפ׳ן הימעל, דיעזער שטערען האט אבער ניט געקענט בע־לייכטען און ווייזען דעם וועג אויף דער ערד. סען סימאָן האט דערוי־בער נור צוגעצויגען שטערען־זעהער, די יעניגע, וועלכע האַלטען דעם קאָפּ אויפגעהויבען אין דער הויך, קלעטערען שטענדיג אויף די שפּי־צען פון די בערג און קימערען זיך ניט מיט דעם שווארצען גרויען טהאָל פון וואָכעדיגען לעבען.

אבער אויב דער סען־סימאָניזמוס האט ניט געשלאָגען טיעפע וואָרצלען; צווישען די ברייטע ארבייטער־מאַסען בלייבט ער דאָך אלס א הערליכער דענקמאָל אין דער געשיכטע פון׳ם מענשליכען דענקען, ניט בלויז דורך דעם סאָציאַליסטישען אידעאַל, וועלכען ער האט אזוי פּערגעטערט, נור אויך דורך די בריליאַנטענע פילאָזאָפישע געדאַנקען איבער די געזעלשאַפטליכע ענטוויקלונג און דער שניידענדער קריטיק

איבער דער עקזיסטירענדער אָרדנונג. ניט אָנווייזענדיג מיטלען און וועגען ווי צו קומען צו דער סאָציאַליסטישער אָרדנונג, האט דאָך דער סען־סימאָניזם אָבגעטהאָן א האַלבע ארבייט מיט דעם, וואס ער האט געוויעזען, אז די אַלטע אָרדנונג האט אָבגעלעבט און מוז צור־שטערט ווערען.

און איינער פון די שאַרפזיניגע, שניידענדע קריטיקער, וועלכע האבען אָפען, אָהן א שום נשיאת פנים אויפגעוויעזען די חסרונות און די סבות פון אַלערליי ניט נאָרמאַלע, קראַנקהאַפטע ערשיינונגען פון אונזער איצטיגער אָרדנונג, איז געווען דער טיעפזיניגער בע־גרינדער פון דער סען־סימאָניסטישער שוהלע, **באַזאַרד**.

„פאר אונזער צייט — זאָגט באַזארד — איז כאַראַקטעריסטיש דער מיש־מאַש, די אַנאַרכיע, וואס הערשט אין אַלע צווייגען פון לע־בען. דער לאָזונג, די אישו פון דער איצטיגער צייט איז דער בעוואוס־טער זאַץ פון די פיזיאָקראַטען: „לאָז געהן"...

די עקאָנאָמיסטען־קלאַסיקער האבען געמיינט, אז די פערזענליכע אינדיווידועלע נוצען פון יעדען יחיד פאַלט צוזאַמען מיט די אינטע־רעסען פון כלל, ווייל דער כלל איז ניט אַנדערש, ווי דער סך הכל פון פערשיעדענע יחידים. מיר קענען מיט דעם בשום ענין ואופן ניט מסכים זיין. די מאַשינעס, צום ביישפּיעל, ברענגען זעהר פיעל נוצען די אונטערנעהמער, אבער צי זיינען זיי ניצליך די ארבייטער? צי ווערען דען דורך זיי ארבייטער ניט ארויסגעוואָרפען אויפ'ן גאַס? די עקאָנאָמיסטען ענטפערען דערויף, אז דורך די איינפיהרונג פון מאַשינעס ווערט די אינדוסטריע מעהר ענטוויקעלט, עס עפענען זיך נייע פעקטאָרים, נייע שעפער, עס ווערט גערסער די נאָכפראַגע נאָך ארבייטס־קראַפט און נייע קוועלען פון פרנסה קומען צו. אויב אפילו דאס זאָל זיין ריכטיג, טאָ פרעגט זיך, פון וואַנען וועלען לעבען די ארבייטער אין דער איבערגאַנגס־פעריאָדע? איידער עס וועט קומען די נחמה וועט ארוים די נשמה. איידער די גוטע צייט וועט קומען, וועלען די ארבייטער דערוויל אויסגעהען פון הונגער.

די פיהרער פון דער היינטיגער געזעלשאַפט האבען אויסגערופען, אז יעדער זאָל זאָרגען פאר זיך. ווער עס קען, דער זאָל זיך ראַטעווען, דאס אייגענע העמד איז צום לייב נעהנטער! די גרויסע מענשליכע פאַמיליעס זיינען פונאַנדערגעפאַלען אויף איינצעלנע מענשען, וועלכע

קאָנקורירען צווישען זיך, ווערגען איינער דעם אַנדערען, זיי יאָגען, לויפען, האַווען פאַר די אייגענע פּערזענליכע אינטערעסען. די קאָנ־קורענץ אין דער היינטיגער אָרדנונג איז גלייך צו א מערדערישען קאַמפּף אויף לעבען און טויט. די גרויסע מאַסען ארבייטער זיינען די בעזיעגטע, זיי פאַלען אין קאַמפּף, און נור איינציגע גליקט עס אָב צו זיעגען אין דיעזען קאַמפּף. דער דעוויז איז איצט: „יעדערער פאַר זיך — גאָט פאַר קיינעם." די ליעבע האט דעם מענשען פערלאָזען און דער גראָבער עגאָאיזמוס האט אויפגעשטעלט זיין טעמפּעל אין דער איצטיגער געזעלשאַפט. די אמונה, דאס רעליגיעזע געפיהל איז פער־לאָזען און צוזאַמען מיט איהר איז אויך פערשוואונדען די איבערגע־בענהייט צו דעם כלל."

די היסטאָריקער ערקלערען געוועהנליך די גרויסע פּאַסירונגען, אלס צופעליגע ערשיינונגען. זיי שטיצען זיך שטענדיג אויף א געווי־סען גאון, א געוויסען געלעהרטען, וועלכער האט געמאַכט א גרויסע ענטדעקונג און האט ארויסגערופען א נייע עפּאָכע אין מענשליכען דענקען. די היסטאָריקער זעהען ניט אין דיעזע נייע ערשיינונגען, אין דיעזער נייער עפּאָכע א רעזולטאַט פון א געוויסען געזעלשאַפטליכען צושטאַנד, וועלכער האט דיעזע פּאַסירונגען ארויסגערופען, זיי זעהען ניט איין, אז יעדע עוואָלוציאָן, יעדע ענטוויקלונג איז ניט סתם אין דער וועלט אריין, נור א רעזולטאַט פון די פריהערדיגע עוואָלוציאָנען, אז יעדער נייער שריט איז בעדינגט און ארויסגערופען דורך די פריי־הערדיגע. דער שטאַנדפּונקט פון די היסטאָריקער איז, אז די פראַנ־צויזישע רעוואָלוציאָן איז געווען ארויסגערופען דורך די פערשווענדע־ריי און דעם לייכטזינן פון דער הויפישער קליקע, דאס הייסט, אז דער אדער יענער טשינאָווניק אדער באַראָן איז געווען די סבה פון אזא וועלט־איבערקעהרענדע פּאַסירונג. דיעזער בליק אויף די אורזאַ־כען פון דער היסטאָריע האט ארויסגערופען דעם געוויסען שפּריכ־וואָרט: „גרויסע פּאַסירונגען זיינען א רעזולטאַט פון קליינע אורזאַ־כען." אבער די געשיכטע, וואס ווערט געלערענט אויף אונזער שטיי־גער, לויט אונזער מעטהאָדע איז עפּעס אַנדערש, ווי א אינטערעסאַנטע מעשה איבער פערשיעדענע דראַמאַטישע פאַקטען און סצענען פון דער פערגאַנגענהייט, וועלכע קיצלען די נערווען. פאַר אונז איז די היסטאָריע א סך הכל פון פערענדערונגען, וועלכע קומען פאָר מיט א

געוויסען סדר לויט געוויסע געזעצען, דאס איז אן איבערבליק איבער פערשיעדענע פיזיאָלאָגישע צושטאַנדען פון דעם מין מענש, ווי ער לעבט און ווירקט, ווען ער איז צוזאַמען מיט זיינע מיטמענשען. דורך אַזא אַרט ווערט די געשיכטע א אמת'ע וויסענשאַפט.

„דיעזע היסטאָריע לערענט אונז, אז דער יסוד פון אַלע געזעל־שאַפטליכע אָרגאַניזאַציאָנען איז געווען און איז נאָך עד היום די עקספּלאָאַטאַציאָן פון איין קלאַס דורך'ן צווייטען. אויפ'ן באָדען פון דיעזער עקספּלאָאַטאַציאָן וואַקסט אויס דער קלאַסען־געגענזאַץ, וועל־כער האט דורכגעדרונגען דאס געזעלשאַפטליכע לעבען אין אַלע צייי־טען און דורות. די אויפגאַבע פון דער צוקונפט איז צו פערביי־טען די עקספּלואַטאַציאָן פון איין מענשען דורך'ן צווייטען אויף די עקספּלואַטאַציאָן פון דער נאַטור דורך'ן מענשען. דער קלאַסען־געגענזאַץ מוז פערדרענגט ווערען דורך'ן פריינדליכען צוזאַ־מענאַרבייטען — דורך די אַסאָסיאַציאָן. אז דיעזע אויפגאַבע מוז ער־פילט ווערען, ווייזט אונז בעשיינפערליך די היסטאָריע גופא. איבעראל זעהען מיר, אז דער קאַמפף, דער אַנטאַגאָניזם ווערט וואס ווייטער אַלץ מעהר בעשרענקט און די אַסאָסיאַציאָן, פערקעהרט, פערגרעסערט זיך. ווי שלעכט עס זאָל זיך איצט ניט לעבען דעם ארבייטער קלאַס, איז פריהער זיין לאַגע געווען נאָך פיעל ערגער. די איצטיגע בעציהונ־גען צווישען ארבייטער און אונטערנעהמער בילדען א ווייטערדיגען רינג פון דער ענטוויקלונגס־קייט, א העכערען שטאַפּעל אין דעם עוואָ־לוציאָנס־לייטער.

„דער ערשטער סאַמע ניעדריגסטער שטאַפּעל איז געווען די שקלאַפעריי. שפּעטער איז די לאַגע פון שקלאַף אויסגעבעסערט געוואָ־רען — ער איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין א „לייב־אייגענעם" (קרע־פּאָסטנאָי), וועלכער איז מחויב צו ארבייטען פאר'ן פּעאָדאל, אבער ער געהערט איהם ניט — וועניגסטענס געזעצליך — מיט זיין קערפּער. די בעפרייאונג פון'ם לייב־אייגענעם און זיין איבערגאַנג צום ארביי־טער, וועלכער פערקויפט בלויז זיין ארבייטסקראַפט, איז ווייטער א שריט פאָרווערטס. א פערבעסערונג אין'ם קאַמפף צווישען די הערשענדע און אונטערדריקטע קלאַסען. פון דער היסטאָריע זעהען מיר בכן, אז הגם די עקספּלואַטאַציאָן פון איין מענשען דורך'ן צוויי־טען איז ניט גענצליך פערשוואונדען, ווערט זי דאָך לכל הפחות וואס

ווייטער אליץ שוואכער. דעם מאָדערנעם מענש בלייבט איבער צו מאַ־כען דעם לעצטען שריט — אין גאַנצען צו מאַכען א סוף פון דער עקספּלואַטאַציאָן. דער געזעלשאַפטליכער אַנטאַגאָניזמוס מוז פער־שווינדען און די אַסאָסיאַציאָן מוז בלייבען דער איינציגער יסוד פון דער געזעלשאַפטליכער אָרדנונג.״

„וואו ליעגט די אורזאַכע פון עקספּלואַטאַציאָן? ווי קומט עס, אז איין מענש האט די מעגליכקייט צו עקספּלואַטירען דעם צווייטען?״ — די סבה ליעגט אין געזעץ פון פּריוואַט אייגענטהום, וואס הערשט אין דער געזעלשאַפט. אלע צרות שטאַמען דערפון, וואס מען מאַכט א חלוק צווישען „מיינס״ און „דיינס״ — ענטפערט באַזאַרד דרייסט קליפּ און קלאָר. געוועהנליך מיינט מען, אז פּריוואַט אייגענטהום איז אלע מאָל געווען און וועט אייביג בלייבען, אז דאס איז א חק עולם, וואס ענדערט זיך ניט. דאס איז ניט ריכטיג. דאס פּריוואַט אייגענ־טהום, ווי אלע אַנדערע געזעלשאַפטליכע איינריכטונגען, איז אונטער־וואָרפען דעם געזעץ פון ענטוויקלונג. דאס איז ניט אן אַבסאָלוטער געזעץ, נור פון דער היסטאָרישער קאַטעגאָריע. דער שטאַאַט האט אין אלע צייטען רעגולירט דאס געזעץ פון אייגענטהום, ער האט בע־שטימט די זאַכען, וועלכע קענען איבערגעהן אין רשות היחיד און ווערען פּריוואַט אייגענטהום. דאס איז ניט א נאַטור־זאַך, א נאַטור־רעכט, ווי צום ביישפּיעל דאס רעכט צו רעגיערען מיט די אייגענע אברים און אָרגאַנען, זאָנדערן א געוויסער זכות, א געוויסע פּריווילע־גיע, וואס דער שטאַאַט גיט דעם אדער יענעם. ווען דער שטאַאַט גע־פינט פאר נויטהיג, אז דאס פּריוואַט אייגענטהום אויף די אדער יענע זאַכען ברענגט שאָדען דעם כלל, האט ער דאס רעכט עס אָבצונעה־מען. פאַרצייטען האט אויך א מענש געקענט זיין אן אייגענטהום־אָביעקט, ער האט געקענט געהערען קערפּערליך דעם אדער יענעם. איצט קען דער מענש נאָר זיין אן אָביעקט צו ווערען א טהייל פון וועמען. עס איז ניט אייגענטהום. גאָר אין די ערשטע צייטען האט דער פאָטער געקענט איבערגעבען זיין פערמעגען בירושה וועמען ער האט געוועלט, שפּעטער איז געוואָרען א געזעץ, אז דער בכור מוז בעקומען צוויי חלקים און די פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן האט אויך דאס מבטל געווען און האט בעשטימט, אז אלע קינדער מוזען בעקו־מען גלייכע חלקים אין דער ירושה. און אין דער היינטיגער געזעל־

שאַפט איז דאס רעכט אויף פּריוואַט אייגענטהום, אייגענטליך, ניט אַנדערש ווי א פּריווילעגיע, א זכות צו בעקומען א הכנסה אָהן שום האַרעוואַניע. דערפון איז קלאָר צו זעהן, אז דאס אייגענטהומס־רעכט איז ניט א חק פון ששת ימי בראשית, א פערגליוועדטעס, אייביג אונ־פערענדערליכעס געזעץ. אין געוויסע צייטען און געוויסע דורות זייר־נען אויך די געזעצען אַנדערע. דער היינטיגער געזעלשאַפט בלייבט איבעריג צו מאַכען אַן עכט ענטשלאָסענע רעפאָרם אין דעם אייגענ־טהומס־רעכט, דהיינו, אין גאַנצען מבטל זיין דאס ירושה־רעכט; דאס „מיינס" און „דיינס" מוז אין גאַנצען אויסגעוואָרצעלט ווערען. דער איינציגער יורש דאַרף זיין בלויז דער שטאַאט.

די היינטיגע אָרדנונג שטיצט זיך אויף דעם פּרינציפּ פון פרייער קאָנקורענץ. אבער די פרייע קאָנקורענץ פיהרט צו דער אכזריות'דיי־גער מלחמה פון „אַלע קעגען אַלע." איהר אונבעגרענעצטע הערשאַפט פיהרט דערצו, דאס די שוואַכע ווערען אונטערדריקט און אונטעריאָכט פון די שטאַרקערע. דער גרויסער מיש־מאַש, די גרויסע אַנאַרכיע, וואס הערשט אין דער פּראָדוקציאָן, די גרויסע יאָגעניש צו בעקומען די אויבערהאַנד אויפ'ן מאַרק, פיהרט צו איבערפּראָדוקציאָן און צו קריזיסען, פון וועלכע די ארבייטער ליידען א סך מעהר, ווי אַלע אַנ־דערע טהיילען פון דער בעפעלקערונג. דער שטאַאט מוז מאַכען א סוף צו אַזאַ מין סדר און פערבייטען דעם הערשענדען מיש־מאַש אין דער פּראָדוקציאָן דורך א געאָרדענטע פּלאַנמעסיגע אָרגאַניזאַציאָן פון די פּראָדוקטיווע קרעפטען. דער שטאַאט איז דאס מחויב צו טהאָן, ווייל אַזוי פאָדערען די אינטערעסען פון גרעסטען און אָרעמסטען קלאַס פון דער געזעלשאַפט — די אינטערעסען פון די ארבייטער. ווען א געוויסע אָרדנונג איז ניט גוט פאר דעם רוב פון כלל מוז די אָרדנונג בטל ווערען. דיעזע אויפגאַבע וועט ווערען פערווירקליכט, ווען אין די הענד פון'ם שטאַאט — דער איינציגער יורש — וועלען קאָנצענטרירט ווערען אַלע פּראָדוקציאָנס־מיטעל פון לאַנד. דער שטאַאט וועט דאַן בעקומען די מעגליכקייט פונאַנדערצוטהיילען *) די פּראָדוקציאָנס־

*) דאָ איז צו זעהן, אז די מאָדערנע סאָציאַליסטישע אידעע איז נאָך ניט געווען קלאָר אין מח פון באַזאַרד, זיין סאָציאַליזמוס איז אין אמת'ן בעשטאַנען פון קאָמוניסטישע שטרע־

מיטעל צווישען די פערשיעדענע גרופען פון פראָדוצענטען לויט די פעהיגקייטען און בעדערפנישע פון יעדער גרופע. די פונאנדערטהיילונג וועט פאָרקומען לויט דעם פרינציפּ: „פון יעדען לויט זיינע פעהיגקייטען, יעדער פעהיגקייט לויט איהרע לייסטונגען און פערדיענסטען.״ די מעהר פעהיגערע און ניצליכערע ארבייטער — מוזען בעקומען מעהר ווי די וועניגער פעהיגע״ **).

דעם תוך פון דיזער טהעאָריע האט באזארד איבערגעגעבען בקיצור אין דער פאָרם פון אן אויפרוף, וואס זיי האבען געדרוקט אין זייער סען־סימאָניסטישען אָרגאן: „מיר שטרעבען צו פערניכטען און מבטל צו זיין — לויטעט דער אויפרוף — אלע זכותים, וועלכע בערובונגען. דער סאָציאליזמוס פערלאנגט ניט די פערנאנדערטהיילונג, נור די קאָנצענטרירונג פון די פּראָדוקציאָנס־מיטעל. דער קאָמוניזמוס וויל פערנאנדערטהיילען די פּראָדוקציאָנס־מיטעל צווישען גרופּעם פראָדוצענטען. באזארד׳ס קאָמוניסטישע פאָדערונגען זיינען צו ערקלערען דורך דעם, וואס ער האט געלעבט אין א קליין־בירגערליכער געזעלשאפט. די פּראָדוקציאָן איז נאָך ניט געוועזען אזוי גרויס ענטוויקעלט און ביי א קליין אינדוסטריע איז פיעל בעסער, ווען די פּראָדוקציאָן ווערט דורכגעפיהרט ניט פון גאנצען שטאאט, נור פון בעזונדערע, אונאבהענגיגע גרופען. — א. ש. ז.

**) אגב אורחא לוינט דאָ אויפמערקזאם צו מאכען אויף דעם אונטערשיעד צווישען דיזעם פּראָגראם און דעם פּראָגראם פון דער סאָציאל־דעמאָקראטיע. אין דעם סאָציאל־דעמאָקראטישען פּראָגראם, וואס איז געגרינדעט אויף דעם וויסענשאפטליכען דיאלעקטישען סאָציאליזמוס, איז אזא פונקט אין גאנצען איבעריג, ווייל די סאָציאל־דעמאָקראטען, זיינען איבערצייגט, אז דער סאָציאליזמוס איז נור מעגליך אין א גרויס בעטריעב, וואו אינדיווידועלע פעהיגקייטען און לייסטונגען האבען קיין איינפלוס ניט אויף דער פּראָדוקציאָן, ווייל אלעס ווערט פּראָדוצירט אויפ׳ן מעכאנישען אופן דורך די מאשינעס און די פּערזענליכקייט פון ארבייטער שפּיעלט איבערהויפּט קיין ראָלע ניט אין׳ם שאפען פון די פּראָדוקטען. זי דארף דעריבער אויך ניט בעריקזיכטיגט ווערען. אויב דער פּראָדוקט איז א רעזולטאט

הען אויף ירושה. קיין יוצא מן הכלל דארף ניט זיין. מיר שטרעבען צו בעפרייען די ארבייטער און מאכען א סוף פון די לעדיגגעהער, וועלכע לעבען אויף דעם חשבון פון די ארבייטער; מיר שטרעבען דערצו, אז אכטונג, כבוד און וואוילטאָג זאָלען בעקומען יענע, וועלכע ערנעהרען די געזעלשאפט, בילדען און בעגייסטערען זי — מיט אַנ־דערע ווערטער — די פּראָדוצענטען, געלעהרטע און ארטיסטען; מיר ווילען, אז שניידען זאָלען דוקא יענע, וועלכע זעען; אז מיט דער פּרוכט פון דעם ארבייטער'ס ארבייט זאָלען זיך ניט בענוצען פּוסט־און־פּאסטניקעס, לעדיגגעהער, וועלכע טהוען גאָרנישט, ווייסען גאָר־נישט און ליעבען קיינעם אויסער זיך אליין; מיר פערלאַנגען, אז עס זאָלען בטל ווערען אלע שטייערען און לאסטען, וואס די ארבייטער צאָהלען די לעדיגגעהער אונטער פערשיעדענע נעמען: רענט, טעק־סעס, פּראָצענט פאר קאפּיטאל, א. ז. וו."

אין אן אנדער אָרט האבען די סען־סימאָניסטען נאָך קירצער און איינפאכער פאָרמולירט זייערע שטרעבונגען: „די געזעלשאפט בעשטעהט פון לעדיגגעהער און ארבייטער; די פּאָליטיק מוז שטרעבען דעם גורל פון די לעצטע צו פערבעסערען און דעם זכות פון די ער־שטע מבטל צו זיין." אויף אזוי פיעל איז דער אידעאַלאָג פון די סען־סימאָניסטען, באזארד.

באזארד האט ניט נאָר געמאכט א פירוש אויף סען סימאָן'ס טהעאָריע, נאָר ער האט אויך אויסגעברייטערט די תורה פון זיין רבי'ן.

פון'ם גלייכען אנטהייל פון אלע אינדיווידואומען, מוזען אלע אינדי־ווידואומען זיך אויך גלייך בעטהייליגען אין דער פאַרנאנדערטהיי־לונג. באזארד, אלס מעטאפיזיק־אוטאָפּיסט, וועלכער האט געמיינט, אז אויך אין געזעלשאפט, וואו עס הערשט דער קליין־בעטריעב, איז מעגליך איינצופיהרען דעם סאָציאליזמוס, האט געמוזט געבען אין זיין פּראָגראם א געוויסען פּלאַץ די אינדיווידואליטעט פון ארביי־טער, ווייל דער ערפאָלג פון קליין־בעטריעב איז אָבהענגיג פון די אינדיווידועלע אייגענשאפטען. דאס איז די אורזאכע, וואס זיין פּראָ־גראם טראָגט אויף זיך דעם שטעמפּעל פון א קליין־בעטריעב.

— א. ש. ז.

סען סימאָן האט אַנאַטאָמיזירט, אַנאַליזירט די געשיכטע אי־בערהויפּט, ער האט אויפגעוויעזען אויף די שייכות צווישען די פּאָ־ליטישע פאָרמען און די עקאָנאָמישע אומשטענדען, אז די לעצטע רו־פען ארויס די ערשטע. באזארד האט דיעזע טהעאָריע אַנגעווענדעט צו דער הערשענדער אָרדנונג. ער האט געוויעזען, אז די הערשענדע פּאָליטישע פאָרמע איז שוין אָבגעלעבט און מוז פערביטען ווערען אויף א נייע. סען סימאָן האט פאָרבערייטעט די אינסטרומענטען, די געצייג צו אונטערזוכען. באזארד האט זיך מיט זיי בענוצט און האט מיט זיי געמאכט דעם פּלאַן פון דער נייער סאָציאַליסטישער געביידע. געוועהנליך איז דיעזער פּלאַן ניט געווען אין גאַנצין קלאָר, א ביסעל מטושטש, אבער דאס איז דערפאר, ווייל באזארד האט נאָך ניט גע־קענט וויסען פון דעם וויסענשאפטליכען סאָציאַליזמוס.

בכלל זיינען די סען־סימאָניסטען אונטער דער פיהרונג פון באַ־זארד און זייער קריטיק אויף די בעשטעהענדע געזעלשאפטליכע אָרד־נונג, ווי אין זייער סאָציאַליסטישער פּראָגראַם, געשטאַנען זעהר נאָ־הענט צו די סאָציאַל־דעמאָקראַטען. זיי איז אבער, ווי געזאָגט, נאָך געווען אונבעקאַנט די דיאַלעקטישע מעטהאָדע פון פאָרשען, און דערי־בער האבען זיי געמיינט, אז אין יעדע צייט און ביי יעדע אומשטענ־דען, אויך אין א געזעלשאפט וואו די הערשענדע פאָרמע פון דער פּראָדוקציאָן, איז דער קליין־בעטריעב, קען דער סאָציאַליזם פערווירק־ליכט ווערען. זיי איז אויך געווען אונבעקאַנט דאס געזעץ, אז די בע־וועגער פון דער געזעלשאפטליכער ענטוויקלונג זיינען די פּראָדוקטיווע קרעפטען, וועלכע צושפּאַלטען די געזעלשאפט אויף פערשיעדענע קלאַ־סען, וועלכע לעבען אין בעזונדערע סביבות און בעקומען גאַנץ אנדערע איבערצייגונגען. זיי האבען דעריבער געמיינט, אז דער סאָציאַליזמוס קען פערווירקליכט ווערען דורך יעדען, ניט דוקא דורך דעם פּראָלע־טאריאַט.

די איבערצייגונג פון די סאָציאַל - דעמאָקראַטען, וועלכע בע־גרינדען זייער אנשויאונג אויף דעם וויסענשאפטליכען סאָציאַליזמוס, אז ניט אין יעדער צייט און ניט יעדער קלאַס איז אימשטאַנד דעם סאָציאַליזמוס דורכצופיהרען — אָט וואס אונטערשיידעט זיי פון די אוטאָפּיסטען סען־סימאָניסטען.

די סען־סימאָניסטען האבען געוואוסט, אז די איצטיגע אָרדנונג

איז אלט, אָבגעלעבט, פערפוילט און אז דער געזעלשאַפטליכער קערפער, וועלכער איז צוביילט, צושלאָגען, צוקריפּעלט, קען נור דאן אויסגעהיילט ווערען, ווען די אָרדנונג וועט ווערען אַן אַנדערע — אַזאַ אָרדנונג, וואו עס וועט זיין קהל'שע אייגענטהום. זיי האבען אבער ניט געפונען די נויטהיגע בוימייסטער פון דער נייער אָרדנונג און האבען ניט געקענט בעשטימען די צייט, ווען אַזאַ אָרדנונג קען און וועט אויפגעשטעלט ווערען. עס האט זיי געפעהלט דער איבערגאַנג, דער בריק, ווי צוצוקומען פון דער געגענווארט צו דער צוקונפט און דעריבער האט דער צוקונפטס־אידעאַל נור געקענט בעגייסטערען, ארויסרופען א פייער פון ענטהוזיאַזמוס בלויז ביי איינציגע מענשען, ער האט אבער ניט געקענט ווערען א רעאַלע ממשות'דיגע מאַכט, א וועג־וויזער פאר די ברייטע ארבייטענדע מאַסען. דער סען־סימאָניזמוס האט ניט געקענט זיך איינוואָרצלען אין די מוחות פון מענשען, נור אין די הערצער. ער איז געוואָרען ניט א קאָפּ־זאַך — נור א געפיהל־זאַך, ניט א איבערצייגונג, נור א אמונה־זאַך. און ניט האבענדיג אונטער זיך א געוויסע עקאָנאָמישע מאַכט, האט דער סען־סימאָניזם לויט זיין אייגענער לעהרע געמוזט אונטערגעהן, אזוי ווי אלע אַנדערע בעוועגונגען און שטרעבונגען, וועלכע שוועבען אין דער לופט און האבען ניט א רעאַלען יסוד אונטער זיך.

דער סען־סימאָניזמוס האט ניט געקענט זיין א מאַסען־בעוועגונג און האט זיך נור געשטיצט אויף א סעקטע, וועלכע האט די גאון'ישע לעהרע פון רבי'ן איינגעהילט אין אַזאַ דיקע ניט־פּאַסענדע פאָרמע אזוי, אז דער געזונדער קערן איז אין גאַנצען פערלעגט גיוואָרען מיט א רעליגיעזען טומאַן.

טשאַרלס פוריע

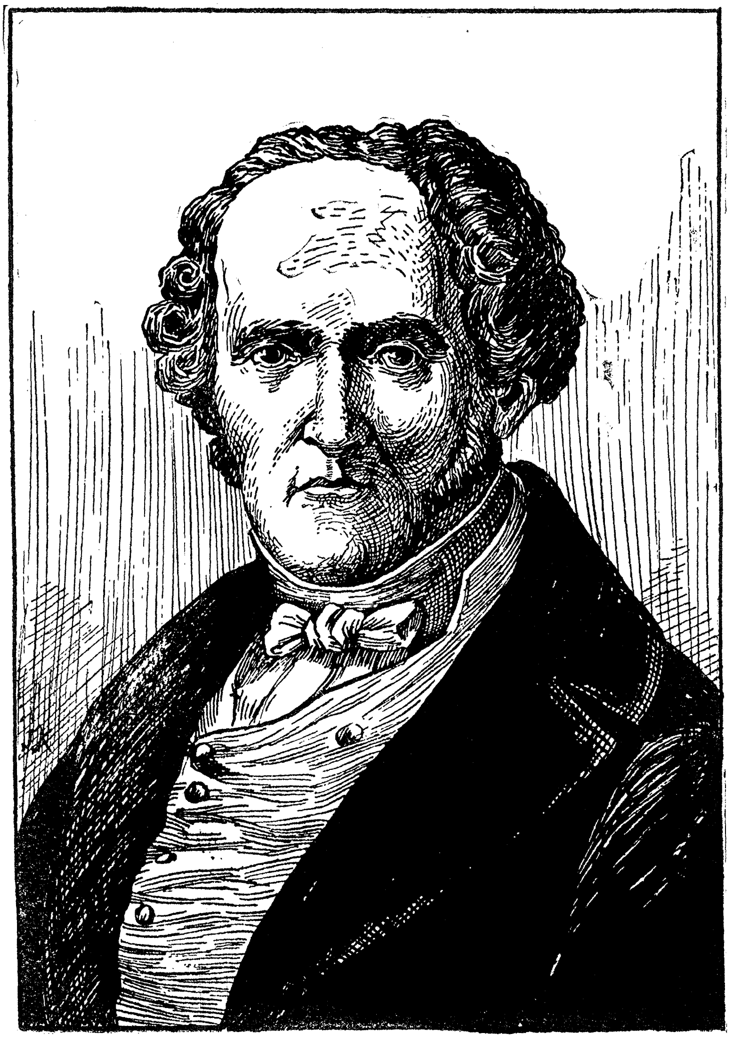

טשארלס פוריע.

XXVII.

1837 - 1772

טשאַרלס פוריע

זיין לעבען און זיינע טהעאָריען.

דעם מענשען׳ס לעבען איז געגליכען צו א פייער — האט געזאָגט אן אַלטער גריכישער פילאָזאָף. דאס גאַנצע דענקען און טהון זיינען ניט אַנדערש, ווי פערשיעדענע בעוועגונגען פון מאַרך, אזוי ווי דאס ציטערען און פלאַטערען פון א ברענענדיגער ליכט.

אבער אויב דאס לעבען פון א געוועהנליכען מיטעל מענשען, פון די, וועלכע געהען צוועלף אין א דוצענט, קען מען פערגלייכען צו די נאָרמאַלע, רעגעלמעסיגע פלאַם־בעוועגונגען פון א ליכט, איז די געדאנקען־וועלט פון א זשעניע, פון א גאון גלייך צו א פייער־שפייענדיגען וואולקאַן. די געוועהנליכע מיטעלמעסיגע בעל־הבת׳ישע נאַטורען און אייגענשאַפטען פעהלען די זשעניען. די געדאַנקען פון די לעצטע בעוועגען זיך ניט אין געוויסע גרענעצען, שטיל, רוהיג און געלאַסען, ווי ביי איינפאַכע מענשען, וועלכע זיינען ניט בעשאָנקען פון דער נאַטור מיט׳ן הייליגען, הימלישען פייער פון בעגייסטערונג. די געדאַנקען־בעוועגונגען ביי די זשעניען זיינען שטורעמדיג, זיי רייסען בערג און גלייכען טהאָלען, זייערע אידעאַלען לייכטען ניט רעגעלמעסיג, נור הויבען זיך טהיילמאָל אויף אונגעהייער הויך און לאָזען זיך טהיילמאָל אראָב זעהר נידעריג, א סך נידעריגער, ווי ביי דעם דורכשניטס־מענשען. דאָ פלאַקערען זיי אויף און בעלייכטען מיט זייער פערבלענדענדער ליכט די גאַנצע וועלט און דאָ ווערען זיי אויסגעלאָשען און פערשטיקט אין רויך; דאָ ווערען זיי די איינציגע הערשער

איבער אלע גרויסע גייסטער פון דער צייט און דא ווערען זיי פער'־חוזק'ט און פערשפאטעט פון יעדען לעהרען־איגנעל. קיין מיטעל־גרע־נעץ איז דא ניט פאראן, אדער זיי ווערען געליעבט, אדער געהאסט, אדער פערגעטערט, אדער בעשפיגען. די זשעניען זיינען אונגעהייער דרייסט מיט זייערע געדאנקען און דיעזע העלדישע דרייסטקייט, וועל־כע שטעלט זיך פיר קיין זאך ניט אב, עפענט אפטמאל פאר דעם גאון'־שען מח די גרעסטע וועלט סודות; דערפאר אבער קען דער זשעניע שטארק ווערען מיטגעריסען און פערקריכען העט ווייט, וואוהין דער געוועהנליכער מענש מיט „א געזונטען מענשען פערשטאנד" וועט קיין מאל ניט פערבלאנדזשען.... דער מיטעל־מענש געהט אינ'ם אויסגעטרעטענעם וועג, דער זשעניע ענטדעקט נייע וועגען און דערי־בער קומען גאנץ אפט אויס די פלענער פון די זשעניען לעכערליך און קאמיש פאר די קליין־קעפעלדיגע מענשען מיט די קליינע השגה'לעך, וועלכע קענען זיך ניט אויפהויבען הויך און פליהען צוזאמען מיט זיי.

און אזא זשעניע, איבער וועלכען פערשיעדענע פיליסטער, מיט דעם „געזונטען מענשען פערשטאנד," האבען זיך שטארק לוסטיג גע־מאכט, איז געוועזן טשארלס פוריע.

פראנסיז מאריע טשארלס פוריע איז געבוירען געווארען דעם 7טען פעברואר, 1772, אין א קליין שטעדטעל, אין פראנקרייך (בע־זאנקאן), ביי וואהלהאבענדע עלטערען. זיין פאטער איז געוועזן א חשוב'ר בעל הבית אין שטאדט און האט געפיהרט פאר יענער צייט גרויסע מסחרים. 1781 איז דער פאטער געשטארבען און האט אין זיין צוואה איבערגעלאזען צוויי־פינפטלאך פון זיין פערמעגען, 80,000 ליוורעס, פאר דעם 9־יאהריגען טשארלס.

פוריע האט ניט ליעב געהאט צו ריידען איבער זיינע פערזענליכע פערהעלטניסע. ווען ער פלעגט דאס יא אמאל טהון, איז דאס נור גע־ווען אום אונטערצושטיצען און צו בעפעסטיגען זיינע א טהעאריע. זיינע תלמידים און אפילו זיינע אינטימסטע פריינד האבען זיך ערשט נאך זיין טויט דערוואוסט, אז אין 1793, ווען ליאן איז געוועזן בעלא־גערט, האט ער זיין גאנצען פערמעגען פערלוירען.

ער אליין האט קיין מאל ניט דערצעהלט איבער די אורזאכען,

וועלכע האבען פאר איהם פארבערייטעט א לעבען פול דחקות און פיין.

נאך אין די קינדער־יאהרען איז ביי פוריע געווען צו בעמערקען א שטארקעס שטרעבען נאך יושר און גערעכטיגקייט. צום האנדעל, צו וועלכען זיין פאטער האט איהם געהאט געווידמעט, האט ער גע־פיהלט א גרויסע פעראכטונג און האט זיך פאר קיין מאל ניט געקענט צוגעוואהנען צו איהם. אין'ם אלטער פון 6 יאהר האט ער שוין געזעהן דעם אונטערשיעד צווישען האנדעל און וואהרהייט. אין קאטעכיזמוס און אין דער שוהל — דערצעהלט שפעטער פוריע אין איינע פון זיינע ווערק — האט מען איהם געלערענט ניט צו זאגען ליגענס און אין לעבען האט מען איהם אין אזא פריהצייטיגען עלטער שוין אנגעפאנגען צו לערנען די מלאכה פון שקר, אדער די קונסט ווי צו פערקויפען. ניט קענענדיג אריבערטראגען די בעטריגערייען פון האנדעל, פלעגט דער קליינער פריקאזטשיק, פוריע, מגלה זיין די קויפער די סודות פון גע־שעפט. ער פלעגט זיי אוועקרופען אן א זייט און זיי אויסזאגען דעם גאנצען אמת, וואס ער האט געוואוסט איבער דער פערקויפטער סחורה און זיי געראטהען זיך ניט צו לאזען אבנארען. איינער פון דיעזע קוי־פער האט איהם פערראטהען און האט דאס דערצעהלט די בעלי הבתים פון געשעפט. דער קליינער פוריע האט פאר אזא פערברעכען געקראגען גוט אריינגעשמיסען און זיינע עלטערען, ווי אנדערע סוחרים, האבען צווישען זיך אבגע'פסק'נט, אז „טשארלס וועט צום האנדעל קיין מאל ניט טויגען." און אין אמת'ן האט טאקע פוריע פיינט געהאט דעם מסחר תכלית שנאה און „פונקט ווי האניבאל אין'ם אלטער פון 9 יאהר האט געשוואוירען קעגען רוים, האט אויך פוריע אין'ם עלטער פון 7 יאהר געשווארען א אייביגען האס דעם האנדעל."

פוריע'ס האס קעגען אונגערעכטיגקייט איז אויך געווען די אור־זאכע, וואס ער פלעגט זיך שטענדיג אננעהמען פאר זיינע שוואכערע און געקריוודעטע חברים אין אירגענד וועלכען שפיעל. קערפערליך א שוואכער, אבער מיט שטארקען געפיהל פון יושר און עהרליכקייט, פלעגען די חברים זיינע פאר איהם ציטערען, דען ער איז געווען א איבערגעגעבענער קאמעראד. אין שוהל האט טשארלס געלערענט זעהר גוט און פלעגט זאגאר בעקומען די ערשטע פרייזען, נעמליך אין לא־טיינישער פאעזיע. ווען ער איז געווארען עלטער, האט ער געוואלט

געהן קיין פּאַריז, אום דאָרט צו שטודירען לאָגיק און פּהיזיק, אבער זיין מוטער׳ס א קרוב, וועלכער האט געהאט א גרויסען איינפלוס אויף זיינע עלטערען, האט אבגעראַטהען איהם צו שיקען אין א גרויסע שטאָדט, אגב טאַקע זיינען וויסענשאַפטען פאר א סוחר ניט אזא וויכ־טיגער אַרטיקעל. אנשטאט אין א לעהר־אַנשטאַלט אין פּאַריז האבען די עלטערען בעסער איהם אוועקגעשיקט קיין ליאָן צו א באַנקיער, אבער קומענדיג צום באַנק געשעפט האט דער קליינער פוריע געמאַכט א ויברח און האט מיט עקשנות ערקלעהרט, אז ער וועט קיין מאָל ניט זיין א קויפמאַן. מען האט דאַן משנה מקום געווען און איהם געשיקט אין אַן אנדער שטאָדט, אבער אויך פון דאָרטען האט פוריע געמאַכט פּליטה. סוף כל סוף אבער האט ער זיך געמוזט אונטערגעבען און האט ארויפגענומען אויף זיך דעם יאָך פון האנדעל. ער איז אָנגעקומען אין א געשעפט אין ליאָן אויף דער לעהרע. און אזוי האט ער, ווי ער אליין פלעגט אָפט וויעדערהאָלען, די שעהנסטע יאָהרען פון זיין לעבען פער־בראַכט אין ווערקשטאַטען פון שקר און פאַלשקייט, הערענדיג איבע־ראַל דעם פאָרוואורף: „אזוי א גאַנץ וואוילער יונגערמאַן, אבער ער טויג ניט פאַר׳ן האנדעל.״

א בעזונדערע נייגונג האט פוריע געהאַט פאר געאָגראַפיע. זיין טאַשען־געלד, וואס ער פלעגט בעקומען, פלעגט ער אויסגעבען אויף לאַנדקאַרטען. ער האט אויך שטאַרק ליעב געהאַט בלומען און האט אליין קולטיווירט פיעלערליי מינים און אַרטען. ווייטער האט ער געהאַט א גרויסען „געהער״ און מוזיקאַלישע פעהיגקייטען. ער האט זיך אָהן א לעהרער אויסגעלערענט שפּיעלען אויף פערשיעדענע אינ־סטרומענטען.

א גאַנץ שעהנער כאַראַקטעריסטישער טהאַט איז געוואָרען בע־קאַנט פון פוריע׳ס שוהל־יאָהרען. אָבוואָהל ער איז ניט געווען א שטאַר־קער עסער, פלעגט ער יעדען מאָרגען מיטנעהמען אין שוהל א שטיק ברויט, בעדעקט מיט קאַלטע פלייש. איינמאָל, ווען ער איז געווען אָב־געפאָהרען פון שטאָדט, האט זיך אוועקגעשטעלט א קליינער אָרעמער אינגעל קעגען זיינע עלטערען׳ס געשעפט, און געפרעגט, אויב דער קליינער הערר איז קראַנק. ווען מען האט דעם אינגעל דערציעהלט, אז דער קליינער פוריע געפינט זיך אויף א רייזע, האט ער אויסגעבראָ־כען אין א גרויסען געוויין. ווען מען האט איהם געפרעגט, פאַרוואס ער

האט זיך אזוי צואווייגט, האט דער איינגעל געענטפערט, אז מיט טשארלס אבארייזע האט ער אויך אנגעוואָרען זיין פריהשטיק, וועלכען דער קליינער הערר פלעגט איהם יעדען טאָג ברייגגען. דער אָרעמער הונגעריגער איז, זעלבסטפערשטענדליך, געטרייסט געוואָרען און האט אנגעפאנגען צו בעקומען זיין מאָהלצייט, ווי פריהער.

איידער פוריע האט גאָכגעגעבען דעם פערלאנג פון זיין מוטער צו ווערען א סוחר האט ער נאָך פרובירט אנצוקומען אין א מיליטער־רישע אינזשיניער שוהל. אבער מען האט איהם צוריקגעוויזען אויף דעם סמך, וואס ער שטאמט ניט פון אדעליגע עלטערען. אין די שפּע־טערדיגע יאהרען האט פוריע זעהר געדאנקט דעם צופאל, וואס מען האט איהם ניט אנגענומען אין שוהל. דען ווער ווייס, אויב ער וואלט דאָרט געקענט בעקאנט ווערען מיט די לעהרען איבער'ן סאָציאלען מע־כאניזמוס, וועלכע ער האט שפּעטער געווידמעט זיין גאנצען לעבען? אזוי ענטשיידעט אָם מייסטען דער בלינדער צופאל דעם גורל פון מענשען! און דאָך רעדט מען שטענדיג פון פערזענליכע פערדיענ־סטען? וויפיעל בעדייטענדע און בעריהמטע מענער האבען צו פער־דאנקען זייער בעריהמטהייט בלויז א גליקליכען אדער ניט גליקליכען צופאל?

נאָך דעם, ווי פוריע האט געענדיגט זיין לעהרצייט אין ליאָן, האט ער אין 1790 בעקומען א שטעלע אלס רייזענדער, וואס האט גע־פאָדערט אין יענער צייט א גרויסען צוטרוי פון די בעלי הבתים. אלס רייזענדער האט ער דאן צום ערשטען מאל בעזוכט פאריז, וואס איז איהם שטארק געפעלען געוואָרען. די שכירות זיינע זיינען געווען זעהר קליין, אבער ער האט גענומען געלד פון זיין קאפּיטאל, וואס ער האט בעקומען בירושה פון זיין פאָטער און האט בעזוכט פיעלע אנדערע איי־ראָפּעאישע לענדער: דייטשלאנד, בעלגיען און האלאנד. איבעראל האט ער שטודירט און זיך בעקאנט מיט די פערהעלטניסע, וועלכע האבען דאָרט געהערשט. עס איז ניט אויסען געבליעבען זאָגאר א גרויסע געביידע אין אירגענד וועלכער שטאָדט, וואס איז ניט געווען בעקאנט פוריע'ן. צו שפּראכען האט ער דערפאר ניט געהאט קיין פעהיג־קייטען. אויסער זיין מוטער־שפּראך, פראנצויזיש, האט ער אן אנדער שפּראך בשום אופן ניט געקענט ערלערנען און עס קען מעגליך זיין, אז דאס איז אויך די אורזאכע, וואס ער האט אין זיינע לעהרען גע־

פּרעדיגט, אז אין דער גאַנצער וועלט זאָל זיין נור איין שפּראַך, ווייל די פיעלע שפּראַכען צושטערען „די אוניווערזעלע איינהייט" און מוזען פריהער פון אַלץ בעזייטיגט ווערען.

אזוי ווי פוריע איז א גאַנצען טאָג געווען פערנומען אין'ם גע־שעפט, פלעגט ער נור קענען בענוטצען די נעכט פאר זיין שטודיום און אויסבילדונג. הויפּטזעכליך האט ער געלערענט אנאַטאָמיע, פהי־זיק, כימיע, אסטראָנאָמיע און נאַטור געשיכטע. זיין האָס קעגען דעם האַנדעל איז געוואַקסען צוזאַמען מיט זיינע יאָהרען. וואס מעהר ער איז געוואָרען עלטער, אַלץ ווייניגער האט ער געקענט פערטראָגען די סוחר'ישע שטיק און דריידלעך. אין 1799 האט געמאַכט אויף איהם א ערשמעטערענדען איינדרוק א סוחר'ישער מאַנעוור פון זיין בעל הבית: אין איין שעהנעם פריהמאָרגען קריגט פוריע א בעפעהל פון זיין שעף צו פערזינקען אין ים א גאַנצע שיפּסלאַדונג רייז, אום דער פּרייז פון די, וואס איז געבליעבען אין מארקעט, זאָל שטייגען. און דאס איז געטהון געוואָרען אין אזא צייט, ווען הונדערטע מענשען האבען געהונגערט און ניט געהאַט קיין מעגליכקייט צו ערנעהרען זייערע פאַמיליען. די מעטהאָדען פון די איצטיגע אַמעריקאַנער טראַסטס זיינען אַלזאָ שוין דעם דעמאָלדיגען קאַפּיטאַליזמוס ניט געווען פרעמד!

מיט דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָן האט פוריע ניט סימפּאַ־טיזירט.

נאָך זיין מיינונג האבען די ברייטע פאָלקס־מאַסען זעהר ווייניג געוואונען פון דער רעוואָלוציאָן; דערפאַר אבער האט פּראָפיטירט דער קלאַס, וועמען פוריע האט פיינט געהאַט, ווי דעם טויט — דעם האַנדעלס־קלאַס. און נאָך מעהר פלעגען איהם אויפרעגען די לויב־געזאַנגען, וועלכע די שריפטשטעלער און אַלע אַנדערע אָנהענגער פון דער נייער אָרדנונג, פלעגען ווידמענען דעם פרייגעוואָרענעם האַנדעל, וואס זיי האבען בעטראַכט אַלס די איי פון דער נייער געזעלשאַפט, אַלס דעם פונדאַמענט פון פאָלקס־גליק און וואָהלזיין. אויסער דעם, האבען איהם אָבגעשטויסען די געוואַלד טהאַטען אין דער צייט פון רעוואָלוציאָן, די נויטהווענדיגקייט פון וועלכע ער האט ניט פערשטאַ־נען; הויפּטזעכליך האט ער געהאַסט די יאַקאָבינער, אַלס די פּערע־טרעטער פון טעררער און די פילאָזאָפיע פון רוססאָ, די טהעאָרעטישע בעגרינדונג פון דער רעוואָלוציאָן.

קיין זאך פלעגט איהם ניט אזוי אריינבריינגען אין כעס און אויפ־רעגונג, ווי דער פאָרוואורף פון זיינע געגנער, אז זיינע סאָציאַלע טהעאָריען „קענען נור פערווירקליכט ווערען אויף דעם וועג, וועלכען די יאַקאָבינער האבען אויסגעטרעטען." „ניין און טויזענד מאָל ניין — פלעגט ער מיט כעס ענטפערן — מיין טהעאָריע האט ניט צו טהון מיט יענע לייטע און מיט זייערע אומשטורץ פּראָיעקטען." ער האט מיט זיין קריטישען בליק ערקענט, אז די רעוואָלוציאָן, טראָטץ די גרויסע מסירת נפש און אָפּפערווילינקייט פון'ם פאָלק, טראָטץ איהרע אידעאַלע גרונדלאַגען, טראָטץ די שלאַגווערטער: פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט — טראָטץ דעם אַלעם זיינען די אויסבייטונג פון די גרויסע פאָלקס־מאסען, ליגען, שקר, חניפה און צביעות ניט נור געבליעבען, נור זיינען טהיילווייז נאָך געשטיגען. ער האט געזעהן, אז ניט קוקענדיג אויף דעם, וואס די רעוואָלוציאָנערען בעמיהען זיך צו בעזייטיגען מיט בלוטיגער געוואַלד אַלעס, וואס איז ניט איינשטימיג מיט זיי אין בעצוג צום גליק פון'ם פאָלק, הערשט דער קאַפּיטאַל מיט זיינע מעטאַלענע פויסטען אונבעשרענקט.

דער גרויסער עלענד, די אונגעהייערע אויסבייטונג, וואס האט גע־הערשט נאָך דער רעוואָלוציאָן, האט פוריע'ן געפיהרט צום געדאַנק, אז די געזעלשאַפט איז איצט זעהר שלעכט אָרגאַניזירט און אז עס מוז געשאַפען ווערען אַן אַנדער אָרדנונג, געבויט אויף אַנדערע יסודות, וואו דיעזע אויסבייטונג זאָל זיין אונמעגליך. פוריע האט פיר קיין פאַל זיך ניט געקענט בעפריינדען מיט די רעוואָלוציאָנערע טהאטען און מיט די דעמאָלדיגע אָרדנונגס מענער, וועלכע האבען געשפּיעלט מיט מענשען־קעפּ, ווי מיט די קוגלען פון די ביקסען, ער האט ניט גע־קענט בעגרייפען, ווי אזוי מען קען גרינדען דאס מענשליכע גליק אויף די געוואַלדזאַמע פערניכטונג פון די געגנערשע פּאַרטייען. ער האט ניט פערשטאַנען, אז דיעזע אַלע פערניכטענדע ברודער־קעמפּפע זיינען פאָרגעקומען נור צוליעב דעם, ווייל מען האט דעמאָלט ניט געקענט אויסגעפינען די אמת'ע טרייבענדע קראַפט, יענע געהיימניספולע מאַכט פון'ם אונפערזענליכען קאַפּיטאַל, וואס האט דאַן רעגיערט הינ־טער די קוליסען פון די פּאַסירונגען. דיעזען רעטהזעל האט ערשט גע־לייזט דער מאָדערנער וויסענשאַפטליכער סאָציאַליזמוס, וועלכער וועט אויף דעם פירכטערליכען ספינקס שטירצען אין תהום פון דער גע־

שיכטע. פוריע האט נאָך אבער דאן ניט געקענט האבען א בעגריף פון'ם מאָדערנעם סאָציאַליזמוס און האט געזוכט אנדערע מיטעל, ווי צו בעזייטיגען יענע בלוטיגע קעמפפע, וואס זיינען אייגענטליך געווען ניט אנדערש ווי קלאַסען־קעמפפע — די בעוועגער פון דער גאַנצער מענשליכער געזעלשאַפט.

פוריע, וועלכער האט ניט געהאט א נייגונג צו פּאָליטישע קעמ־פפע, ביי וועמען די פאָרגענגע אין דער צייט פון דער רעוואָלוציאָן האט נאָך דיעזע אַבנייגונג פערשטאַרקט, איז געקומען צו דער מיי־נונג, אז די פּאָליטישע פאָרמע פון דער געזעלשאַפט האט מיט דער סאָציאַלער לאַגע ניט צו טהון, אז די פּאָליטישע פערהעלטניסע און די סאָציאַלע בעציהונגען צווישען די מענשען זיינען ניט אַבהענגיג איינע פון די אנדערע און אז די הויפטזאַך איז צו פערבעסערען די סאָציאַלע לאַגע און מיט פּאָליטישע פראַגען דאַרף מען זיך איבערהויפט ניט קימערען.

עס איז כאַראַקטעריסטיש פיר אַלע אוטאָפּיסטען די גלייכגילטיג־קייט צו פּאָליטישע בעדינגונגען. זיי האָבען געמיינט, אז מען קען דורכפיהרען ראַדיקאַלע, סאָציאַלע און זאָגאַר סאָציאַליסטישע רעפאָר־מען אין דער צייט, ווען די פּאָליטישע פאָרמע פון שטאַאט בלייבט אונפערענדערט. אין דיעזען הינזיכט זיינען די אוטאָפּיסטען געשטאַנען אין עכטען געגענזאַץ צו די אידעאָלאָגען פון'ם ליבעראַליזמוס. די לעצטע האבען געמיינט, אז די גאַנצע גאולה וועט קומען, ווען מען וועט ענדערן די פּאָליטישע פאָרמע, ווען מען וועט זיך בעפרייען פון'ם מיטעלאַלטערדיגען אַבסאָלוטיזמוס, ווען אנשטאַט א קעניגטהום וועט איינגעפיהרט ווערען א רעפּובליק — וועט אַלעס ווערען עררייכט און אַלע איבלען פון דער מענשהייט וועלען בעזייטיגט ווערען. די אוטאָפּי־סטען ווידער האבען געמיינט פונקט פערקעהרט: די מענשליכע ליידען האבען ניט צו טהון מיט דער פּאָליטיק און זייער בעזייטיגונג ליגט בלויז אין דער פערענדערונג פון די סאָציאַלע פערהעלטניסע. די ערשטע, ווי די צווייטע, האבען זיך אבער שטאַרק טועה געווען. די פּאָליטישע פער־העלטניסע ענטשטעהען ניט זעלבסטשטענדיג, זיי זיינען א רעזולטאַט פון די סאָציאַלע בעדינגונגען און מוזען זיין שטענדיג צוגעפּאַסט צו די לעצטע. מעג די רעגירונגס פאָרמע זיין עכט דעמאָקראַטיש, קוים זיינען די סאָציאַלע פערהעלטניסע געגרינדעט אויף אונגלייכהייט, וועט

די גאַנצע פּאָליטישע מאַשין מוזען אויסגענוצט ווערען אין די אינ־טערעסען פון די הערשענדע קלאַסען; און, פערקעהרט, ביי אַלטע אָב־געלעבטע רעגירונגס פאָרמען קענען זיך אויף די סאָציאַלע פערהעלט־ניסע ניט ענטוויקלען. פון דעם סוד האבען די אוטאָפּיסטען פון איין זייט, ווי די פאָרשטעהער פון׳ם ליבעראַליזמוס פון צווייטען זייט, ניט געוואוסט און זייערע פּרעדיגען האבען דעריבער ניט געפונען אן אָב־קלאַנג צווישען די ברייטע פאָלקס־מאסען, וועלכע האבען ניט געזעהען קיין ערלייזונג אין די אידעען פון די ערשטע, ווי פון די צווייטע.

פוריע האט ניט געזעהן דעם צוזאַמענהאַנג, דעם שייכות, צווי־שען דער פּאָליטיק פון לאַנד און די סאָציאַלע פערהעלטניסע, אזוי ווי ער האט איבערהויפּט ניט געזעהן די אורזאַכען, וועלכע רופען זיי ארויס. ער האט געמיינט, אז די פּאָליטישע פאָרמע איז ווילקירליך, פון קיין זאַך ניט אָבהענגיג און אז אויף די סאָציאַלע פערהעלטניסע ווערען ארויסגערופען ניט דורך געוויסע געזעצען, נור אזוי אז זיי קענען ווילקירליך איבערגעאַנדערשט ווערען, עס דאַרף זיך נור געפינען דער פּאַסענדער מאַן, וועלכער זאָל זיך נעהמען דערצו. אזא מאַן האט ביז איצט געפעהלט.

ניוטאָן האט אמת אויפגעטהון זעהר פיעל, — מיינט פוריע — ער האט ענטדעקט דאס געזעץ פון דער צוציהונגס־קראַפט צווישען די וועלט קערפּער, אָבער ער איז נור געשטאַנען נעבען ריכטיגען וועג, אָבער ניט אויפ׳ן ריכטיגען וועג. ניוטאָן האָט בלויז ענטדעקט דאָס בעוועגונגס געזעץ אין דער מאַטעריעלער, אונלעבענדיגער וועלט. דיעזע ענטדעקונג, ווי וויכטיג זי זאָל ניט זיין, האט פאַר דאס גליק פון דער מענשהייט געשפּיעלט א קליינע ראָלע. די הויפּט אויפגאַבע דאַרף איצט זיין צו ענטדעקען די געזעצען פון דער סאָציאַלער צוציהונגס־קראַפט, די בעציהונגען צווישען די פערשיעדענע נאַטור רייכען און דעם מענשען, צווישען דעם מענשען און דער ענטוויקלונג פון׳ם ערד באָל און דעם גאַנצען פּלאַנעטען און וועלט סיסטעם, — די שייכות צווישען זיי און דעם בורא, דעם שעפּפער פון די וועלטען. דאס האט ניוטאָן ניט געטהון. דאָס איז געבליעבען פיר איהם, פיר פוריע׳ן. ער מוז דאס ענטדעקען די געזעצען פון דער אוניווערזעלער איינהייט, די הארמאָניע פון׳ם גאַנצען וועלטאַל. דורך דער ענטדעקונג פון דיעזע געזעצען וועט שוין במילא אויף קלאָר ווערען די אמת׳ע בעשטימונג

פון'ם מענשען, די וועגען, וועלכע פיהרען צו זיין גליק. פוריע איז גע־וועזען איבערצייגט, אז ער האט אויסגעפונען די ריכטיגע מיטעל, ווי צו בעפרייען די מענשהייט פון נויטה, עלענד, אונטערדריקונג, דעגע־נעראַציאָן און לאַנגווייליגקייט, די ריכטיגע וועגען פון אייביגער האר־מאָניע צווישען די מענשען און גאָט. דיעזע מיטעל בעשטעהען אין דער ענטדעקונג פון די צוציהונגס־געזעצען פון די מענשליכע בעגעה־רען און טריעבען אין בעצוג צו אלע מענשליכע ארבייטען און בעשעפ־טיגונגען.

דאס, וואס איז אויסגעפאלען דוקא אויף זיין חלק — מיינט פוריע — צו ענטדעקען די וועגען, וועלכע פיהרען צום מענשליכען גליק און ניט אויפ'ן חלק פון אנדערע, איז בלויז א ריינער צופאל. אלע אנדערע פאר איהם, נעמליך די פילאָזאָפען, וועלכע האבען זיך שוין איבער 2,500 יאָהר בעמיהעט צו לעזען די וועלט־רעטעניש און צו זוכען דאס מענשליכע גליק, האבען שוין דאס געקענט טהון. זיי האבען אבער שטענדיג נור זיך בעגניגט מיט דעם, וואס זיי האבען געזונגען לויב־געזאַנגען צו דעם הערשענדען אָרדנונג און האבען בעקעמפפט אלעס, וואס איז געוועזען ניי, קוים האט דאס נייע זיי אויסגעוויעזען געפעהרליך פיר זייערע לעהרען. דיעזע פילאָזאָפען — איז פוריע געוועזען ביי זיך זיכער — האבען געמאכט יד אחת, א פעסטען אָבמאַך, צווישען זיך, צו שטערן דער פערווירקליכונג פון זיינע אידעען. פוריע'ן האט זיך גע־דוכט, אז זיי שטעהען איהם איבעראל אין וועג און זוכען מיט אלע מעגליכקייטען צו פערשווייגען און צו אונטערדריקען זיינע שריפטען. אויף דיעזע לאָזט פוריע אוים כל חמתו און מאכט פון זיי חוזק אויף א וויטציגען, סאַטירישען ארט.

ניט קוקענדיג אויף זיין שארפע חריפות, האט פוריע ניט פער־שטאַנען, אז ניט די פילאָזאָפען זיינען שולדיג, וואס ער ווערט איגנאָ־רירט, נור די קלאַסען־הערשאַפט אין אונזער היינטיגער אָרדנונג. זיין סיסטעם פון דער נייער אָרדנונג, וואס פוריע האט געוואָלט דורכפיה־רען, איז פיינדליך צו די בעזיצענדע קלאַסען, און די לעצטע זיינען געוועזען די יעניגע, וועלכע האבען בעוואוסט אדער אונבעוואוסט זיך פערהאַלטען גאַנץ קאַלט, זאָגאר פיינדליך, צו זיינע פּלענער. פוריע, ווי די אנדערע אוטאָפּיסטען, האט, אין געגענטהייל, געמיינט, אז די פערשיעדענע קלאַסען קענען לעבען צווישען זיך בשלום, און אז די

בעשטעהענדע רעגירונגען וועלען קענען בלייבען אויף אין זיין „נייער סיסטעם" אויף די זעלבע פּאָליטישע יסודות ווי איצטער.

מיר האבען שוין אין די פריהערדיגע קאפּיטלעך אָנגעוויזען, אז דאס כאראַקטעריסטישע ביי די אוטאָפּיסטען איז, וואס זיי האבען זיך בלויז אינטערעסירט מיט די סאָציאַלע פערהעלטניסע און ניט מיט די פּאָליטישע. זיי האבען געמיינט, אז מען קען איבעראַנדערשען די סאָציאַלע יסודות פון היינטיגער אָרדנונג, וועהרענד די גאַנצע היינטיגע פּאָליטישע סיסטעם זאָל בלייבען אויף ווייטער. פוריע איז אין דיעזען פּרט ניט געווען אן אויסנאַהם. פערקעהרט. פוריע איז ניט געווען צופריעדען מיט די עקזיסטירענדע שטאַאטען, נור ער האט זיי נאָך געוואָלט פערגרעסערען. ער איז געווען ביי זיך איבערצייגט, אז גלייך, ווי די וועלט וועט אָננעהמען זיין סיסטעם, וועט דער גאַנצער ערד באַל ווערען בעדעקט מיט א גרויסער צאָהל שטאַאַטען און מלוכות,— אפילו דאָרטען, וואו איצט וואוינען ווילדע און באַרבאַרען. ביי פוריע איז יעדע פאַלאַנגאַ — די געגאָסענשאַפט, וואו זיין סיסטעם ווערט דורכגעפיהרט — א קליינער שטאַאט פאַר זיך. און אזוי גוט, ווי פוריע האט געהאָפט, אז גלייך, ווי עס וועט געגרינדעט ווערען די ערשטע פאַלאַנגאַ, וועט זיך די גאַנצע וועלט איבערצייגען אין דער וויכטיגקייט פון אזא סיסטעם און וועט איהר אָננעהמען, טאָ וועלען די פאַלאַנגאַס, און ממילא אויך די שטאַאַטען ווערען זעהר צאָהלרייך.

אין 1793, ווען פוריע איז אַלט געווען 21 יאָהר, זיינען פאָרגעקומען פּאַסירונגען אין זיין לעבען, וועלכע האבען געהאַט א געוויסע ווירקונג אויף זיין אַרט דענקען, אויף די ענטוויקלונג פון זיינע אידעען, וועלכע זיינען אין יענער צייט געלעגען ביי איהם אין מח בעהאַלטען אַלס אונענטוויקעלטע, נאָך ניט פערנאַנדערגעוואַקסענע זאָמען. אין יענעם יאָהר האט דער קאָנוועגט בעלאַגערט די שטאָדט ליאָן, וואו פוריע האט געלעבט, ווייל זי איז געווען אָפּאָזיציאָנעל צום קאָנוועגט. ווען די טרופּען פון'ם קאָנוועגט האבען די שטאָדט ערָאבערט און איי־

נינע איהרע טהיילען צושטערט, האט אויך פוריע דאָרטען אָנגעוואָרען זיין גאַנצעם פערמעגען און האט דורך א צופאַל געראַטעוועט זיין לע־בען. אין א קורצער צייט שפּעטער האט ער געמוזט אויף דעם בעפעהל פון קאָנווענט געהן פערטהיידיגען די גרענעצען פון פראַנקרייך און אַלס אונפערהייראַטהעטער האט פוריע געמוזט געהן אין ערשטען פייע־ער. ער איז אָנפאַנג געווען בעשטימט צו דעם יעגער באַטאַליאָן. שפּע־טער אבער איז ער פון סאָלדאַטען דיענסט בעפרייט געוואָרען. זייענ־דיג קליין אין וואוקס און שוואַך אין קערפּער איז ער אנערקענט גע־וואָרען פאַר אונטויגבאַר צום „דיענסט.״ דיעזע אַלע פּאַסירונגען האבען ניט געקענט ניט האבען א טיעפע ווירקונג אויף זיין גאַנצען געדאַנקען גאַנג, וואו עס האט ווי א העלישער פייער געברענט א האַס צו דער היינטיגער אָרדנונג.

אין די נעכסטע יאָהרען האט זיך פוריע בעשעפטיגט מיט אַלער־ליי סאָציאַל־רעפאָרמאַטאָרישע פּאָרשלעגע. אבער זיינע פּראָיעקטען האבען ביי קיינעם — ניט ביי דער רעגירונג, ניט ביי אַנדערע וויר־קענדע מענער — קיין אָבקלאַנג ניט געפונען. אום צו מאַכען א לעבען איז פוריע אין אָנפאַנג פון נייגצעהנטען יאָהרהונדערט געוואָרען א מעקלער. ווי ער אַליין האט געהאַלטען פון זיין בעשעפטיגונג איז צו זעהן פון דיעזע זיינע ווערטער: „א מעקלער איז א מענש, וועלכער ליגט צו אַנדערע ליגענס נאָך צו זיינע אייגענע.״ אויסער זיין מעק־לעריי פלעגט ער אויך פון צייט צו צייט שרייבען ארטיקלען איבער פּאָליטישע ענינים. אין יענער צייט איז נאַפּאָלעאָן געווען אין זיין גאַנצען גלאַנץ און פּראַכט. ער האט געדאַרפט קירצליך געקרוינט ווערען אַלס קייזער פון פראַנקרייך און די פראגע איבער „קריעג און פריע־דען״ מיט אַלע אַנדערע נאָך ניט איינגענומענע מלוכות איז געווען די הויפּט פראגע אויפ׳ן טאָגעס אָרדנונג פונ׳ם פּאָליטישען לעבען. פוריע האָט אויך אנטהייל גענומען אין דיעזע פּאָליטישע דעבאַטען. אינטע־רעסאַנט איז, דאָס פוריע איז געווען געגען פרידען און האָט גע־ראַטהען נאַפּאָלעאָן׳ען איינצונעהמען פריהער פּריסען. ווען פּריי־

סען וועט אונטערגעטעהניגט ווערען — שרייבט פוריע — וועט פאָר־
קומען א קאַמפּף צווישען פראַנקרייך און רוסלאַנד איבער דעם, ווע־
מען ס'זאָל געהערען די הערשאפט איבער איירָאפּא. אויף ענגלאַנד
איז פוריע געווען בעזאָנדערס אין כעס און האָט געוואָלט זעהען איהר
פערניכטונג, ווייל אין ענגלאַנד האָט פוריע געזעהען דעם אמת'ן
גייסט פון האַנדעל און אינדוסטרי, וואָס האָט דאָרטען דעמאָלט זיך
געהאַלטען אין פערנאַנדערבליהען. דיעזע אַרטיקלען פוריע'ס האבען
געצויגען אויף זיך די אויפמערקזאַמקייט פון נאַפּאָלעאָן, וועלכע האָט
געהייסען גוט נאָכצושפּירען דעם פערפאַסער. דעם פערלעגער האָט
מען געלאָזט וויסען ער זאָל ווייטער אַזוינע אַרטיקלען ניט פערע־
פענטליכען.

XXVIII.

די גרונד־געדאַנקען פון פוריע׳ס לעהרע

אין יאָהר 1808 האָט פוריע פערעפענטליכט זיין ערשטעס ווערק, וואו עס זיינען שוין געווען, אָבוואָהל ניט גאַנץ קלאָר, פאָרמולירט די גרונד שטריכען פון זיינע טעאָריען. דער נאָמען פון ווערק איז: „די לעהרע פון די פיער בעוועגונגען און די אַלגעמיינע בעשטימונגען". דאָס ווערק איז געשריעבען מיט דעם גאַנצען פייער פון בעגייסטערונג, וואָס איז נור צו געפינען ביי אַ מאַן, וועלכער גלויבט אין זיין מיסיאָן און איז איבערציינט, אַז זיינע איבערצייגונגען זיינען אונבעשטרייטבאַר.

פוריע׳ס אנשויאונג בעשטעהט אין פאָלגענדעס:

די וועלט בעשטעהט פון דריי אייביגע, אונפערענדערליכע פרינציפען:

1) פון גאָט, אדער גייסט — דער הערשענדער אקטיווער און בעוועגענדער פרינציפ;

2) פון דער מאַטעריע — דער פאַסיווער פרינציפ, וואָס ווערט בעוועגט און בעהערשט;

3)פון דער גערעכטיגקייט אָדער פון די מאַטעמאַטישע געזעצע, דער פרינציפ, וועלכער רעגולירט אַלעס.

אזוי ווי די וועלט בעשטעהט אויך דער מענש פון דריי פרינציפען:

1) פון זיינע בעגעהרען, טריעבען — דער אַקטיווער און בעוועגענדער פרינציפ;

2) פון דעם קערפער — דער פאַסיווער פרינציפ, וואָס ווערט בעוועגט און בעהערשט;

3) פון דער אינטעליגענץ — דער נייטראלער פרינציפּ, וואָס רעגולירט די ערשטע צוויי.

גאָט, דער הערשער פון דער וועלט, קען נור פערלאַנגען איהר איינהייט און הארמאָניע, א ניט וועט ער אריינקומען מיט זיך אליין אין א ווידערשפּרוך. עס עקזיסטירט א אונאונטערבראָכענע קייט פון בעציהונגען צווישען אלץ, וואס איז פאַראן. עס זיינען דאָ בעציהונגען צווישען די דריי רייכען, אָבטהיילונגען פון דער נאַטור: חיות, פּפלאַנצען און מינעראַלען — און דעם מענשען; צווישען דעם מענשען און גאָט; צווישען דעם מענשען און דעם ערד־באָלל און דעם גאַנצען פּלאַנעטען און וועלט סיסטעם. אלעס אין דער נאַטור שטעהט צווישען זיך אין פערבינדונג.

ווען גאָט האָט בעשאַפען דעם מענשען און איהם אריינגעגעבען די טריעבען, און די ליידענשאַפטען, האָט ער געוואָלט, אז דער מענש זאָל דערמיט זיין גליקליך. די בעגעהרען און ליידענשאַפטען זיינען אלזאָ ניט שעדליך, אז זיי זאָלען ווערען אונטערדריקט און אונבעפרידיגט. פערקעהרט, די בעפרידיגונג פון די טריבען און ליידענשאַפטען שאַפט די הארמאָניע פון'ם מענשען מיט זיך אליין און מיט גאָט. ווען מיר זעהען אָבער, אז דיעזע טריעבען פונ'ם מענשען ווירקען אדער שעדליך, אדער ווערען אין גאַנצען אונטערדריקט, איז דאס ניט דערפאַר, ווייל די טריעבע זיינען שעדליך און אז גאָט'ס אָרדנונג טויג ניט, נור דאָס בעווייזט, אז די סאָציאַלע אָרגאַניזאַציאָן פון דער געזעלשאַפט איז א שלעכטע און זי צווינגט, אז די הארמאָניע צווישען די טריבען און זייער בעפרידיגונג זאָל געשטערט ווערען.

וואָס פיר א צוועק האָט איבערהויפּט די וועלט, אויב זי איז ניט בעשאַפען פאַר'ן מענשען? — פרעגט פוריע — און דאס איז טאַקע דער הויפּט געדאַנק, אויף וועלכער עס איז געגרינדעט זיין וועלט אויפפאַסונג.

די בעשטימונג און דער צוועק פונ'ם מענשען איז דאָס גליק. און דאָס גליק קען ערדייכט ווערען דורך דער ענטוויקלונג פון אלע זיינע אייגענשאַפטען, אנלאַגען און דורך דער בעפרידיגונג פון זיינע טריעבען. דער מענש דאַרף און מוז געניסען פון אלעס, וואָס זיין האַרץ גלוסט — דאָס איז פוריע'ס עיקר, זיין הויפּט אני מאמין.

און צו דעם צוועק — מיינט פוריע — האָט גאָט בעשאַפען דעם מענשען.

ווי עס איז צו זעהען איז פוריע׳ס גאָט אַ ריין מאַטעריאַליסטישער און איז דער גענענזאַץ פונ׳ם גאָט, וועלכען דאָס קריסטענטהום האָט זיך בעשאַפען. דער קריסטליכער גאָט וויל אָסקעטיזמוס, איינגעהאַלטענקייט, אַ אָבזאָג פון אַלע תענוגים און דאָס פייניגען פונ׳ם קערפער.

לויט זיין בעשטימונג אַלזאָ שטרעבט דער מענש נאָך דעם גליק, און רייכקייט און געזונד בילדען זיין גליק. דער מענש וויל זיין געזונד אום ער זאָל קענען געניסען פון דער וועלט, און ער וויל זיין רייך, אום ער זאָל קענען דעם גענוס זיך פערשאַפען. רייך זיינען גאַנץ ווייניג און אם מייסטען די יעניגע, וועלכע פערדיענען עס ניט; געזונד פעהלט כמעט אַלעמען. אַנדערן פעהלט געזונד צוליעב דער נויטה, עלענד און דחקות און פערקעהרט, אַנדערע ליידען דערפון, וואָס זיי געניסען צופיעל, זיינען צו אויסגעלאַסען. דאָס ערשטע ווי דאָס אַנדערע איז אַ רעזולטאַט פון אונזערע סאָציאַלע איינריכטונגען, וועלכע לאָזען ניט צו אַ געזונדע, נאָרמאַלע און פערנינפטיגע ענטוויקלונג פונ׳ם מענשען׳ס קרעפטען און פעהיגקייטען. טהעאָרעטיש וויל טאַקע די געזעלשאַפט, נעמליך די ציוויליזאַציאָן דאָס אַלגעמיינע גליק, אָבער דאָס, וואָס זי ערדייכט, איז פונקט דער היפך דערפון. מיר שטרעבען צום אמת, צו וואַרהייט און איבעראַל הערשט דער שקר, חניפה, צביעות; מיר פערלאַנגען מאָראַל און עס הערשט גנבה, בעטרוג, אָבנאַרעריי, זהעברוך, פראָסטיטוציאָן. מיר שטרעבען צום אַלגעמיינעם גליק און זיעבען אכטעל ביז אכט נײנטעל פון די מענשען זיינען אונגליקליך; דאָס איז דערפאַר ווייל זיי זיינען אַרומגערינגעלט מיט אַזוינע שלעכטע בעדינגונגען, וועלכע זיי זיינען ניט אימשטאַנד צו בעזייטיגען. און אַזוי הערשט אַנשטאָט דער איינהייטליכקייט די צושפּאַלטונג, די צוויי־דייטיגקייט אין אַלע בעציהונגען. יעדע גוטע זייט האָט איהר שלעכטע און די שלעכטע זייט איז נאָך די שטאַרקערע.

אויב דער מענש וויל, אַז אַלע זיינע בעגעהרען און ליידענשאַפטען זאָלען אין דער צייט און אין מאָס בעפרידיגט ווערען, טאָ קען ער דאָס ניט טהאָן אַלס יחיד, אַלס איינצעל וועזען, נור ער מוז האָבען דערצו אַ אָרגאַניזאַציאָן מיט זיין גלייכען. דיעזע אָרגאַניזאַציאָן,

וועלכע פוריע האָט ענטדעקט און אין וועלכער ער זעהט אַ רפואה פיר אַלע צרות פון דער היינטיגער געזעלשאַפט, איז — די לאַנד ווירטה־שאַפטליכע און הויז־ווירטהשאַפטליכע אַססאָציאַציאָן, וועלכע זאָל זיין פערבונדען מיט אַ אינדוסטריעלער אַססאָציאַציאָן.

דעם הויפּט געוויכט לייגט פוריע אויף אַקערבויגענאָסענשאַפטען. ער זעהט אין זיי דעם הויפּט פונדאַמענט פון דער מענשליכער עקזיס־טענץ. אָבער פוריע האָט געוואָלט, אַז אויך די הויז־אַרבייט, דער האַנ־דעל, די מלאכות, די ערציהונג, די קונסט און די וויסענשאַפטען זאָלען אויך געמיינשאַפטליך זיין. די גרויסע אינדוסטרי האָט אין פוריע'ס צייט נאָך געהאַט ווייניג בעדייטונג אין ענגלאַנד. די גרויסע פאַבריקען האָבען זיך אָנגעפאַנגען צו ווייזען ערשט אין די לעצטע יאָהרען פון פוריע'ס לעבען. דער קליין בעטריב קען זיך מעהר צופּאַסען צו דער אָרגאַניזאַציאָן, אין וועלכע פוריע האָט געזעהן די גאולה פאַר דער געפּלאַגטער מענשהייט.

די אַרבייט איז לויט פוריע אַ נויטווענדיגקייט פיר אַלע מענשען אָהן אונטערשיעד פון עלטער און געשלעכט, אָבער די אַרבייט טאָר ניט זיין אַ לאַסט אַזוי ווי איצט, נור אַ לוסט און פערגעניגען: זי מוז זיין אנציהענד. דאָס קען נור זיין דאַן, ווען יעדער טהוט דאָס, צו וואָס ער האָט אַ נייגונג און פעהיגקייט, נור דאַן קען די אַרבייט פערשאַפען פערגעניגען. אויסער דעם מוז די אַרבייט זיך וועקסלען, ענדערן, איינער זאָל ניט דאַרפען שטענדיג טהאָן איינס און דאָסזעל־בע. די אַרבייט ווערט דאַן איבערדריסיג, לאַנגווייליג און אנשטאָט לוסט ווערט זי צו לאַסט. יעדע בעשעפטיגונג ווי יעדע פערגעניגען, מיינט פוריע, דאַרף ניט דויערען לענגער פון אַ שעה, אָנדערהאַלבען, אז ניט ווערט מען פערמאַטערט.

די אַססאָציאַציאָן, וועלכע פוריע לעגט פאָר, בעשטעהט פון סע־ריען און פון גרופּען. אַלע, וועלכע האבען איין און די זעלבע נייגונג צו אַ געוויסער אַרבייט בילדען אַ גרופּע פון גלייכגעזינטע. יעדע גרופּע דאַרף בעשטעהן אונגעפעהר פון 9 פּערזאָנען, יעדענפאַלס ניט פון ווייניגער, ווי פון זיעבען. עס בילדען זיך אַזוי פיעל גרופּען, וויפיעל זאָרטען פון בעשעפטיגונגען עס זיינען פאַראַן בייא בעשטימטען פּראָ־דוקציאָנס־צווייג. אַלע גרופּען צוזאַמען פון אַ געוויסער פּראָדוקציאָן בילדען, נאָך פוריע, א סעריע (א רייהע). עס זיינען, צ. ב., פאַראַן

ביי א בעשטימטען פראָדוקציאָנס־צווייג א סעריע פון די, וועלכע בע־שעפטיגען זיך ארום עפעל־בוימער, בארנע־בוימער. יעדע סעריע בע־שעפטיגט זיך מיט אלע בוימער פון דער אדער יענער פרוכט. יעדע גרופע האט נור צו טהון מיט יעדען פערשיעדענעם סאָרט פון דער פרוכט. אזוי אבער ווי צוויי מענשען קענען ניט אין אלע פונקטען הא־בען דעם זעלבען געשמאַק און די זעלבע נייגונגען, וועלען די זעלבע פערזאָנען, וועלכע ארבייטען אין איין גרופע, אויף די נעכסטע זיצונגען, זיך צוטהיילען און איבערגעהן אין אנדערע גרופען, יעדערער אין דער גרופע, צו וועלכער ער פיהלט א נייגונג. דיעזער שטענדיגער וועכסעל פון די בעשעפטיגונגען און פון די פערזאָנען — די אנטהייל נעהמער אין יעדער גרופע — בילדען, נאָך פוריע, די העכסטע בעפרידיגונג, ווייל אלע נייגונגען און טריעבע קומען אין שפיעל.

אזא פלאנמעסיג אָרגאניזירטע טהעטיגקייט פון הונדערטע פא־מיליען אין איין פאלאנגא, וועט, אין געגענזאץ צו איינצעלנע פריי־וואט־ווירטהשאפטען און פריוואט אונטערנעהמונגען, איינשפאָרען א סך ענערגיע, צייט, מיטעל, אינסטרומענטען, און פון דער צווייטער זייט וועט די אָרגאניזירטע ארבייט זיין א סך פרוכטבארער און וועט בעשאפען א סך מעהר רייכטהום. דער אָרעמסטער וועט קענען זיינע בעדערפנישען בעפרידיגען א סך מעהר, ווי דער רייכסטער ביי היינ־טיגער סיסטעם.

„דער אָרעמסטער" — ווייל אין פוריער'ס אססאָציאציאָנען, אָדער פאלאנגאס, הערשט דער אונטערשיעד פון אייגענטהום. נאָך פוריע, בערוהט דער גענוס פון לעבען אויף די פערשיעדענהייט אין כאראקטער און די איבערגענגע פון איין בעשעפטיגונג צו דער צווייטער און דערצו איז אויך נויטיג די פערשיעדענהייט אין בעזיץ. וואס גרעסער עס זיינען די פערשיעדענהייטען און בעזיץ, כאראקטער אייגענשאפטען, בעגעהרען און ליידענשאפטען, אלץ פיעל־פאכיגער איז דאס לעבען און אלץ בע־סער איז פיר דער אססאָציאציאָן.

פוריע וויל זאָגאר צוטהיילען די גאנצע הכנסה פון דער פאלאנגא צווישען דריי פאקטאָרען: ארבייט, קאפיטאל און טאלענט. די ארבייט זאָל בעקומען פינף צוועלפטעל, דאָס קאפיטאל פיער צוועלפטעל און דאָס טאלענט דריי צוועלפטעל.

די ביידע געשלעכטער זיינען אויף דער פאלאנגא גלייכבערעכטיגט.

זיי ארבייטען צוזאמען, האבען צוזאמען פערגעניגען לויט דעם פערלאנג פון זייערע נייגונגען. די קינדער ערציהונג איז אויך א געמיינזאמע.

דער קינדער ערציהונג ווידמעט פוריע א גרויסען און הויך אינטע־רעסאנטען פּלאץ אין זיינע ווערק און זיינע פּלענער. עס זיינען פּא־ראן גאנץ ווייניג מענשען, וועלכע האבען אזוי ווי פוריע שטודירט די געזעלשאפט בכלל און דעם מענשען בפרט אין פערשיעדענעם אלטער. מיט א וואונדערבארער טיעפקייט און גרינדליכקייט האט ער גוט געקענט דעם כאראקטער פון קינד. אויך נאך איצט ווערען געלעזען די קאפּיטלעך אין פוריע׳ם ווערק וועגען קינדער ערציהונג מיט גרויס פערגעניגען און אינטערעס פון די פּעדאגאגען.

די קינדער ווערען אין פוריע׳ם אססאציאציאן פון׳ם ערשטען טאג פון זייער געבורט געפּפלעגט און ערצויגען געמיינזאם אין גרויסע, פיר דיעזען צוועק איינגעריכטעטע, זאאלען. מיט דער קינדער פּפלעגע בע־שעפטיגען זיך ספּעציעלע פּפלעגערינס פון א פערשיעדענעם לעבענס־אלטער, וועלכע ווידמענען זיך פרייוויליג צו דיעזען צוועק. גלייך ווי עס ענטוויקעלט זיך דער כאראקטער פון די קינדער ווערען זיי דערנאך פערטהיילט אין פערשיעדענע זאאלען. די מוטערס קענען, אויב זיי הא־בען דערצו א נייגונג, זיין צווישען די פּפלעגערינס. עס ווערט זעהר פיעל געזארגט די קליינע קינדער זאלען זיך קענען פריי שפּיעלען און אונטערהאלטען. פון דריטען לעבענס יאהר ווערען די קינדער קלאסיפי־צירט לויט׳ן עלטער און ווערען ביסלעכוויז צוגעוואהנט צו פערשיע־דענע לייכטע בעשעפטיגונגען ווי צו האנד־ארבייט. קיין מוז איז ניט פאראן. עס ווערען איינגעארדענט שפּיעל־זאאלען, קיכען, קליינע ווערקשטאטען מיט קליינע אינסטרומענטען און געצייג, אום צו געבען די קינדער א געלעגענהייט ארויסצואווייזען זייערע נייגונגען און פעהיג־קייטען. דער גייסטיגער אונטעררינכט פאנגט ערשט אן פון׳ם 9טען יאהר, נאך דעם, ווי די קערפּערליכע ערציהונג — צו וועלכער עס געהערט אויך געזאנג, טאנץ, מוזיק, קערפּערליכע איבונגען — האט שוין בעקומען א פעסטע גרונד־לאגע. די ערציהונג געדויערט ביז וואו־נעט דער קערפּער און גייסט ווערען פאלשטענדיג רייף, אונגעפעהר ביז 16, 18 אדער 20־סטען יאהר.

די בעציהונגען צווישען די געשלעכטער זיינען אין פוריע׳ם סיס־טעם פריי, ווי מען קען זיך נאר דענקען. פוריע׳ם קריטיק אויף דיעזע

בעציהונגען אין אונזער געזעלשאַפט, וואו די חתונות זיינען געבויט אויף אויסרעכנונג, וואו דאָס פאַמיליען־לעבען איז גאַנץ אָפט געבויט ניט אויף דער ריינער ליעבע, וואו מען לעבט צוזאַמען ניט, ווייל עס זיי־נען פאַראַן נייגונגען צווישען זיך, נור ווייל מען מוז, געהערט צו דער שאַרפסטער, וועלכע איז ווען עס איז געאיבט געוואָרען.

זיין קריטיק אויף דאָס היינטיגע עהע־לעבען, ווי די קריטיק אויף דעם היינטיגען האַנדעל, וועלכען פוריע האט געקענט מיט אַלע פּי־טשעווקעס, האָבען ארויסגערופען קעגען זיך אַ שטאַרקען כעס פון די יעניגע, וועלכע זעהען אין היינטיגער אָרדנונג די בעסטע געזעלשאַפט. מיט זיין טהעאָריע פון פרייער ליעבע, ווי מיט זיינע ענטפּלעקונגען אי־בער די בעטריגערייען און פאַלשקייטען, וועלכע קומען פאָר אין'ם האַנ־דעל, האָט ער אויפגערעגט אַלע געפעהרליכע פּלעדער־מייז. עס האָט זיך אויפגעהויבען אַזאַ שטורם געגען איהם, דאָס פוריע אליין איז גע־ווען געצוואונגען צו ערקלעהרען, אַז אַלעס, וואָס ער האָט געשריעבען וועגען די בעציהונגען צווישען די געשלעכטער קען ערשט דורכגעפיהרט ווערען נאָך דריי דורות, ווען זיין סיסטעם וועט שוין זיין איינגעאָרדענט. דערביי האָט ער אָבער ניט אויפגעהערט צו בעווייזען דורך אַ גרויסען היסטאָרישען מאַטעריאַל, אַז די בעציהונגען צווישען די געשלעכטער זיינען ניט אַלע מאָל געווען די זעלבע, ווי איצט. איבערהויפּט האָט ער זיך געשטיצט אויף די ערצעהלונגען אין חומש און תנך, אויף דאָס פאַמיליען־לעבען פון דוד המלך און זיין זוהן שלמה. דערפון האָט ער געבראַכט אַ ראיה, אַז גאָט אליין איז פאַר פרייע בעציהונגען צווישען געשלעכטער. דען דיעזע היסטאָרישע העלדען פון ביבעל זיינען נאָך ארויסגעשטעלט געוואָרען אַלס מוסטער פיר דער גאַנצער מענש־הייט.

XXIX.

פוריע'ס פאנטאזיען

פוריע'ס לעבען איז, ווי מיר האָבען געזעהן, געוועזן א גאַנץ איינ־זאמער, איינגאַרטיגער און איז געוועזן אָרעם אין פארבען, מיט וועלכע עס האט זיך אזוי אויסגעצייכענט דאס לעבען פון סען־סימאָן. געבוירען אין אַ סוחר'שער פאַמיליע, איז אויך אויף זיין מזל אויסגעקומען צו מאַכען אַ לעבען פון דעם מסחר, וואָס ער האָט געהאַסט, ווי דעם טויט. ער איז געוועזן געצוואונגען זיך צו פערקויפען פאר א משרת אין א פרעמ־דען געשעפט, וואו ער האָט שווער געאַרבייט פון גאַנץ פריה ביז שפּעט אין דער נאכט. בעזיצענדיג אבער אַן אונגעהייערע רייכע און דרייסטע פאָרשטעלונגס־קראַפט, האָט פוריע געמאָלען אין זיין פאַנטאַזיע רייכע בילדער פון א צוקונפטיגער סאָציאַלער אָרדנונג, וועלכע איז געוועזן דער געגענזאַץ פון דעם לעבען, וואָס פוריע אליין האָט געפיהרט. עס איז קיין צווייפעל ניט, אז דאָס אינהאַלטלאָזעס פערזענליכעס לעבען איז געוועזן די אורזאכע, וואָס פוריע האָט געמוזט אנטלויפען פון דער גרויער ווירקליכקייט און די פאַנטאַסטישע קעניגרייך, וואָס האָט מיט דעם געגענווערטיגען לעבען קיין שום שייכות ניט געהאַט. פוריע האט גע־טרוימט און פאַנטאַזירט פון דעם צוקונפטיגען לעבען אזוי ווי אַ פער־ליעבטער. פוריע האָט זיך אין זיין שווערען מאָנאָטאָנעם פערזענליכען קאַמפּף אום'ס דאזיין אָבגעריסען פון דער ערד און האט אָנגעפאַנגען צו שוועבען צווישען די הימלען. די קעניגרייך פון פאַנטאַזיען האט ניט קיין גרענעץ און פוריע, וועלכער איז פאַקטיש, פיזיש געוועזן צוגעשמידט צו דער ערד, האָט גייסטיג געלעבט אין זיין אייגען וועלט, אין דער וועלט, וואָס ער האָט זיך אליין בעשאַפען. ער האָט זיך געמאָהלען אַזוי־נע בילדער פון דעם צוקונפטיגען לעבען — נאָכדעם ווי עס וועט איינ־

געפיהרט ווערען זיין פּאַלאַנגאַ סיסטעם — וועלכע רופען, אמת, ארויס א געלעכטער ביי די „קלוגע" „פּראַקטישע" פיליסטער, אָבער וועלכע זיינען גאַנץ פערשטענדליך פיר די, וועלכע האָבען אָבגעשאַצט דעם מעכטיגען גייסט פון אונזער העלד, וועלכער האָט ניט געוואָלט וויסען פון קיינע ערדישע בעשרענקונגען. ליידענדע מענשען געפינען א רע־טונג אין טרוימען, אין פאַנטאַזיען; און פוריע, וועלכער האט געליטען אליין און נאָך מעהר פאַר דער מענשהייט האָט אויך געפונען א ערלייכ־טערונג אין פאַנטאַסטישע בילדער, וועלכע קענען קיין מאָל ניט פער־ווירקליכט ווערען.

פוריע האָט געטרוימט, אַז אונטער די נייע לעבענס פערהעלטניסע אויף דער פּאַלאַנגאַ וועלען די מענשען געניסען ניט נור דעם פולען בעכער פון גליק, נור זיי וועלען אין גאַנצען ענדערען זייער נאַטור און דער אַרט פון לעבען וועט אָננעהמען נייע פאָרמען. ביי די נייע לעבענס־בעדינגונגען—האט פוריע געטרוימט—וועט מען דורכשניטליך לעבען א סך מעהר, ווי איצט. 144 יאָהר וועט זיין דער געוועהנליכער אַלטער. ביי אַזאַ לאַנג־יאָהריגען לעבען וועט יעדערער וויינינגסטענס 80 יאָהר קענען געניסען פון ליעבע. אזוי אָבער ווי די מענשען וועלען זיך דאַן א סך מעהר פרוכפּערן און פערמעהרען ווי איצט, וועט ממילא אויס־קומען צו קולטיווירען אַלץ מעהר באָדען, אום דאָרט צו קענען קאָ־לאָניזירען. אבער די קאָלאָניזאַציאָן אין וועניגער בעפעלקערטע ערטער וואָלט אויך זיין וועניג צו ליווערען אלעמען לעבענס־מיטעל, ווען עס וואָלט ניט זיין צו האָפען, אַז מיט דער ענטוויקלונג פונ'ם מענשען געשלעכט דורך די נייע סאָציאַלע אָרגאַניזאַציאָן וועלען אויך אונזערע קלימאַטישע פערהעלטניסע זיך ענדערן. פון זיד־פּאָל ביז'ן נאָרד־פּאָל, ווי אויך אויף אַנדערע פלאַנעטען, וועט פאָרקומען א פאָלקאָמענע ענ־דערונג אין די נאַטור־בעדינגונגען.

דאָ ענטוויקעלט פוריע א קאָסמאָגענעטישע סיסטעם, וואָס געהערט צו דער פאַנטאַסטישסטער פאָרשטעלונג, וועלכע דער מענש קען זיך נור דענקען. און טאַקע צוליעב דיעזע פאַנטאַזיען, איז פוריע ביי פיעלע אויסגעלאַכט און אָבגעהוזק'ט געוואָרען. אייניגע שריפטשטעלער ווי צ. ב. דיורינג פון איין זייט און יאָהאַן מאָסט פון דער צווייטער זייט — האָבען איהם פּשוט געהאַלטען פאַר א משוגענעם. אגב אורחא ווילען מיר דאָ בעמערקען, אז יאָהאַן מאָסט, וועלכער האט אזוי פיעל לצנות

געטריבען איבער פוריע, האט אליין ניט געוואוסט, אז די גאנצע פא־לאנגא־סיסטעם פוריע׳ס האט זעהר פיעל עהנליכקייט מיט דער פאר־שטעלונג פון די אנארכיסטען איבער דער צוקונפטיגער געזעלשאפט.

יעדער פלאנעט — שטעלט זיך פוריע פאר — ווערט געבוי־רען; ער האט אזוי ווי דער מענש זיין אלטער און קינדהייט. אויך די מענשהייט שטארבט, נעמליך נאך דעם, ווי זי עררייכט א עלטער פון 80,000 יאהר. די מענשהייט לעבט אויך איבער די זעלבע עלטער־שטופען, ווי יעדער איינציגער מענש בעזונדער. די קינדהייט פון דער גאנצער מענשהייט דויערט 5000 יאהר. (מיר געפינען זיך נאך צום סוף פון דיעזען עלטער); די ימי עליה, די אויפשטייגענדע ענטוויקלונג דויערט 35,000 יאהר. די ימי ירידה, דער צוריקגאנג דויערט אויך 35,000 יאהר; דארויף קומט די עלטער שוואכע, וואס דויערט 5,000 יאהר, נאך וועלכער עס קומט דער טויט. אין פערלויף פון די 80,000 יאהרען איבערלעבט די מענשהייט 32 ענטוויקלונגס פעריאדען — איצט געפינען מיר זיך אין דעם 5טען פעריאד, אין דער ציוויליזא־ציאן — און ביי יעדען פעריאד ווערט פיעלעס געשאפען אויס דער ניי. אויף פלאנעטען, חיות, יא זאגאר די קלימאטישע פערהעלטניסע זיי־נען אין יעדען פעריאד אנדערע און זיינען צוגעפאסט לויט דער שטופע פון דער ענטוויקלונג, אויף וועלכער דער מענש שטעהט. מיט דעם אכטען פעריאד, דעם פעריאד הארמאניע, פאנגט זיך אן דאס גליק. עס ווערט געבוירען דער קרוין פונ׳ם נארד־פאל, וואס וועט אזוי ווי די זונן, פערשפרייטען ניט בלויז ליכט, נור אויך ווארעמקייט און דערמיט וועט זיך אנפאנגען נייע שעפפונגען. די ווירקונג פונ׳ם נארד־פאל קרוין וועט זיין, אז פעטערסבורג און אכאטסק וועלען בעקו־מען איין און דעם זעלבען קלימאט, ווי קאדיקס און קאנסטאנטינא־פאל, אז דער קלימאט פון די סיבירישע אייז־געגענדען וועט זיין גלייך צום קלימאט פון איטאליען און גענוא; די פרוכטבארקייט אין די צפון לענדער וועט זיין אזוי גרויס, ווי אין די טראפישע געגענדען. אויך די ימים וועלען זיך ענדערן. דאס ים וואסער וועט בעקומען א אנגענעהמען לימאנאדען־געשמאק. די ים חיות, וועלכע זיינען איצט שעדליך און געפעהרליך פיר׳ן מענשען, ווי דער האי א. ז. וו. וועלען אונטערגעהן און עס וועלען בעשאפען ווערען נייע חיות, ווי אנטי־האי, אנטי וואל פיש, אזוינע בעשעפענישען, וועלכע וועלען ברייננגען

נוטצען דעם מענשען, זיי וועלען איהם זאגאר העלפען ציהען די שיפען. וועלען טראָטץ דעם, וואס די וואסערן האבען זיך געענדערט, בלייבען און וועלען זיך נאך מעהר פרוכפערן און פערמעהרען, ווי איצט. אויך אויף דער יבשה וועט פארקומען די זעלבע פערענדערונג. אלע ווילדע חיות, ווי דער לייב, טיגער, לעאפארד, וואלף א. ז. וו., ווי אלע גיפ־טיגע רעפטילען: שלאנגען, עקדעשען, פונקט אזוי ווי אלע שעדליכע אינזעקטען און פפלאנצען וועלען פערביטען ווערען אויף אנדערע, וועלכע וועלען זיין נוטצליך דעם מענש און איהם שטעהן אין דיענסט. אזוי וועלען מיר האבען דאן אנטי־לייבען, אויף וועלכע די מענשען וועלען זאגאר קענען רייטען.

קוים וועט דער גאנצער ערד באל ווערען בעדעקט מיט פאלאנגען, וועמענס צאהל עס דארף, נאך פוריע, דערגרייכען צוויי מיליאן, וועט זיין פיער מיליארדען מענשען. קאנסטאנטינאפאל וועט דאן זיין די הויפטשטאדט פון דער וועלט; דארטען וועט וואוינען דער אמניארך — דער הערשער פון דער וועלט, דער אויסערוועהלטער פון אלע פא־לאנגען. אין וואס עס וועט בעשטעהן די הערשאפט פון׳ם אמניארך —וועגען דעם זאגט פוריע גארנישט.

מיט דער צאהל פון פיער מיליארדען ווערט שוין ערנייכט דאס מאקסימום פון דער בעפעלקערונגס ציפער; דען ווען די מענשען פער־מעהרען זיך אין אנפאנג זעהר שטארק, טא פערקלענערט זיך שפעטער ביסלעכווייז די פרוכטבארקייט. וואס מעהר ענטוויקעלטער פיזיש און גייסטיג די מענשען ווערען, אלץ ווייניגער קינדער ווערען גע־בוירען. אויך שוין איצט — זאגט פוריע — בעמערקט מען, אז די שטארקע און גרויסע פרויען, וועלכע לעבען ביי זעהר גוטע און רייכע אומשטענדען, געבוירען א קלענערע צאהל קינדער, ווי די ארעמע, פיזיש־שוואכערע פרויען.

עהנליכע פערענדערונגען, ווי אויף אונזער ערד באל, קומען אויך פאר אויף אלע איבעריגע פלאנעטען און דאס גיט דעם מענשען א ערבות, אז אויך נאך זיין טויט אויף אונזער ערד, וועט ער קענען וואנדערן אין די עולמות העליונים, פון איין פלאנעט צום צווייטען און וועט וואס ווייטער, אלץ מעהר קענען געניסען . . . .

. . . .

אַט אזוי האט דער גרויסער פוריע, וועמען׳ס שאַרפע, שניידענ־דע קריטיק אויף דער היינטיגער אָרדנונג איז אזוי אויסגעהאַלטען און געזונד, געבויט לופטשלעסער, אונעררייכבאַרע פאַנטאַזיעס! און אינטערעסאַנט איז, וואס אין׳ם גרונד פון דיעזע אַלע פאַנטאַזיעס ליגען פונקטליכע, מאַטהעמאַטישע אויסרעכענונגען. אַלעס דריקט זיך ביי פוריע אויס אין צאָהלען.

דיעזע אַלע פאַנטאַסטישע פאָרשטעלונגען איבער די ענטוויקלונג פון דער וועלט און פון׳ם מענשען זיינען געווען, ווי געזאָגט, די אור־זאַכע, פאַר וואס פיעלע האבען זיך ערלויבט פוריע׳ן אויסצולאַכען. שפּעטער האט ער זיך אַליין אָבגעזאָגט פון דיעזע אַלע אילוזיאָנען, ער האט זיך פערענטפערט דערמיט, וואס אין דער צייט, ווען ער האט געשריעבען זיין ערשטעס ווערק, איז זיין וויסען געווען זעהר בעשרענקט און האט געהאַט א קליינע ידיעה פון די נאַטור וויסענ־שאַפטען. זיינע לעצטע ווערק זיינען שוין אין גאַנצען ריין פון דיעזע אַלע בילדער, וועלכע האבען זיך געמאָהלען אין די ערשטע יאָהרען ביי פוריע׳ן אין מח.

ווער פון די בעריהמטע מענער אבער האט ניט געטרוימט און פאַנטאַזירט? פרעגט גאַנץ ריכטיג אויגוסט בעבעל אין זיין ווערק: „פוריע, זיין לעבען און זיינע טהעאָריען" *). האבען דען שיללער אין זיינע „רויבער," געטהע אין זיין „ווילהעלם מייסטער," פיכטע אין זיין „געשלאָסענעם האנדעלשטאַאַט" ניט די וועלט זיך פאָרגעשטעלט אַנדערש, ווי זי קומט אויס אין די מוחות פון די „פערנינפטיגע מענ־שען"? „געניאַלע מענשען האבען דאס רעכט צו „טרוימען," זיי העלפען מיט זייער „טרוימען" מעהר דער מענשהייט, ווי דער פי־ליסטער מיט זיין קאַלטען „שכל הישר" און „ישוב הדעת"!

*) מיר ווילען דאָ בעמערקען, אז אונזער ביאָגראַפיע איבער פוריע האבען מיר אויך מייסטענס גענומען פון דיעזען בעבעל׳ס אויס־פיהרליכען ווערק.

XXX.

פוריע'ס לעצטע יאהרען.

פוריע'ס ערשטע ווערק: „די טהעאָריע פון פיער בעוועגונגען" האט ניט געפונען אזא גלענצענדע אויפנאהמע. דאס בוך איז ווייניג פערקויפט געוואָרען און פוריע'ס מיטלען האבען זיך געענדיגט. ביז'ן יאָהר 1816 האט פוריע געארבייט אין פערשיעדענע געשעפטען, אום צו קענען עקזיסטירען. שפּעטער האט ער זיך צוריקגעצויגען פון שטאָדטישען לעבען, האט זיך בעזעצט אויפ'ן לאנד, וואו ער האט פינף יאָהר נאָכאנאנד זיך אין גאנצען איבערגעגעבען צו זיינע אר־בייטען.

אין יאָהר 1822 איז ערשיענען זיין גרעסטע ווערק: „די טהעאָ־ריע פון דער אוניווערזעלען איינהייט" אין צוויי בענדער. ארויסצו־געבען דאס ווערק האט פוריע'ן מאטעריעל אויסגעהאָלפען זיין פריינד און אָנהענגער, יוסט מויראָן, וועלכער האט געלעבט אלס א שטאָדט בעאמטער און האט איבעריגענס אליין בעקומען א קלעגליכען גע־האלט. צו לעצט, אין יאָהר 1842, זיינען אלע ווערקע זיינע ערשיענען אין איין אויסגאבע, אין 4 בענדער. די לעצטע האבען געגעבען א קלאָ־רען בעגריף פון די אנשויאונגען און פּלענער פון זייער פערפאסער. א טהייל פון זיין ווערק איז געווידמעט דער פּאָלעמיק, וואו ער האט אָנגעגריפען די סיסטעמען פון זיינע געגנער און צו נישט געמאכט מיט פיעל וויטץ און סאטירע די אָנגריפע קעגען זיין סיסטעם. פוריע איז איבערהויפּט געווען א אויסגעצייכענטער פּאָלעמיסט און האט אין זיינע ווערק זיך גוט אָבגערעכענט מיט די יעניגע, וועלכע זיינען ארויסגעטרעטען געגען זיין סיסטעם.

דאס בעסטע און קלאָרסטע ווערק, וואס פוריע האט אָנגעשריע־

בען, איז „די אינדוסטריעלע נייע וועלט" (1829). אין דיזען ווערק האט פוריע אויסגעלאָזען זיינע קאָסמאָגאָנעטישע חלומות און בע־שעפטיגט זיך אויספיהרליך מיט אַלע פּראַקטישע פּראַגען פון זיין סיסטעם.

אין אָנפאַנג פערשפּאָטעט און אויסגעלאַכט, האט ביסלעכווייז פוריע'ס לעהרע אָנגעהויבען צו בעקומען אָנהענגער. נעבען דעם שוין דערמאָנטען מויראָן האט זיך מיט לייב און לעבען איבערגעגעבען צו פערשפּרייטען פוריע'ס לעהרע וויקטאָר קאָנסידעראַנט, א תּלמיד פון דער אינזשענער שוהל אין מעץ. קאָנסידעראַנט האט מיט גרויס אייפער פּראָפּאַגאַנדירט דעם פוריעריזמוס צווישען זיינע חברים אפילו שפּעטער, ווען ער האט פענומען א הויכען מיליטערישען אמט און איז געוואָרען א פאָלקס־פערטרעטער.

קאָנסידעראַנט איז געוואָרען דער הויפּט פון דער שוהל, דער אַפּאָסטאָל פון פוריעריזמוס און האט פיר איהם געארבייט און גע־ווירקט דורך וואָרט און שריפט. מיט דער צייט האבען פיעלע אַנדערע שריפטשטעלער זיך אָנגעשלאָסען צום פוריעריזמוס. עס האבען זאָגאָר אָנגעפאַנגען צו ערשיינען ספּעציעלע זשורנאַלען, וועלכע זיינען געווען געווידמעט דער אידעע. קיין גרויסע בעוועגונג האט אבער דער פו־ריעריזמוס אין פראַנקרייך ניט ארויסגערופען. אזוי ווי דער סען־סי־מאָניזמוס האט אויך דער פוריעריזמוס בלויז ארומגענומען די אינ־טעליגענץ און די יוגענד. שריפטשטעלער, אַדוואָקאַטען, אָפּיציערען, דאָקטוירים, קינסטלער — אָט וועלכע זיינען געווען די הויפּט שטיצע פון דיזער לעהרע. צו די ברייטע מאַסען האבען די פוריעריסטישע אי־דעען ניט אריינגעדרונגען. די ברייטע מאַסען נויטהיגען זיך אין באַל־דיגע פערבעסערונגען און צוקונפט־פּלענער אליין קענען זיי ניט אינ־טערעסירען.

איבעריגענס האט פוריע אליין צו די ברייטע מאַסען זיך גאָר ניט געווענדעט. ווי די איבעריגע אוטאָפּיסטען, איז אויך פוריע ניט געווען בעוואוסט דער קלאַסען־קאַמפּף — די אורזאַכע פון דער געזעלשאַפטליכער ענטוויקלונג. זיין סאָציאַליזמוס איז געווען בעגרינ־דעט אויף שלום און האַרמאָניע פון די פיינדליכע קלאַסען, וועלכע פערהאַלטען זיך, לויט זיין מיינונג, פיינדליך איינער צום צווייטען בלויז דורך א מיספערשטענדניס. און ניט האָבענדיג א בעגריף פון

קלאַסען־קאַמפּף, ווי איבערהויפּט פון די געזעצען פון דער ענטוויק־לונג, האט פוריע ניט אויפגעהערט צו פּערזיכערען, אז זיין סאָציאַ־ליזמוס פּאַסט זיך פאַר אַלערליי רעגירונגס־פאָרמען און אַלע רעליגיאָנס־סיסטעמען. די פּאָליטישע אָרדנונג, ווי די רעליגיעזע אַנשויאונגען — האט געמיינט פוריע — האבען מיט זיין סיסטעם לחלוטין ניט וואס צו טהון. דעריבער האט זיך פוריע געווענדעט אין זיינע שריפטען ניט צו די ארבייטער, וועלכע זיינען נאָך אין יענער צייט ניט געווען ענט־וויקעלט אין א בעזונדער קלאַס און האבען ממילא נאָך ניט געשפּיעלט א וויכטיגע ראָלע, נור צו די „גרויסע" און רייכע. ער האט געמיינט, אז די לעצטע קענען איהם מעהר העלפען דורכצופיהרען זיינע פּלענער ווי די ברייטע מאסען, ווייל זיי קענען געבען דאס געלד, וואס איז נויטהיג איינצואָרדנען די פאַלאַנגאַס, פון וועלכע זיין סיסטעם איז אָב־העננגיג.

פוריע האט זיך דעריבער געווענדעט דירעקט און אונדירעקט צו פערשיעדענע קרייזען און פּערזאָנען, וואו נור ער האט געהאָפט צו בעקומען אונטערשטיצונג. פּונקט ווי ראָבערט אָווען און סען־סימאָן האט אויך פוריע זיך בעמיהט צו איבערצייגען די רייכע, אז זיי אליין וועלען זיך קענען לעבען גליקליכער אין זיין סיסטעם, ווי אין דער איצטיגער אָרדנונג. ער האט זיי געשילדערט מיט פּרעכטיגע פאַרבען דעם כבוד און דעם רוהם, וואס זיי וועלען זיך ערווערבען פון דער קו־מענדיגער וועלט, ווען זיי וועלען איהם געבען די מעגליכקייט דורכצו־פיהרען און פּערווירקליכען זיינע טהעאָריען. ער האט זיך געווענדעט צו נאַפּאָלעאָן, צו די פראַנצויזישע פאָלקס־פערטרעטער, צו די אָדע־ליגע, צו די קלעריקאַלען, צו די בורבאָנען, צו די ענגלישע רייכע, וועלכע האבען זיך גראַד דעמאָלט אָנגעפאַנגען צו אינטערעסירען פאַר אָווען'ס אַססאָציאַציאָנס פּראָיעקטען אין ניו לאַנאַרק. ער האט זיך אויך געווענדעט צו זיינע געגנער, ווי אויך צו ראָטהשילד, וועמען ער האט פּערשפּראָכען דערפאַר צו בעקומען פאַר אידען ירושלים; צו לאָרד בייראָן, דזשאָרדזש זאַנד, צו לאַפּיט און טהיער, די מעכטיגע פּערזאָנען נאָך דער יולי רעוואָלוציאָן און צו די סען־סימאָניסטען.

אבער אלעס איז געווען אומזיסט. איינע האבען זיך געפיהלט גאַנץ גוט אין דער הערשענדער געזעלשאַפט און האבען פּשוט ניט גע־וואָלט זי זאָל איבערגעאַנדערשט ווערען, אַנדערע האבען זיינע אידעען

ווירדער ניט געהאַלטען פאר אויספיהרבאַר און האבען אויסער
שעהנע פאַנטאזיען און אילוזיאָנען אין זיי ניט געזעהן, נאָך אַנדערע
האבען איינפאַך איהם געהאַלטען פיר א משוגע'נעם. פוריע האט,
זעלבסטפערשטענדליך, דיעזען ווידערשטאַנד, וואס ער האט בעגע־
גענט מיט זיינע אויפרופען, ניט געקענט פערשטעהן און האט איהם
צוגעשריעבען נור דעם בייזען ווילען. אונז אבער איז די זאך פיעל
קלערער. מיר ווייסען אלע היינט, אז די געזעלשאַפט קען ניט איבער־
געאַנדערשט ווערען לויט א רעצעפּט פון א געוויסען געלעהרטען אדער
פילאָזאָף, מעג דיעזער רעצעפּט זיין שאַרפזיניג און שעהן צוזאַמענ־
געשטעלט. א פערענדערונג אין דער געזעלשאַפטליכער סיסטעם קען
נור דאַן פאָרקומען, ווען עס זיינען שוין רייף די בעדינגונגען דערצו.
און ווען די בעדינגונגען פיר א נייער אָרדנונג זיינען שוין געקומען—
דאַן וועט די אַלטע אָרדנונג סיי ווי סיי זיך לאַנג ניט קענען האַלטען
און די נייע סיסטעם וועט שוין ממילא זיך דורכברעכען א וועג. א
נייע געזעלשאַפטליכע אָרדנונג ווערט ניט בעשאַפען, ניט געמאַכט
א דאַנק דעם ווילען און פערלאַנג פון איינציגע מענשען, נור זי ענט־
וויקעלט זיך, וואַקסט ביסלעכווייז ארויס פון דער אַלטער, אָבגעלעב־
טער אָרדנונג, וועלכע קען שוין ניט מעהר בעפריעדיגען די פאָדערונ־
גען פון דער צייט און מוז ביסלעכווייז אָבטרעטען און מאַכען פלאַטץ
פיר דער נייער. און ווען דיעזע צייט קומט, ווערט די נייע געזעל־
שאַפטליכע סיסטעם פערווירקליכט אפילו, ווען די „גרויסע" און מעכ־
טיגע ווילען דאס ניט.

אין די צייטשריפטען, וועלכע זיינען געווען געגרינדעט פון זיינע
אָנהענגער און תלמידים, האט פוריע אליין גענומען א טיכטיגען אנ־
טהייל. אונערמיעדליך האט ער געאַרבייט פיר דער פערשפרייטונג
פון זיין לעהרע. ער איז געווען איבערצייגט, אז אין זיין תורה און
זיינע פאָרשלעגע ליעגט דאס מענשליכע גליק און מענשליכע פריי־
הייט. ער האט זיך בלויז געגויטהיגט אין א געוויסער סומע געלד, אום
אָנצופאַנגען דורכצופיהרען זיינע פלענער אין לעבען. ווי ווייט זיין
גלויבען און האָפנונג, אז זיינע טהעאָריען וועלען פערווירקליכט ווע־
רען, איז געווען שטאַרק, כאַראַקטעריזירט פאָלגענדער פאַקט. פוריע
האט אָנגערופען די יעניגע, וועלכע וועלען געבען די מיטעל פיר'ן
ערשטען עקספּערימענט, „קאַנדידאַטען," און ער האט אויסגערעכענט,

אז אזעלכע קאנדידאטען זיינען אין איירֶאפּא פאראן 4,000. אין פער־לויף פון די לעצטע צעהן יאָהר פון זיין לעבען, איז ער טאָג פיר טאָג געזעסען מיטאָג צייט אין זיין וואוינונג און געווארט אויף דעם ער־שטען „קאנדידאט,״ וועלכער וועט ברייגנען די נויטהיגע סומע פיר דער ערשטער פאלאנגא. אבער אומזיסט! דער „קאנדידאט״ איז ניט געקומען.

אין יאָהר 1832 האבען זיינע תלמידים יא פערזוכט צו גרינדען א פאלאנגא און איינער האט צו דיעזען צוועק זאָגאר שוין געגעבען 500 אקער לאנד. אבער די ערשטע מיטעל זיינען גלייך אויס־געגאנגען און דער פערזוך האט, זעלבסטפערשטענדליך, קיין ערפאָלג ניט געהאט. פון דיעזען קלעגליכען רעזולטאט האט פוריע געהאט זעהר פיעל עגמת נפש און ביז׳ן לעצטען טאָג האט אונזער אוטאָפיסט דיעזען אונערפאָלג שמערצליך בעדויערט.

פוריע איז געשטאָרבען אין פאריז דעם 9טען אָקטאָבער, 1837.

* * *

פוריע, אזוי ווי דער אוטאָפיסט סען־סימאָן, איז געוועזען איינער פון די מערקווירדיגסטע געניאלע מענשען, וועלכע די וועלט האט ווען עס איז געזעהן. דער פוריעריזמוס איז איינע פון די גרעסטע שעפּ־פונגען פון׳ם מענשליכען גייסט. דער בעריהמטער דייטשער געלעהר־טער — לאָרענץ פאָן שטיין — וועלכער איז געוועזען א גרויסער געגנער פון סאָציאליזמוס, גיט פאָלגענדע אָבשאצונג איבער די היסטאָרישע בעדייטונג פון פוריע און זיין לעהרע. „אין קיין לאנד — זאָגט שטיין — זיינען ניט ערשיענען אויף איין מאָל אזוינע צוויי מערקווירדיגע מענשען אין דער געשיכטע פון דער געזעלשאפט, ווי סען־סימאָן און פוריע אין פראנקרייך.ביידע זיינען ניט געווען פערשטאנען פון זייערע צייטגענאָסען, ביידע האבען געשטרעבט מיט א פעסטען גלויבען צו זייער ציעל, ביידע זיינען געשטאָרבען אָהן שום בעלוינונג פאר די ארבייט פון זייער לעבען, אויסער דער אינערליכער בעפריעדיגונג. זיי ביידען קומט דער כבוד צו שטעהן אויפ׳ן שוועל פון דער נייער צייט, דעם תמצית און דעם ווידערשפּרוך פון וועלכען זיי אליין האבען גאנץ

קלאָר פערשטאַנען און האבען וועגען דעם מודיע געוועזן מיט פולער בעשטימטהייט. אין דער געוועהנליכער היסטאָריע איז פאר דיעזעביידע קיין פּלאַטץ ניט פאַראַן. אבער ווען די געשיכטע פון דער געזעלשאַפט וועט ווערען פערשטאַנען, וועלען זיי פערנעהמען אין איהר מעהר, ווי אירגענד ווער א אַנדערער, א זעהר עהרענהאַפטען אָרט.״

XXXI.

די ווירקונג פון פוריע׳ס לעהרע

ווי מיר האבען שוין געזאָגט אין פאָריגען קאפּיטעל, האבען פוריע׳ס בעגייסטערטע אויפרופען אין די לעצטע יאָהרען פון זיין לעבען דאָך געפונען אַן אָבקלאַנג. עס האבען זיך ארום איהם אָנגעפאנגען צו גרופּירען אַנהענגער און תלמידים. צווישען זיי זיינען געווען אייניגע גאנץ רייכע, וועלכע האבען אמת ניט געקענט צושטעלען די סומע געלד, וואס פוריע האט ערוואַרטעט צו בעקומען פון זיין „קאַנדידאַט,” אבער האבען דאָך געאָפּפערט פיעלעס, אום צו פערווירקליכען די אידעען פון זייער גרויסען לעהרער. אויך אין אַמעריקא האבען זיך געגרינדעט פיעלע געזעלשאַפטען פון פוריע׳ס נאכפאָלגער. דיעזע אַלע פערזוכען האבען אבער געהאט דעם זעלביגען טרויעריגען סוף, ווי די בעוואוסטע „ניו־הארמאָניע” פון ראָבערט אָווען.

די קראַפט פון׳ם פוריעריזמוס, אלס א געזעלשאפטליכע בעוועגונג, איז אבער ניט בעשטאנען בלויז אין דיעזע עהנליכע, ניט ערפאָלגרייכע פערזוכען. דער פוריעריזמוס האט בעקומען א בעדייטונג אין פּאָליטישען לעבען פון פראנקרייך ענדע פון די דרייסיגער יאָהרען, נאָך דעם, ווי דער סען־סימאָניזמוס האט אָנגעפאנגען צו פערשווינדען.

אַן דער שפּיטצע פון דער שוהל איז געשטאנען דער אויבען שוין דערמאָנטער וויקטאָר קאָנסידעראַנט. זיין ווערק, וואו ער האט פּאָפּולאַריזירט פוריע׳ס טהעאָריען און פּאָרשלעגע, האבען אויסגעהאלטען דריי אויסגאבען. אין דער עפּאָכע פון דער פעברואר־רעוואָלוציאָן איז דער פוריעריזמוס געווען די איינפלוסרייכסטע סאָציאַליסטישע ריכטונג אין פראנקרייך, איבערהויפּט אין דער צייט, ווען די פּאַריזער ארבייטער האבען, כמעט אויף א קורצע צייט, בעקומען די אויבער־

האנד. אין דיזער צייט האט געזיעגט די פאָדערונג, וואס איז געווען ארויסגעשטעלט פון די פוריערים ריסטען — די פאָדערונג: דאס רעכט אויף ארבייט. דאס רעכט אויף ארבייט און איהר אָרגאניזאציאָן זיינען געווען די פּאָפּולערסטע לאָזונגען אין די 40ער יאָהרען פון פאָריגען יאָהרהונדערט. די אידעע פון דאס רעכט אויף ארבייט געהערט אין גאַנצען דער לעהרע פון פוריע. קאָנסידעראַנט האט מיט זיין ווערק זעהר פיעל מיטגעווירקט, אז דיזע אידעע זאָל ווערען פּאָפּולער צווישען די ברייטע מאסען. דער צווייטער לאָזונג: די אָרגאַניזאציאָן פון ארבייט געהערט די סען־סימאָניסטען און איז אָם מייסטען געוואָרען פּאָפּולער א דאנק לואי בלאַן, א מערקווירדיגער געלעהרטער, היסטאָריקער און כלל טהוער — דער ליעבלינג פון די פּאַריזער ארבייטער און מיטגליעד פון דער טעמפּאָרערער רעגירונג, צו וועלכע עס איז איבערגעגאַנגען די מאכט נאָך דעם, ווי דער טהראָן פון לואי פיליפּ איז צושטערט געוואָרען.

איינער פון די ערשטע אקטען פון דער צייטוויילי גער רעגירונג איז געווען די פייערליכע פּראָקלאמירונג: דאס רעכט אויף ארבייט.

לואי בלאַן אין זיין „געשיכטע פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציאָן, 1848" דערצעהלט די אומשטענדען, וועלכע האבען ארויסגערופען די פּראָקלאַמירונג פון דיזען בעוואוסטען דעקרעט.

דיענסטאג, דעם 25טען פעברואר, ווען מיר (די מיטגליעדער פון דער צייטוויי ליגער רעגירונג) האבען דעבאַטירט, האט זיך פּלוצלינג דערהערט א שרעקליכע מהומה אין ראטהויז. די טהירען האבען זיך געעפענט מיט גרויס ליארם און מיר האבען דערזעהן פאר אונז א מענשען, וועלכער איז געשטאַנען מיט א פלינט אין די הענד.... ווער האט איהם געשיקט? וואס האט ער נויטהיג געהאט? ווייזענדיג מיט דער האנד אויף די גרויסע צוזאמענגעקליעבענע פאָלקס־מאסע אויפ'ן פּלאַטץ פון ראטהויז, האט ער מיט א בעפעהלענדען טאָן ערקלערט, אז איהם האט געשיקט דאס פאָלק, און א קלאַפּ טהוענדיג מיט'ן פלינט אָן דער פּאָדלאָגע, האט ער געפאָדערט אנצוערקענען דאס רעכט אויף ארבייט... לאמארטין האט זיך בעמיהט צו בערוהיגען דעם שליח. מיט א זיסער מינע איז ער צוגעגאַנגען צו איהם און האט געוואָלט אויף איהם ווירקען מיט זיין שעהנעם רעדען. מארש — אזוי האט מען גערופען דעם ארבייטער, דער שליח פון פאָלק —

האט אויף איהם א קוק געגעבען זעהר אונגעדולדיג. ער האט א צוויי־טען מאָל א קלאפּ געטהון מיט'ן פלינט די פּאָדלאָגע און האט בייז אויסגעשריען: „גענוג זאָלען שוין זיין ווערטער!" איך בין גלייך צוגע־לאָפען צו איהם, האב צוגעפיהרט מארש'ן צום פענסטער און האב דאָ פאר זיינע אויגען אָנגעשריעבען פאָלגענדען דעקרעט, צו וועלכען לעדריו ראָללען האט צוגעשטעלט דעם לעצטען פונקט:

„די צייטווייליגע רעגירונג פון דער פראנצויזישער רעפובליק פערפליכטעט זיך צו פערזאָרגען דעם ארבייטער זיין עקזיסטענץ דורך ארבייט.

„זי פערפליכטעט זיך צו פערזאָרגען מיט ארבייט אלע בירגער; זי אנערקענט, אז די ארבייטער דארפען גרינדען אססאָציאציאָנען צווישען זיך, אום זיי זאָלען קענען זיך בענוטצען מיט די פרוכט פון זייער ארבייט.

„די צייטווייליגע רעגירונג גיט אוועק די ארבייטער דעם מיליאָן, וואס ס'קומט לויט דעם סיוויל ליסט דעם קעניג."

מיט איינינע טעג שפּעטער איז דיעזער דעקרעט געווען פער־עפענטליכט אין „מאָניטיאָר." די רעגירונג האט גלייך נאָך דעם אָרגאַ־ניזירט „נאַציאָנאַלע ווארשטאַטען" און איז צוגעטרעטען צו פערשיע־דענע קהל'שע אונטערנעהמונגען, אום זי זאָל קענען ערפילען די פליכ־טע, וועלכע זי האט אויף זיך גענומען. לײדער זיינען דיעזע אונטער־נעהמונגען ניט געווען ערפאָלגרייך. די מאַיאָריטעט מיטגליעדער פון דעמאָלדיגער רעגירונג האבען זיך פערהאַלטען פיינדליך צו דיעזע „נאַציאָנאַלע ווארשטאַטען" און ווען זיי האבען אונטערשריעבען דעם דעקרעט: „דאס רעכט אויף ארבייט" האבען זיי דאס געטהון אויס מורא פאר די פּאַריזער ארבייטער. אין דער אמת'ן האט די רעגירונג געוואָלט מיט אלע מעגליכקייטען, אז דיעזער פערזוך זאָל זיך מיט גאָרנישט ענדיגען, אום מען זאָל זיך איבערצייגען אין דער אונמעג־ליכקייט פון אזוינע אונטערנעהמונגען. פּאַקטיש זיינען דיעזע אָרגאַ־ניזאַציאָנען, וועלכע האבען בעדארפט ערפילען אזא הויכען צוועק, געוואָרען וואָהלטהעטיגע אנשטאַלטען, צדקה איינריכטונגען, וואו דער פּאַריזער פּראָלעטאַריאַט האט בעקומען מיטלען צום לעבען פון דער שטאַאט־קאַסע. דאס האט זיך לאַנג ניט געקענט האַלטען, און גלייך נור, ווי די רעגירונג איז ביי זיך פעסטער געוואָרען און האט שוין ניט

געהאַט מורא פאר די ארבייטער, האט זי דיעזע וואַרשטאַטען פערמאַכט. דאס האט איבעריגענס געפיהרט צו די שרעקליכע יוני טעג, צו דעם פערצווייפעלטען אויפשטאַנד פון די פּאַריזער ארבייטער, וועלכער איז געוואָרען אונטערגעדריקט מיט א שרעקליכער גרויזאַמקייט.

עס איז געקומען די רעאַקציע, און זי האט פערניכטעט צוזאַמען מיט אלע אַנדערע רעכטע, וואס דאס פאָלק האט עראָבערט אין דער פעברואַר רעוואָלוציאָן, אויך דאס רעכט אויף ארבייט.

אין דעם קורצען רעוואָלוציאָנעם פריהלינג, 1848, האבען פוריע'ס אידעען געשפּיעלט די הויפּט ראָלע. לואי בלאַן האט זאָגאַר פּראָיעקטירט עפּעס עהנליכעס צו פוריע'ס פּאַלאַנסטער. ער האט פּאָרגעשלאָגען צו בויען אויפ'ן רעכנונג פון שטאַאט אין פּאַריז, אין די ארבייטער קוואַרטאַלען, פיער גרויסע געביידעס, אין יעדער פון וועלכען עס זאָלען קענען וואוינען ביז 400 ארבייטער פאַמיליען. דיעזע הייזער זאָלען זיין געבויט מיט אלע מעגליכע בעקוועמליכקייטען, כדי די ארבייטער זאָלען קענען בעקומען צו עסען, הייצונג, בעלייכטונג און אזוי ווייטער.

דיעזער פּראָיעקט איז ניט פערווירקליכט געוואָרען.

דעם פוריעריזמוס איז אויך צו פערדאַנקען, וואס עס האט זיך אין יענער צייט אין פראַנקרייך אָנגעפאַנגען א בעוועגונג צו גרינדען פערשיעדענע קאָאָפּעראַציאָנען. אין 1848 זיינען צווישען די פראַנצויזישע ארבייטער געגרינדעט געוואָרען איינינע הונדערט אזעלכע קאָאָפּעראַציאָנען. די מייסטע פון זיי זיינען אונטערגעגאַנגען, אבער איינינע האבען געמאַכט א גרויסען ערפאָלג און עקזיסטירען נאָך עד היום. געוועהנליך האבען זיי פערלוירען א טהייל פון דעם פּלאַן, לויט וועלכען זיי זיינען געוואָרען געגרינדעט. דיעזע קאָאָפּעראַציאָנען אונטערשיידען זיך איצט פון קאַפּיטאַליסטישע אונטערנעהמונגען נור מיט דעם, וואס די מיטגליעדער פון דער אונטערנעהמונג נעהמען אליין א אנטהייל אין דער ארבייט. אבער זיי זיינען ווייט ניט די יעניגע אַססאָציאַציאָנען, פון וועלכע פוריע האט געטרוימט.

נאָך דער פעברואר רעוואָלוציאָן געהט דער פוריעריזמוס אראָב פון סצענע.

די צייטען פון אוטאָפּיען זיינען מיט דער אויפבליהונג פון'ם קאַפּיטאַליזמוס פערשוואונדען. די גרויע ווירקליכקייט האט זיך ארויס־געוויעזען מעכטיגער פון די ערדלע שטרעבונגען פון די גרויסע אוטאָ־פּיסטען. דער פאַקט פון קלאַסען־קאַמפּף איז פיעל שטאַרקער, ווי די אידעען פון האַרמאָניע, וועלכע זיינען אזוי שעהן געפּרעדיגט געוואָרען פון ראָבערט אָווען, סען־סימאָן און טשאַרלס פוריע.

נאָך 1848 האט די מענשען־בעפרייענדע אידעע זיך געמוזט שטיצען ניט אויף דעם אונעררייכבאַרען שלום צווישען די הערשענדע קלאַסען, נור, פערקעהרט, אויף דעם אונפערמיידליכען קאַמפּף צווישען זיי. ניט אויף די גוטסקייט פון די רייכע און מעכטיגע, נור אויף די פערביטערטקייט און קאַמפּף־לוסט פון די געקריוודעטע און בעליי־דיגטע.

די אוטאָפּיען האבען נאָך דעם, ווי זיי האבען אריינגעבראַכט זייערע אונשעצבאַרע אוצרות אין דער געשיכטע פון'ם מענשליכען געדאַנק, אָנגעפאַנגען אָבצוטרעטען פאר דער אויפקומענדער וויסענ־שאַפט.....